

Regeringens proposition

2004/05:45

En ny sexualbrottslagstiftning

Prop.
2004/05:45

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 11 november 2004

Göran Persson

Thomas Bodström
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen presenteras förslag till en reformerad sexualbrottslagstiftning. Förslagen syftar till att öka skyddet mot sexuella kränkningar och att ytterligare förstärka den sexuella integriteten och självbestämmanderätten. De föreslagna ändringarna rör såväl avgränsningen av det kriminaliserade området och straffskalor som regler om domsrätt och preskription.

I propositionen föreslås genomgripande förändringar av bestämmelserna om sexualbrott. Det införs ett nytt 6 kap. i brottsbalken.

Bestämmelsen om våldtäkt utvidgas. Fler gärningar kommer i framtiden att bedömas som våldtäkt, till exempel genom att kravet på tvång sätts lägre och genom att de allvarligaste fallen av sexuellt utnyttjande arbetas in i våldtäktsbestämmelsen.

I syfte att ytterligare förstärka skyddet för barn och ungdomar mot att utnyttjas i sexuella sammanhang och för att särskilt markera allvaret i sexualbrott som riktar sig mot barn införs det särskilda straffbestämmelser om bland annat våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn. Tillämpningsområdet för sådana brott utvidgas genom att kravet på tvång tas bort.

Förbudet mot köp av sexuella handlingar av barn skärps bl.a. genom att tillämpningsområdet utvidgas till att omfatta köp av sexuella handlingar av barn som sker under andra förhållanden än sådana som utgör rena prostitutionsförhållanden. Det införs en särskild straffbestämmelse med avseende på utnyttjande av barn för sexuell posering, vilken innebär att skyddet för barn och ungdomar mot att utnyttjas för sådant ändamål förstärks ytterligare. Tillämpningsområdet för bestämmelsen utvidgas. Straffet är böter eller fängelse i högst två år och för grova brott fängelse i lägst sex månader och högst sex år.

Sexköpslagen arbetas in i 6 kap. brottsbalken och tillämpningsområdet utvidgas till att omfatta även den som nyttjar en sexuell tjänst som någon annan betalar för.

Därutöver höjs straffmaximum för brotten grovt sexuellt tvång, köp av sexuell handling av barn, grovt koppleri och för grovt barnpornografibrott.

Dessutom föreslås förändringar i de svenska domsrättsreglerna och preskriptionsreglerna när det gäller sexuella övergrepp mot barn.

Kravet på dubbel straffbarhet för att i Sverige kunna döma för allvarliga i utlandet begångna sexualbrott mot barn under 18 år tas bort.

Det föreslås att preskriptionstiden för vissa sexualbrott mot barn förlängs på så sätt att preskriptionstiden börjar löpa först från den dag barnet fyller eller skulle ha fyllt 18 år. Bestämmelsen skall också omfatta det nya brottet om grovt utnyttjande av barn för sexuell posering samt straffbestämmelsen om koppleri.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 april 2005.

1	Förslag till riksdagsbeslut.....	5
2	Lagtext.....	6
2.1	Förslag till lag om ändring i brottsbalken.....	6
2.2	Förslag till lag om ändring i säkerhetsskyddslagen (1996:627).....	17
3	Ärendet och dess beredning.....	18
4	Bakgrund och allmänna utgångspunkter.....	19
4.1	Bakgrund.....	19
4.2	Allmänna utgångspunkter.....	21
5	Internationella instrument.....	25
5.1	Något om vissa internationella instrument.....	25
5.2	Barnkonventionen.....	26
5.3	EU:s rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi.....	27
6	Den sexuella handlingen.....	30
6.1	Innebörden av uttrycket sexuellt umgänge.....	30
6.2	Begreppet ”sexuellt umgänge” ersätts med ”sexuell handling”.....	31
7	Våldtäkt och sexuellt tvång.....	35
7.1	Våldtäkt.....	35
7.1.1	Bakgrund.....	35
7.1.2	Tvång eller brist på samtycke i en ny reglering?.....	36
7.1.3	Våldtäktsbrottet utvidgas.....	41
7.2	Sexuellt tvång.....	57
8	Sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning.....	61
9	Våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn samt sexuellt övergrepp mot barn.....	65
9.1	Bakgrund.....	65
9.2	Våldtäkt mot barn.....	66
9.3	Sexuellt utnyttjande av barn.....	76
9.4	Sexuellt övergrepp mot barn.....	78
9.5	Konkurrensfrågor.....	82
10	Samlag med avkomling eller syskon.....	82
11	Sexuellt ofredande.....	84
12	Sexuell exploatering.....	90
12.1	Köp av sexuell handling av barn.....	90
12.2	Utnyttjande av barn för sexuell posering.....	93
12.3	Köp av sexuell tjänst.....	103
12.4	Koppleri.....	107
12.4.1	Bakgrund.....	107
12.4.2	Utgångspunkter för en ny bestämmelse om koppleri.....	108

13	Övriga bestämmelser i 6 kap. brottsbalken	113	Prop. 2004/05:45
13.1	Subjektivt rekvisit avseende offrets ålder	113	
13.2	Ansvarsfrihet i vissa fall	114	
13.3	Försöksbrott m.m.	117	
14	Barnpornografibrott	118	
14.1	Straffmaximum för grovt barnpornografibrott höjs	118	
15	Preskription.....	119	
15.1	Den särskilda preskriptionsbestämmelsen för sexualbrott mot barn utvidgas	119	
16	Kravet på dubbel straffbarhet vid brott som begåtts utomlands....	125	
16.1	Kravet på dubbel straffbarhet vid brott som begåtts utomlands tas bort i vissa fall.....	125	
17	Följdändringar	130	
18	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	131	
19	Ekonomiska konsekvenser	131	
20	Författningskommentar	132	
20.1	Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	132	
20.2	Förslaget till lag om ändring i säkerhetsskyddslagen (1996:627).....	154	
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet.....	156	
Bilaga 2	Kommitténs lagförslag	166	
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna SOU 2001:14	177	
Bilaga 4	Förteckning över remissinstanserna Promemorian om Sveriges antagande av rambeslut om åtgärder för att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi .	178	
Bilaga 5	Rådets rambeslut 2004/68/RIF	179	
Bilaga 6	Lagförslag Promemorian Sexualbrotten.....	188	
Bilaga 7	Inbjudna till remissmöte i december 2003	193	
Bilaga 8	Lagrådsremissens lagförslag	194	
Bilaga 9	Lagrådets yttrande	206	
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 11 november 2004	215	

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 2004/05:45

Regeringen föreslår att riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i säkerhetskyddslagen (1996:627).

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken
dels att 6 kap. skall upphöra att gälla,
dels att 2 kap. 2 §, 4 kap. 1 a §, 16 kap. 10 a § och 35 kap. 4 § skall ha följande lydelse,
dels att det i balken skall införas ett nytt kapitel, 6 kap., av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

2 §¹

För brott som begåtts utom riket dömes efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,
 2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och *finnes* här, eller

3. av annan utlänning som *finnes* här i riket och *å* brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

Första stycket gäller *ej*, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som *ej* tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter *icke* kan följa på gärningen.

I fall som avses i denna paragraf *må ej ådömas* påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten.

För brott som begåtts utom riket döms efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,
 2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och *finns* här, eller

3. av annan utlänning som *finns* här i riket och *på* brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

Första stycket gäller *inte*, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som *inte* tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter *inte* kan följa på gärningen.

I fall som avses i denna paragraf *får inte dömas till* påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten.

De inskränkningar av svensk domsrätt som anges i andra och tredje styckena gäller inte för brott som avses i 6 kap. 1–6 §§, 8 § tredje stycket och 12 § eller försök till sådana brott, om brottet be-

¹ Senaste lydelse 1972:812.

4 kap.

1 a §²

Den som, i annat fall än som avses i 1 §, med användande av olaga tvång eller vilseledande, med utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med något annat sådant otillbörligt medel rekryterar, transporterar, inhyser, tar emot eller vidtar någon annan sådan åtgärd med en person, och därigenom tar kontroll över personen, i syfte att personen skall

1. utsättas för brott enligt 6 kap. 1, 2, 3 eller 4 §, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål,

2. utnyttjas i krigstjänst eller tvångsarbete eller annat sådant tvångstillstånd,

3. utnyttjas för avlägsnande av organ, eller

4. på annat sätt utnyttjas i en situation som innebär nödläge för den utsatte,

döms för *människohandel* till fängelse i lägst två och högst tio år.

Detsamma gäller den som i sådant syfte som anges i första stycket,

1. till annan för över kontrollen över en person, eller

2. från annan tar emot kontrollen över en person.

Den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som inte har fyllt arton år skall dömas för människohandel även om inte något sådant otillbörligt medel som anges där har använts.

Är ett brott som avses i första–tredje styckena mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år.

6 kap.

1 §³

Den som genom våld eller genom hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara tvingar någon annan till samlag eller till annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag, döms för *våldtäkt* till fängelse, lägst två och högst sex år. Med våld jämställs att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt att anse som

Den som genom *misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning* tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för *våldtäkt* till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som en-

² Senaste lydelse 2004:406.

³ Senaste lydelse 1998:393.

mindre *allvarligt*, döms till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, döms för *grov våldtäkt* till fängelse, lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet var *livsfarligt* eller om den som har begått gärningen tillfogat *allvarlig skada* eller *allvarlig sjukdom* eller, med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars, visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

ligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetslöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för *våldtäkt* till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för *grov våldtäkt* till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt *allvarlig art* eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

2 §⁴

Den som, i annat fall än som avses i 1 §, genom olaga tvång förmår någon till *sexuellt umgänge*, döms för *sexuellt tvång* till fängelse i högst två år.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt, döms för *grov sexuellt tvång* till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

Den som, i annat fall än som avses i 1 § *första stycket*, genom olaga tvång förmår en person att företa eller tåla en *sexuell handling*, döms för *sexuellt tvång* till fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som genomför en annan *sexuell handling* än som avses i 1 § *andra stycket* med en person under de förutsättningar i övrigt som anges där.

⁴ Senaste lydelse 1992:147.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grovt sexuellt tvång till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

3 §⁵

Den som förmår någon annan till sexuellt umgänge genom att allvarligt missbruka hans eller hennes beroende ställning döms för sexuellt utnyttjande till fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som har sexuellt umgänge med någon annan genom att otillbörligt utnyttja att denna person befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller lider av en psykisk störning.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt, döms för grovt sexuellt utnyttjande till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Den som förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling genom att allvarligt missbruka att personen befinner sig i beroendeställning till gärningsmannen döms för sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning till fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms för grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet.

4 §⁶

Har någon sexuellt umgänge med den som är under arton år och som är avkomling till eller står under fostran av honom eller henne eller för vars vård eller tillsyn han eller hon har att svara på grund av en myndighets beslut, döms för sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse i högst fyra år. Detsamma skall gälla om nå-

Den som har samlag med ett barn under femton år eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt mot barn till fängelse i lägst två och högst sex år.

⁵ Senaste lydelse 1998:393.

⁶ Senaste lydelse 1998:393.

gon, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har sexuell umgänge med barn under femton år.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet mot den underårige eller om brottet på grund av dennes låga ålder eller annars är att anse som grovt, skall dömas för grovt sexuell utnyttjande av underårig till fängelse, lägst två och högst åtta år.

Detsamma gäller den som begår en gärning som avses i första stycket mot ett barn som fyllt femton men inte arton år och som är avkomling till gärningsmannen eller står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen, eller för vars vård eller tillsyn gärningsmannen skall svara på grund av en myndighets beslut.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt mot barn till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot om brottslig gärning eller om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

5 §⁷

Är ett brott som avses i 4 § första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre allvarligt, döms för sexuellt utnyttjande av barn till fängelse i högst fyra år.

6 §⁸

Har någon, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, samlag med eget barn eller dess avkomling, döms för sexuellt umgänge med avkomling till fängelse i högst två år.

Den som genomför en annan sexuell handling än som avses i 4 och 5 §§ med ett barn under femton år, eller med ett barn som fyllt femton men inte arton år och som gärningsmannen står i ett sådant förhållande till som avses i 4 § andra stycket, döms för sexuellt övergrepp mot barn till fängelse i

⁷ Tidigare 5 § upphävd genom 1994:1499.

⁸ Senaste lydelse av tidigare 6 § 1992:147.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har samlag med sitt helsyskon, döms för sexuellt umgänge med syskon till fängelse i högst ett år.

högst två år.

Är brottet grovt, döms för grovt sexuellt övergrepp mot barn till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Vad som sägs i denna paragraf gäller inte den som förmåtts till gärningen genom olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt.

7 §⁹

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har samlag med eget barn eller dess avkomling, döms för samlag med avkomling till fängelse i högst två år.

För sexuellt ofredande döms även den som genom tvång, förledande eller annan otillbörlig påverkan förmår någon som har fyllt femton men inte arton år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör en posering i annat fall än när det är fråga om framställning av en bild.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har samlag med sitt helsyskon, döms för samlag med syskon till fängelse i högst ett år.

Detsamma skall gälla, om någon blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller eljest genom ord eller handling på ett uppenbart sedlighetssårande sätt uppträder anstötligt mot annan.

Vad som sägs i denna paragraf gäller inte den som förmåtts till gärningen genom olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt.

8 §¹⁰

Den som främjar eller på ett

Den som främjar eller utnyttjar

⁹ Senaste lydelse av tidigare 7 § 1994:1499.

¹⁰ Senaste lydelse av tidigare 8 § 1998:393.

otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att *annan* har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för koppleri till fängelse i högst fyra år.

Om en person som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han eller hon, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket.

att ett barn under femton år utför eller medverkar i sexuell posering, döms för utnyttjande av barn för sexuell posering till böter eller fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som begår en sådan gärning mot ett barn som fyllt femton men inte arton år, om poseringen är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling.

Är brottet grovt, döms för grovt utnyttjande av barn för sexuell posering till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av barnet.

9 §¹¹

Är brott som avses i 8 § grovt, skall dömas för grovt koppleri till fängelse, lägst två och högst sex år.

Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om den som har begått gärningen främjat tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, förmår ett barn som inte fyllt arton år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling, döms för köp av sexuell handling av barn till böter eller fängelse i högst två år.

Vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

10 §¹²

Den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under arton år, döms för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör ett barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år.

¹¹ Senaste lydelse av tidigare 9 § 1984:399.

¹² Senaste lydelse av tidigare 10 § 1984:399.

Detsamma gäller den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handling ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet.

11 §¹³

Till ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder skall dömas även den som inte insåg men hade skälig anledning anta att den andra personen inte uppnått sådan ålder.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst sex månader.

Vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

12 §¹⁴

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, grovt sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap. Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri samt underlåtenhet att avslöja sådant brott.

Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för koppleri till fängelse i högst fyra år.

Om en person som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han eller hon, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket.

¹³ Senaste lydelse av tidigare 11 § 1998:393.

¹⁴ Senaste lydelse av tidigare 12 § 1998:393.

Är brott som avses i *första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grovt koppleri till fängelse i lägst två och högst åtta år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av annan.*

13 §¹⁵

Är vid sexuellt utnyttjande av underårig enligt 4 § första stycket andra meningen eller försök till sådant brott eller vid sexuellt ofredande enligt 7 § första stycket skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet ringa, får åtal väckas av åklagaren endast om åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

Till ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder skall dömas även den som inte insåg men hade skälig anledning att anta att den andra personen inte uppnått den åldern.

14 §

Den som har begått en gärning enligt 5 §, 6 § första stycket, 8 § första stycket eller 10 § första stycket, skall inte dömas till ansvar om det är uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp mot barnet med hänsyn till den ringa skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet samt omständigheterna i övrigt.

15 §

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt

¹⁵ Senaste lydelse av tidigare 13 § 1994:1499.

utnyttjande av barn för sexuell posering, köp av sexuell handling av barn, köp av sexuell tjänst, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, *våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering* och grovt koppleri samt underlåtenhet att avslöja sådant brott.

16 kap.

10 a §¹⁶

Den som

1. skildrar barn i pornografisk bild,
2. sprider, överlåter, upplåter, förevisar eller på annat sätt gör en sådan bild av barn tillgänglig för någon annan,
3. förvärvar eller bjuder ut en sådan bild av barn,
4. förmedlar kontakter mellan köpare och säljare av sådana bilder av barn eller vidtar någon annan liknande åtgärd som syftar till att främja handel med sådana bilder, eller
5. innehar en sådan bild av barn

döms för barnpornografibrott till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Med barn avses en person vars pubertetsutveckling inte är fullbordad eller som, när det framgår av bilden och omständigheterna kring den, är under 18 år.

Den som i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte av oaktsamhet sprider en sådan bild som avses i första stycket, döms som sägs där.

Är brott som avses i första stycket att anse som grovt skall dömas för grovt barnpornografibrott till fängelse lägst sex månader och högst *fyra* år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om det har begåtts yrkesmässigt eller i vinstsyfte, utgjort ett led i brottslig verksamhet som utövats systematiskt eller i större omfattning, avsett en särskilt stor mängd bilder eller avsett bilder där barn utsätts för särskilt hänsynslös behandling.

Är brott som avses i första stycket att anse som grovt skall dömas för grovt barnpornografibrott till fängelse i lägst sex månader och högst *sex* år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om det har begåtts yrkesmässigt eller i vinstsyfte, utgjort ett led i brottslig verksamhet som utövats systematiskt eller i större omfattning, avsett en särskilt stor mängd bilder eller avsett bilder där barn utsätts för särskilt hänsynslös behandling.

¹⁶ Senaste lydelse 1998:1444.

Förbuden mot skildring och innehav gäller inte den som tecknar, målar eller på något annat liknande hantverksmässigt sätt framställer en sådan bild som avses i första stycket, om bilden inte är avsedd att spridas, överlåtas, upplåtas, förevisas eller på annat sätt göras tillgänglig för andra. Även i andra fall skall en gärning inte utgöra brott, om gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig.

35 kap. 4 §¹⁷

De i 1 § bestämda tiderna skall räknas från den dag brottet begicks. Förutsätts för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Har brott som avses i 6 kap. 1–4 och 6 §§ eller försök till sådana brott begåtts mot barn under femton år skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt femton år.

Vid brott som avses i 6 kap. 4–6 §§ och 8 § tredje stycket eller försök till sådana brott skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år. Detsamma skall gälla vid brott som avses i 6 kap. 1–3 och 12 §§ eller försök till sådana brott om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

Om vid bokföringsbrott, som ej är ringa, den bokföringskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden räknas från den dag då revisionen beslutades.

1. Denna lag träder i kraft den 1 april 2005, då lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster skall upphöra att gälla.

2. Bestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att döma till påföljd har bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

¹⁷ Senaste lydelse 1996:659.

2.2 Förslag till lag om ändring i säkerhetsskyddslagen (1996:627)

Prop. 2004/05:45

Härigenom föreskrivs att 22 § säkerhetsskyddslagen (1996:627) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

22 §¹⁸

Vid registerkontroll enligt 14 § får utlämnandet omfatta alla uppgifter om den kontrollerade som finns i SÄPO-registret eller annars behandlas hos Säkerhetspolisen samt de uppgifter om den kontrollerade som finns i belastningsregistret och i misstankeregistret om dom eller misstanke om brott som avses i

- 3 kap. 1, 2, 5 och 6 §§ brottsbalken,
- 4 kap. 1–6 och 8–9 a §§ brottsbalken,
- 6 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken, – 6 kap. 1, 2 och 4–6 §§ brottsbalken,
- 8 kap. 4–6 §§ brottsbalken,
- 9 kap. 3 och 4 §§ brottsbalken,
- 12 kap. 3 § brottsbalken,
- 13 kap. 1–5 b och 7 §§ brottsbalken,
- 16 kap. 1–3, 5, 6 och 8 §§ brottsbalken,
- 17 kap. 1 § brottsbalken,
- 18 kap. 1 och 3–5 §§ brottsbalken,
- 19 kap. brottsbalken,
- 1 och 3 §§ narkotikastrafflagen (1968:64),
- 9 kap. 1 § vapenlagen (1996:67), och
- 2 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott.

Även uppgift om försök och förberedelse till dessa gärningar får lämnas ut.

Denna lag träder i kraft den 1 april 2005.

¹⁸ Senaste lydelse 2003:156.

Regeringen tillsatte i juni 1998 en parlamentariskt sammansatt kommitté med uppdrag att göra en total översyn av bestämmelserna om sexualbrott. Översynen avsåg såväl det materiella innehållet som systematik, lagteknik och språk. Kommittén antog namnet 1998 års Sexualbrottskommitté.

I mars 2001 överlämnade kommittén sitt betänkande *Sexualbrotten Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor* (SOU 2001:14). I betänkandet föreslås en ny reglering av sexualbrotten samt förslag i angränsande frågor. Den del av betänkandet som behandlar kommitténs förslag till särskilda bestämmelser om straffansvar för människohandel för sexuella ändamål har lett till lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 2002 (prop. 2001/02:124, bet. 2001/02:JuU27, rskr. 2001/02:270, SFS 2002:436).

En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1* och kommitténs lagförslag i *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats och en förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (Ju 2001/1805/L5).

Den 22 januari 2001 föreslog Europeiska kommissionen ett rambeslut om åtgärder för att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi (EGT C 62E, 27.2.2001, s. 327). Vid rådet för rättsliga och inrikes frågor den 14-15 oktober 2002 nåddes en s.k. politisk överenskommelse om innehållet i rambeslutet. Inom Justitiedepartementet har utarbetats en promemoria om Sveriges antagande av rambeslutet (Ju2003/4644/L5 i det följande benämnd promemoria om Sveriges antagande av rambeslutet). I promemorian föreslås att rambeslutet skall antas. Promemorian innehåller också en bedömning av de lagändringar som rambeslutet föranleder. Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 4*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (Ju2003/4644/L5). Riksdagen godkände rambeslutet den 16 december 2003 (prop. 2003/04:12, bet. 2003/04:JuU9, rskr. 2003/04:108). Efter att samtliga parlamentsförbehåll hävts antogs rambeslutet den 22 december 2003 (EUT L 13, 20.1.2004, s. 44). Rambeslutet är fogat till denna lagrådsremiss som *bilaga 5*.

Inom Justitiedepartementet har utarbetats en promemoria med ett utkast till ny lagstiftning angående sexualbrotten (i det följande benämnd promemorian). Den 16 december 2003 hölls ett kompletterande remissmöte varvid synpunkter inhämtades på utkastet. Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Stockholms tingsrätt, Justitiekanslern, Sveriges Advokatsamfund, Barnombudsmannen, ECPAT Sverige, Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige (ROKS) och Sveriges Kvinnojourers Riksförbund (SKR) deltog i remissmötet. De inbjudna remissinstanserna erbjöds också att inkomma med skriftliga synpunkter. Dessutom inbjöds Brottsförmyndigheten och Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU) att inkomma med synpunkter. De lagförslag som dessa remissinstanser yttrade sig över finns i *bilaga 6*. En förteckning över inbjudna till mötet finns i *bilaga 7*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (Ju 2001/1805/L5).

I detta lagstiftningsärende behandlar regeringen förslagen i 1998 års Sexualbrottskommittés betänkande, med undantag för de förslag som redan lett till lagstiftning.

I denna proposition lämnas också förslag till de lagändringar som bör vidtas för att Sverige fullt ut skall uppfylla rambeslutets åtaganden.

Propositionen bygger på en överenskommelse mellan den socialdemokratiska regeringen, Vänsterpartiet och Miljöpartiet.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 17 juni 2004 att inhämta Lagrådets yttrande över det lagförslag som finns i *bilaga 8*. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 9*.

Lagrådet har i allt väsentligt godtagit förslagen men har också föreslagit vissa ändringar av huvudsakligen lagteknisk karaktär. Därutöver har Lagrådet ansett att det finns anledning att fästa större vikt vid Europadomstolens dom den 4 december 2003 (M.C. mot Bulgarien; ansökan nr 39272/98) än som skett i lagrådsremissen och att en närmare analys av följderna för svensk del av domen bör ske innan en proposition föreläggs riksdagen.

Regeringen har beaktat Lagrådets synpunkter och i allt väsentligt tillgodosett dem. En utförlig redovisning av den s.k. Bulgariendomen och en analys av följderna för svensk del av den redovisas i avsnitt 7.1.2.

Regeringen återkommer därutöver till Lagrådets synpunkter och förslag i avsnitt 7.1.3, 7.2, 9.2, 11, 12.2, 12.3 och 12.4.2 samt i författningskommentaren.

Vidare har vissa redaktionella ändringar gjorts.

4 Bakgrund och allmänna utgångspunkter

4.1 Bakgrund

Det är en grundläggande uppgift för samhället att skydda barn och vuxna mot alla former av sexuella kränkningar. Ett sexuellt övergrepp är ett extremt uttryck för bristande respekt för en annan människas självklara rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande. Att förebygga och bekämpa dessa brott effektivt förutsätter ett väl utvecklat straffrättsligt skydd men också ett väl fungerande rättsväsende och aktörer som har förståelse för och god kunskap i frågor som rör sexualbrott.

Motiven bakom kriminaliseringen av sexuella övergrepp har varierat över tiden. Därmed har också omfattningen av kriminaliseringen förändrats. Historiskt ansågs våldtäkt och andra sexualbrott riktade mot äran och den kollektiva friden och familjens – eller snarare mannens – ära och ordningen i samhället utgjorde ursprungligen de egentliga skyddsintressena. I slutet av 1800-talet vann dock den synen terräng att en våldtäkt kränker en kvinnas frihet. Åldersgränsen för den sexuella självbestämmanderätten, som infaller vid 15 års ålder, har funnits mycket länge. För flickor har den gällt sedan år 1864 och för pojkar sedan år 1937.

I det förslag som lades fram 1953, och som kom att leda till 1965 års brottsbalk, angavs att bestämmelserna om våldtäkt avsåg att bereda straffrättsligt skydd för den sexuella integriteten mot vissa grövre övergrepp. Våldtäktsbestämmelsen och de övriga sexualbrotten placerades i ett och samma kapitel om sedlighetsbrotten. Skyddsobjekt kom alltså att överföras från den personliga friheten till den sexuella integriteten. I förarbetena till brottsbalken framhölls att huvudsyftet med att beivra sedlighetsbrotten var att bereda straffrättsligt skydd för barn och ungdomar mot sexuella kränkningar och att värna individens integritet i sexuell hänseende. Även om våldtäkt inom äktenskapet kriminaliserades slog dåtidens kvinnosyn igenom i lagstiftningen. Att en man förgrep sig på sin hustru bedömdes som huvudregel mildare än om övergreppet riktade sig mot en annan kvinna. Mannen dömdes i det förra fallet för våldförande i stället för våldtäkt.

Genom reformen år 1984 (prop. 1983/84:105, bet. 1983/84:JuU25, rskr. 1983/84:332, SFS 1984:399) gjordes omfattande förändringar i 6 kap. brottsbalken. Det ålderdomliga uttrycket sedlighetsbrott slopades och kapitlet fick rubriken ”Om sexualbrott”. Straffbestämmelsen om våldförande upphävdes. Våldtäktsbrottet kom även att omfatta homosexuella övergrepp och gjordes könsneutralt.

Straffbestämmelserna har därefter ändrats flera gånger, framför allt i syfte att förstärka skyddet för barn och ungdomar mot att utnyttjas i sexuella sammanhang och att i lagstiftningen ytterligare markera allvaret i övergrepp mot barn (se prop. 1991/92:35, bet. 1991/92:JuU7, rskr. 1991/92:159, SFS 1992:147, prop. 1992/93:141, bet. 1992/93:JuU16, rskr. 1992/93:220, SFS 1993:207 samt prop. 1994/95:2, bet. 1994/95:JuU5, rskr. 1994/95:58, SFS 1994:1499).

Den senaste ändringen i 6 kap. brottsbalken trädde i kraft den 1 juli 1998 (prop. 1997/98:55, bet. 1997/98:JuU13, rskr. 1997/98:250, SFS 1998:393). Ändringarna, som ingick som en del av kvinnofridspropositionen och regeringens samlade arbete för att bekämpa våld mot kvinnor, innebar att våldtäktsbegreppet utvidgades. Det blev också straffbart att underlåta att anmäla eller annars avslöja vissa grövre sexualbrott. Vidare gjordes språket i de centrala bestämmelserna könsneutralt. Genom kvinnofridsreformen infördes också förbudet mot köp av sexuella tjänster. Kvinnofridsreformen utgjorde ett viktigt led i regeringens strävanden mot ett jämställt samhälle där kvinnor och män har lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter.

Genom de ändringar som gjorts sedan 1984 års reform har systematiken och sambanden mellan olika bestämmelser i 6 kap. brottsbalken delvis gått förlorad. Straffskalorna för de olika brotten korresponderar inte på ett naturligt sätt med varandra och relationen och gränsdragningen mellan olika brott har ifrågasatts. Bland annat har flera uppmärksammade domar som behandlar våldtäkt och sexuellt utnyttjande av kvinnor väckt diskussioner.

Synen på sexualbrotten har dessutom skärpts. Det är angeläget att skyddet för den personliga och sexuella integriteten, genom straffbestämmelserna om sexualbrott, är så heltäckande som möjligt.

Syftet med den aktuella reformen är att ytterligare förstärka och tydliggöra varje människas absoluta rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande.

Vidare syftar reformen till att i lagstiftningen på olika sätt lyfta fram och förstärka skyddet för barn och ungdomar mot att utsättas för sexuella kränkningar.

Regeringens ambition är också att genom en reformering av 6 kap. brottsbalken skapa klara och väl avgränsade bestämmelser. I detta har också legat en strävan att modernisera språket i lagstiftningen och att mönstra ut begrepp som framstår som olämpliga eller föråldrade.

Skyddet för den sexuella självbestämmanderätten och den sexuella integriteten – skyddet mot kränkningar

Syftet med att kriminalisera sexuella övergrepp och andra sexuella kränkningar är givetvis – på samma sätt som med all annan kriminalisering – att motverka förekomsten av dem. Avsikten är dessutom att påverka människors värderingar och på så sätt understödja den allmänt omfattade insikten att sexuella övergrepp är skadliga och kränkande gärningar som måste bekämpas.

Som framgått genomgick straffbestämmelserna om sexualbrotten en omfattande reformering år 1984. Skälen till ändringarna var bl.a. att de tidigare bestämmelserna var präglade av äldre tiders moralföreställningar i sexuella frågor och att bestämmelsernas utformning till en del grundades på en föråldrad kvinnosyn.

Utgångspunkten för den nu gällande lagstiftningen är att varje människa i varje situation har rätt att bestämma över sin egen kropp och sexualitet och att hans eller hennes önskan att inte ha samlag eller annat sexuellt umgänge ovillkorligen skall respekteras. När det gäller barn under 15 år är den sexuella självbestämmanderätten utan betydelse. Barn under 15 år har behov av ett absolut skydd mot sexuella handlingar. Även barn i åldern 15–18 år har behov av ett särskilt straffrättsligt skydd mot vissa sexuella handlingar, trots att de uppnått åldern för sexuellt självbestämmande. För såväl barn som vuxna är det skyddet för den personliga och sexuella integriteten som är det primära skyddsintresset bakom lagstiftningen.

Enligt regeringens mening får det inte råda någon som helst tvekan om att grundsynen bakom regleringen av sexualbrotten skall präglas av inställningen att varje människa har rätt att själv bestämma över sin egen kropp och sexualitet och har en ovillkorlig rätt att vara fredad från oönskade angrepp som kränker denna rätt. Genom de ändringar av våldtäktsbrottet som genomfördes år 1998 riktades fokus i större utsträckning på kränkningen än på den sexuella handlingen som sådan. De ändringar som nu föreslås innebär en ytterligare fokusering på kränkningen som sådan vid övergrepp av olika slag. Detta kommer till uttryck på flera olika sätt, bl.a. genom utvidgningen av våldtäktsbrottet, det särskilda våldtäktsbrottet mot barn och ändringarna i bestämmelsen om sexuellt ofredande.

Kränkningen är den gemensamma nämnaren för alla sexualbrott. Genom att inte beakta den personliga och sexuella integriteten och den sex-

uella självbestämmanderätten har förövaren av ett sexualbrott kränkt offret.

Att lagstiftningen syftar till att påverka människors värderingar skall inte förstås så att det finns en samhällelig önskan att påverka människors sexualliv. Utgångspunkten för regeringens överväganden är i stället att alla oavsett ålder har rätt till en oinskränkt kroppslig integritet och att leva fria från alla sexuella kränkningar. Varje person, sedan han eller hon har fyllt femton år, skall i princip själv bestämma över sin kropp och sexualitet. Sexualiteten är inte bara en naturlig del av människans liv utan också ett uttryck för grundläggande behov som ger både liv och lust. Lagstiftningen om sexualbrott är en lagstiftning till skydd mot sexuella kränkningar och skall inte bygga på förlegade föreställningar om vuxna människors frivilliga sexualliv.

Ett särskilt skydd för barn – lagstiftaren bör skilja på brott mot barn och brott mot vuxna

Ett huvudsyfte med reglerna om sexualbrott är att skydda barn och ungdomar mot att bli utsatta för sexuella övergrepp. Det har tidigare i lagstiftningssammanhang markerats med kraft att samhället måste skydda barn och ungdomar mot sexuella övergrepp oberoende av om förövaren använt våld eller tvång av något slag. Barn under 15 år har behov av ett absolut skydd mot alla former av sexuella handlingar. Det är alltid en kränkning av barnet att utsätta det för sexuella handlingar. Utgångspunkten för lagstiftningen när det gäller barn måste vara att de aldrig kan samtycka till sexuella handlingar. Barn har dessutom på grund av sin särställning ett betydligt större behov av skydd än vuxna. Regeringen anser därför att lagstiftningen skall ge ett särskilt skydd mot sexuella övergrepp för samtliga barn under 15 år, bl.a. på det sättet att gärningsmannen vid ett sådant övergrepp inte till sitt fredande kan åberopa ett samtycke från barnet.

I åldersgruppen 15–18 år behövs också ett särskilt skydd. Samtidigt måste beaktas att dessa ungdomar uppnått sexuellt självbestämmande och att lagstiftningen inte får hindra dem att upptäcka och utveckla sin sexualitet. Med detta förbehåll menar regeringen ändå att det behövs ett utvidgat skydd för ungdomar mellan 15 och 18 år. Ungdomar mognar i olika takt. De kan befinna sig i situationer som de inte bemästrar, vara utsatta för påverkan eller stå i ett beroendeförhållande, som gör att de inte kan hävda sin sexuella självbestämmanderätt. I barnkonventionens mening är alla människor som inte har fyllt arton år barn. Detta medför att lagstiftaren vid utformningen av all reglering som rör barn och ungdomar särskilt måste beakta barns intressen och särskilda behov. Barn skall tillförsäkras ett särskilt skydd i rättsordningen när det gäller sexuella handlingar. Det är ofrånkomligt att ett sådant utvidgat skydd medför inskränkningar i ungdomars sexuella självbestämmanderätt.

Sammantaget anser regeringen att det bör införas särskilda bestämmelser för barn under 15 år. Det bör även i fortsättningen finnas ett särskilt skydd för ungdomar i åldern 15–18 år mot att bli utnyttjade i olika sammanhang. Detta behandlas senare i avsnitt 9 och 12.

En särreglering av brott som riktar sig mot barn innebär många fördelar. Kravet ökar på särskild kunskap och lämplighet hos barnutredare

inom polisen och särskilt anpassad förhörsmetodik för barn i olika åldrar. Vidare ökar också möjligheten att vidta förebyggande åtgärder, framför allt genom ökade möjligheter till insyn och uppföljning.

I enlighet med regeringens förslag kommer 6 kap. brottsbalken därmed att innehålla ett antal helt nya brott, genom vilka olika former av sexuella kränkningar av barn skall beivras.

Bemötandefrågor i rättsprocesser om sexualbrott

Det är ett grundläggande krav att domstolen skall förhålla sig objektiv och opartisk vid sin prövning av åtalet. Detta hindrar inte att domstolen i sin processledning bör låta sig vägledas av det förhållandet att personer som har utsatts för ett sexuellt övergrepp har genomgått en traumatisk och förnedrande händelse som sätter djupa spår. Det är också en stor påfrestning för brottsoffret att gå igenom en förundersökning och rättegång. Kunskap om dessa mekanismer är avgörande för att garantera en rättssäker process. Rätt genomförd kan rättsprocessen vara ett led i arbetet för brottsoffret att bearbeta händelsen och även bidra till en känsla av upprättelse.

Mot denna bakgrund är det viktigt att rättsprocessen genomförs på ett korrekt och lyhört sätt. Ett led i detta är att se till att rättsprocessen inte glider in på frågor om offrets allmänna livsföring som saknar betydelse för prövningen av åtalet. Domstolen har enligt rättegångsbalken en skyldighet att se till att inget onödigt dras in i målet. Vidare skall rätten vid förhör avvisa frågor som uppenbart inte hör till saken eller som är förvirrande eller på annat sätt otillbörliga. Uppgifter som inte har betydelse för målet bör heller inte redovisas i domen. I detta sammanhang finns anledning att lyfta fram vad som uttalades i den proposition som ledde fram till 1984 års ändringar i 6 kap. brottsbalken.

”I det sammanhanget bör understrykas att det är mycket angeläget att domstolens ordförande under rättegången vakar över att rättegången inte glider in på ett spår där frågan närmast blir hur kvinnans levnads-sätt har varit och inte heller inriktas på hennes beteende i samband med den åtalade gärningen i den mån det saknar rättslig relevans. Kommer frågor av den typen från försvararens eller åklagarens sida, åligger det ordföranden att inom ramen för processledningen se till att processen inte kommer på sned.

I detta hänseende behövs inte några särskilda lagregler. Det följer nämligen av 46 kap. 4 § rättegångsbalken (RB) att rätten skall se till att man inte drar in i målet någonting som inte har betydelse.

Självfallet gäller motsvarande under förundersökningsförfarandet.”

Uttalandena är fortfarande relevanta och aktuella. Likväl händer det att relativt ingående frågor ställs till kvinnan om klädsel, sexuella erfarenheter och hennes allmänna livsföring, utan att det har någon betydelse för prövningen av åtalet. Att frågorna tillåts kan bero på slentrian men kan också ses som ett uttryck för att ett förlegat synsätt tillåts få genomslag i rättegången. Därför måste inte bara rättsens ordförande, utan även åklagare, försvarare, ombud och andra som uppträder inför rätten lägga vikt vid att undvika onödiga frågor och formuleringar som är eller kan uppfattas som kränkande, diskriminerande eller nedlåtande. Målsägandebiträdet har en viktig funktion att fylla i sammanhanget. Det förtjänar att påpekas att en målsägande till skillnad från ett vittne inte har någon skyldighet att

svara på de frågor som ställs. En målsägande som upplever att en fråga är kränkande är alltså inte skyldig att svara på den.

Lika viktigt som att rättegången genomförs på ett korrekt sätt är att också poliser och andra som träffar målsäganden under förundersökningen möter kraven på en insiktsfull och hänsynsfull behandling och ett bemötande som situationen kräver. Det är angeläget att målsäganden på ett tydligt, respektfullt och korrekt sätt får information och kunskap om förfarandet så att hon eller han kan få förståelse för och förbereda sig inför förundersökningen och rättegången.

I samband med utredning och lagföring av sexualbrott ställs stora krav på kunskap om och förståelse för målsägandens utsatta situation hos de aktörer som kommer i kontakt med målsäganden. Dessa krav måste samtidigt balanseras mot det oeftergivliga kravet på rättssäkerhet under rättsprocessen. Det långsiktiga arbete som bedrivs inom rättsväsendet måste därför inriktas på att kunna tillgodose dessa båda krav.

I detta sammanhang kan nämnas att regeringen har givit en utredare i uppdrag att bl.a. undersöka hur den som har utsatts för ett sexuellt övergrepp upplever brottsutredningen och den fortsatta rättsprocessen. Utredaren skall också överväga och ge förslag på vad som kan göras för att minska påfrestningarna på målsäganden i hela rättsprocessen utan att rättssäkerheten äventyras. Uppdraget skall redovisas senast den 15 augusti 2005.

Det kan också nämnas att regeringen i regleringsbrevet för år 2004 gett Rikspolisstyrelsen och Domstolsverket ett återrapporteringskrav när det gäller vilka åtgärder som har vidtagits för att säkerställa ett professionellt bemötande av utsatta kvinnor, t.ex. offer för olika former av sexualbrott.

Vidare beslutade Riksåklagaren och Rikspolisstyrelsen i början av oktober 2004 om en gemensam inspektion av brottsutredningar avseende våldtäkt och grov våldtäkt där brottsoffret är över 15 år. Syftet är bl.a. att granska kvaliteten och handlägningsrutiner i brottsutredningarna. Fyra platser i landet skall granskas (Åklagarkamrarna Sundsvall, Karlskrona, Jönköping och Falun samt motsvarande polismyndigheter). En rapport skall lämnas före årsskiftet.

Bestämmelserna om sexualbrott bör följas upp

Bestämmelserna i 6 kap. brottsbalken behandlar ämnen som berör de allra flesta människor på ett djupt personligt plan. Det är mot den bakgrunden självklart att regleringen fortlöpande är föremål för diskussion och utveckling. Lagstiftaren har därför anledning att överväga bestämmelsernas avgränsning och undersöka om straffvärda beteenden tillkommit, ökat i omfattning eller blivit kända.

Synen på och kunskapen om sexualbrotten förändras och utvecklas över tiden och det är givetvis viktigt att lagstiftningen följer den förändringen. Det finns också skäl att fortlöpande följa utvecklingen på området för att vara uppmärksam på om tillämpningen av lagstiftningen står i överensstämmelse med dess syfte. Om lagstiftningen brister i effektivitet eller det visar sig att det saknas skydd på områden där ett sådant behövs skall dessa brister undanröjas. Det är därför självklart att regeringen kommer att följa upp tillämpningen av de lagändringar som nu föreslås

och hur praxis har utvecklats i dessa hänseenden. Detta förutsätter emellertid att bestämmelserna har varit i kraft en sådan tid att det finns underlag för att bedöma och utvärdera regleringen. En utgångspunkt bör vara att en uppföljning kan initieras inom ett par år. En sådan bör särskilt fokusera på våldtäktsbrottet och hur tillämpningen i det avseendet har fallit ut samt det särskilda skyddet för barn mot sexuella kränkningar. Men också andra frågor kan komma i fråga för en sådan uppföljning.

5 Internationella instrument

5.1 Något om vissa internationella instrument

Under senare år har frågor om mäns våld mot kvinnor, sexuella övergrepp, sexuell exploatering och barnpornografi ägnats stor uppmärksamhet i olika internationella organisationer. Det finns också ett flertal internationella instrument som behandlar dessa frågor, varav endast ett mindre antal av de mest centrala instrumenten nämns i det följande.

År 1981 trädde 1979 års FN-konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, den s.k. CEDAW-konventionen, i kraft. Den 20 november 1989 antog FN:s generalförsamling konventionen om barnets rättigheter, den s.k. barnkonventionen (se avsnitt 5.2). Den 25 maj 2000 antogs av FN:s generalförsamling ett fakultativt protokoll till barnkonventionen som behandlar handel med barn, barnprostitution och barnpornografi. Sverige, liksom övriga EU-länder, har undertecknat protokollet. Frågan om Sveriges tillträde till protokollet bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Internationella arbetsorganisationen (ILO) är FN:s fackorgan för arbetslivsfrågor. I juni 1999 antog Internationella arbetskonferensen, ILO:s högsta beslutande organ, en konvention (nr 182) och en kompletterande rekommendation (nr 190) om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete.

Den 8 november 2001 antog Europarådets ministerkommitté en konvention om IT-relaterad brottslighet. Konventionen innehåller bl.a. bestämmelser om vad som skall utgöra straffbart förfarande med barnpornografi. Sverige undertecknade konventionen den 23 november 2001. Frågan om tillträde till konventionen bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Inom EU antog rådet den 24 februari 1997 en gemensam åtgärd om åtgärder mot människohandel och sexuellt utnyttjande av barn, i vilken medlemsstaterna enades om att se över sin relevanta straffrättsliga lagstiftning för att tillförsäkra att vissa beteenden är straffbelagda och för att stimulera till rättsligt samarbete. Den 29 maj 2000 antog rådet ett beslut om bekämpning av barnpornografi på Internet. Den 22 december 2003 antog rådet ett rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi (se nedan avsnitt 5.3).

FN-konventionen om barnets rättigheter, barnkonventionen, innebar ett viktigt tillskott till skyddet för de mänskliga rättigheterna. För första gången samlades de rättigheter som tillkommer alla barn och ungdomar upp till 18 års ålder i ett folkrättsligt dokument. Konventionen har tillträtts av nästan alla världens länder. Sverige tillträdde konventionen som ett av de första länderna, efter beslut i riksdagen den 21 juni 1990 (prop. 1989/90:107, bet. 1989/90:SoU28). Därmed har Sverige åtagit sig att garantera rättigheterna enligt konventionen för alla barn och ungdomar i Sverige samt att verka för respekt och främjande av barnets rättigheter internationellt.

Barnkonventionen inkluderar alla typer av mänskliga rättigheter – såväl de ekonomiska, sociala och kulturella som de politiska och medborgerliga rättigheterna. Konventionen tar också hänsyn till barnets utsatthet och sårbarhet, vilket kommer till uttryck i de rättigheter som syftar till att ge barnet skydd mot övergrepp och utnyttjande. Barnkonventionen skall ses som en helhet och alla rättigheter är lika viktiga. Konventionen bygger på fyra grundläggande principer – att varje barn, utan åtskillnad har rätt att få del av sina rättigheter; att barnets bästa skall komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn; att barnets rätt till överlevnad och utveckling skall säkerställas samt barnets rätt att få komma till tals i alla frågor som rör barnet. Dessa grundläggande principer relaterar till konventionens barnsyn, dvs. att barn skall respekteras. De grundläggande principerna har dels en självständig betydelse, dels en betydelse vid tolkningen av de olika materiella artiklarna.

Reglerna är i princip tillämpliga på varje individ upp till 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet (art. 1). I Sverige gäller således konventionens rättigheter för alla personer upp till 18 år. En viktig utgångspunkt för regeringen när det gäller förslagen i denna proposition för att stärka det straffrättsliga skyddet för barn mot att utnyttjas i sexuella sammanhang är givetvis barnkonventionens krav och då i synnerhet artikel 34. Enligt art. 34 åtar sig konventionsstaterna att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. För detta ändamål skall konventionsstaterna särskilt vidta alla lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra

a) att ett barn förmås eller tvingas att delta i en olaglig sexuell handling;

b) att barn utnyttjas för prostitution eller annan olaglig sexuell verksamhet;

c) att barn utnyttjas i pornografiska föreställningar eller annan olaglig sexuell verksamhet.

Det fakultativa protokollet till barnkonventionen om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi har tillkommit för att bättre uppnå syftena med barnkonventionen och genomförandet av bestämmelserna i denna. Av ingressen till protokollet framgår vidare att protokollet syftar till en helhetssyn och ett heltäckande angreppssätt på problemen med försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi.

5.3 EU:s rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi

Prop. 2004/05:45

Den 22 januari 2001 lade Europeiska kommissionen fram ett förslag till rambeslut om åtgärder för att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi (EGT C 62E, 27.2.2001, s. 327).

Vid rådet för rättsliga och inrikes frågor den 14–15 oktober 2002 nåddes en principöverenskommelse om innehållet i rambeslutet.

I regeringens proposition 2003/04:12 föreslogs att riksdagen skulle godkänna utkastet till rambeslut. I samma proposition redovisade regeringen sin bedömning av de lagändringar som rambeslutet föranleder. Några förslag till lagändringar om genomförande av åtagandena lades inte fram i propositionen utan regeringen förklarade att den avser att återkomma till riksdagen med sådana förslag i senare sammanhang. I sammanhanget hänvisades till den pågående beredningen av Sexualbrottskommitténs betänkande.

Riksdagen har godkänt rambeslutet (bet. 2003/04:JuU9, rskr. 2003/04:108). Efter att samtliga nationella parlamentsförbehåll hävts antogs rambeslutet formellt den 22 december 2003 (EUT L 13, 20.1.2004, s. 44). Medlemsstaterna skall genomföra bestämmelserna i rambeslutet senast inom två år från rambeslutets antagande.

Rambeslutet upptar bl.a. definitioner (artikel 1), brott som avser sexuellt utnyttjande av barn (artikel 2), barnpornografibrott (artikel 3), kriminalisering av anstiftan, medhjälp och försök (artikel 4) samt gemensamma lägsta maximistraff och vad som skall anses utgöra försvårande omständigheter (artikel 5). Där finns också bestämmelser om ansvar och påföljder för juridiska personer (artikel 6–7), behörighet och lagföring (artikel 8) samt skydd av och hjälp till brottsoffer (artikel 9). Bestämmelserna återges i relevanta delar nedan.

Definitioner

I artikel 1 anges vissa definitioner som används i rambeslutet. Enligt punkten a avses med *barn* varje person som är yngre än 18 år. Enligt punkten b avses med *barnpornografi* pornografiskt material som avbildar eller föreställer

i) ett verkligt barn som är inblandat i eller ägnar sig åt handling med tydlig sexuell innebörd, inbegripet obscen exponering av ett barns könsorgan eller blygdregion, eller

ii) en verklig människa som ser ut att vara ett barn och deltar i eller ägnar sig åt sådan handling, eller

iii) realistiska bilder på ett fiktivt barn som deltar i eller ägnar sig åt sådan handling.

Enligt punkten c skall med *datorsystem* avses en apparat eller grupp av sammankopplade apparater eller apparater som står i samband med varandra, där en eller flera av dem, enligt ett program, utför automatisk databehandling.

Enligt punkten d skall med juridisk person avses varje enhet som har denna ställning enligt tillämplig lagstiftning, med undantag för stater eller andra offentliga organ vid utövande av de befogenheter som de har i egenskap av statsmakter samt offentliga internationella organisationer.

I artikel 2 anges att varje medlemsstat skall vidta nödvändiga åtgärder för att straffbelägga följande avsiktliga handlingar:

a) Att tvinga ett barn till prostitution eller deltagande i pornografiska föreställningar, eller att dra vinning av eller på något annat sätt utnyttja ett barn för sådana ändamål.

b) Att rekrytera ett barn till prostitution eller deltagande i pornografiska föreställningar.

c) Att ägna sig åt sexuell aktivitet med ett barn, om

(i) tvång, våld eller hot brukas, eller

(ii) pengar eller andra former av betalning eller ersättning lämnas som betalning för barnets sexuella aktivitet, eller

(iii) missbruk av en erkänd förtroendeställning eller av makt eller inflytande över barnet förekommer.

Barnpornografibrott

Enligt artikel 3 punkten 1 skall varje medlemsstat vidta nödvändiga åtgärder för att straffbelägga följande avsiktliga handlingar, oavsett om de utförs med hjälp av ett datorsystem eller inte, när de begåtts orättmätigt:

a) Framställning av barnpornografi.

b) Distribution, spridning eller överföring av barnpornografi.

c) Utbudande eller tillhandahållande av barnpornografi.

d) Förvärv eller innehav av barnpornografi.

Enligt punkten 2 får en medlemsstat göra undantag från straffrättsligt ansvar för sådana handlingar avseende barnpornografi

a) som avses i artikel 1 b ii), när den verkliga människa som ser ut att vara ett barn i själva verket var 18 år eller äldre vid avbildningstillfället,

b) som avses i artikel 1 b i) och ii), när det gäller framställning och innehav, om bilder på barn som uppnått sexuell myndighetsålder framställs och innehas med dessa personers medgivande och endast för deras privata bruk. Även när det fastställts att ett medgivande har förelegat, skall detta inte anses giltigt om t.ex. högre ålder, mogenhet, position, ställning, erfarenhet eller offrets beroende av förövaren har missbrukats för att uppnå detta medgivande,

c) som avses i artikel 1 b iii), när det fastställs att en persons framställning och innehav av det pornografiska materialet endast sker för privat bruk, om inget pornografiskt material som avses i artikel 1 b i) och 1 b ii) har använts för dess framställning, och förutsatt att handlingen inte medför någon risk för spridning av materialet.

Anstiftan, medhjälp och försök

Artikel 4 ålägger medlemsstaterna att kriminalisera anstiftan och medhjälp till de brott som avses i artiklarna 2 och 3. Artikeln föreskriver också att varje medlemsstat skall vidta nödvändiga åtgärder för att straffbelägga försök att begå de handlingar som avses i artikel 2 och artiklarna 3.1 a) och 3.1 b).

I artikel 5 punkten 1 anges att varje medlemsstat skall vidta nödvändiga åtgärder för att de brott som avses i artiklarna 2–4 skall beläggas med straffrättsliga påföljder som innebär ett längsta frihetsberövande om minst ett till tre år.

Enligt punkten 2 skall varje medlemsstat vidta nödvändiga åtgärder för att följande brott skall beläggas med straffrättsliga påföljder som innebär ett längsta frihetsberövande om minst fem till tio år:

a) De brott som avses i artikel 2 a, som består i ”att tvinga ett barn till prostitution eller deltagande i pornografiska föreställningar” och de brott som avses i artikel 2 c i).

b) De brott som avses i artikel 2 a, som består i ”att dra vinning av eller på något annat sätt utnyttja ett barn för sådana ändamål” och de brott som avses i artikel 2 b, i båda fallen i den mån de hänför sig till prostitution och minst en av följande omständigheter anses föreligga:

– Offret är ett barn som enligt den nationella lagstiftningen inte uppnått sexuell myndighetsålder.

– Gärningsmannen har medvetet eller genom hänsynslöshet satt barnets liv på spel.

– Brottet har begåtts med användande av grovt våld eller har vållat barnet svår skada.

– Brottet har begåtts inom ramen för en kriminell organisation enligt definitionen i gemensam åtgärd 98/733/RIF, oavsett den straffnivå som anges i den gemensamma åtgärden.

c) De brott som avses i artikel 2 a, som består av ”att dra vinning av eller på något annat sätt utnyttja ett barn för sådana ändamål” samt de brott som avses i artikel 2 b, i båda fallen i den mån de hänför sig till pornografiska föreställningar, artiklarna 2 c ii), 2 c iii), 3.1 a, 3.1 b och 3.1 c om offret är ett barn som enligt den nationella lagstiftningen inte uppnått sexuell myndighetsålder och om minst en av följande omständigheter anses föreligga:

– Gärningsmannen har medvetet eller genom hänsynslöshet satt barnets liv på spel.

– Brottet har begåtts med användande av grovt våld eller har vållat barnet svår skada.

– Brottet har begåtts inom ramen för en kriminell organisation enligt definitionen i gemensam åtgärd 98/733/RIF, oavsett den straffnivå som anges i den gemensamma åtgärden.

Lagföring

En medlemsstat skall enligt artikel 8 punkten 6 vidta de åtgärder som är nödvändiga för att möjliggöra att åtminstone de allvarligaste av de brott som avses i artikel 2 kan lagföras i enlighet med nationell lag efter det att offret har uppnått myndighetsålder.

Närmare om bedömningarna i regeringens proposition 2003/04:12

I propositionen om Sveriges antagande av rambeslut om åtgärder för att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi görs bedöm-

ningen att svensk lagstiftning inte fullt ut uppfyller rambeslutets krav på vilka handlingar som skall vara straffbelagda (prop. 2003/04:12, bet. 2003/04:JuU9, rskr. 2003/04:108). Enligt propositionen är det enligt gällande rätt inte kriminaliserat att rekrytera barn mellan 15 och 18 år till pornografiska föreställningar eller dra vinning av eller på annat sätt utnyttja barn i den åldern, utan att barnet utsatts för otillbörligt påverkan. Det är inte heller kriminaliserat att dra vinning av eller på annat sätt utnyttja barns deltagande i pornografiska föreställningar utan att deltagandet främjas. Vidare är det inte kriminaliserat att göra sig skyldig till försök till gärning som motsvarar sexuellt ofredande enligt 6 kap. 7 § brottsbalken. Regeringens förslag för att uppfylla rambeslutet i denna del redovisas i avsnitt 12.2.

I propositionen gjordes också bedömningen att straffskalorna enligt tillämpliga svenska bestämmelser i brottsbalken inte fullt ut uppfyller de krav som uppställs i rambeslutet. Beroende på omständigheterna torde detta kunna gälla grovt sexuellt tvång i 6 kap. 2 § där minsta föreskrivna maximistraff i rambeslutet är fängelse i fem år. Regeringens förslag för att uppfylla rambeslutet i denna del framgår av avsnitt 7.2. Vidare gjordes bedömningen att maximistraffet för sexuellt ofredande i 6 kap. 7 § kunde behöva höjas till minst fängelse i fem år. På grund av införandet av brottet grovt utnyttjande av barn för sexuell posering med ett maximistraff på sex års fängelse erfordras inte någon ändring av maximistraffet för sexuellt ofredande (se avsnitt 12.2).

I propositionen gjordes även bedömningen att maximistraffet för förförelse av ungdom i 6 kap. 10 § kunde behöva ändras till åtminstone fängelse i ett år. Regeringens förslag för att uppfylla rambeslutet i denna del framgår av avsnitt 12.1. Bedömningen gjordes också att maximistraffet för grovt barnpornografibrott i 16 kap. 10 a § kunde behöva höjas till i vart fall fängelse i fem år. Regeringens förslag för att uppfylla rambeslutet i denna del framgår av avsnitt 14.

Slutligen gjordes bedömningen att frågan om de svenska preskriptionsbestämmelsernas överensstämmelse med rambeslutet bör bli föremål för en fördjupad analys inom ramen för beredningen av Sexualbrottskommitténs betänkande. I avsnitt 15 framgår regeringens bedömning och förslag i denna del.

6 Den sexuella handlingen

6.1 Innebörden av uttrycket sexuellt umgänge

I den tidigare lydelsen av 6 kap. brottsbalken användes uttrycket könsligt umgänge. Uttrycket sexuellt umgänge, som nu används, har samma innebörd. Med begreppet avses samlag och andra sexualhandlingar av både heterosexuell och homosexuell natur, som typiskt sett avser att uppväcka eller tillfredsställa bådars eller enderas sexuella drift. Huruvida handlingen medfört en direkt tillfredsställelse av könsdriften är i och för sig inte avgörande. För att en sexualhandling skall bedömas som sexuellt umgänge krävs inte heller nödvändigtvis att gärningsmannens och offrets könsdelar har berört varandra. I de fall där gärningen förövas av en man

mot en kvinna är det t.ex. tillräckligt att en man med sitt könsorgan berör en annan del av kvinnans kropp än hennes könsorgan. I regel krävs dock att det föreligger en direkt kroppslig beröring, som dessutom skall vara av en viss varaktighet. Det finns dock tillfällen när en handling har bedömts som sexuellt umgänge trots att det inte har förekommit någon direkt kroppslig beröring mellan den enes könsorgan och den andres kropp (NJA 1950 s. 263, 1996 s. 461). Att onanera åt en annan person är ett typexempel på sexuellt umgänge. Sexuellt umgänge kan också innefatta att gärningsmannen med munnen eller tungan berör den andres könsorgan eller att offret tvingas göra motsvarande handlingar med gärningsmannens könsorgan. Utanför det område som avses med begreppet sexuellt umgänge faller däremot i regel att gärningsmannen fingrar på eller på annat sätt flyktigt berör den andres yttre könsorgan. Ett sådant förfarande kan dock vara straffbart som sexuellt ofredande. Vid bedömningen av om en beröring av någon annans könsorgan med händerna skall anses innefatta sexuellt umgänge eller sådant beteende som avses i bestämmelsen om sexuellt ofredande skall situationen i dess helhet tillmätas betydelse.

6.2 Begreppet ”sexuellt umgänge” ersätts med ”sexuell handling”

Regeringens förslag: Begreppet ”sexuellt umgänge” ersätts genomgående i 6 kap. brottsbalken med begreppet ”sexuell handling”, som har en något vidare innebörd än ”sexuellt umgänge”.

Kommitténs förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Endast ett mindre antal remissinstanser har yttrat sig över begreppen som sådana. Majoriteten av dessa, bl.a. *Göteborgs tingsrätt*, *Riksåklagaren*, *Åklagarmyndigheten i Stockholm*, *Åklagarmyndigheten i Göteborg*, *Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet*, *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* och *Rädda Barnen*, är positiv till att frångå termen ”sexuellt umgänge”. Några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Malmö tingsrätt* och *Rikspolisstyrelsen*, anser att begreppet ”sexuell handling” är alltför vagt och obestämt för att kunna godtas med tanke på legalitetsprincipen.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Göta Hovrätt* och *Stockholms tingsrätt* anser att begreppet sexuell handling riskerar att ge upphov till avgränsningsproblem. Hovrätten har – för det fall begreppet ”sexuell handling” avses ha en specifik innebörd – förordat att en legaldefinition tas in i lagtexten. Bland annat *Brottsoffermyndigheten*, *Rikspolisstyrelsen*, *RFSU* och *EC-PAT Sverige* anser att begreppet sexuell handling bör omfatta även sådana handlingar som innebär att gärningsmannen släpper sin utlösning, urinerar eller tömmer tarmen på offret. *Barnombudsmannen* anser att skillnaden mellan det föreslagna begreppet ”sexuell handling” och ”sexuellt umgänge” är otydlig.

Skälen för regeringens förslag: Det har redan i tidigare lagstiftningsärenden riktats kritik mot uttrycket sexuellt umgänge. Kvinnovåldskom-

missionen föreslog i betänkandet Kvinnofrid (SOU 1995:60) att uttrycket skulle ersättas med ”sexuellt utnyttjar”. Enligt förslaget skulle med uttrycket avses samma handlingar som avsågs med sexuellt umgänge och någon ändring i sak var inte avsedd. Regeringen, som behandlade kommissionens förslag i propositionen 1997/98:55, godtog inte förslaget. Visserligen fanns det en förståelse för att begreppet sexuellt umgänge kunde leda tankarna fel, men enligt regeringen hade ”sexuellt utnyttjar” semantiskt en vidare innebörd än sexuellt umgänge. Det ansågs också att uttrycket ”sexuellt umgänge” bl.a. hade en väl förankrad innebörd i förarbeten och praxis. Regeringen fann därför inte skäl att i det lagstiftningsärendet föreslå några ändringar avseende uttrycket. Frågan ansågs i stället lämpligen kunna övervägas inom ramen för en kommande översyn av sexualbrotten.

Kommittén har föreslagit att uttrycket ”sexuellt umgänge” genomgående i 6 kap. brottsbalken bör bytas ut mot uttrycket ”sexuell handling”. Som skäl för en sådan förändring har kommittén hänvisat till den kritik som i tidigare lagstiftningsärenden framförts mot sexuellt umgänge, nämligen att det uttrycket för tankarna till en frivillig och ömsesidig sexualakt mellan två personer. Enligt kommittén finns det emellertid även med hänsyn till tillämpningen i praxis anledning att vara kritisk mot begreppet. Enligt kommittén är det särskilt frågan om tolkningen av rekvisitet sexuellt umgänge och den innebörd som begreppet kommit att få i praxis, som inger betänkligheter. Vid tolkningen av uttrycket har inte sällan stor vikt lagts vid omständigheter som vilken kroppskontakt parterna haft, dvs. i vilken omfattning de berört varandra med sina könsdelar och hur länge denna beröring pågått. Detta, anser kommittén, har i en del fall lett till tekniska överväganden rörande t.ex. antalet sekunder som beröringen pågått. Kommittén menar att det inte är tillfredsställande att låta överväganden av sådant slag vara styrande för rättstillämpningen.

Kommittén har alltså föreslagit att uttrycket ”sexuellt umgänge” bör ersättas med ”sexuell handling”. Med det föreslagna uttrycket skall, enligt kommittén, avses i allt väsentligt samma handlingar som i dag avses med uttrycket ”sexuellt umgänge”. Enligt kommittén bör dock en viss utvidgning ske så att det inte längre bör fordras att en handling innefattar en fysisk och varaktig kroppslig beröring för att den skall kunna bedömas som en sexuell handling. Avgörande för bedömningen bör i stället vara om handlingen har haft en påtaglig sexuell prägel och varit ägnad att kränka offrets sexuella integritet. Andra förhållanden, som att den sexuella handlingen ägt rum vid ett upprepat antal tillfällen, bör också kunna vägas in.

Regeringen delar kommitténs bedömning att det från såväl språkliga som sakliga utgångspunkter finns skäl att nu byta ut uttrycket ”sexuellt umgänge”. Även majoriteten av de remissinstanser som yttrat sig i frågan stöder förslaget att utmönstra uttrycket ur 6 kap. brottsbalken. Vad därefter gäller frågan om vilket begrepp som bör ersätta ”sexuellt umgänge” kan regeringen visserligen instämma i vad kommittén anfört om svårigheterna att hitta ett modernt och språkligt korrekt uttryck att ersätta det nuvarande begreppet med. Det av kommittén föreslagna uttrycket framstår emellertid enligt regeringen som väl genomtänkt och är det uttrycks sätt som ofta används både i förarbeten och doktrin för att beskriva olika former av sexuellt umgänge. Dessutom har begreppet ”sexuell handling”

den fördelen att det är ett mer neutralt uttryck som får anses passa väl in i brottsbeskrivningarna i 6 kap. brottsbalken.

Malmö tingsrätt har invänt mot det föreslagna uttrycket sexuell handling och anser att det är alltför vagt och obestämt för att kunna godtas med tanke på legalitetsprincipen. Tingsrätten är också negativ till att man i förarbetena – för att begreppet inte skall omfatta för mycket – tvingas förklara att sådana typiska sexuella handlingar som posering eller att någon blottar sig inte omfattas av begreppet. Även *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* har påpekat att uttrycket ”sexuell handling” är oklart och att det vore att föredra ett uttryck vars innehåll kunde fastställas objektivt på ett mer precist sätt. *Göteborgs tingsrätt* har dock inte ansett att begreppet ”sexuell handling” är svårare att försvara ur legalitetssynpunkt än det nuvarande begreppet sexuellt umgänge.

Regeringen kan i och för sig ha förståelse för de invändningar som riktats mot uttrycket ”sexuell handling”. Utgångspunkten för all lagstiftning bör givetvis vara att den skall vara så klar och tydlig som möjligt. Avsikten är emellertid att begreppet skall fånga upp en mängd olika sexuella handlingar som en person kan utsättas för. Att i lagtext i detalj försöka räkna upp samtliga dessa sexualhandlingar låter sig knappast göras. Det får enligt regeringens mening antas ligga i sakens natur när det gäller det aktuella området att det fortlöpande kan bli aktuellt att bedöma handlingar som lagstiftaren inte förutsett. För att straffvärda handlingar inte skall hamna utanför det straffbara området finns det därför ett starkt behov av att använda ett uttryck som ger ett visst tolkningsutrymme. Detta talar för att använda det vidare uttrycket ”sexuell handling”. Regeringen anser således vid en samlad bedömning att uttrycket sexuell handling är det uttryck som bäst beskriver de handlingar som bör omfattas av rekvisitet. Ett visst tolkningsutrymme lämnas till rättstillämpningen för att i varje enskilt fall bedöma om ett visst agerande skall anses utgöra en sexuell handling.

Vad därefter gäller den närmare innebörden av begreppet ”sexuell handling” anser regeringen, i likhet med vad kommittén föreslagit, att uttrycket bör motsvara i allt väsentligt vad som i dag benämns som sexuellt umgänge. För att bedöma en handling som en ”sexuell handling” bör således utgångspunkten även i fortsättningen vara att det har förekommit en någorlunda varaktig fysisk beröring av antingen den andres könsorgan eller den andres kropp med det egna könsorganet. Regeringen instämmer dock i vad kommittén anfört om att också andra handlingar, som inte innefattar en sådan varaktig fysisk beröring, bör kunna omfattas av uttrycket. Avgörande för en sådan bedömning bör vara att handlingen har haft en påtaglig sexuell prägel samt varit ägnad att tydligt kränka offrets sexuella integritet. För att en handling skall anses ha haft en påtaglig sexuell prägel bör det räcka att handlingen varit av sådan karaktär att den typiskt sett syftar till att väcka eller tillfredsställa bådars eller enderas sexuella drift. Frågan om den sexuella handlingen medfört en direkt tillfredsställelse av könsdriften eller inte bör dock lika lite som i dag vara av betydelse vid den rättsliga bedömningen. Vad därefter gäller kravet på att handlingen skall ha varit ägnad att tydligt kränka den andra personens sexuella integritet skall en objektiv bedömning av de faktiska omständigheterna ge vid handen att handlingen typiskt sett innebär en sådan kränkning. Som exempel på handlingar som bör omfattas av det nya begreppet

”sexuell handling” kan nämnas sådana som i dag omfattas av begreppet ”sexuellt umgänge” och som innefattar en varaktig kroppslig beröring av antingen den andres könsorgan eller av den andres kropp med det egna könsorganet. Hit hör vaginala, orala och anala samlag, handlingar som att föra in fingrar, föremål eller en knytnäve i en kvinnas underliv eller att onanera åt en annan person. Men också samlagsliknande handlingar där direkt beröring hindras av t.ex. ett klädesplagg omfattas.

Även att föra in t.ex. fingrar eller föremål i anus på en person bör omfattas av begreppet ”sexuell handling”.

Andra förfaranden som t.ex. att en gärningsman samtidigt som han onanerar berör en annan person sexuellt, liksom att gärningsmannen förmår offret att själv onanera bör också kunna bedömas som en sexuell handling. Det nya begreppet bör alltså även kunna avse sådana situationer som inte innefattar någon sådan varaktig kroppslig beröring som nämns ovan eller där gärningsmannen själv vidtar eller förmår offret att vidta flera olika handlingar som sedda var för sig inte kvalificerar för bedömningen ”sexuell handling” men som sedda tillsammans i dess helhet gör det. Karakteriserande för handlingar av det nu nämnda slaget är att gärningsmannen på ett eller annat sätt använder eller utnyttjar offrets kropp som ett hjälpmedel för att bereda sig själv sexuell tillfredsställelse. Som ytterligare exempel på det senare kan nämnas de förfaranden som var aktuella i rättsfallet NJA 1996 s. 418. Gärningsmannen hade där, när offret sov, tagit av henne hennes trosor, särat på hennes ben så att hennes könsorgan blottades, smekt henne på kroppen, berört hennes könsorgan och särat på hennes blygdläppar. Mannen hade därefter onanerat stående framför den sovande kvinnan. Ett annat sådant fall kan t.ex. vara att gärningsmannen förmår någon att posera under det att gärningsmannen berör personens bröst eller lår samtidigt som han eller hon blottar sig själv och onanerar inför personen.

Flera remissinstanser har ställt sig bakom kommitténs förslag att låta begreppet ”sexuell handling” även omfatta sådana handlingar som att i sexuellt syfte urinera eller tömma tarmen på offret eller att släppa sin utlösning på offret. De handlingar som beskrivs är självfallet ytterst kränkande för den som drabbas. Regeringen kan dock inte dela bedömningen att de i sig och oavsett sammanhanget skall bedömas som sådana sexuella handlingar som bör omfattas av begreppet ”sexuell handling”. Det är dock inte uteslutet att det kan förekomma situationer där handlingar av sådant slag vid en helhetsbedömning bör kunna falla in under begreppet ”sexuell handling”. Den närmare avgränsningen bör emellertid, som tidigare framhållits, överlämnas åt rättstillämpningen att avgöra med ledning av omständigheterna i varje enskilt fall. Om handlingen inte bedöms som en ”sexuell handling” kan bl.a. ansvar för sexuellt ofredande komma i fråga, se avsnitt 11.

Det är givetvis vanligen en form av sexuell aktivitet att sexuellt posera eller blotta sig. En sexuell posering kan innefatta ett utförande av eller medverkande i en sexuell handling. Men sexuell posering innefattar också t.ex. ohöljd exponering av kroppen. Det senare bör inte i sig anses utgöra en ”sexuell handling”. För sexuell posering och för andra kränkningar av den sexuella integriteten än sådana som omfattas av begreppet ”sexuell handling”, t.ex. att flyktigt sexuellt beröra eller blotta sig för en annan person finns det andra bestämmelser i 6 kap. brottsbalken. Inne-

börden av dessa bestämmelser kommenteras närmare i avsnitt 11 och 12.2. Prop. 2004/05:45

Den föreslagna ändringen innebär att vissa av de handlingar som enligt nuvarande lagstiftning bedöms som sexuellt ofredande i stället kommer att omfattas av bestämmelserna om sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning eller sexuellt övergrepp mot barn.

7 Våldtäkt och sexuellt tvång

7.1 Våldtäkt

7.1.1 Bakgrund

Brottet våldtäkt

För våldtäkt döms, enligt 6 kap. 1 § brottsbalken, den som genom våld eller genom hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara tvingar någon annan till samlag eller till annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag. Med våld jämställs att försätta någon i vanmakt. Straffet är fängelse i lägst två och högst sex år. I mindre allvarliga fall tillämpas en lindrigare straffskala, fängelse i högst fyra år. För grova fall är straffet fängelse i lägst fyra och högst tio år.

Kravet på tvång i gällande rätt

För att bestämmelsen om våldtäkt skall bli tillämplig krävs det att gärningen har genomförts med användande av ett visst kvalificerat tvång. Medlet för detta tvång är våld eller hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara (s.k. råntvång).

Det *våld* som krävs är vad som i straffrätten kallas för *våld å person*. Med våld å person förstås en fysisk kraftanvändning som direkt träffar en annan person och som utgör antingen misshandel eller ett betvingande av den andres kroppsliga rörelsefrihet. Till misshandel räknas att tillfoga en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller att försätta honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant liknande tillstånd. Vad gäller betvingande förutsätts inte att betvingandet är fullständigt, utan det räcker vid tillämpningen att gärningsmannen t.ex. tvingar isär en kvinnas ben när hon håller ihop dem. Det krävs inte för ansvar för våldtäkt att offret har gjort fysiskt motstånd.

Med våld jämställs att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Vanmakt har ansetts innebära en djupgående oförmåga att handla, på grund av t.ex. medvetlöshet eller redlös berusning. För att bestämmelsen om våldtäkt skall bli tillämplig krävs det att offret mot sin vilja har försatts i tillståndet. Det blir alltså som regel inte aktuellt att döma för våldtäkt i fall där en gärningsman utnyttjar en situation där t.ex. offret frivilligt har berusat sig. I ett sådant fall kan däremot ansvar för sexuellt utnyttjande komma i fråga.

Beträffande *hot* som medel för våldtäkt används i lagtexten uttrycket ”hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara”. Med trängande fara avses hot om ett omedelbart förestående våld av allvarligare beskaffenhet. Faran skall med andra ord gälla liv eller hälsa eller något annat mera betydelsefullt intresse. Det är dock tillräckligt att hotet har framstått på det sättet för offret, utan att det egentligen förelegat någon verklig fara. Hotet kan rikta sig mot såväl offret som en annan närvarande person, t.ex. offrets barn. Likaså kan hotrekvisitet vara uppfyllt även om några hotelser inte uttalas direkt. I förarbetena nämns som exempel på det senare en gärningsman som tilltvingat sig sexuellt umgänge genom att utnyttja en situation som från offrets synpunkt sett sig omedelbart hotande, förutsatt att gärningsmannens uppsåt omfattar hotets karaktär.

Den sexuella handlingen i den nu gällande våldtäktsbestämmelsen

Tillämpningsområdet för våldtäkt omfattar inte allt slags sexuellt umgänge. Detta följer av att det skall vara frågan om samlag eller annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art eller omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag. Således omfattar våldtäktsbrottet samlag. Med samlag avses endast vaginala samlag. Det finns inget krav på att samlaget skall vara fullbordat, d.v.s. att sädesavgång eller inträngande har skett, utan det är tillräckligt att mannens och kvinnans könsdelar har kommit i beröring med varandra (NJA 1981 s. 253). Något krav på varaktighet finns inte. Bestämmelsen omfattar även anala och orala samlag (prop. 1983/84:105 s. 17 f. och 75 f.). Sedan den 1 juli 1998 omfattas av tillämpningsområdet för våldtäkt även annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag. Till handlingar som innebär en kränkning som är jämförbar med den som uppkommer vid påtvingat samlag räknas regelmässigt sådant handlande som att föra in ett föremål eller en knytnäve i en kvinnas underliv. Det skall vara fråga om en objektiv bedömning om handlingen typiskt sett innebär en så allvarlig kränkning som den som uppkommer vid ett påtvingat samlag. På det sättet har man velat lyfta fram kränkningens art i stället för sexualhandlingen som sådan (prop. 1997/98:55 s. 91 och 135).

Handlingar som inte bedöms som samlag eller som så allvarligt kränkande att de kan jämföras med ett påtvingat samlag kan i stället föranleda straff för sexuellt tvång eller som sexuellt utnyttjande beroende på om olaga tvång eller annat otillbörligt förfarande har använts. Den sexuella handling som krävs för dessa brott beskrivs som ”sexuellt umgänge”. En beskrivning av den närmare innebörden av detta uttryck har lämnats ovan.

7.1.2 Tvång eller brist på samtycke i en ny reglering?

Regeringens bedömning: En ny straffbestämmelse om våldtäkt bör inte konstrueras med rekvisit om bristande samtycke.

Kommitténs bedömning överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan tillstyrker kravet på att tvång kvarstår i bestämmelsen om våldtäkt mot vuxna. *Brottsoffermyndigheten* förordar dock en reglering baserad på offrets samtycke.

Skälen för regeringens bedömning

Kravet på tvång bör behållas även i en reformerad lagstiftning

En utgångspunkt för lagstiftningen om våldtäkt är att varje individs rätt till sexuellt självbestämmande skall skyddas. Högsta domstolen har också uttalat att bristen på samtycke är grundläggande när fråga om våldtäkt eller sexuellt tvång prövas och att det våld, hot eller tvång som förekommit kan sägas tjäna som bevis på att det sexuella umgänget inte varit frivilligt (NJA 2004 s. 231). Bristen på samtycke som grund för straffansvaret har också kommit till uttryck i internationell praxis (Europadomstolens dom av den 4 december 2003 M.C. mot Bulgarien; ansökan nr 39272/98).

Kommittén har övervägt de skäl som talar för och emot att brist på samtycke i stället för, som i dag, våld eller hot skall vara avgörande för ansvaret för våldtäkt.

Precis som kommittén funnit kan en bestämmelse som innebär att ansvar för våldtäkt kan utkrävas redan om det inte finns ett samtycke anses vara en naturlig fortsättning av utvecklingen av den straffrättsliga synen på detta område. När tillämpningsområdet för 6 kap. 1 § brottsbalken utvidgades senast var det en viktig utgångspunkt att domstolen skulle inrikta sig på att bedöma kränkningens art snarare än den sexualhandling det varit fråga om (prop. 1997/98:55). Det innebär att intresset har förskjutits och mer inriktat sig på kränkningen av offret. Vidare är kravet på tvång redan i dag uttunnat eftersom kravet är inskränkt till att gärningsmannen betvingar offrets kroppsliga rörelsefrihet.

Som kommittén redovisat finns emellertid flera argument mot att våldtäktsbrottet baseras på endast ett bristande samtycke. Med utgångspunkt från att samtycket i en tänkt våldtäktsbestämmelse också skulle kunna avse tyst samtycke är det sannolikt att den misstänkte till sitt fredande ofta skulle åberopa att det förelegat ett sådant tyst samtycke från offrets sida. Under utredningen av en sådan invändning kommer det att bli av särskilt intresse hur offret handlat och betett sig i övrigt i samband med gärningen. I sådana fall finns det en uppenbar risk för att utredningen till stora delar kommer att koncentreras på offret. Även *Lagrådet* har, enligt vad som framgår nedan, pekat på en sådan risk. Frågor som rör hur offret markerade att hon eller han inte var intresserad av ett sexuellt umgänge blir då av avgörande betydelse. Vad som skett vid gärningen och vilket förhållande parterna hade eller hade haft skulle få en större betydelse än i dag för att bringa klarhet i om det förelegat ett samtycke. Redan i dag kritiserar ofta från olika håll den fokusering på offret som kan förekomma i ett våldtäktsmål, när det centrala för bedömningen i stället borde vara vad den misstänkte har gjort. Det enligt regeringens mening viktigaste argumentet emot införande av en våldtäktsbestämmelse baserad på bristande samtycke är just denna fokusering på offret.

Det vore enligt regeringens uppfattning mycket olyckligt med en sådan fokusering på offret och offrets beteende i anslutning till och under den aktuella gärningen. Enligt regeringen talar detta starkt emot att införa en våldtäktsbestämmelse som är baserad på offrets bristande samtycke.

Kommittén redogör för engelsk rätt, som innehåller en bestämmelse om våldtäkt som baseras på bristande samtycke. Kommittén konstaterar att statistiken vad gäller polisanmälningar och åtal som avser misstanke om våldtäkt inte är bättre än i Sverige. Enligt kommittén ger det engelska exemplet också stöd för farhågor om de följer en reglering baserad endast på bristande samtycke kan få, nämligen den att offret hamnar i centrum för brottsutredningen.

Kommittén påpekar också att det i övriga nordiska länder inte har införts någon bestämmelse om våldtäkt som uteslutande tar sikte på ett bristande samtycke.

Vid en sammanvägning av de skäl som talar för och emot en ändring så att våldtäktsbestämmelsen baseras på endast ett bristande samtycke finner regeringen att någon sådan ändring inte bör komma till stånd. Kommittén har gjort samma bedömning och i princip alla remissinstanser har delat den bedömningen. Det bör därför inte införas en våldtäktsbestämmelse baserad på bristande samtycke.

Lagrådet

När det gäller rekvisiten för våldtäkt och sexuellt tvång har *Lagrådet* ansett att det finns anledning att fästa större vikt vid den ovan angivna domen mot Bulgarien (Europadomstolens dom av den 4 december 2003 M.C. mot Bulgarien; ansökan nr 39272/98) än vad som har skett i lagrådsremissen. Lagrådet redovisar att domen rörde en flicka som var strax under 15 år och som uppgav att hon hade blivit våldtagen av två män. I domen redogjorde Europadomstolen bl.a. för bestämmelserna om våldtäkt i några europeiska länder och för yttranden som hade lämnats från olika stater under målets handläggning. Lagrådet pekar på att domstolen ansåg sig kunna konstatera (punkt 163) att det fanns ”a universal trend towards regarding lack of consent as the essential element of rape and sexual abuse” och att domstolen som en sammanfattning uttalade (punkt 166) att ”in accordance with contemporary standards and trends ---, the member States’ positive obligations under Articles 3 and 8 of the Convention must be seen as requiring the penalisation and effective prosecution of any non-consensual sexual act, including in the absence of physical resistance by the victim”.

Lagrådet konstaterar att det i lagrådsremissen inte gjorts någon närmare analys av följderna för svensk del av Bulgariendomen. Lagrådet, som anser sig ha begränsade möjligheter att göra en sådan analys, anför att de citerade uttalandena i domen ger vid handen att Sverige, för att inte bryta mot Europakonventionen, är skyldigt att införa en lagstiftning som medför att varje ”sexual act” som inte bygger på samtycke utan är ”non-consensual” skall vara straffbar.

Enligt Lagrådet är det uppenbart att det i praktiken ofta måste uppstå stora svårigheter att avgöra om en sexuell handling har genomförts i strid mot den ena partens vilja i fall då det inte påstås ha förekommit något mått av våld eller hot. Det finns också, menar Lagrådet, en klar risk för

att utredningen i sådana fall i stor utsträckning kommer att koncentreras på det påstådda offrets beteende i anslutning till den aktuella gärningen.

Lagrådet pekar vidare på att vissa sexuella handlingar som inte har haft något inslag av våld eller hot redan i dag är straffbara. Hit hör bl.a. handlingar som enligt 6 kap. 3 § brottsbalken är att bedöma som sexuellt utnyttjande och som enligt förslaget i vissa fall i fortsättningen skall bedömas som våldtäkt. Det rör sig om fall där någon har otillbörligt utnyttjat att en person på grund av bl.a. berusning eller sjukdom har befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. Om det påstås ha förekommit ett övergrepp av det slaget torde, enligt Lagrådet, utredningssvårigheterna inte alltid behöva bli så stora.

I det sammanhanget uttalar Lagrådet att räckvidden av bestämmelserna om utnyttjande begränsas av kravet på att offret skall ha befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. Enligt Lagrådet innehåller lagrådsremissen när det gäller innebörden av begreppet hjälplöst tillstånd uttalanden som är delvis motstridiga. Det sägs i författningskommentaren att kriminaliseringens räckvidd i huvudsak är avsedd att vara densamma som enligt gällande rätt och att det i princip krävs att offret inte kan värja sig eller saknar förmåga att kontrollera sitt handlande. Vad som sägs i den allmänna motiveringen ger emellertid, enligt Lagrådet, vid handen att kraven bör sättas lägre. Det sägs där bl.a. att det i många fall kan framstå som stötande om en person inte kan dömas för våldtäkt när ett sexuellt övergrepp har begåtts mot en annan person som är så hjälplös eller befinner sig i en så utsatt situation att något våld inte behövs för att utföra gärningen.

Enligt Lagrådet kan det övervägas att mjuka upp kravet på att en person skall ha befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd och låta straffbestämmelserna omfatta även det fallet att en person har befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Att utforma lagtexten på det sättet får, enligt Lagrådet, anses vara i linje med uttalandena i Bulgariendomen. Det kan visserligen, menar Lagrådet, hävdas att om förutsättningarna för straffbarhet tunnas ut gärningen i en del fall inte bör bedömas som våldtäkt utan som ett lindrigare brott. De krav som följer av Bulgariendomen kan emellertid bli uppfyllda även om den aktuella gärningen inte rubriceras som våldtäkt, då det enligt de tidigare citerade uttalandena i domen är tillräckligt att en "non-consensual sexual act" är straffbar, eventuellt som "sexual abuse".

Sammanfattningsvis anger Lagrådet att de föreslagna bestämmelserna om våldtäkt och andra sexuella övergrepp bör övervägas ytterligare efter en närmare analys av Europadomstolens tolkning av Europakonventionen och att det bör ske innan en proposition föreläggs riksdagen.

Europadomstolens dom i mål M.C. mot Bulgarien och dess betydelse för svensk rätt

Europadomstolens uppgift är att pröva om rättssystemen och rättstillämpningen i Europarådets medlemsstater är förenliga med de åtaganden som staterna gjort enligt Europakonventionen. Konventionens ålägganden kan följas på olika sätt. Det är alltså inte så att rättsreglerna måste vara desamma i alla länder. Det avgörande är att medlemsstaterna uppfyller sina åtaganden att ha rättssystem som säkerställer skyddet för enskildas rättigheter enligt konventionen, inte hur detta åstadkoms. Dessa är utgångspunkterna även i fråga om tolkningen av Bulgariendomen.

Bulgarienmålet avser i grunden en anmälan om våldtäkt i Bulgarien enligt vilken en 14-årig flicka gjorde gällande att hon hade blivit våldtagen av två män, 20 och 21 år gamla. En förundersökning inleddes men avskrevs sedermera med motiveringen att det inte hade visats att de båda männen hade använt våld eller hot. Det hade inte heller visats att flickan vid tillfället hade gjort motstånd eller försökt tillkalla hjälp.

Vid Europadomstolen hävdade flickan att det bulgariska rättssystemet som helhet inte kunde anses ge ett tillräckligt effektivt skydd mot våldtäkt och andra sexuella övergrepp, eftersom åtal endast kom i fråga i sådana fall där offret gjort aktivt motstånd. Hon gjorde också gällande brister i myndigheternas sätt att utreda det specifika ärendet och åberopade som grund för sin talan förbudet mot omänsklig eller förnedrande behandling i artikel 3 i konventionen och rätten till respekt för privatliv i artikel 8 i konventionen.

Europadomstolen framhöll i domen att medlemsstaterna enligt artiklarna 3 och 8 i konventionen har en positiv skyldighet att införa lagstiftning som effektivt bestraffar våldtäkt och att tillämpa denna lagstiftning på ett effektivt sätt genom brottsutredningar och åtal (punkt 153). Den noterade vidare att det tidigare enligt olika länders lagstiftning om våldtäkt krävts bevis om att gärningsmannen utövat fysiskt våld och att offret gjort fysiskt motstånd, men att det senare kravet efter hand övergivits i europeiska länder. Domstolen konstaterade i stället bristande samtycke som grundläggande kriterium när frågan om våldtäkt prövas. Det var enligt domstolen fallet såväl i länder som valt att utforma sin lagstiftning med direkt krav på bristande samtycke som i länder som valt en utformning med krav på våld och hot. Mot bl.a. den bakgrunden sammanfattade domstolen att medlemsstaternas positiva skyldighet enligt konventionen numera får anses innebära en skyldighet att kriminalisera och effektivt lagföra sexuella handlingar som utförts utan samtycke även om offret inte gjort fysiskt motstånd (punkt 156-159 och 166).

Vid sin prövning av målet fann Europadomstolen att den bulgariska regeringen inte hade redovisat någon rättspraxis eller doktrin som motbevisade klagandens påstående om att det bulgariska rättssystemet vid bedömning av straffansvar för våldtäkt framför allt fäster vikt vid om offret gjort fysiskt motstånd. Detta tillvägagångssätt, menade domstolen, var alltför snävt för att leva upp till de krav som Europakonventionen ställer på medlemsstaterna när det gäller effektiv lagföring av våldtäkt. Det bulgariska rättssystemet medgav alltså med en sådan tillämpning inte ett tillräckligt effektivt skydd mot våldtäkt och andra sexuella övergrepp. Domstolen fann därför att en kränkning av konventionen hade ägt rum.

Redan det förhållandet att Bulgariendomen avser en prövning i ett specifikt fall där domstolen haft att pröva om just det bulgariska rättssystemet kan anses leva upp till konventionens krav, påkallar viss försiktighet när det gäller möjligheten att dra generella slutsatser av avgörandet. Enligt regeringens bedömning kan Bulgariendomen inte tolkas så att Sverige, för att inte bryta mot konventionens krav, skulle vara skyldigt att utforma de svenska straffbestämmelserna om sexualbrott på ett visst specifikt sätt. Av Europadomstolens uttalanden följer nämligen att det inte är den bulgariska strafflagstiftningen i sig och utformningen av den som domstolen har invändningar mot. Domstolen konstaterar i stället att utformningen av den bulgariska våldtäktsbestämmelsen med krav på våld

eller hot inte nämnvärt skiljer sig från utformningen av liknande bestämmelser i andra medlemsstaters lagstiftning. Det avgörande enligt domstolen är inte hur länderna väljer att utforma sin lagstiftning utan på vilket sätt de i praktiken väljer att tillämpa den på. Vad som är avgörande är vilken innebörd som ges begrepp som våld eller hot när de används i våldtäktsbestämmelser. Domstolen uttalar som exempel att kravet på ”force” i vissa rättssystem är uppfyllt genom det faktum att gärningsmannen genomför en sexuell handling (sexual act) utan samtycke eller genom att han eller hon håller offrets kropp och påverkar denna för att genomföra den sexuella handlingen utan samtycke (se punkterna 169-171). Att som i det bulgariska fallet göra frågan om fysiskt motstånd till en huvudfråga vid prövningen av straffansvaret för våldtäkt var enligt domstolen inte förenligt med de krav som domstolen i sitt tidigare resonemang (se punkterna 153-163) slagit fast att konventionen ställer på medlemsstaterna. I Bulgariendomen pekar domstolen i stället på vikten av att i sådana mål utreda och göra en allsidig bedömning av alla föreliggande omständigheter. Mot bakgrund av det nu sagda är det regeringens uppfattning att ett bibehållande av våld eller hot som krav för straffansvar för våldtäkt mot vuxna inte i sig står i strid med den tolkning som Europadomstolen nu gjort av konventionen när det gäller skyddet mot sexuella övergrepp. Inte heller Lagrådet har – i anslutning till frågan om Bulgariendomens betydelse för svensk rätt – berört utformningen av första stycket i våldtäktsbestämmelsen.

Till det sagda bör även läggas vad regeringen tidigare i avsnitt 4.2 uttalat om utgångspunkten för såväl den nuvarande som den föreslagna sexualbrottslagstiftningen, dvs. att varje människas önskan att inte ha samlag eller annat sexuellt umgänge ovillkorligen skall respekteras. Som framgått har också Högsta domstolen i NJA 2004 s. 231 slagit fast att bristen på samtycke är det grundläggande kriteriet när frågan om våldtäkt och sexuellt tvång prövas. I praxis och förarbeten har också uttalats att kravet på tvång i våldtäktsbestämmelsen är uppfyllt om gärningsmannen betvingar offrets kroppsrörelser, t.ex. tvingar isär benen, eller om gärningsmannen håller fast offrets armar (se NJA 1988 s. 40 och 1993 s. 310). Vidare bör det framhållas att frågan om offret gjort motstånd saknar betydelse för tillämpningen av den svenska våldtäktsbestämmelsen. Med dessa utgångspunkter finns det enligt regeringens bedömning inte heller i övrigt skäl att ifrågasätta våldtäktsbestämmelsens överensstämmelse med vad Europadomstolen uttalat i Bulgariendomen.

Frågan är då om det trots vad som nu sagts kan finnas anledning att, som Lagrådet gjort, överväga möjligheten att mjuka upp kravet på hjälplöst tillstånd. Regeringen gör en annan bedömning än Lagrådet i den delen. Frågan behandlas närmare under avsnitt 7.1.3.

7.1.3 Våldtäktsbrottet utvidgas

Regeringens förslag: Våldtäktsbrottet utvidgas så att det för straffansvar skall vara tillräckligt att gärningsmannen framtvingat den sexuella handlingen genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning. Uttrycket ”sexuellt umgänge” ersätts med uttrycket ”sexuell handling”. Straffansvaret för våldtäkt skall, förutom

samlag, omfatta varje annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag.

Tillämpningsområdet för våldtäkt utvidgas också till att omfatta fall där någon med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd. Begreppet vanmakt utmönstras ur lagtexten. Minimistraffet är som förut två år och maximistraffet sex år. Är brottet med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt skall straffet bestämmas till fängelse i högst fyra år.

Tillämpningsområdet för när en våldtäkt kan bedömas som grov utvidgas genom att det nuvarande kravet på "livsfarligt våld" ersätts med det lägre kravet "om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art". Vid bedömningen av om ett våldtäktsbrott är grovt skall också särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet. Straffet för grov våldtäkt är detsamma som i den nuvarande regleringen.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i viss mån med regeringens förslag. Kommittén har dock föreslagit en delvis annorlunda uppbyggnad och utformning av bestämmelsen. Kommittén har också ansett att det för straffansvar bör vara tillräckligt att gärningsmannen har använt sig av ett "olaga tvång". Enligt kommitténs förslag bör anknytningen till samlag som jämförelsenorm utgå ur lagtexten. Vidare skall enligt kommitténs förslag endast sådana sexuella övergrepp där gärningsmannen utnyttjar att offret på grund av berusning eller ett liknande tillstånd eller en hotfull situation inte har förmåga att värja sig falla under våldtäktsbrottet. Sexuella övergrepp på en person som av andra skäl saknar förmåga att värja sig, t.ex. på grund av fysiska eller psykiska funktionshinder eller sömn, skall däremot även i fortsättningen hänföras till bestämmelsen om sexuellt utnyttjande. Kommittén har föreslagit att möjligheten att döma för mindre allvarlig våldtäkt tas bort.

Remissinstanserna: Kommitténs förslag har fått ett blandat mottagande av remissinstanserna.

Ett flertal remissinstanser, bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Malmö tingsrätt, Justitiekanslern, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, Sveriges Advokatsamfund, Sveriges Domareförbund, Institutet för psykosocial medicin och Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet*, anser att bestämmelsen fått en så vag och otydlig utformning att tillämpningssvårigheter och gränsdragningsproblem kan uppstå. Några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten i Linköping, Åklagarmyndigheten i Göteborg, Åklagarmyndigheten i Västerås, Åklagarmyndigheten i Umeå och Sveriges Advokatsamfund*, förordar att den nuvarande anknytningen till samlag behålls även i en ny bestämmelse om våldtäkt.

Merparten av remissinstanserna, bl.a. *Göta hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Malmö tingsrätt, Domstols-*

verket, Riksåklagaren, Brottsförebyggande rådet, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, Rädda Barnen och Handikappombudsmannen avstyrker eller är negativa till förslaget om en särreglering av de fall då gärningsmannen utnyttjar en person som inte har förmåga att värja sig på grund av frivillig berusning eller liknande tillstånd. Som skäl mot en sådan reglering anförs främst rättviseskäl, svåra gränsdragningsproblem och inkonsekvens i lagstiftningen. Vissa remissinstanser, bl.a. *Göta hovrätt*, *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Stockholms tingsrätt*, *Malmö tingsrätt*, *Domstolsverket*, *Åklagarmyndigheten i Linköping*, *Åklagarmyndigheten i Göteborg* och *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* anser att alla ”utnyttjandefall” bör hänföras till bestämmelsen om sexuellt utnyttjande medan andra, t.ex. *Rädda Barnen*, *Handikappombudsmannen* och *Kvinnofronten*, anser att fallen bör hänföras till bestämmelsen om våldtäkt.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Några remissinstanser, bl.a. *RFSU* och *SKR*, anser inte att anknytningen till samlag som jämförelsenorm bör föras vidare i en reformerad lagstiftning. *Göta hovrätt* har när det gäller överflyttningen av ”utnyttjandefallen” påpekat att den traditionella språkliga innebörden av begreppet våldtäkt därmed inte längre upprätthålls. Även *Sveriges Advokatsamfund* har uttryckt tveksamhet inför att brottsbenämningen våldtäkt kommer att omfatta gärningar som inte alls speglas av benämningen. *Barnombudsmannen* anser att i fall då offret är under 18 år bör brottet aldrig kunna anses som mindre allvarligt. Vidare anser ombudsmannen att vid bedömningen av om brottet är grovt bör – om offret är under 18 år – särskild hänsyn tas till offrets ålder. *Brottsoffermyndigheten* och *RFSU* är emot att bestämmelsen om mindre allvarlig våldtäkt behålls. Enligt *Brottsoffermyndigheten* är uttrycket i sig språkligt stötande och uppfattas av brottsoffer som kränkande.

Skälen för regeringens förslag

Ett lägre krav på tvång

Det finns i dag en helt annan kunskap om hur människor beter sig i en hotfull situation än vad som fanns i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet när den nuvarande regleringen av sexualbrotten arbetades fram. Numera vet vi genom bl.a. forskning att människor som utsätts för våld eller hot ofta inte förmår eller vågar göra motstånd utan i stället medvetet underkastar sig gärningsmannens krav, som en strategi för att överleva övergreppet. Det innebär att även mindre allvarliga hot och våldssituationer kan innebära ett betvingande av offret.

För att den nuvarande bestämmelsen om våldtäkt skall bli tillämplig krävs det att gärningsmannen har tilltvingat sig den sexuella handlingen med användande av våld eller hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara. Kravet är enligt sin ordalydelse högt ställt, men har enligt såväl förarbeten (prop. 1984/85:105 s. 18) som i praxis ansetts uppfyllt redan genom ett fysiskt betvingande av offrets rörelsefrihet. Till exempel har i praxis sådana tillvägagångssätt som att en gärningsman har särat ett offers ben när han eller hon spjärnat emot eller att gärningsman-

nen har hållit fast offret genom att ligga på honom eller henne under övergreppet, bedömts som tillräckligt för att döma för våldtäkt. Vad däremot gäller hot som medel för tilltvingande av en sexuell handling kan det konstateras att vare sig direkta eller indirekta hot i praxis spelar samma roll som den direkta våldsanvändningen. Detta kan möjligen förklaras med att det i praxis kommit att ställas lägre krav på graden av våld än på graden av hot.

Kommittén har föreslagit att kravet på tvång i en ny bestämmelse om våldtäkt bör sättas lägre. Enligt kommittén bör det vara tillräckligt för straffansvar att gärningsmannen har använt ett sådant olaga tvång som avses i 4 kap. 4 § brottsbalken. Kommittén har motiverat denna utvidgning med att tillämpningen i praxis av kravet på tvång avseende våldtäkt inte skiljer sig nämnvärt från det tvång som föreskrivs i straffbestämmelsen om olaga tvång.

Som konstaterats ovan är delar av tvångskravet redan i dag uttunnat vid rättstillämpningen. Regeringen delar därför, i likhet med majoriteten av remissinstanserna, kommitténs bedömning att det inte längre bör ställas samma krav på våld eller hot som i dag för att kunna bedöma en gärning som våldtäkt. En sådan ordning stämmer också väl överens med de fördjupade kunskaper som finns om hur offer reagerar vid sexuella övergrepp.

När det gäller frågan om vilken grad av tvång som bör fordras för straffbarhet har kommittén stannat för att det bör vara tillräckligt att gärningsmannen har använt ett s.k. olaga tvång. Olaga tvång föreligger enligt 4 kap. 4 § brottsbalken när någon genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en annan person att göra, tåla eller underlåta något. Även när någon med en sådan verkan utövar tvång genom hot att åtala eller ange någon för brott eller att om annan lämna menligt meddelande kan ansvar för olaga tvång komma i fråga, om tvånget är otillbörligt.

Göta hovrätt har avstyrkt kommitténs förslag om ett reviderat tvångskrav. Domstolen har invänt att varken s.k. utpressningshot eller hot om skadegörelse på egendom utgör på samma sätt som hot, vilka innebär en trängande fara, en grov kränkning av den personliga och sexuella integriteten. De bör därför inte integreras med vad som är att anse som de mest allvarliga sexuella kränkningarna. Även *Stockholms tingsrätt* har framfört betänkligheter mot att ett så uttunnat krav på tvång som ett olaga tvång skulle vara tillräckligt för att kunna bedöma en gärning som våldtäkt.

Vad först gäller frågan om kravet på våld delar regeringen kommitténs bedömning att det i fortsättningen för straffansvar för våldtäkt bör vara tillräckligt att gärningsmannen har använt ett sådant våld som avses i straffbestämmelsen i 4 kap. 4 § brottsbalken om olaga tvång. En sådan ordning vinner också remissinstansernas stöd. Vad därefter gäller frågan om kravet på hot gör regeringen följande bedömning. De invändningar mot förslaget som *Göta hovrätt* och *Stockholms tingsrätt* har framfört är enligt regeringens mening beaktansvärda. Utgångspunkten för det nu framlagda förslaget är att våldtäktsbestämmelsen alltså bör vara reserverad för de mest allvarliga sexuella kränkningarna. Med kommitténs förslag kommer emellertid en rad olika gärningar med olika straffvärde att bedömas som våldtäkt. Gärningar som innebär t.ex. att någon hotar att

avslöja otrohet i fall den andre inte går med på att delta i en allvarligt kränkande sexuell handling skulle kunna bedömas som våldtäkt. Med en sådan utvidgning finns det enligt regeringens mening en betydande risk för att våldtäktsbegreppet tunnas ut. Regeringen anser därför att våldtäktsbrottet när det gäller kravet på hot inte bör utvidgas så mycket som kommittén föreslagit. En viss utvidgning är dock motiverad. Regeringen anser att det är lämpligt att kravet på hot likställs med sådant hot om brottslig gärning som avses i straffbestämmelsen om olaga tvång i 4 kap. 4 § första stycket första meningen brottsbalken.

Regeringen föreslår alltså att våldtäktsbrottet utvidgas så att det för straffansvar är tillräckligt att gärningsmannen har framtvingat den sexuella handlingen genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning. Detta innebär, när det gäller graden av våld, att det i fortsättningen är tillräckligt att gärningsmannen har använt sig av sådant våld som betecknas våld *mot* person. Som exempel på det senare kan nämnas att rycka i en annan persons arm, knuffa undan eller hålla fast någon. När det gäller graden av hot bör således sådant hot om brottslig gärning som nyss sagts kunna leda till ansvar för våldtäkt, om övriga förutsättningar är uppfyllda. Detta innebär att det inte längre behöver vara frågan om hot av det slag som utgör ett s.k. råntvång, dvs. hot om omedelbart förestående våld mot liv eller hälsa eller annat mer betydelsefullt intresse. Även andra lindrigare former av hot kommer att kunna anses som tillräckliga för ansvar för våldtäkt. Som exempel på det senare kan nämnas att någon tvingar en annan person till samlag genom att börja slå sönder den andres tillhörigheter. Agerandet verkar här tvingande genom att det innefattar ett hot om fortsatt skadegörelse.

Våldet eller hotet är alltså det medel med vilket offret skall ha tvingats till den sexuella handlingen. Tvånget måste därför ha varit av sådan karaktär att det inneburit ett betvingande av offret.

Den nu föreslagna ändringen innebär att vissa av de gärningar som enligt nuvarande lagstiftning bedöms som sexuellt tvång i stället kommer att omfattas av våldtäktsbestämmelsen.

Avgränsningen av den sexuella handlingen i våldtäktsbestämmelsen

Kommitténs bedömning är att bestämmelsen om våldtäkt även i fortsättningen bör vara reserverad för de mest allvarliga sexuella kränkningarna. Regeringen delar denna bedömning.

Kommittén har i sitt förslag till ny våldtäktsparagraf helt frångått anknytningen till samlag och i stället fokuserat på den sexuella kränkningen. Även om regeringen i och för sig kan ha förståelse för kommitténs grundinställning att regleringen bör fästa mindre avseende vid sexualhandlingen som sådan och mer ta fasta på den sexuella kränkningen och dess art, anser regeringen, i likhet med flera remissinstanser, att det sätt på vilket den straffbara handlingen kommit att anges i bestämmelsen inte är godtagbart. Med kommitténs förslag kan nämligen, som bl.a. *Sveriges Advokatsamfund* anfört, tillämpningen av bestämmelsen väntas medföra betydande svårigheter att avgränsa det brottsliga området. Det finns en risk för att rättstillämpningen under lång tid kommer att präglas av en osäkerhet om hur vida gränserna för våldtäktsbrottet egentligen är.

Som framgår av den tidigare redovisningen omfattar den nuvarande våldtäktsbestämmelsen sedan den 1 juli 1998 förutom samlag och samlagsliknande handlingar även ”annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag”. Redan i 1998 års lagstiftningsärende lyfte således regeringen fram kränkningens art i stället för sexualhandlingen som sådan. Numera skall alltså inte i första hand göras någon jämförelse mellan sexualhandlingar, dvs. mellan ett samlag och den eller de sexuella handlingar som det har varit frågan om vid ett enskilt övergrepp. I stället skall domstolen göra en jämförelse mellan kränkningarna; om kränkningen genom den sexuella handlingen är lika allvarlig som den som kan uppkomma vid ett påtvingat samlag kan domstolen alltså numera, om övriga förutsättningar är uppfyllda, döma för våldtäkt. I likhet med vad *Åklagarmyndigheten i Stockholm* och *Malmö tingsrätt* anfört anser regeringen att den nuvarande regleringen i 1 § första stycket väl inrymmer de mest allvarliga och kränkande sexuella övergreppen. Den nuvarande regleringen är dessutom klar och tydligt utformad och ger de rättstillämplande myndigheterna en relativt klar gräns när det gäller vilka slags sexuella handlingar som bör omfattas av det kriminaliserade området. Regleringen medger också att våldtäktsbegreppet omfattar även andra kränkande sexuella handlingar än t.ex. samlag, anala och orala samlag. Mot bakgrund av det anförda och då den nuvarande utformningen enligt vad som hittills är känt inte vållat några tillämpningsproblem finns det enligt regeringens mening inte tillräckliga skäl för att nu ändra bestämmelsens utformning på det sätt som kommittén föreslagit. Regeringen anser i stället att bestämmelsen om våldtäkt i en ny reglering bör utformas i nära anslutning till den nuvarande lagtexten av 1 § första stycket dock med den skillnaden att uttrycket ”sexuellt umgänge” bör ersättas med ”sexuell handling”. *Lagrådet* har när det gäller den språkliga utformningen föreslagit vissa jämkningar och lämnar i sitt yttrande förslag på hur bestämmelsen lämpligen kan utformas. Regeringen godtar Lagrådets förslag när det gäller utformningen av bestämmelsen. Justeringarna innebär att språket i lagtexten förenklas. På Lagrådets inrådan föreslår regeringen således att bestämmelsen utformas på så sätt att den bör dömas för våldtäkt som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag. Någon ändring i förhållande till gällande rätt är inte avsedd med anledning av de ändringar som Lagrådet föreslagit.

I och med att anknytningen till samlag som jämförelsenorm kvarstår i regeringens förslag torde det förhållandet att uttrycket sexuellt umgänge ersätts med sexuell handling bara medföra en mycket begränsad om ens någon utvidgning av tillämpningsområdet då endast sådana sexuella handlingar som innebär en kränkning som är jämförlig med den som uppkommer vid ett påtvingat samlag kommer att omfattas. Såvitt avser den av kommittén föreslagna utvidgningen att gärningsmannen med våld eller hot utför ett oralt samlag på offret, vill regeringen framhålla att redan förarbetena till 1984 års reform ger stöd för att sådana sexuella handlingar som regel får anses jämförliga med samlag oavsett om det är frågan om ett heterosexuellt eller homosexuellt övergrepp. Även kommit-

téns praxisundersökning ger stöd för en sådan uppfattning. Vad därefter gäller frågan hur sådana handlingar bör bedömas som består i att gärningsmannen i sexuellt syfte släpper sin utlösning på offret hänvisas till vad som tidigare sagts under avsnitt 6.2.

Våldtäktsbrottet utvidgas till att omfatta även de s.k. utnyttjandefallen

Frågan om gränsdragningen mellan våldtäkt och sexuellt utnyttjande har varit föremål för en omfattande debatt under senare år. Debatten har ofta initierats av uppmärksammade domar där flera män eller pojkar utnyttjat en kraftigt berusad, ofta ung, kvinna. Kritikerna har ofta ansett att dessa fall borde ha rubricerats som våldtäkt och inte som sexuellt utnyttjande.

För att någon skall kunna dömas för våldtäkt krävs enligt den nuvarande lagstiftningen att gärningsmannen har använt sig av våld eller hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara, eller att gärningsmannen har försatt offret i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Om gärningsmannen däremot utnyttjar en situation där offret befinner sig i ett sådant tillstånd, t.ex. på grund av att han eller hon frivilligt har berusat sig, benämns brottet som regel i stället sexuellt utnyttjande. Enligt den nuvarande lagstiftningen skall således den som har sexuellt umgänge med någon annan genom att otillbörligt utnyttja att denna person befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller lider av en psykisk störning dömas för sexuellt utnyttjande (6 kap. 3 § första stycket andra meningen brottsbalken). Med vanmakt skall här förstås detsamma som i våldtäktsbestämmelsen, dvs. en nära nog fullständig oförmåga att handla, t.ex. på grund av medvetlöshet. Som exempel på vad som skall avses med ”annat hjälplöst tillstånd” har i förarbeten och doktrin nämnts situationer som när någon på grund av kraftig berusning eller narkotikapåverkan inte har förmågan att uppfatta att han eller hon utsätts för sexuella närmanden eller en person som på grund av sjukdom eller kroppsskada inte kan bjuda motstånd eller inte förmår uppfatta gärningens innebörd. I rättsfallet NJA 1997 s. 538 har påtaglig berusning i kombination med att offret befunnit sig i en hotfull situation bedömts som ett hjälplöst tillstånd. Högsta domstolen har vidare i NJA 2004 s. 231 som ytterligare exempel på en situation som kan utgöra ett hjälplöst tillstånd anfört någon som till följd av berusning eller drogpåverkan saknar hämningar.

Kommittén har föreslagit att våldtäktsbestämmelsen bör utvidgas till att omfatta även sådana sexuella övergrepp där gärningsmannen utnyttjar att ett brottsoffer, på grund av berusning eller ett liknande tillstånd, inte har förmåga att värja sig. Förslaget innebär att en viss del av den nuvarande bestämmelsen i 3 § om sexuellt utnyttjande flyttas till 1 §. Kommittén har motiverat denna utvidgning med att det finns brister i den nuvarande regleringen, då den i praktiken, oavsett gärningsmannens handlande, tycks leda till att offrets berusning får en avgörande betydelse för den rättsliga rubriceringen. Kommittén menar också att den sexuella kränkning som ett offer i en sådan situation utsätts för är jämförbar med den som ett offer för våldtäkt utsätts för, varför straffvärdet bör vara lika högt i båda fallen.

Regeringen ansluter sig i stora delar till kommitténs bedömning att det nu föreligger ett reformbehov såtillvida att det i lagstiftningen bör ges ett förstärkt skydd för personer som på grund av t.ex. berusning har särskil-

da svårigheter att freda sin sexuella integritet. Flera remissinstanser delar också den bedömningen. Vad därefter gäller frågan på vilket sätt detta lämpligen bör ske gör regeringen följande bedömning. Kommittén har laborerat med två alternativa lösningar för hur lagstiftningen bäst bör skydda berusade offer. Det första alternativet har varit att i huvudsak behålla den nuvarande ordningen intakt men skärpa straffskalan för sexuellt utnyttjande. Det andra alternativet går ut på att bryta ut en del av bestämmelsen i 3 § om sexuellt utnyttjande och flytta den till 1 §. Som framgår av det ovan anförda har kommittén stannat för det senare alternativet och således föreslagit att de nu aktuella fallen bör flyttas från 3 § till 1 §.

Mot en sådan ordning har riktats kritik av flera remissinstanser som menar att såväl systematiska som semantiska skäl talar för att de aktuella fallen, liksom i dag, bör hänföras till bestämmelsen om sexuellt utnyttjande. Sålunda anser *Malmö tingsrätt* att våldtäktsbestämmelsen, vilket följer av brottsrubriceringen, endast bör innefatta handlingar där gärningsmannen *tilltvingar* sig sexuellt umgänge, medan de nu aktuella fallen utgör typiska utnyttjandefall som även i fortsättningen liksom de övriga fallen av sexuellt utnyttjande bör omfattas av 3 §.

Regeringen har i och för sig förståelse för remissinstansernas synpunkter och kan instämma i att den av kommittén föreslagna ordningen innebär att den systematik som våldtäktsparagrafen är uppbyggd med delvis rubbas. Frågan är emellertid om det ändå kan finnas skäl att låta de nu aktuella fallen omfattas av våldtäktsbrottet, som avser de allvarligaste sexuella kränkningarna. För dessa fall av sexuellt utnyttjande gäller visserligen som regel att gärningsmannen inte behöver använda sig av något våld eller hot utan i stället kan dra fördel av och utnyttja att brottsoffret, på grund av berusning eller andra omständigheter, befinner sig i en så hjälplös eller utsatt situation att något våld eller hot inte är nödvändigt. I den senare situationen kan offret t.ex. vara helt ur stånd att försvara sig eller kanske ens uttrycka en vilja. Oavsett att något våld eller tvång i formell mening inte har förekommit i dessa sammanhang anser emellertid regeringen, i likhet med kommittén, att den sexuella kränkning som offret i en sådan situation utsätts för är lika allvarlig som kränkningen vid en våldtäkt. Det kan därför i många fall framstå som stötande att ett sexuellt övergrepp mot en person som är så hjälplös eller befinner sig i en så utsatt situation att något våld i våldtäktsparagrafens mening inte behövs för att utföra gärningen inte kan betecknas som våldtäkt, utan tvärtom i stället i praktiken leder till att gärningsmannen döms för ett mindre allvarligt brott. Regeringen ansluter sig därför, i likhet med flertalet remissinstanser, till kommitténs förslag att de nu aktuella fallen är så klandervärda att de också bör omfattas av våldtäktsbegreppet. Det är således enligt regeringens uppfattning inte tillräckligt att, som några remissinstanser föreslagit, enbart skärpa straffskalan för sexuellt utnyttjande. Visserligen kan det hävdas, som bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige* har påpekat, att det språkligt sett är märkligt att benämna en gärning som våldtäkt när det inte ställs upp något krav på våld eller hot. Som tidigare påpekats är avsikten att våldtäktsbestämmelsen skall vara reserverad för de mest allvarliga sexuella kränkningarna. Som framförts ovan är det regeringens uppfattning att de gärningar som enligt förslaget skall omfattas av våldtäktsbegreppet är lika allvarliga och kränkande som en våldtäkt en-

ligt den avgränsning av bestämmelsen som gäller i dag. Regeringen anser därför att de rent språkliga invändningar som kan riktas mot förslaget i sig inte är något avgörande argument mot den förändring som nu föreslås.

Avgränsningen av straffansvaret

Den nuvarande bestämmelsen om sexuellt utnyttjande i 3 § omfattar emellertid också andra typfall än dem som kommittén föreslagit skall omfattas av en ny våldtäktsbestämmelse. Således omfattas också fall där offren befinner sig i ett hjälplöst tillstånd t.ex. på grund av att de är medvetlösa, eller sover samt personer som lider av en psykisk störning. Kommittén har emellertid inte ansett att det finns lika starka skäl att låta även dessa omfattas av våldtäktsbestämmelsen. Enligt kommittén bör sådana fall även i fortsättningen hänföras till bestämmelsen om sexuellt utnyttjande.

Mot en sådan uppdelning har merparten av remissinstanserna varit starkt kritiska. *Göta hovrätt* anser att en sådan ordning för med sig den oönskade effekten att ett speciellt fall av sexuellt utnyttjande särregleras till skillnad från andra likställda fall, vilket leder till en inkonsekvens i lagstiftningen. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anför att risken för gränsdragningsproblem, där frågan om skälet till varför en person inte har haft förmåga att värja sig skulle bli avgörande för brottsrubriceringen, synes överhängande. Hovrätten befarar också att frågan om skälet till målsägandens hjälplösa tillstånd skulle uppta en stor del av processen. *Malmö tingsrätt* anser att en uppdelning av utnyttjandefallen på olika paragrafer inte bara är tveksam ur systematisk synpunkt utan också kan leda till besvärande gränsdragningsproblem. *Handikappombudsmannen* och *Handikappförbundens Samarbetsorgan HSO* har anført att det inte är tillfredsställande med en reglering där grovt kränkande sexuella handlingar mot människor med grava funktionshinder regelmässigt bedöms enligt en lägre straffskala och därmed anses som mindre straffvärda.

Regeringen delar de synpunkter som har anförts av remissinstanserna och anser, i likhet med dessa, att kommittén inte har anført några avgörande skäl för varför tillstånd som berusning och liknande skulle bedömas på annat sätt än andra tillstånd där offret befinner sig i vanmakt eller ett hjälplöst tillstånd. Det är enligt regeringens mening inte rimligt att betrakta övergrepp på ett offer som saknar förmåga att värja sig på grund av att personen själv berusat eller drogat sig som allvarligare än ett övergrepp på ett offer som inte kan värja sig eller förstå gärningens innebörd på grund av t.ex. sjukdom eller fysiskt eller psykiskt funktionshinder. De skäl som anförts för att utvidga begreppet våldtäkt gör sig sålunda, enligt regeringens uppfattning, också gällande när det gäller de övriga typfall som omfattas av den nuvarande regleringen i 3 § första stycket andra meningen. Regeringen anser därför, i likhet med flera remissinstanser, att även de senare bör omfattas av ett utvidgat våldtäktsbegrepp. Därmed kommer alla som befinner sig i ett hjälplöst tillstånd att skyddas genom våldtäktsbestämmelsen, oavsett hur tillståndet har uppkommit och oavsett om tillståndet är tillfälligt eller inte.

När det gäller frågan om lagtextens närmare utformning anser regeringen att bestämmelsen bör utformas med den nuvarande utformningen i

straffbestämmelsen i 3 § om sexuellt utnyttjande som utgångspunkt. En viss utbyggnad i förtydligande syfte bör dock ske på så sätt att tydliga och karakteristiska exempel på vad som bör omfattas av uttrycket hjälplöst tillstånd redovisas direkt i lagtexten. Tillståndet bör präglas av att offret inte har någon möjlighet att värja sig eller att kontrollera sitt handlande. Vad avser uttrycket ”vanmakt” delar regeringen kommitténs bedömning att det från språkliga utgångspunkter finns skäl att inte föra begreppet vidare i en reformerad lagstiftning.

Kommittén har föreslagit att det för straffansvar inte längre bör förutsättas att utnyttjandet har varit ”otillbörligt” när någon som lider av en psykisk störning utnyttjas. Regeringen delar inte den uppfattningen. Som påpekats av bl.a. *Göta hovrätt* bör lagstiftningen utformas så att den inte motverkar att sjuka eller utvecklingsstörda människor tillerkänns en rätt till sexualliv på villkor – som så långt möjligt – svarar mot vad som gäller för andra människor. Därför bör enligt regeringens mening ordet otillbörligt även i fortsättningen stå kvar i lagtexten. Kommitténs avsikt med förändringen har inte heller varit att ändra omfattningen av det straffbara området.

I lagrådsremissen föreslog regeringen, genom att i lagtexten uttryckligen hänvisa till våldtäktsbestämmelsens första stycke, att samma slag av sexuella handlingar som omfattas av det stycket också bör omfattas av den nu aktuella bestämmelsen (andra stycket). *Lagrådet* har förordat att någon hänvisning inte görs till första stycket utan att de avsedda handlingarna i stället anges uttryckligen, eftersom andra stycket avses ta sikte på annat än handlingar med ett bakomliggande tvång. Lagrådet har därutöver föreslagit att andra stycket även i övrigt bör ändras på några punkter. Bland annat bör, enligt Lagrådet, vid sidan av berusning, annan drogpåverkan uttryckligen nämnas som exempel på sådana omständigheter som kan medföra att offret befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Regeringen delar de synpunkter Lagrådet framfört i fråga om hänvisningen till första stycket och godtar också i övrigt Lagrådets förslag till utformning av andra stycket. Således bör straffansvaret för våldtäkt även omfatta den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket (dvs. med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt) är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Straffbestämmelsen är, liksom enligt den nuvarande regleringen, avsedd att utgöra ett skydd för särskilt utsatta personer. Lagrådet har med anledning av Bulgariendomen uttalat att avgränsningen av begreppet hjälplöst tillstånd delvis är oklar i lagrådsremissen. Lagrådet har vidare uttalat att det kan övervägas att mjuka upp kravet på ”hjälpplöst tillstånd” och låta bestämmelsen omfatta även det fallet att en person befinner sig i en särskilt utsatt situation.

Att offret befinner sig i ett hjälplöst tillstånd bör inte enbart innebära krav på en fysisk oförmåga eller en förlust av kroppskontrollen. Även att offret på grund av omständigheterna psykiskt upplever en oförmåga att värja sig kan konstituera ett hjälplöst tillstånd (jfr NJA 1997 s. 538). Att låta bestämmelsen omfatta även fall då en person befunnit sig i en sär-

skilt utsatt situation kan leda till svårigheter att avgränsa tillämpningsområdet. Det kan nämnas att i straffbestämmelsen om människohandel i 4 kap. 4 a § brottsbalken används redan ett snarlikt rekvisit, nämligen ”med utnyttjande av någons utsatta belägenhet” (se prop. 2003/04:11). Rekvisitet används där i en helt annan kontext och avser ett flertal situationer t.ex. att någon befinner sig i vanmakt, lider av förståndshandikapp, är beroende av den som tillhandahåller honom eller henne narkotika eller befinner sig i ett ekonomiskt skuldförhållande. Den betydelse rekvisitet fått i det sammanhanget är inte lämplig i det nu angivna avseendet. Dessutom kan vissa utsatta situationer redan i dag omfattas av begreppet hjälplöst tillstånd. Det valda begreppet hjälplöst tillstånd ger också utrymme för ytterligare förtydliganden och tolkning i praxis. Regeringen anser därför att övervägande skäl talar emot att i lagtexten föra in begreppet särskilt utsatt situation.

Det bör framhållas att för de nu nämnda fallen gäller straffansvaret oberoende av samtycke. Alltså befriar samtycke inte från ansvar när det gäller de s.k. utnyttjandefallen.

Regeringen återkommer i författningskommentaren med en mer utförlig redogörelse om bestämmelsens tillämpningsområde.

En hotfull situation

Kommittén har också föreslagit att den som utnyttjar att en person inte har förmåga att värja sig på grund av den hotfulla situation han eller hon befinner sig i skall kunna dömas för våldtäkt. Enligt kommitténs uppfattning har det genom bl.a. den praxisundersökning som kommittén företagit visat sig att hot eller s.k. outtalade hot sällan anges som det medel med vilket en åtalad påstås ha tilltvingat sig ett sexuellt umgänge. Enligt kommitténs bedömning kan detta bero på att kravet på våld är lägre ställt än kravet på hot. Det kan därför vara enklare att visa att en gärningsman fysiskt betvingat offrets rörelsefrihet genom att t.ex. tvinga isär hans eller hennes ben än att gärningsmannen genom hot genomdrivit det sexuella umgänget. Enligt kommittén är förslaget i materiellt hänseende inte avsett att innebära någon avgörande skillnad i förhållande till vad som gäller enligt dagens lagstiftning.

Några remissinstanser har ställt sig tveksamma till kommitténs förslag och undrar om inte redan det i första stycket angivna tvångskravet torde innefatta de situationer som kommittén avser med uttrycket ”en hotfull situation”.

Som tidigare framhållits omfattar kravet på hot i första stycket såväl öppna som outtalade eller förtäckta hot. Ett utnyttjande av en hotfull situation kan alltså under vissa förutsättningar redan enligt första stycket föranleda ansvar för våldtäkt. Det ligger dock i sakens natur att det kan vara svårt att bevisa att en straffbar hotfull situation eller annat straffbart uttalat hot har ägt rum. Enligt regeringens bedömning skulle denna svårighet kvarstå även med det av kommittén föreslagna tillägget. Därtill kommer att det också finns andra bestämmelser i brottsbalken i vilka orden hot eller hota ingår som brottsrekvisit, t.ex. *olaga tvång* i 4 kap. 4 § och *rån* i 8 kap. 5 § brottsbalken. Kommittén synes emellertid inte ha övervägt frågan att även i dessa bestämmelser göra motsvarande förtydligande som nu föreslås när det gäller våldtäktsbestämmelsen. I detta

sammanhang vill regeringen peka bl.a. på risken att de straffbud som inte ändras i fortsättningen kan komma att tolkas motsatsvis, så att outtalade hot där inte anses som straffbara. Detta skulle enligt regeringen vara mycket olyckligt. Regeringen har dessutom nyligen i annat sammanhang gjort motsvarande bedömning (se prop. 2001/02:59 s. 49 f., bet. 2001/02:KU23, rskr. 2001/02:234). Mot bakgrund av det anförda anser regeringen att det saknas tillräckliga skäl att genomföra kommitténs förslag i det nu angivna avseendet.

Vanmakt

I den nuvarande bestämmelsen om våldtäkt föreskrivs i paragrafens första stycke att med våld jämställs att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Syftet med bestämmelsen har enligt förarbetena varit att klargöra att ansvaret för våldtäkt även omfattar ett sådant våld (NJA II 1962 s. 172). Med den reglering som nu föreslås, där frågan huruvida gärningsmannen försatt offret i vanmakt eller bara utnyttjat ett sådant tillstånd inte längre bör vara avgörande för brottsrubriceringen, finns det enligt regeringens mening inte längre något behov av en sådan uttrycklig föreskrift i lagtexten. Det bör emellertid framhållas att tvångsrekvisitet i första stycket givetvis även i fortsättningen inbegriper sådant våld som att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd. *Sveriges Domareförbund* och *Stockholms tingsrätt* har ifrågasatt om inte lagstiftningen bör ge uttryck för uppfattningen att en våldtäkt har ett högre straffvärde om den har föregåtts av att gärningsmannen själv har drogat sitt offer. Straffmätningen i det enskilda fallet bör enligt regeringens uppfattning följa allmänna regler. Utgångspunkten för straffvärdebedömningen måste således vara den handling som gärningsmannen gjort sig skyldig till, den skada, kränkning eller fara som handlingen inneburit samt vad gärningsmannen insett eller borde insett och de avsikter han eller hon haft. Den förslagenhet som kommer till uttryck i ett sådant agerande som att försätta en annan person i vanmakt torde ofta påverka straffvärdebedömningen i skärpande riktning. Det bör dock framhållas att den nu nämnda omständigheten endast är en av många omständigheter som skall beaktas vid straffvärdebedömningen av en våldtäkt.

Ansvar för våldtäkt i vissa fall enligt en lindrigare straffskala

Som tidigare redovisats tillämpas enligt den nuvarande lagstiftningen en lindrigare straffskala i vissa fall av våldtäkt, när brottet med hänsyn till omständigheterna är mindre allvarligt. Om ett våldtäktsbrott med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt är att anse som mindre allvarligt skall förövaren således dömas till fängelse i högst fyra år.

Kommittén har föreslagit att möjligheten att döma till ansvar för mindre allvarlig våldtäkt bör tas bort. Enligt kommittén bör de handlingar som enligt dagens lagstiftning omfattas av den bestämmelsen i stället bedömas som antingen våldtäkt eller sexuellt tvång. Om förslaget genomförs kommer sålunda straffminimum för våldtäkt att höjas från fängelse fjorton dagar till två år. Kommittén har motiverat denna straffskärpning med

att det framstår som motsägelsefullt att, samtidigt som man slår fast att våldtäktsbrottet bör avse endast de mest allvarliga sexuella kränkningarna, hävda att det bör finnas utrymme för domstolen att pröva om en våldtäkt är ”mindre allvarlig”.

Den nu föreslagna utvidgningen av våldtäktsbestämmelsen innebär att ett jämfört med i dag tämligen stort antal gärningar kommer att kunna bedömas som våldtäkt. Den föreslagna utvidgningen går också betydligt längre än vad kommittén föreslagit. Enligt kommitténs förslag skall exempelvis utnyttjande av en person som sover eller är psykiskt störd inte bedömas som våldtäkt utan som sexuellt utnyttjande. Enligt kommitténs förslag skall straffet i dessa fall vara fängelse i högst fyra år för normalgraden av brottet. Förflyttningen av utnyttjandefallen från 3 § om sexuellt utnyttjande till 1 § om våldtäkt innebär i förhållande till kommitténs förslag en väsentlig straffskärpning för dessa fall. Även i förhållande till den nuvarande regleringen innebär förslaget en straffskärpning. Sålunda skärps straffet från fängelse i högst två år till fängelse lägst två och högst sex år för normalgraden av brottet. Det innebär för normalgraden av brott en straffskärpning från fängelse i lägst 14 dagar till lägst två år. För grova brott höjs straffen från fängelse mellan sex månader och sex år till fängelse mellan fyra och 10 år. Även om utgångspunkten givetvis är att de gärningar som nu flyttas in i våldtäktsbestämmelsen, och som omfattar många vitt skilda situationer, som huvudregel har ett mycket högt straffvärde kan det inte uteslutas att det även kan förekomma fall som i och för sig är straffvärda och väl bör omfattas av benämningen våldtäkt, men för vilka ett minsta straff om fängelse två år är alltför ingripande. Som exempel kan nämnas fall där en person genomför ett samlag med en person som sover, men samlaget inskränker sig till att könsdelarna kommer i beröring med varandra, dvs. ingen penetration. Utöver den kränkning som övergreppet i sig innebär förekommer inte några förödmjukande eller förnedrande inslag. Samlaget avbryts av att personen vaknar och gör klart att han eller hon inte är intresserad av något sexuellt umgänge och gärningsmannen upphör med sina närmanden. Här kan det också röra sig om fall som i och för sig är straffbara men som samtidigt ligger nära gränsen för en psykiskt sjuk människas rätt till ett eget sexualliv. Enligt regeringens bedömning bör det mot bakgrund av det anförda även i fortsättningen finnas en möjlighet att döma för våldtäkt enligt en mindre sträng straffskala.

Några remissinstanser har ifrågasatt denna bedömning. *RFSU* anser t.ex. att det med bibehållande av en sådan bestämmelse finns risk för att domstolarna i större utsträckning kommer att döma efter den lägre straffskalan.

Regeringen vill i detta sammanhang understryka att den aktuella bestämmelsen även fortsättningsvis bör tillämpas med restriktivitet. För lagstiftaren finns det emellertid inte någon möjlighet att förutse alla de möjliga situationer som kan komma att omfattas av bestämmelsen. För att undvika orimliga resultat i rättstillämpningen bör därför möjligheten att döma enligt en lägre straffskala finnas kvar även i en reformerad lagstiftning. Avsikten är dock inte att få till stånd någon mildare straffvärdebedömning än den som för närvarande förekommer för våldtäktsbrott.

Vad därefter gäller själva uttrycket mindre allvarlig våldtäkt har bl.a. *Brottsoffermyndigheten* påpekat att uttrycket kan framstå som mindre

lämpligt i sammanhanget. I lagrådsremissen föreslog regeringen att uttrycket ”mindre allvarligt” skulle ersättas med ”mindre grovt”. Som skäl för ändringen angavs att uttrycket ”mindre allvarligt” kan leda tankarna fel. *Lagrådet* har anfört att inte heller uttrycket ”mindre grovt” går fritt från kritik, eftersom uttrycket kan föra tanken till brott som är mindre grova än brott som enligt fjärde stycket skall bedömas som grov våldtäkt, dvs. brott av normalgraden. *Lagrådet* har också påpekat att uttrycket ”mindre allvarligt” förekommer i den föreslagna 5 §, även om de ringa fallen där har getts en särskild brottsrubrik, sexuellt utnyttjande av barn. Av dessa skäl föreslår *Lagrådet* att man använder uttrycket ”mindre allvarligt” i 1 § tredje stycket. Regeringen har i och för sig förståelse för *Lagrådets* bedömning men anser trots detta att uttrycket mindre grovt språkligt sett är att föredra framför mindre allvarligt, som kan leda tankarna fel. Dessutom framstår, enligt regeringens mening, risken för fel-tolkning som mycket liten med tanke på de straffskalor som föreskrivs i våldtäktsbestämmelsen och hänvisningen i tredje stycket till första och andra styckena. Enligt regeringen talar alltså övervägande skäl för att uttrycket ”mindre allvarligt” ersätts med ”mindre grovt”. För att det inte skall råda något tvivel om vilken brottsrubriceringen är för de nu aktuella fallen bör emellertid rubriceringen ”våldtäkt” komma till direkt uttryck i lagtexten.

Sammanfattningsvis anser regeringen sålunda att våldtäktsparagrafen även i fortsättningen bör innehålla en bestämmelse med möjlighet att döma för våldtäkt enligt en lindrigare straffskala. Med hänsyn till den föreslagna utvidgningen av våldtäktsbestämmelsen bör enligt regeringens mening våldets eller hotets art inte längre lyftas fram som en omständighet som skall beaktas särskilt vid bedömningen. Den bedömningen bör i stället göras utifrån en objektiv prövning av samtliga omständigheter vid gärningstillfället. Liksom enligt den nuvarande lagstiftningen skall förhållandet mellan offret och gärningsmannen sakna självständig betydelse för frågan om ett brott skall hänföras till den nu aktuella bestämmelsen (se. prop. 1983/84:105 s. 19 ff. och 51 samt bet. JuU 1983/84:25 s. 17 f.).

Någon förändring av straffskalan bör inte ske.

Tillämpningsområdet för grovt brott

Enligt den nuvarande lydelsen av bestämmelsen i 6 kap. 1 § brottsbalken om våldtäkt skall vid bedömningen av om brottet är grovt särskilt beaktas om våldet var livsfarligt eller om den som har begått gärningen tillfogat allvarlig skada eller allvarlig sjukdom eller, med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars, visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Kommittén har föreslagit att tillämpningsområdet för grov våldtäkt bör utvidgas så att det i fortsättningen ges ett något större utrymme att rubricera våldtäktsbrott som grovt. Den har därvid föreslagit att det inte längre bör krävas lika mycket våld eller hot som i dag för att ett våldtäktsbrott skall anses som grovt. Enligt kommitténs förslag bör det för straffansvar för grov våldtäkt vara tillräckligt att gärningsmannen har använt ”farligt våld” eller ”hot som varit ägnat att framkalla allvarlig fruktan för liv eller säkerhet hos offret”. Som exempel på sådant våld eller hot som enligt kommittén i fortsättningen bör vara tillräckligt för straffansvar för grov

våldtäkt anförs stryptag, sparkar mot huvudet, knivhugg mot vitala delar av offrets kropp samt hot med vapen som kan medföra allvarlig kroppsskada, t.ex. skjutvapen, inklusive attrapper eller oladdade vapen, kniv och skruvmejsel. Enligt kommitténs förslag bör som ytterligare försvårande omständighet också särskilt beaktas huruvida gärningsmannen har utnyttjat en för offret särskilt utsatt situation. Kommittén har därutöver i förtydligande syfte föreslagit att det vid bedömningen av om ett våldtäktsbrott är grovt också särskilt bör beaktas huruvida brottet har begåtts av flera gärningsmän, dvs. om det varit frågan om en s.k. gruppvåldtäkt.

Av bl.a. den praxisundersökning som kommittén gjort framgår att såväl åklagare som domare förefaller relativt restriktiva med att rubricera ett våldtäktsbrott som grovt. Detta förefaller enligt de uppgifter som kommittén redovisat gälla även sådana fall där omständigheterna vid gärningstillfället framstår som synnerligen allvarliga. Regeringen delar därför, i likhet med flera remissinstanser, kommitténs bedömning att det nu finns behov av att något utvidga tillämpningsområdet för grov våldtäkt. En sådan ordning får också anses överensstämma väl med den allmänt sett strängare syn på sexualbrotten som gjort sig gällande under senare år.

Lagtextens utformning

Vad därefter gäller frågan om lagtextens utformning och vilka exemplifierande omständigheter som särskilt bör omnämnas i bestämmelsen gör regeringen en delvis annorlunda bedömning än kommittén. Regeringen delar kommitténs bedömning att det inte längre bör ställas samma krav på arten och graden av våld och hot för att bedöma ett våldtäktsbrott som grovt. En sådan ordning får också anses som en naturlig följd av det förslag till ett reformerat krav på tvång i våldtäktsbestämmelsen. För att åstadkomma en tydlig avgränsning i förhållande till vad som gäller enligt första stycket bör uttrycket ”om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art” användas. Enligt det nu nämnda uttrycket bör, som också kommittén föreslagit, sådant våld som i och för sig konstituerar en allvarlig misshandel, men inte uppfyller kraven för grov misshandel, anses som tillräckligt för att bedöma ett våldtäktsbrott som grovt. Även hot med vapen som kan medföra allvarlig kroppsskada, t.ex. skjutvapen, kniv och skruvmejsel, bör regelmässigt föranleda en bedömning av brottet som grovt. Det bör dock framhållas att domstolen givetvis liksom enligt den nuvarande regleringen bör göra en helhetsbedömning av samtliga omständigheter vid varje enskild situation.

Vad därefter gäller kommitténs förslag att särskilt i lagtexten föra in om gärningsmannen har *utnyttjat offrets särskilt utsatta situation*, vill regeringen anföra följande. Som framgått används i straffbestämmelsen om människohandel i 4 kap. 4 a § brottsbalken ett snarlikt rekvisitet, nämligen ”med utnyttjande av någons utsatta belägenhet” (se prop. 2003/04:111). Rekvisitetet används där i en helt annan kontext och avser ett flertal situationer t.ex. att någon befinner sig i vanmakt, lider av förståndshandikapp eller är beroende av narkotika. Den betydelse rekvisitetet fått i det sammanhanget är inte lämplig i det nu angivna hänseendet. Kommitténs förslag i denna del bör därför inte genomföras.

Kommittén har vidare i förtydligande syfte föreslagit att det i lagtexten, som ett skäl att bedöma ett våldtäktsbrott som grovt, uttryckligen bör anges att ”brottet har begåtts av flera gärningsmän”. Visserligen har det redan i tidigare förarbeten uttalats att gruppvåldtäkter normalt bör bedömas som grova brott (prop. 1983/84:105 s. 52 och prop. 1991/92:35 s. 14). Det förhållandet att flera personer angriper ett offer sexuellt är, enligt regeringens mening, utan tvekan ett synnerligen allvarligt förfarande. En sådan gärning torde regelmässigt innebära att offret upplever inte bara en total hjälplöshet utan också en ytterst stark integritetskränkning. Mot denna bakgrund anser regeringen, i likhet med flertalet remissinstanser, att det nu finns anledning att lyfta fram och tydligare än i dagens lagstiftning markera att ett sådant tillvägagångssätt, där fler än en person genomfört sexuella handlingar med offret eller på annat sätt tagit aktiv del i övergreppet, särskilt bör beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt.

Vad därefter gäller frågan om lagtextens utformning har kommittén stannat för uttrycket ”om brottet har begåtts av flera gärningsmän”. *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* har invänt mot detta och menar att uttrycket är oklart då det inte framgår om det är ett krav att alla skall kunna dömas som ”gärningsmän” eller om den också gäller andra som medverkat i brottet på sätt som avses i 23 kap. 4 § brottsbalken.

I lagrådsremissen föreslog regeringen ett förtydligande av det av kommittén valda uttrycket så att det i lagtexten i stället skulle anges ”om fler än en deltagit i övergreppet”. Det angavs uttryckligen i remissen att det inte ställdes upp något krav på att alla skulle kunna dömas som gärningsmän, utan även den som på annat sätt tagit aktiv del i övergreppet skulle omfattas av tillämpningsområdet. *Lagrådet* har ansett att lagtexten bör förtydligas ytterligare, så att det klart framgår att en våldtäkt i princip skall anses som grov dels när det har förekommit ett enda samlag eller en därmed jämförlig handling och fler än en person har tagit aktiv del i övergreppet, dels när det har förekommit vad som normalt kallas en gruppvåldtäkt, dvs. när offret under en viss begränsad tidsperiod har utsatts för flera övergrepp som har utförts av olika personer. Regeringen godtar Lagrådets bedömning. För att tydligare än i lagrådsremissens förslag fånga upp de ovan beskrivna situationerna föreslår regeringen i stället den klarare lokutionen ”om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet”. Regeringen återkommer i författningskommentaren med en mer utförlig redogörelse för hur uttrycket skall förstås. I det sammanhanget berörs också den av Lagrådet uppmärksammade frågan om det skall anses föreligga en grov våldtäkt i fall då en person visserligen har utsatts för flera övergrepp av olika personer men bara ett av övergreppen har utgjorts av ett påtvingat samlag eller en därmed jämförlig handling.

Regeringen delar vidare kommitténs bedömning att det inte längre bör framgå av lagtexten att ett brott bör bedömas som grovt ”...om den som har begått gärningen tillfogat allvarlig skada eller allvarlig sjukdom”. Avsikten är emellertid att även sådana fall i fortsättningen normalt bör bedömas som grova. Den ovan nämnda omständigheten ”om våldet eller hotet varit av särskilt allvarligt art” eller den omständigheten att gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet eller råhet, vilken bör finnas kvar även i en reformerad lagstiftning, bör enligt regeringens mening omfatta också de nu nämnda fallen där offret har tillfogats en allvarlig

skada eller en allvarlig sjukdom. Regeringen anser också, i likhet med kommittén, att det inte längre finns något behov av att i lagtexten ange "offrets låga ålder" som ett särskilt rekvisit för grovt brott. Detta får anses som en naturlig följd av att våldtäktsbrott mot barn under 15 år och i vissa fall barn mellan 15 och 18 år nu lyfts ut och i stället omfattas av en särskild bestämmelse om våldtäkt mot barn, se nedan under avsnitt 9.2. Mot en sådan ordning har *Barnombudsmannen* invänt och anför att det även fortsättningsvis av lagtexten bör framgå att särskild hänsyn skall tas till barnets ålder om barnet är under 18 år. Regeringen kan i och för sig ha förståelse för ombudsmannens synpunkter. Det är emellertid regeringens uppfattning att barnets ålder inte längre gör sig lika starkt gällande som en särskild omständighet att beakta vid bedömningen av om ett våldtäktsbrott är grovt som enligt den nuvarande regleringen. Det bör dock framhållas att avsikten med regeringens förslag inte är att på något sätt ändra den praxis på området som redan i dag gäller för övergrepp mot barn mellan 15 och 18 år. Enligt tidigare förarbeten framgår t.ex. att det inte är uteslutet att det bl.a. med hänsyn till offrets personliga omständigheter, kan finnas anledning att bedöma övergrepp även mot äldre barn som grova (prop. 1991/92:35 s. 13). Den omständigheten att gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet eller råhet torde förutom tidigare anmärkta situationer i vissa fall omfatta även omständigheter av nu angivet slag. Sammanfattningsvis anser regeringen att det, vid bedömningen av om brottet är grovt, särskilt skall beaktas om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Kommittén har inte föreslagit någon ändring av straffskalan för grova brott. Regeringen delar denna bedömning.

7.2 Sexuellt tvång

Regeringens förslag: Bestämmelsen om sexuellt tvång skall även i fortsättningen vara subsidiär till bestämmelsen om våldtäkt. Den skall omfatta den som genom olaga tvång förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling. Den skall också omfatta den som genomför en annan sexuell handling än som avses i bestämmelsen om våldtäkt med en person genom att otillbörligt utnyttja att personen befinner sig i ett sådant hjälplöst tillstånd som anges där. Straffmaximum för grovt brott höjs från fyra till sex år.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Kommittén har dock föreslagit en delvis annorlunda utformning av lagtexten och har inte gjort bestämmelsen om sexuellt tvång subsidiär i förhållande till de s.k. utnyttjandefallen. Kommittén har inte föreslagit någon särskild bestämmelse med straffansvar för grovt brott. Enligt kommitténs förslag bör straffskalan för sexuellt tvång vara fängelse i högst fyra år.

Remissinstanserna: Endast ett fåtal remissinstanser har lämnat synpunkter i denna del. Flera av de remissinstanser som yttrat sig, bl.a. *Göta hovrätt*, *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Åklagarmyndigheten i*

Stockholm, Åklagarmyndigheten i Umeå, Sveriges Domareförbund och Rättsrådet, har inte någon invändning mot bestämmelsen i princip. Ett par remissinstanser, Göta hovrätt och Sveriges Domareförbund, anser att den anknytning till bestämmelsen om olaga tvång som kommittén förordar bör komma till uttryck direkt i lagtexten. Några remissinstanser, bl.a. Göta hovrätt, Åklagarmyndigheten i Stockholm och Åklagarmyndigheten i Umeå, anser att det även fortsättningsvis bör finnas en särskild bestämmelse för straffansvar för grovt brott.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Några remissinstanser, bl.a. Göta hovrätt och Hovrätten för Västra Sverige, pekar på svårigheter både i fråga om avgränsningen av den sexuella handlingen och vilken grad av tvång som föranleder tillämpning av bestämmelsen om sexuellt tvång respektive våldtäktsbestämmelsen. Riksåklagaren anser att brottsrubriceringen sexuellt tvång är missvisande för de subsidiära utnyttjandefallen och menar att det för dessa torde vara bättre att behålla den nuvarande rubriceringen sexuellt utnyttjande. Enligt Barnombudsmannen bör vid bedömningen av om brottet är grovt hänsyn tas till om offret var under 18 år.

Skälen för regeringens förslag

För att en gärning enligt nuvarande lagstiftning skall bedömas som våldtäkt krävs som framgår av avsnitt 7.1.1 att tvånget och den framtvingade sexuella handlingen har varit av ett viss kvalificerat slag. Om så inte är fallet kan gärningen under vissa förutsättningar i stället bedömas som sexuellt tvång enligt 6 kap. 2 § brottsbalken. Brottet sexuellt tvång är subsidiärt i förhållande till våldtäkt och omfattar alltså de fall där tvånget inte är så allvarligt eller den sexuella handlingen inte är så kvalificerad som krävs för straffansvar för våldtäkt. Således döms den för sexuellt tvång som, i annat fall än som avses i våldtäktsbestämmelsen, genom olaga tvång förmår någon till sexuellt umgänge.

Kommitténs bedömning är att det, trots den utvidgning av våldtäktsbestämmelsen som föreslås, även i fortsättningen finns ett behov av en bestämmelse som motsvarar den i dag gällande bestämmelsen om sexuellt tvång och som är subsidiär i förhållande till bestämmelsen om våldtäkt. Regeringen delar denna bedömning.

Liksom kommittén anser regeringen att det även enligt en reformerad lagstiftning bör vara straffbart att tilltvinga sig en sexuell handling, även om gärningsmannen inte använt tvång som är så allvarligt eller den framtvingade sexuella handlingen inte är så kvalificerad att ansvar för våldtäkt kan komma i fråga. Regeringen delar också kommitténs bedömning att det även beträffande de s.k. utnyttjandefallen bör finnas en subsidiär bestämmelse. Den skall fånga upp fall där gärningsmannen har genomfört en sexuell handling genom att otillbörligt utnyttja att offret på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd, även om den sexuella handlingen inte är så kvalificerad att förfarandet faller in under bestämmelsen om våldtäkt. Bestämmelsen bör enligt regeringens mening placeras i 6 kap. 2 § brottsbalken och brottet bör rubriceras som sexuellt tvång.

Det kan i och för sig från rent språkliga utgångspunkter ifrågasättas om fall av otillbörligt utnyttjande av ett hjälplöst tillstånd bör placeras i 2 § och följaktligen rubriceras som sexuellt tvång, trots att något tvång inte förutsätts för straffansvar. Kommittén har också föreslagit att de nu nämnda fallen placeras i 3 §, sexuellt utnyttjande. Enligt regeringens bedömning talar dock systematiska skäl mot en sådan lösning. För att tydliggöra kopplingen mellan våldtäktsbrotten och de gärningar som avses här bör dessa samlas i en och samma paragraf.

En ny bestämmelse om sexuellt tvång bör således reglera de fall då gärningsmannen i annat fall än som avses i 1 § genom olaga tvång framtvingar en sexuell handling eller genomför en annan sexuell handling än som avses i våldtäktsbestämmelsen med en person som befinner sig i ett sådant hjälplöst tillstånd som anges där.

Den nya bestämmelsen om sexuellt tvång bör således omfatta sådana fall då tvånget inte är så allvarligt eller den sexuella handlingen inte är så kvalificerad som avses i bestämmelsen om våldtäkt. Enligt *Lagrådet* kan det sagda uppfattas så att 1 § första stycket, såvitt gäller våld eller hot om brottslig gärning, generellt skulle täcka endast fall då våldet eller hotet har varit av mera allvarlig beskaffenhet. Har vid ett övergrepp enligt 1 § första stycket förekommit ett sådant tvång som avses i 4 kap. 4 § första stycket första meningen ger, enligt *Lagrådet*, lagtexten emellertid inte utrymme för att tillämpa 6 kap. 2 § första stycket på den grunden att våldet eller hotet har varit mindre allvarligt.

Med det ovan sagda har avsikten varit att beskriva vari skillnaden mellan våldtäkt och sexuellt tvång ligger när det gäller bl.a. kravet på tvång, dvs. våld eller hot. Meningen med den nya bestämmelsen om sexuellt tvång är att träffa sådana fall där den sexuella handlingen har framtvingats genom användande av sådana utpressningshot som framgår av 4 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken, dvs. hot att åtala eller ange någon för brott eller att om annan lämna menligt meddelande, förutsatt att tvånget är otillbörligt. Därutöver är tanken att bestämmelsen också bör träffa t.ex. sådana fall där den sexuella handlingen inte är så kvalificerad som i 1 § sägs, men det väl kan vara frågan om sådana tvångssituationer som avses i 1 § första stycket, dvs. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket första meningen brottsbalken.

Vad som avses med begreppet ”sexuell handling” har utförligt redovisats under avsnitt 6.2. Det som sägs i det avsnittet är alltså tillämpligt också här. Med begreppet ”annan sexuell handling” skall förstås andra sexuella handlingar än sådana som omfattas av den nya bestämmelsen om våldtäkt, dvs. samlag, samlagsliknande handlingar och sådana sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförliga med samlag. Som exempel på en ”annan sexuell handling” kan nämnas t.ex. att onanera åt en annan person.

Straffskalor

Indelningen av sexuellt tvång i två svårhetsgrader skedde genom en lagändring år 1992 och motiverades med att det fanns skäl att markera allvaret för vissa av de gärningar som avses med bestämmelsen om sexuellt tvång. Straffet för sexuellt tvång är således enligt nuvarande lagstiftning

för normalfallet fängelse i högst två år och för grova fall fängelse i högst sex månader och högst fyra år.

Kommittén har föreslagit att gradindelningen för sexuellt tvång bör tas bort och att straffskalan för brottet fortsättningsvis bör vara fängelse i högst fyra år. Förslaget har motiverats med att det, på grund av den utvidgning av våldtäktsbestämmelsen som kommittén föreslagit till att omfatta alla sexuella handlingar som är allvarligt kränkande, inte längre finns något utrymme för en bestämmelse med straffansvar för grovt sexuellt tvång.

Regeringen har, som framgår av avsnitt 7.1.3, funnit att det saknas skäl att utforma och utvidga våldtäktsbestämmelsen på det sätt som kommittén föreslagit. I konsekvens härmed anser regeringen, i likhet med *Åklagarmyndigheten i Stockholm* och *Åklagarmyndigheten i Umeå*, att starka skäl talar för att bestämmelsen om sexuellt tvång även i fortsättningen bör innehålla en särskild bestämmelse om straffansvar för grovt brott. I annat fall finns det risk för att gärningar som i och för sig är allvarligt kränkande, men inte så allvarligt kränkande att de kvalificerar för våldtäktsbestämmelsen, kommer att åsättas ett alltför lågt straffvärde.

Men det finns också andra skäl som talar för att bibehålla en särskild straffskala för grova brott. Av artikel 5 i det tidigare omnämnda EU-rambeslutet om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi framgår vilka påföljder medlemsstaterna skall föreskriva för de handlingar som enligt rambeslutet skall vara straffbelagda. Av punkten 2 a) framgår att minsta föreskrivna maximistraff för brott som innefattar sexuell aktivitet med ett barn under 18 år när tvång, våld eller hot brukas skall vara fängelse i åtminstone fem år. I flertalet av de nu nämnda fallen bör ansvar för våldtäkt mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn aktualiseras. När det gäller barn mellan 15 och 18 år kan dock ett sådant brott på grund av omständigheterna i det enskilda fallet komma att bedömas som våldtäkt enligt 6 kap. 1 § eller sexuellt tvång enligt 6 kap. 2 § brottsbalken. För att svensk lagstiftning skall kunna uppfylla rambeslutets påföljdsbestämmelse i denna del bedöms därför en skärpning av straffmaximum för sexuellt tvång vara påkallad. Den svenska straffskalan bör åtminstone ligga i linje med vad som föreskrivs i rambeslutet. Således måste straffmaximum höjas till åtminstone fem år. Mot bakgrund av det anförda anser regeringen att tillräckliga skäl föreligger för att det även i fortsättningen bör finnas en särskild straffskala för grova brott. Från lagteknisk synpunkt är ett maximistraff på fem års fängelse udda. För att bevara enhetligheten av det svenska straffsystemet anser regeringen därför att straffmaximum för grovt sexuellt tvång bör höjas till sex år.

Vad gäller frågan om lagtextens närmare utformning och vilka omständigheter som särskilt bör omnämnas som exemplifierande vid bedömningen av om brottet är att anse som grovt anser regeringen att det, liksom vid våldtäkt, särskilt bör beaktas om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet (se avsnitt 7.1.3). Vidare bör det särskilt beaktas om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Som exempel på fall där det kan bli aktuellt att döma för grovt sexuellt tvång kan nämnas en person som kommit hit under människohandelsliknande förhållanden och där gärningsmannen, medveten om offrets särskilda utsatthet, tilltvingar sig ett samlag eller en

8 Sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning

Regeringens förslag: Den nuvarande bestämmelsen om sexuellt utnyttjande behålls i den del som avser sexuellt utnyttjande av någons beroendeställning. Brottet skall benämnas *sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning* respektive *grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning*. Straffmaximum för grovt brott sänks från sex till fyra år.

Kommitténs förslag: Överensstämmer till viss del med regeringens förslag. Kommittén har dock föreslagit delvis annorlunda lagtekniska lösningar. Enligt kommitténs förslag skall en ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande omfatta den som står i beroendeställning till gärningsmannen, lider av en psykisk störning eller i annat fall än som avses i bestämmelsen om våldtäkt inte har förmåga att värja sig. Kommittén har också föreslagit att vissa av de förfaranden som enligt nuvarande lagstiftning omfattas av bestämmelsen i 6 kap. 4 § första stycket första meningen brottsbalken om sexuellt utnyttjande av underårig fortsättningsvis skall omfattas av bestämmelsen om sexuellt utnyttjande. För sådana fall av utnyttjande som avser den som står i beroendeställning har kommittén föreslagit att det straffbara området bör utvidgas så att det inte längre förutsätts att gärningsmannen har "förmått" den andra personen till den sexuella handlingen eller att det har varit frågan om ett "allvarligt missbruk" av dennes beroendeställning. Enligt kommittén bör, såvitt avser straffansvaret när någon som lider av en psykisk störning utnyttjas, inte längre förutsättas att utnyttjandet varit "otillbörligt".

Remissinstanserna: Kommitténs förslag har fått ett blandat mottagande av remissinstanserna. Några remissinstanser, bl.a. *Göta hovrätt* och *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, anser att kravet på att gärningsmannen skall ha "förmått" offret till den sexuella handlingen bör finnas kvar även i en reformerad lagstiftning. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser även att begreppet "allvarligt missbruka" bör finnas kvar i bestämmelsen.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag, dock med rubriceringen sexuellt utnyttjande av beroendeställning.

Remissinstanserna: *Barnombudsmannen* anser att utnyttjande av barns beroendeställning till en vuxen bör införas som en försvårande omständighet i samtliga bestämmelser om sexualbrott mot barn i stället för att särregleras i en separat bestämmelse som omfattar både barn mellan 15 och 18 år och vuxna offer. Om bestämmelsen kvarstår, även då offret är ett barn mellan 15 och 18 år, måste enligt Barnombudsmannen även situationen då det är barnet som har tagit initiativet till handlingen omfattas av tillämpningsområdet. Några remissinstanser, bl.a. *Stock-*

holms tingsrätt och *Riksåklagaren*, har invänt mot den föreslagna brottsrubriceringen och menar att det saknas ett subjekt, nämligen att man utnyttjar *någon* som befinner sig i en beroendeställning.

Skälen för regeringens förslag

Den nuvarande straffbestämmelsen i 3 § om sexuellt utnyttjande tar sikte på utnyttjanden i tre olika fall, nämligen dels allvarligt missbruk av den som intar en beroendeställning i förhållande till gärningsmannen, dels otillbörligt utnyttjande av den som befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd och dels sådant utnyttjande av den som lider av en psykisk störning. För sexuellt utnyttjande döms således den som förmår någon annan till sexuellt umgänge genom att allvarligt missbruka hans eller hennes beroende ställning. Detsamma gäller den som har sexuellt umgänge med någon annan genom att otillbörligt utnyttja att denna person befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller lider av en psykisk störning.

Kommittén har föreslagit att en ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande bör skydda den som står i beroendeställning till gärningsmannen, lider av en psykisk störning eller i annat fall än som omfattas av en ny bestämmelse om våldtäkt inte har förmåga att värja sig. Bestämmelsen bör också, enligt kommitténs förslag, omfatta ett ovillkorligt skydd för ungdomar mellan 15 och 18 år mot sexuella handlingar från vuxna som har ett särskilt ansvar för dem.

Såvitt avser kommitténs förslag i den del som avser utnyttjande av den som lider av en psykisk störning eller i annat fall än som omfattas av en ny bestämmelse om våldtäkt inte har förmåga att värja sig, har regeringen i avsnitt 7.1.3 tagit ställning för att alla s.k. utnyttjandefall fortsättningsvis bör regleras enligt de nya bestämmelserna om våldtäkt och sexuellt tvång. För en närmare redogörelse av de skäl som regeringen åberopat för detta hänvisas till det avsnittet.

Vad gäller kommitténs förslag att även låta delar av den nuvarande straffbestämmelsen i 4 § första stycket första meningen brottsbalken om sexuellt utnyttjande av underårig (ungdomsfallen) omfattas av en ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande gör regeringen följande bedömning. I likhet med kommittén anser regeringen att de situationer som för närvarande regleras i bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av underårig bör omfattas även av en ny reformerad sexualbrottslagstiftning. Som regeringen tidigare har anfört och som utvecklas närmare under avsnitt 9.2 anser regeringen vidare att sexuella övergrepp mot barn som inte fyllt femton år i fortsättningen bör regleras i särskilda bestämmelser om våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn och sexuellt övergrepp mot barn. Detta innebär att den del av bestämmelsen i nuvarande 4 § om sexuellt utnyttjande av underårig som avser brott mot barn under femton år flyttas till den nya bestämmelsen om våldtäkt mot barn när det gäller de allvarligaste sexuella kränkningarna och i övriga fall till de nya bestämmelserna om sexuellt utnyttjande av barn och sexuellt övergrepp mot barn. Med kommitténs förslag att placera de s.k. ungdomsfallen i 3 § kommer dessa att omfattas av en lägre straffskala än vad som gäller enligt den nuvarande straffskalan i 4 § andra stycket. Kommittén har dock,

med hänsyn till att det endast är det särskilda skyddet för ungdomar mellan 15 till 18 år som flyttas, ansett straffskalan för grovt sexuellt utnyttjande om fängelse lägst två och högst sex år som tillräcklig även för dessa fall (se nedan under avsnittet om straffskalor).

Redan genom dagens lagstiftning har lagstiftaren på olika sätt markerat allvaret i sexuella övergrepp som riktar sig mot barn och ungdomar. Således gäller genom den nuvarande bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av underårig ett absolut förbud mot att ha sexuellt umgänge med barn under 18 år som gärningsmannen har en särskild relation till eller ett särskilt ansvar för. Anledningen till att bestämmelsen infördes var att skyddsbehovet ansågs större för barn och ungdomar under 18 år än för vuxna personer. Bestämmelsen infördes också för att förebygga att ungdomar, utan att tvingas till det, skulle dras in i ett sexuellt förhållande som de inte är mogna för. Inte minst genom brottets straffskala, som för normalbrottet stadgar fängelse i högst fyra år och för de grova fallen lägst två och högst åtta år, återspeglas allvaret i synen på dessa gärningar. Regeringen har som tidigare anförts valt att i huvudsak särreglera sexualbrott mot barn främst med hänsyn till att barn är i behov av ett större skydd än vuxna. När det gäller den nu aktuella kategorin av ungdomar mellan 15 och 18 år som utnyttjas av vissa närstående personer eller av andra vuxna som givits ett särskilt ansvar för den unge anser regeringen att det även i fortsättningen finns anledning att särskilt markera allvaret i dessa gärningar på sätt som i dag. Som kommittén påpekat vet vi numera genom forskning att de sexuella övergrepp som barn och ungdomar utsätts för av dem de hyser särskild tillit till medför de svåraste skadorna. Sviterna efter sådana övergrepp tar också längre tid att läka än om gärningsmannen är en okänd person för barnet. Sammantaget anser regeringen att det även i fortsättningen finns skäl att se särskilt allvarligt på övergrepp som barn utsätts för av närstående eller av andra vuxna med ett särskilt ansvar för dem. Detta även om barnet är mellan 15 och 18 år gammalt. Regeringen anser därför att de nu nämnda fallen straffvärdemässigt, men också systematiskt, bättre hör hemma under de nya bestämmelserna om våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn samt sexuellt övergrepp mot barn än under den nu aktuella bestämmelsen.

Bestämmelsen om sexuellt utnyttjande bör sålunda i en reformerad lagstiftning skydda den som står i en beroendeställning till gärningsmannen utan att det är fråga om sådana förhållanden som anges i den föreslagna bestämmelsen i 4 § andra stycket.

Kommittén har för de fall då någon i en beroendeställning utnyttjas föreslagit att det inte längre bör krävas att gärningsmannen har förmått den andra personen till en sexuell handling, utan straffansvar bör kunna komma i fråga oavsett vem som tagit initiativet till den sexuella handlingen. Kommittén har också föreslagit att uttrycket ”allvarligt missbruka” bör utgå ur lagtexten och att den straffbara handlingen i stället bör beskrivas som ett *utnyttjande* av en annan persons beroendeställning. Avsikten med förändringen har enligt kommittén inte varit att åstadkomma någon ändring i sak.

Några remissinstanser har avstyrkt eller ställt sig tveksamma till kommitténs förslag om att även låta situationer där målsäganden tagit initiativet till den sexuella handlingen omfattas av det straffbara området. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* har bl.a. ställt sig frågande till hur det

skall vara möjligt att bedöma om den sexuella handlingen företagits fullt frivilligt utan otillbörliga inslag eller om det visserligen varit så att målsäganden tagit initiativet men egentligen inte velat. Hovrätten befarar också att bedömningen i sådana fall kan komma att ske utifrån mer eller mindre moraliserande tankesätt om vad som är lämpliga förhållanden eller inte. *Domstolsverket* har bl.a. påpekat att en sådan ordning kan medföra svårigheter för allmänheten att förutse vilka beteenden som omfattas av det straffbara området.

Regeringen instämmer i den tveksamhet som remissinstanserna uttrycker i fråga om kommitténs förslag om att utvidga det straffbara området till att omfatta även sådana fall där målsäganden tagit initiativet till den sexuella handlingen. Kravet på förutsebarhet innebär att starka skäl talar mot den av kommittén föreslagna regleringen. Någon kritik mot den nuvarande bestämmelsen i det angivna avseendet har inte heller framförts. Mot denna bakgrund anser regeringen att det saknas tillräckliga skäl att följa kommitténs förslag. Det bör således för straffansvar även i fortsättningen förutsättas att det är gärningsmannen som har varit aktiv och sålunda ”förmått” den andra personen till en sexuell handling.

Regeringen finner inte heller skäl att genomföra kommitténs förslag att byta ut uttrycket ”allvarligt missbruka” mot ”utnyttjar”. Kommitténs avsikt med förändringen har, enligt vad som framgår ovan, inte varit att åstadkomma någon förändring i sak. Uttrycket ”utnyttjar” har emellertid, enligt regeringens mening, rent språkligt en vidare innebörd än uttrycket ”allvarligt missbruka”. Det kan visserligen hävdas att ordet utnyttja redan används i den nuvarande lagtexten när det gäller sexuellt utnyttjande av t.ex. den som lider av en psykisk störning. Regeringen anser emellertid, i likhet med vad *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anför, inte att detta kan tas till intäkt för att uttryckssättet nu bör vara detsamma när det gäller personer som står i beroendeställning till gärningsmannen. Förslaget bör därför inte genomföras i denna del.

Sammanfattningsvis anser regeringen alltså att den nuvarande bestämmelsen om sexuellt utnyttjande i fortsättningen bör omfatta straffansvar för den som förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling genom att allvarligt missbruka att personen befinner sig i beroendeställning till gärningsmannen. Bestämmelsen till skydd för barn i åldern 15–18 år mot sexuella handlingar från vuxna som har ett särskilt ansvar för dem bör regleras i de särskilda bestämmelserna till skydd för barn (våldtäkt, sexuellt utnyttjande av barn och sexuellt övergrepp mot barn).

Som en följd av att det kriminaliserade området sålunda i fortsättningen enbart kommer att skydda sådana fall där någon befinner sig i beroendeställning till gärningsmannen föreslår regeringen att brottsrubriceringen ändras från sexuellt utnyttjande till *sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning*.

Straffskalor

Bestämmelsen om sexuellt utnyttjande är enligt nuvarande lagstiftning uppdelad i två svårhetsgrader. För normalgraden av brottet är straffet fängelse i högst två år och för grovt brott fängelse i lägst sex månader och högst sex år.

Med hänsyn till att regeringen valt en annan lagteknisk lösning än kommittén och således flyttat ut samtliga utnyttjandefall samt dessutom funnit att de s.k. ungdomsfallen i stället bör omfattas av nya bestämmelser om våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn och sexuellt övergrepp mot barn saknas tillräckliga skäl att, som kommittén föreslagit, skärpa straffen. Regeringen anser i stället att straffmaximum för det grova brottet bör sänkas från sex till fyra års fängelse. Detta följer av att de s.k. utnyttjandefallen – som en gång föranledde den förhöjda straffskalan av grovt sexuellt utnyttjande – nu flyttats ut ur bestämmelsen (se prop. 1991/92:35 s. 16). Enligt regeringens förslag bör således i fortsättningen straffet för normalbrottet vara fängelse i högst två år och för grovt brott fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömning av om ett brott är grovt bör, i likhet med vad kommittén föreslagit, särskilt beaktas om fler än en förgräp sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet. Beträffande den förra omständigheten hänvisas till de överväganden som regeringen har gjort i samband med bestämmelsen om våldtäkt, se avsnitt 7.1.3.

9 Våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn samt sexuellt övergrepp mot barn

9.1 Bakgrund

De nuvarande bestämmelserna i 6 kap. 1–3 §§ brottsbalken om våldtäkt, sexuellt tvång och sexuellt utnyttjande gäller också för övergrepp mot dem som inte har fyllt 18 år. För en beskrivning av dessa bestämmelser hänvisas till avsnitt 7.1.1, 7.2 och 8. För den nu angivna ålderskategorin har det emellertid ansetts att skyddsbehovet är större än för vuxna. Den nuvarande bestämmelsen i 6 kap. 4 § brottsbalken om sexuellt utnyttjande av underårig innehåller därför ett absolut förbud för vissa personer att ha sexuellt umgänge med underåriga som de har en särskild relation till. Bestämmelsen innehåller också ett generellt förbud mot att ha sexuellt umgänge med den som inte har fyllt 15 år. Sålunda skall den dömas för *sexuellt utnyttjande av underårig* som har sexuellt umgänge med någon som är under arton år och som är avkomling till eller står under fostran av honom eller henne eller för vars vård eller tillsyn han eller hon har att svara på grund av en myndighets beslut. Detsamma skall gälla om någon, utan att gärningen faller under bestämmelserna i 1–3 §§, har sexuellt umgänge med barn under 15 år. Straffet är fängelse i högst fyra år. Om brottet är att anse som grovt skall dock dömas för *grovt sexuellt utnyttjande av underårig* till fängelse i lägst två och högst åtta år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall enligt lagtexten särskilt beaktas om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet mot den underåriga eller om brottet på grund av dennes låga ålder eller annars är att anse som grovt. Av förarbetena till bestämmelsen framgår också när det gäller första ledet (barn som utnyttjas av personer som de har en särskild relation till) att om brottet förövas genom olaga tvång eller om gärningsmannen allvarligt missbrukat den underåriges beroendeställning eller om gär-

ningen annars faller inom tillämpningsområdet för 2 eller 3 §§, bör brottet bedömas som grovt. Gärningen skall i ett sådant fall inte bestraffas även enligt någon av de paragraferna. Om gärningen innefattar sådant tvång till samlag eller annat jämförligt sexuellt umgänge som avses i nuvarande 1 § skall normalt dömas endast för grovt sexuellt utnyttjande av underårig. Undantaget är om gärningen skall bedömas som grov våldtäkt då endast den bestämmelsen skall tillämpas (prop. 1983/84:105 s. 54).

Bestämmelsen uppställer inte något krav på att den underårige har ”utnyttjats”. Gärningsmannen blir att bestraffa även om den underårige frivilligt inlåtit sig på den sexuella förbindelsen eller rent av tagit initiativ till den.

9.2 Våldtäkt mot barn

Regeringens förslag: En särskild straffbestämmelse om våldtäkt mot barn införs. För sådant brott döms den som har samlag med ett barn under femton år eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art eller omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag. Även den som begår en sådan gärning mot ett barn som fyllt femton men inte arton år och som är avkomling till gärningsmannen eller står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen, eller för vars vård eller tillsyn gärningsmannen skall svara på grund av en myndighets beslut, skall dömas för våldtäkt mot barn. Till skillnad från vad som gäller för närvarande krävs inte att gärningsmannen använt något våld eller hot. Straffet skall vara fängelse lägst två och högst sex år eller, om brottet är grovt, fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot om brottslig gärning eller om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Brottet skall benämnas *våldtäkt mot barn* respektive *grov våldtäkt mot barn*.

Kommitténs förslag: Överensstämmer delvis med regeringens förslag. Kommittén har dock föreslagit en delvis annorlunda utformning av lagtexten. För våldtäkt mot barn skall enligt kommitténs förslag den dömas som med ett barn under femton år genomför en sexuell handling som är allvarligt kränkande. Bedömningen av om den sexuella handlingen är allvarligt kränkande skall göras med hänsyn till den sexuella handlingens art eller till omständigheterna i övrigt. Enligt kommitténs förslag bör vidare de s.k. ungdomsfallen, dvs. de 15–18 åringar som utnyttjas av vissa personer med ett särskilt ansvar för dem, omfattas av en ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande.

Remissinstanserna: Majoriteten av de remissinstanser som yttrat sig tillstyrker eller har ingen erinran mot att en särskild straffbestämmelse om allvarliga sexuella övergrepp mot barn införs och att tvångsrekvisitet tas bort. Flera remissinstanser, bl.a. *Göta hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Malmö tingsrätt, Justitiekanslern,*

Riksåklagaren, Brottsförebyggande rådet, Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, Sveriges Domareförbund och Föreningen Svenska UNICEF-kommittén, har dock synpunkter på lagtextens utformning och anser att flera av de föreslagna rekvisiten är så vaga och otydliga att de kan ge upphov till gränsdragningsproblem. Några remissinstanser, bl.a. *Domstolsverket, Åklagarmyndigheten i Stockholm, Åklagarmyndigheten i Göteborg, Åklagarmyndigheten i Västerås, Åklagarmyndigheten i Umeå, Institutet för psykosocial medicin och institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet*, anser att anknytningen till samlag som jämförelsenorm i den nuvarande bestämmelsen om våldtäkt bör föras vidare även till en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn. Några remissinstanser, bl.a. *Göta hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Malmö tingsrätt och Sveriges Domareförbund*, har synpunkter på brottsrubriceringen och anser att våldtäkt bör förbehållas övergrepp som innehåller någon form av tvång. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser att brottsbenämningen våldtäkt mot barn kan bli missvisande när det gäller nästan jämnåriga personer.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Enligt promemorians förslag innehåller dock bestämmelsen även ett stadgande om att döma för våldtäkt mot barn enligt en lindrigare straffskala.

Remissinstanserna: *Barnombudsmannen* anser bl.a. att anknytningen till samlag som jämförelsenorm bör tas bort. *Göta hovrätt* anser att det begreppsmässigt framstår som mera lämpligt att låta de i andra stycket angivna gärningarna (ungdomsfallen) inordnas i brottet sexuellt utnyttjande av beroendeställning i stället för att betecknas som våldtäkt mot barn. Några remissinstanser, bl.a. *Stockholms tingsrätt, Barnombudsmannen* och *ECPAT Sverige*, anser att det är anmärkningsvärt att strafflatituden vid sexualbrott mot barn inte är strängare än vid motsvarande brott mot vuxna. Några remissinstanser, bl.a. *RFSU* och *ECPAT Sverige* anser också att möjligheten att döma för våldtäkt mot barn enligt en lindrigare straffskala bör utgå. *Sveriges Advokatsamfund* har invänt mot brottsbenämningen – våldtäkt mot barn – som även omfattar gärningar som inte alls speglas av benämningen.

Skälen för regeringens förslag

En ny bestämmelse om våldtäkt mot barn införs

Motiven bakom den lagstiftning som skyddar vuxna och den som skyddar barn mot sexuella övergrepp är delvis olika. Flera av straffbestämmelserna i 6 kap. brottsbalken, inte minst våldtäktsbestämmelsen, bygger på föreställningen om människors förmåga till viljeuttryck. När det gäller övergrepp som riktar sig mot barn framstår det emellertid som främmande att laborera med begrepp som frivillighet och samtycke. Barns förmåga att ge uttryck för sin vilja i sådana situationer är också av naturliga skäl mycket begränsad. Därtill kommer att den sexuella självbestämmanderätten enligt svensk rätt inträder först vid 15 års ålder.

Under senare år har tillämpningen av vissa bestämmelser i 6 kap. brottsbalken vid sexuella övergrepp mot barn lett till kritik. Detta har bl.a. kommit till uttryck i samband med domstolsavgöranden som gällt

sexualbrott mot barn. Det är framför allt tillämpningen av 6 kap. 1 § om våldtäkt som har kritiserats då den anses ha lett till orimliga resultat när det gäller övergrepp mot barn. Särskilt kravet på tvång som förutsättning för ansvar för våldtäkt har i några fall lett till kritiserade avgöranden som debatterats både i den allmänna och i den juridiska debatten (NJA 1993 s. 310 och NJA 1993 s. 616). Kritiken mot dessa avgöranden har bl.a. gällt att domstolarna prövat om barnet själv har ”medverkat” och alltså inte behövt tvingas till det sexuella umgänget. Det senare har av många ansetts som en orimlig ordning.

Mot denna bakgrund och i likhet med kommittén och flertalet remissinstanser anser regeringen att det bör införas en särskild straffbestämmelse som tar sikte på de mest allvarliga sexuella övergreppen mot barn. En sådan bestämmelse bör i likhet med vad kommittén föreslagit benämnas våldtäkt mot barn.

Bestämmelsen bör inte innehålla något krav på tvång

Redan kvinnovåldskommissionen föreslog i sitt betänkande Kvinnofrid (SOU 1995:60) att det skulle införas en särskild bestämmelse för våldtäkt mot barn. Enligt kommissionens förslag skulle allt sexuellt umgänge med den som är under femton år anses som våldtäkt även om inte något våld eller hot hade använts.

Utredningens förslag behandlades i propositionen 1997/98:55 om kvinnofrid. Regeringen ansåg visserligen att det fanns ett behov av att beträffande tvångsrekvisitet ändra våldtäktsbestämmelsen såvitt avsåg sexuella övergrepp mot *små* barn. Men kommissionens förslag gick betydligt längre än så och innebar t.ex. att om en 15-åring och en 14-åring hade samlag med varandra och båda två samtyckte till handlingen skulle 15-åringen kunna dömas för våldtäkt mot barn. En sådan ordning ansåg regeringen medföra en alltför långtgående utvidgning av det straffbara området och nackdelarna med kommissionens förslag var enligt regeringen sammantagna sådana att det inte var ändamålsenligt att bygga vidare på förslaget. Regeringen förespråkade i stället att frågan på nytt togs upp i samband med den kommande översynen av sexualbrotten (prop. 1997/98:55 s. 93 f).

Som framgår av den tidigare redogörelsen i avsnitt 7.1.1 förutsätts för straffansvar för våldtäkt enligt nu gällande rätt att gärningen har genomförts med användande av våld eller hot av visst kvalificerat slag. Detta gäller även i fall då ett barn utsätts för ett övergrepp.

Frågan om hur rekvisitet våld skall tolkas vid gärningar som riktar sig mot barn har varit föremål för flera avgöranden i Högsta domstolen. I rättsfallet NJA 1993 s. 310 dömdes t.ex. en 60-årig man som hade haft samlag med en åttaårig flicka för grov våldtäkt. Våldet bestod i att mannen hade legat ovanpå flickan och hållit hennes händer över huvudet. Även i rättsfallet NJA 1993 s. 616 användes ett förhållandevis lindrigt våld mot en tioårig flicka. Våldet bestod i att mannen hade hållit fast flickan med ett grepp runt hennes midja. Mannen dömdes också i det fallet för grov våldtäkt.

Av publicerad praxis och av kommitténs praxisundersökning framgår att gärningsmännen när det gäller sexuella övergrepp mot barn i många fall inte använder något våld. Frånvaron av våld bekräftas även av den

forskning som finns på området. Visserligen medför ofta den sexuella handlingen att gärningsmannen legat på barnet och därmed betvingat det med sin kroppstyngd eller att han hållit fast det. Det mest framträdande är emellertid att de tycks bli mer eller mindre paralyserade. Gärningsmannen behöver alltså inte använda något direkt våld. Om gärningarna har pågått under en lång tid kan det verka som barnen har anpassat sig vid sin livssituation; övergreppen blir så att säga normaliserade.

Bland annat riksdagen har påpekat att det finns ett behov av att reformera denna ordning. I Justitieutskottets betänkande 1994/95:JuU24 (s. 7) framhålls bl.a. att det i rättspraxis inte är helt klarlagt vilken grad av våld som minst krävs för att en gärning skall bedömas som våldtäkt när gärningen riktar sig mot ett barn. Det påpekas också att en naturlig utgångspunkt är att våld mot barn respektive vuxna i detta sammanhang kan ha helt olika karaktär. Utskottet efterlyser en ordning som innebär att fler fall av övergrepp på barn som i övrigt uppfyller rekvisiten för våldtäkt också kommer att bedömas som sådant brott. Vad utskottet anförde gav riksdagen regeringen till känna (rskr. 1994/95:332).

Sexuella övergrepp mot barn innebär alltid en allvarlig kränkning av barnets integritet. En vuxen kan ofta upplevas som hotfull för ett barn, även om inget våld eller hot förekommit. Vuxna upplevs också ofta som bestämmande och barn kan ha mycket svårt att ge uttryck för sin vilja i situationer som nu avses. Enligt regeringens mening kan mot bakgrund av den ovan beskrivna verkligheten utövande av våld som förutsättning för ansvar för våldtäkt ge ett otillfredsställande resultat när gärningen riktar sig mot ett barn. Det kan i många fall te sig stötande att sexuella övergrepp mot barn, som sker under de nu beskrivna förhållandena där något våld i våldtäktsparagrafens mening inte behövs för att utföra gärningen, inte kan betecknas som våldtäkt. Det maktmissbruk och den hänsynslöshet som gärningsmannen gör sig skyldig till gentemot barnet väger i dessa fall enligt regeringens mening lika tungt som ett utövande av sådant våld som förutsätts enligt den nuvarande bestämmelsen om våldtäkt. Regeringen delar därför, i likhet med flertalet remissinstanser, kommitténs bedömning att det inte längre bör uppställas något krav på att gärningsmannen har använt våld eller hot för att allvarliga sexuella övergrepp mot barn i framtiden skall kunna bedömas som våldtäkt. En sådan ordning får också anses väl förenlig med den praxis som skett på området under de senaste åren när det gäller tolkningen av kravet på ”våld” i våldtäktsbestämmelsen. Några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* och *Malmö tingsrätt*, har invänt mot benämningen *våldtäkt mot barn* och menar att det språkligt sett inte finns någon täckning för att använda en sådan brottsrubricering när det enligt bestämmelsen inte ställs något krav på att våld eller hot använts. Regeringen vill i detta sammanhang framhålla följande. Begreppet våldtäkt är den rubricering som historiskt sett har reserverats för de allvarligaste sexualbrotten. Som regeringen tidigare framfört är avsikten att så även bör vara fallet i fortsättningen. Med en sådan rubricering markeras också allvaret i gärningen. Den ger också uttryck för den skärpta syn på sexualbrott mot barn som nu ligger bakom förslaget till en ny lagstiftning. Sammantaget anser regeringen därför, i likhet med kommittén, att – trots de språkliga invändningar som kan riktas mot förslaget – tillräckliga skäl föreligger för

att benämna de allvarligaste sexuella övergreppen mot barn för våldtäkt mot barn.

Med en sådan ordning som regeringen nu föreslagit skapas ett mer heläckande straffrättsligt skydd än i dagens lagstiftning för barn som riskerar att utsättas för sexuella övergrepp. Det klargörs också att barn aldrig kan samtycka till sexuella handlingar. Det lämnar inte heller något utrymme för diskussioner om huruvida barnet möjligen själv har "medverkat" i och alltså inte tvingats till den sexuella aktiviteten. En ändring av det nu angivna slaget torde också bidra till att delvis komma tillrätta med de svårigheter i fråga om beviskrav och den rättsliga bedömningen av gärningen som inte sällan enligt den nuvarande regleringen föreligger i samband med sexuella övergrepp mot barn.

Den närmare utformningen av bestämmelsen

Kommittén har föreslagit att bestämmelsen om våldtäkt mot barn bör utformas i nära överensstämmelse med kommitténs förslag till en ny bestämmelse om våldtäkt mot vuxna, men med den avgörande skillnaden att kravet på tvång inte bör finnas med. Bedömningen av hur allvarligt kränkande den sexuella handlingen skall anses vara föreslås, främst med hänsyn till avsaknaden av kravet på tvång, ske efter delvis andra principer än dem som kommittén förordat i de fall då handlingen riktar sig mot en vuxen person. Frågan om handlingen är allvarligt kränkande bör i de fall gärningen riktar sig mot ett barn i stället avgöras med utgångspunkt i handlingens art och omständigheterna i övrigt. Enligt kommittén bör det i viss utsträckning kunna ställas lägre krav på vad som kan utgöra en allvarligt kränkande sexuell handling om övergreppet har riktat sig mot ett barn än mot en vuxen person. Enligt kommittén bör t.ex. alla sexuella handlingar som vissa närstående genomför med ett barn alltid bedömas som allvarligt kränkande.

Även när det gäller kommitténs förslag till en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn har ett flertal remissinstanser haft invändningar och menar liksom beträffande kommitténs förslag till ny bestämmelse om våldtäkt mot vuxna att bestämmelsen fått en alltför vag och oklar formulering. *Stockholms tingsrätt* har särskilt kritiserat begreppet "sexuell handling som är allvarligt kränkande med hänsyn till sin art eller omständigheterna i övrigt" och menar att det är allt för vagt för att ligga till grund för en straffbestämmelse om våldtäkt. Enligt tingsrätten skulle konsekvensen av förslaget bli att tolkningen av begreppet helt överlämnas till rättstillämpningen, vilket enligt tingsrätten inte är förenligt med kravet på förutsebarhet. *Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet* har bl.a. påpekat att med kommitténs förslag till utformning används inte längre konkreta beskrivningar, traditionella rekvisit, för gärningarna utan endast mer normativa begrepp. Detta gör enligt fakulteten att gränsdragningen mellan de olika brotten blir mycket löslig. Enligt fakulteten kan ur ett principiellt perspektiv t.o.m. hävdas att den vaghet som präglar straffbudets utformning strider mot legalitetsprincipen då det inte av lagtexten går att utläsa vad som är straffbart utan kräver domstols tolkning av vad som vid varje tidpunkt är att anse som en allvarligt kränkande sexuell handling. *Brottsförebyggande rådet* anser med kommitténs förslag till utformning att det finns en uppenbar risk för att gränsdragningen

”neråt” blir vag och svävande och att paragrafen kan komma att få ett alltför vitt tillämpningsområde. Flera remissinstanser, bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* och *Domstolsverket* har förordat att utformningen av författningsförslaget förtydligas genom att den nuvarande anknytningen till samlag som jämförelsenorm även bör finnas kvar i en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn.

De skäl som regeringen anfört mot kommitténs förslag till en ny bestämmelse om våldtäkt mot vuxna gör sig också gällande när det gäller kommitténs förslag till en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn (se avsnitt 7.1.3). Med åberopande av dessa saknas enligt regeringens mening tillräckliga skäl för att nu skapa en bestämmelse om våldtäkt mot barn på det sätt som kommittén föreslagit. En sådan bedömning vinner också flera remissinstansers stöd. Kommitténs förslag i den delen bör därför inte genomföras. Regeringen anser i stället, i likhet med flera remissinstanser, att även en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn i sina grunddrag bör utformas i nära anslutning till den nuvarande bestämmelsen om våldtäkt, dock med den avgörande skillnaden att kravet på tvång inte bör finnas med. *Lagrådet* har efter modell av vad *Lagrådet* har föreslagit beträffande 1 § första stycket förordat vissa språkliga justeringar och lämnar i sitt yttrande förslag på hur bestämmelsen lämpligen kan utformas. Regeringen accepterar *Lagrådets* förslag. Justeringarna innebär att språket i lagtexten förenklas. På *Lagrådets* inrådan föreslår regeringen således att den döms för våldtäkt mot barn som har samlag med ett barn under femton år eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag. Straffansvaret bör således liksom beträffande sådana övergrepp mot vuxna omfattas av förutom samlag och samlagsliknande handlingar, andra sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningen art och omständigheterna i övrigt är jämförliga med samlag. För en närmare redogörelse av innebörden av begreppet sexuell handling hänvisas till vad som anförs under avsnitt 6.2. Uttrycket ”annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag”, som nära anknyter till lokutionen i 1 § om våldtäkt, är avsedd att avgränsa de sexuella handlingar som förutom samlag skall omfattas av bestämmelsen. Avsikten är att avgränsningen i 1 och 4 §§ i detta avseende i princip skall sammanfalla. Vad som närmare avses med begreppet finns kommenterat under avsnitt 7.1.3. Det som nämns där är alltså tillämpligt också här.

Barn under 15 år

Med en ordning som den nu föreslagna kommer sålunda alla allvarliga sexuella handlingar, som t.ex. samlag, med barn under 15 år att bedömas som våldtäkt mot barn även om något våld eller hot inte har använts. Detta innebär, som några remissinstanser påpekat, att även sådana fall som t.ex. då en 15-åring och en 14-åring har samlag med varandra och båda två samtycker till handlingen kommer att omfattas av det kriminaliserade området. Som framgår av avsnitt 9.3 nedan har regeringen till skillnad från kommittén funnit att skäl föreligger att även i en ny reglering, visserligen i form av en särskild straffbestämmelse om sexuellt utnyttjande av barn, behålla möjligheten att när det gäller våldtäktsbrott

mot barn döma enligt en mindre sträng straffskala. En gärning som den ovan beskrivna, som bygger på fullständig frivillighet och ömsesidighet och där den unge närmar sig åldern för sexuellt självbestämmande, bör enligt regeringens mening i en ny reglering normalt falla utanför tillämpningsområdet för den nu aktuella bestämmelsen om våldtäkt mot barn och i stället bedömas enligt den nya bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av barn. För den senare bestämmelsens tillämpningsområde redogörs närmare i avsnitt 9.3 nedan. I vissa fall kommer sådana förfaranden som ovan beskrivs att vara fria från ansvar i enlighet med den ansvarsfrihetsregel som föreslås, se avsnitt 13.2.

Barn i åldern 15–18 år

Som angetts i avsnitt 8 anser regeringen att även de fall där ungdomar mellan 15 och 18 år utnyttjas av personer som har ett särskilt ansvar för dem och som i dag omfattas av straffbestämmelsen i 6 kap. 4 § första stycket första meningen brottsbalken om sexuellt utnyttjande av underårig bör vara kriminaliserade som våldtäkt mot barn såvitt avser de allvarligaste sexuella kränkningarna och som sexuellt utnyttjande av barn och sexuellt övergrepp mot barn i övriga fall. I flera fall när barn i åldern 15–18 år utnyttjas av närstående kan det vara fråga om övergrepp som pågått under lång tid och som fortgår sedan barnet uppnått 15 års ålder. Det kan då vara fråga om situationer där den unge anpassat sig till sin livssituation och övergreppen så att säga normaliserats.

Enligt den nuvarande bestämmelsen i 6 kap. 4 § första stycket första meningen brottsbalken gäller att den som har sexuellt umgänge med någon som är under 18 år gör sig skyldig till sexuellt utnyttjande av underårig om den underårige är avkomling till eller står under fostran av honom eller henne eller för vars vård eller tillsyn han eller hon skall svara för på grund av en myndighets beslut. Bestämmelsen innehåller alltså ett absolut förbud för vissa personer att ha sexuellt umgänge med underåriga som de har den särskilda relation till eller det ansvar för som anges i bestämmelsen. Personkretsen omfattar inte bara föräldrar och mor- och farföräldrar, dvs. det fallet att den underårige är avkomling till gärningsmannen, utan också andra som har anförtratts rollen som vårdnadshavare och som ansvarar för barnets fostran. Avgörande är inte den rättsliga vårdnaden utan förbudet träffar varje person som står i ett vårdnadsförhållande till barnet såsom en fosterförälder eller en person som lever tillsammans med en av barnets biologiska föräldrar och som barnet bor med. Personkretsen omfattar slutligen den som svarar för den underåriges vård eller tillsyn i en annan egenskap än som vårdnadshavare eller släkting. Sådana situationer kan föreligga t.ex. när en underårig omhändertagits med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård eller lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt. Barn som omhändertagits med stöd av de nu nämnda lagarna befinner sig ofta i en mycket utsatt situation som motiverar ett särskilt skydd. Här gäller förbudet dem som har vård- eller tillsynsfunktioner på institutionen där den underårige är intagen. Förbudet träffar dock också dem som i det enskilda fallet har tillsyn över en underårig, t.ex. en övervakare. Det förutsätts dock att vården eller tillsynen i de nu nämnda fallen inte är frivillig.

Som beskrivits ovan är alltså den rättsliga vårdsnaden inte avgörande för straffansvaret utan förbudet träffar varje person som står i ett vårdnadsförhållande till barnet, dvs. även faktisk vårdnad. Förbudet träffar alltså t.ex. en fosterförälder eller en man som inte är barnets far men som modern sammanlever med och barnet bor tillsammans med.

Om en tonåring som stadigvarande bor hos sin pappa men utnyttjas sexuellt vid besök hos sin mamma av mammans nye sambo faller gärningen med all sannolikhet utanför tillämpningsområdet för bestämmelsen redan av det skälet att den unge inte anses bo tillsammans med gärningsmannen. Inte heller en pojkvän till barnets mamma eller s.k. särbo som utnyttjar hennes barn torde kunna straffas enligt nämnda bestämmelse om inte gärningsmannen har deltagit i uppfostran eller annars utövat en faktisk vårdnad (jfr majoritetens bedömning i NJA 1987 s. 64).

Lika med kommittén och flera remissinstanser anser regeringen att även sådana fall som de nu nämnda bör omfattas av det särskilda skydd för ungdomar som nu föreslås i en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn. Personkretsen bör därför utvidgas i motsvarande mån.

Straffansvaret enligt en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn såvitt avser kategorin 15–18 år bör således omfatta inte bara den som är avkomling till gärningsmannen eller för vars vård eller tillsyn gärningsmannen skall svara på grund av en myndighets beslut, utan ansvaret bör omfatta också den som genomför sådana handlingar med någon som står under fostran av gärningsmannen *eller har ett liknande förhållande till denne*. Med det senare bör, som kommittén påpekat, avses att gärningsmannen ingår i familjekretsen eller på ett annat liknande sätt står barnet mycket nära. Det kan gälla t.ex. en ny partner till en förälder som ett barn bor med även om den nye partnern inte intar en fostrarroll eller har direkt ansvar för den underåriges uppfostran eller omvårdnad. Vidare bör t.ex. en ny partner till den av föräldrarna som barnet inte bor med också kunna omfattas. Även om det således inte bör krävas att gärningsmannen bor tillsammans med barnet eller att han eller hon intar en direkt fostrarroll, bör det dock förutsättas att gärningsmannen på något sätt uppträder som en i familjen och att han eller hon intar en särställning till den underårige. En vuxen person som på detta sätt ingår i familjen får inte sällan en speciell betydelse för barnet, särskilt om barnet inte är så gammalt när det börjar lära känna den vuxne. Genom att gärningsmannen är en partner till föräldern blir det svårare för barnet att värja sig och barnet får svårare att avslöja eventuella övergrepp. Sammanfattningsvis anser alltså regeringen att bestämmelsen bör omfatta ett absolut skydd för ungdomar mot sexuella närmanden från såväl föräldrar, mor- och farföräldrar, som den som har att svara för barnets vård och fostran enligt myndighets beslut liksom andra vuxna som har en liknande ställning som fostrare, dvs. i första hand nya partners till föräldrarna.

Tillämpningsområdet för grovt brott utvidgas

I likhet med kommittén anser regeringen att det även beträffande en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn bör finnas en bestämmelse med straffansvar för grova brott.

Som framgår av avsnitt 7.1.3 skall enligt den nuvarande lydelsen av bestämmelsen i 6 kap. 1 § brottsbalken om våldtäkt, som är tillämplig

också på barn, vid bedömningen av om brottet är grovt särskilt beaktas om våldet var livsfarligt eller om den som har begått gärningen tillfogat allvarlig skada eller allvarlig sjukdom eller, med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars, visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Kommittén har föreslagit att tillämpningsområdet för grov våldtäkt mot barn bör utvidgas så att det i större utsträckning än vad som gäller beträffande övergrepp mot vuxna kan komma i fråga att bedöma sådana gärningar mot barn som grova. Kommittén har därvid föreslagit att vid en sådan bedömning bör särskilt beaktas barnets låga ålder, om gärningsmannen har använt våld eller hot, om brottet har begåtts av flera gärningsmän eller om gärningsmannen har utnyttjat barnets särskilt utsatta situation eller annars visat särskild hänsynslöshet. Såvitt avser utvidgningen i förhållande till övergrepp mot vuxna menar kommittén bl.a. att när det gäller den omständigheten att gärningsmannen har använt våld eller hot bör det vara tillräckligt redan med en ringa misshandel för att en våldtäkt mot ett barn skall kunna rubriceras som grov. Likaså anser kommittén när det gäller brott som skall bedömas som grova på grund av att gärningsmannen använt hot att det bör kunna vara frågan om ett annat slag av hot än vad som avses i bestämmelsen om våldtäkt mot vuxna.

Liksom flertalet remissinstanser anser regeringen, i likhet med kommittén, att det i större utsträckning än beträffande övergrepp mot vuxna bör kunna komma i fråga att bedöma en våldtäkt mot barn som grovt brott. Regeringen delar även kommitténs bedömning att barnets låga ålder samt det förhållandet att gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet också i fortsättningen bör anges som sådana omständigheter som särskilt bör kvalificera ett våldtäktsbrott mot barn som grovt. Enligt regeringens mening bör emellertid, till skillnad från vad kommittén föreslagit, det nuvarande uttryckssättet "...med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars, visat särskild hänsynslöshet eller råhet" fortfarande användas. På så sätt elimineras risken för att fall som annars, dvs. enligt den nuvarande regleringen, skulle ha bedömts som grova, faller utanför tillämpningsområdet för en ny bestämmelse om grov våldtäkt mot barn. Även när det gäller kommitténs förslag att det i förtydligande syfte, som ett särskilt skäl att bedöma ett våldtäktsbrott som grovt, i lagtexten uttryckligen bör anges att brottet har begåtts av flera gärningsmän ansluter sig regeringen till kommitténs bedömning.

I lagrådsremissen föreslog regeringen ett förtydligande av det av kommittén valda uttrycket så att det i lagtexten i stället skulle anges "om fler än en deltagit i övergreppet". Det angavs uttryckligen i remissen att det inte ställdes upp något krav på att alla skulle kunna dömas som gärningsmän, utan även den som på annat sätt tagit aktiv del i övergreppet skulle omfattas av tillämpningsområdet. *Lagrådet* har ansett att lagtexten bör förtydligas ytterligare, så att det klart framgår att en våldtäkt i princip skall anses som grov dels när det har förekommit ett enda samlag eller en därmed jämförlig handling och fler än en person har tagit aktiv del i övergreppet, dels när det har förekommit vad som normalt kallas en gruppvåldtäkt, dvs. när offret under en viss begränsad tidsperiod har utsatts för flera övergrepp som har utförts av olika personer. Regeringen godtar Lagrådets bedömning. För att tydligare än i lagrådsremissens förslag fånga upp de ovan beskrivna situationerna föreslår regeringen i stäl-

let den klarare lokutionen ”om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet”. Regeringen återkommer i författningskommentaren med en mer utförlig redogörelse för hur uttrycket skall förstås. I det sammanhanget berörs också den av Lagrådet uppmärksammade frågan om det skall anses föreligga en grov våldtäkt i fall då en person visserligen har utsatts för flera övergrepp av olika personer men bara ett av övergreppen har utgjorts av ett samlag eller en därmed jämförlig handling.

Vad därefter gäller kommitténs förslag att för grov våldtäkt mot barn bygga ut de exemplifierande omständigheterna med att särskilt i lagtexten föra in om gärningsmannen har använt våld eller hot delar regeringen, i likhet med flera remissinstanser, kommitténs bedömning såtillvida att det inte bör ställas samma krav på arten och graden av tvång för att bedöma en våldtäkt mot barn som grovt brott som när ett sådant brott riktar sig mot en vuxen person. Detta får anses som en naturlig följd av att det för straffansvar för våldtäkt mot barn inte längre krävs att gärningsmannen har använt något våld eller hot. Även mot den bakgrunden anser emellertid regeringen att det skulle leda till en alltför omfattande kriminalisering att låta alla sexuella övergrepp mot barn som begås med användande av någon form av tvång per automatik bedömas som grova brott. Regeringen anser därför att kravet på tvång bör sättas något högre än vad kommittén föreslagit för att kvalificera ett våldtäktsbrott som grovt. Det bör enligt regeringens mening åtminstone förutsättas att gärningsmannen har använt sådant våld eller hot om brottslig gärning som avses i den föreslagna bestämmelsen om våldtäkt mot vuxna. En närmare redogörelse av innebörden av det begreppet finns i avsnitt 7.1.3.

Vad slutligen angår kommitténs förslag när det gäller att bygga ut de exemplifierande omständigheterna med att särskilt i lagtexten föra in om gärningsmannen har *utnyttjat offrets särskilt utsatta situation* hänvisar regeringen till de överväganden som har redovisats i anslutning till en ny bestämmelse om grov våldtäkt mot vuxna.

Avslutningsvis bör nämnas att vad som framgår av lagtexten endast är exemplifierande omständigheter och att således även andra omständigheter kan göra att brottet bör rubriceras som grovt. Domstolen bör på motsvarande sätt som i dag göra en helhetsbedömning av samtliga omständigheter som förelegat vid den enskilda situationen. Den objektiva karaktären bör även fortsättningsvis ha en grundläggande betydelse för bedömningen.

Straffskalor

Kommittén har föreslagit att straffskalorna för våldtäkt mot vuxna respektive barn ska vara desamma, dvs. för normalfallet fängelse i lägst två och högst sex år samt för grova fall fängelse i lägst fyra och högst tio år. Flera remissinstanser, däribland *Stockholms tingsrätt*, *Barnombudsmannen*, *ECPAT Sverige* och *BRIS*, har ansett att de föreslagna straffskalorna är för låga och bör sättas högre när det är barn som utsätts för våldtäkt. Som skäl härför har bl.a. framförts att det straffrättsliga sanktionssystemet har en central roll för att bekämpa sexuella övergrepp och speciellt att beakta barnens utsatta situation.

Regeringen har i och för sig förståelse för remissinstansernas synpunkter och instämmer i den uppfattningen att ett våldtäktsbrott som begås mot ett barn typiskt sett är mer allvarligt än om samma brott begås mot en vuxen person. I detta sammanhang bör det emellertid klargöras att redan den nu föreslagna utvidgningen av det straffbara området för våldtäkt mot barn också indirekt har inneburit en väsentlig straffskärpning i förhållande till vad som är fallet i dag. Fall som enligt nuvarande reglering bedöms som sexuellt utnyttjande av underårig kommer när det gäller de allvarligaste sexuella kränkningarna att bedömas som våldtäkt mot barn. Det innebär för normalgraden av brott en straffskärpning från fängelse i lägst 14 dagar till lägst två år. För grova brott höjs straffen från fängelse mellan två och åtta år till fängelse mellan fyra och tio år.

Dessutom anger de allmänna straffvärdebestämmelserna i 29 kap. 2 § brottsbalken att, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, vissa omständigheter särskilt skall beaktas som försvårande vid straffvärdets bestämmande. Sådana omständigheter är t.ex. om den tilltalade har utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller särskilda svårigheter att värja sig, eller om ett brott varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person (punkterna 3 och 8). Mot denna bakgrund anser regeringen att det inte finns skäl att, utöver vad som skett genom den ovan beskrivna utvidgningen, ytterligare höja straffskalorna för våldtäktsbrott som begås mot barn.

9.3 Sexuellt utnyttjande av barn

Regeringens förslag: En särskild straffbestämmelse införs för sådana fall av våldtäkt mot barn som med hänsyn till omständigheterna vid brottet är att anse som mindre allvarliga. Straffet skall vara fängelse i högst fyra år. Brottet skall benämnas *sexuellt utnyttjande av barn*.

Kommitténs förslag: Enligt kommitténs förslag bör möjligheten att döma för våldtäkt mot barn enligt en mindre sträng straffskala inte föras vidare i en reformerad sexualbrottslagstiftning.

Remissinstanserna: *Sveriges Advokatsamfund* har ansett att frågan om att arbeta in bestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn i bestämmelsen om våldtäkt mot barn med en alternativ benämning, t.ex. mindre allvarlig våldtäkt mot barn med en lägre strafflatitud, bör övervägas.

Promemorians förslag överensstämmer till viss del med regeringens förslag. Enligt promemorians förslag följer dock möjligheten att döma för våldtäkt mot barn enligt en lindrigare straffskala direkt av bestämmelsen om våldtäkt mot barn.

Remissinstanserna: Några remissinstanser, bl.a. *Brottsoffermyndigheten*, *RFSU* och *ECPAT Sverige* anser att möjligheten att döma för våldtäkt mot barn enligt en lindrigare straffskala bör utgå. *Sveriges Advokatsamfund* är tveksam till brottsbenämningen våldtäkt mot barn och menar att brottsbenämningen inte speglar de gärningar som omfattas av bestämmelsen. Enligt samfundet blir detta särskilt uppenbart då även gärningar som kan vara helt frivilliga från de inblandade kommer att omfattas av bestämmelsen.

Skälen för regeringens förslag: Som tidigare redovisats tillämpas enligt den nuvarande lagstiftningen om våldtäkt, som är tillämplig också på barn, en lindrigare straffskala i mindre allvarliga fall. Om ett våldtäktsbrott med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt är att anse som mindre allvarligt skall således dömas till fängelse i högst fyra år.

Kommittén har funnit att det saknas skäl att föra vidare möjligheten att i vissa fall döma för mindre allvarlig våldtäkt mot barn.

De skäl som regeringen anfört för att det i fråga om våldtäkt mot vuxna även framöver bör finnas en möjlighet att döma för våldtäktsbrott enligt en mindre sträng straffskala gör sig också gällande när det gäller våldtäkt mot barn (se avsnitt 7.1.3). Det kan visserligen anföras att dessa skäl inte är lika starka när det gäller barn, eftersom sexuella kränkningar av ett barn generellt måste bedömas strängare än vid brott mot vuxna. Med regeringens förslag till ny bestämmelse om våldtäkt mot barn kommer inte bara sådana fall då två ungdomar, varav den ena är under och den andra strax över 15 år, frivilligt har samlag med varandra att omfattas av det kriminaliserade området. Utan även sådana fall som då t.ex. en 29-åring har samlag med ett barn som är 14 år och 11 månader, dvs. en gärning som hade varit straffri om barnet fyllt 15 år, kommer att omfattas av tillämpningsområdet. I de senare fallen kan det t.ex. vara fråga om en tonåring som utvecklat sin sexualitet och har en frivillig sexuell relation till någon som är betydligt äldre. Att i ett sådant fall då samlaget bygger på fullständig frivillighet och ömsesidighet mellan parterna döma till minst två års fängelse framstår inte som rimligt även om utgångspunkten givetvis fortfarande är att det inte är tillåtet att ha sexuell umgänge med den som är under femton år. Det är också, som *Sveriges Advokatsamfund* anfört, missvisande och olämpligt att sådana handlingar rubriceras som våldtäkt mot barn. Enligt regeringens bedömning bör det när det gäller nu nämnda fall finnas en möjlighet att i vissa fall döma till ansvar enligt en särskild bestämmelse och en mindre sträng straffskala. Lagtekniskt bör detta åstadkommas genom att det införs ett särskilt brott för sådana fall av våldtäkt mot barn som med hänsyn till omständigheterna vid brottet är att anse som mindre allvarliga. Brottet bör rubriceras som sexuell utnyttjande av barn. I likhet med vad som anförts under avsnitt 7.1.3 är det regeringens avsikt att den nu föreslagna bestämmelsen skall tillämpas med restriktivitet. Även såvitt avser lagtextens utformning hänvisas till det avsnittet och vad som där anförs.

Straffskalan för en ny bestämmelse om sexuell utnyttjande av barn bör motsvara vad som för närvarande gäller beträffande den nuvarande bestämmelsen om mindre allvarlig våldtäkt. Det föreskrivna straffet bör alltså vara fängelse i högst fyra år.

I det följande föreslår regeringen att den nuvarande åtalsprövningsregeln bör ersättas med en ansvarsfrihetsregel. Tillämpningsområdet för den senare avser att omfatta bl.a. sådana fall då två ungdomar, den ena strax under och den andra strax över femton år, frivilligt har samlag med varandra och det är uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp mot barnet. För en närmare redogörelse för regeringens överväganden såvitt avser en ny ansvarsfrihetsregel hänvisas till avsnitt 13.2.

Regeringens förslag: En särskild straffbestämmelse införs som tar sikte på sexuella övergrepp mot barn som inte omfattas av de nya bestämmelserna om våldtäkt mot barn och sexuellt utnyttjande av barn. Bestämmelsen skall vara subsidiär till dessa bestämmelser och omfatta den som genomför en annan sexuell handling än som avses där med ett barn under femton år, eller som fyllt femton men inte arton år och som gärningsmannen står i ett sådant förhållande till som avses i 4 § andra stycket (våldtäkt mot barn). Straffet skall vara fängelse i högst två år eller om brottet är grovt fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Brottet skall benämnas *sexuellt övergrepp mot barn* respektive *grovt sexuellt övergrepp mot barn*.

Kommitténs förslag överensstämmer i viss mån med regeringens förslag. Kommittén har dock föreslagit en något annorlunda utformning av lagtexten. För sexuellt övergrepp mot barn skall enligt kommitténs förslag den dömas som förmår ett barn under femton år att företa en sexuell handling eller utsätter barnet för en sådan handling. Enligt kommitténs förslag skall vidare de 15–18-åringar som utnyttjas av personer med ett särskilt ansvar för dem omfattas av en ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande. Kommittén har inte föreslagit någon särskild bestämmelse med straffansvar för grovt brott. Straffskalan skall enligt kommitténs förslag vara fängelse lägst sex månader och högst fyra år.

Remissinstanserna: Majoriteten av de remissinstanser som yttrat sig är positiv till att införa en ny straffbestämmelse för sexuella övergrepp mot barn som inte omfattas av en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn. Några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Riksåklagaren*, *Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet*, *Sveriges Advokatsamfund*, *RFSU* och *Föreningen Svenska UNICEF-kommittén*, har dock synpunkter på lagtextens utformning och anser att de föreslagna rekvisiten är så vaga och otydliga att de kan ge upphov till gränsdragningsproblem i förhållande till bestämmelsen om våldtäkt mot barn. Ett par remissinstanser, *Åklagarmyndigheten i Stockholm* och *Åklagarmyndigheten i Umeå*, anser att det bör införas en särskild bestämmelse med straffansvar för grovt brott. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser att det föreslagna minimistraffet är för högt och att brottsbenämningen kan bli missvisande när det gäller nästan jämnåriga personer.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Barnombudsmannen* anser att grova sexuella övergrepp mot barn bör omfattas av den nya bestämmelsen om våldtäkt mot barn. Om bestämmelsen om grovt sexuellt övergrepp mot barn kvarstår anser ombudsmannen dock att även omständigheter som offrets beroendeställning till förövaren och om övergreppen pågått under lång tid bör kunna kvalificera brottet som grovt. *Riksåklagaren* har påpekat att

Skälen för regeringens förslag

En ny bestämmelse om sexuellt övergrepp mot barn bör införas

Alla gärningar som innefattar sexuella övergrepp mot barn är inte så straffvärda att de bör bestraffas som våldtäkt mot barn. Regeringen delar därför, i likhet med majoriteten av remissinstanserna, kommitténs bedömning att det också bör införas en särskild straffbestämmelse om ansvar för sexualbrott mot barn i annat fall än som omfattas av en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn. Bestämmelsen bör alltså vara subsidiär till den om våldtäkt mot barn och sexuellt utnyttjande av barn, dvs. den skall endast tillämpas om inte ansvar för dessa brott kan komma i fråga.

Flera remissinstanser, bl.a. *Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet*, *Sveriges Advokatsamfund* och *RFSU*, har påpekat att de med kommitténs förslag till konstruktion av barnparagraferna ser svårigheter med gränsdragningen mellan brotten våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn. *Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet* anser att problemet med gränsdragningen framför allt bottnar i att kommittén valt att luckra upp rekvisiten för de olika sexualbrotten mot barn. Vad som enligt kommitténs förslag framför allt skall åtskilja brotten är den grad av kränkning barnet utsatts för och inte själva handlandets karaktär. Enligt fakulteten innebär det resonemang som kommittén för bl.a. att samma faktiska handlande inte bara skall värderas utan även rubriceras olika t.ex. beroende på vem som är förövare. Den gärning som betecknas som våldtäkt mot barn när den begås av en närstående kan därmed komma att betecknas som sexuellt övergrepp mot barn när den begås av en utomstående. Enligt fakulteten kommer gränsdragningar av det nu angivna slaget att vålla stora tillämpningssvårigheter.

I likhet med kommittén anser regeringen att en ny bestämmelse om sexuellt övergrepp mot barn liksom de om våldtäkt mot barn och sexuellt utnyttjande av barn inte bör förutsätta att gärningsmannen har använt sig av något särskilt tillvägagångssätt vid genomförandet av övergreppet. En sådan bedömning vinner också stöd av flertalet remissinstanser. Vad där- efter gäller kommitténs förslag till utformning av bestämmelsen i övrigt vill regeringen anföra följande. Regeringen har i avsnitt 9.2 redogjort för skälen till varför regeringen valt en annan utgångspunkt och uppbyggnad av en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn än kommittén föreslagit. Således har enligt regeringens förslag en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn i sina grunddrag utformats i nära överensstämmelse med konstruktionen och utformningen av den nuvarande våldtäktsbestämmelsen, dock med den avgörande skillnaden att kravet på tvång helt tagits bort. Med den bedömning och de överväganden som regeringen sålunda gjort såvitt avser kommitténs förslag i den delen blir det inte heller aktuellt att genomföra kommitténs förslag till uppbyggnad och utformning av en ny bestämmelse om sexuellt övergrepp mot barn som i sina grunddrag och till sin innebörd i huvudsak ansluter till kommitténs förslag till en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn. En sådan bedömning vinner också stöd av flera remissinstanser. Mot bakgrund av vad som nu sagts bör enligt regeringens mening en ny bestämmelse om sexuellt övergrepp mot barn i

stället ta sikte på sådana brott där någon genomför en annan sexuell handling än som avses i 4 och 5 §§ med ett barn under femton år, eller som fyllt femton men inte arton år och som gärningsmannen står i ett sådant förhållande till som avses i 4 § andra stycket. Med en sådan ordning kommer graderingen eller nyanseringen mellan bestämmelserna våldtäkt mot barn och sexuellt utnyttjande av barn å ena sidan och sexuellt övergrepp mot barn å andra sidan uteslutande att ske utifrån arten eller graden av den sexuella handlingen. Subsidiariteten kommer med andra ord att avse endast sådana fall där den sexuella handlingen inte är så kvalificerad att ansvar för våldtäkt mot barn eller sexuellt utnyttjande av barn kan komma i fråga. Vad avser uttrycket ”annan sexuell handling” hänvisas till avsnitt 7.2 där regeringen redogjort för begreppets innebörd. Det som sägs i det avsnittet är alltså tillämpligt också här. Som exempel på när en bestämmelse om sexuellt övergrepp mot barn bör bli tillämplig kan nämnas t.ex. en man som förmår ett barn under 15 år att onanera åt honom eller en person som mer än flyktigt sexuellt berör en pojkes eller flickas könsorgan. Ett annat exempel som kan nämnas är en person som förmår offret att onanera på sig själv. Det bör vidare understrykas att den nya bestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn endast är tillämplig när bestämmelserna om våldtäkt mot barn och sexuellt utnyttjande av barn är uteslutna. Om det således är frågan om en sexuell handling i form av ett samlag eller annan sexuell handling som innebär en kränkning jämförlik med den som uppkommer vid ett samlag, som någon genomför med ett barn under femton år, bör den gärningen medföra straffansvar för våldtäkt mot barn eller sexuellt utnyttjande av barn. Att gärningen inte samtidigt är att bedöma som sexuellt övergrepp mot barn framgår av att det för straffansvar för sexuellt övergrepp mot barn skall vara frågan om en ”annan sexuell handling” än den som avses i bestämmelserna om våldtäkt mot barn och sexuellt utnyttjande av barn.

Regeringen har i likhet med kommittén föreslagit att brottet skall benämnas sexuellt övergrepp mot barn. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* har invänt mot en sådan brottsbenämning och menar att rubriceringen inte i alla delar är lämplig när det gäller t.ex. två ungdomar, varav en är under 15 år, som frivilligt genomför sexuella handlingar med varandra. Visserligen finns enligt kommitténs förslag en möjlighet för åklagaren att i sådana fall underlåta att väcka åtal, men menar hovrätten faktum kvarstår att gärningen skulle, om åtal väcks, rubriceras som sexuellt övergrepp mot barn. Regeringen vill i detta sammanhang anföra följande. Vid en fast åldersgräns för den sexuella självbestämmanderätten kommer det alltid att finnas situationer som är att hänföra till en straffbestämmelse men som med hänsyn till omständigheterna inte kan anses som så allvarliga eller straffvärda. Det kan exempelvis vara frågan om sådana situationer som nämns ovan. Enligt den nuvarande regleringen, där samma problem gör sig gällande fast under en annan brottsbenämning – nämligen sexuellt utnyttjande av underåring – tas som regel de nu nämnda fallen om hand av den i 13 § särskilda åtalsprövningsregeln. Enligt den gäller att om skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet är ringa får åtal väckas av åklagaren endast om åtal är påkallat ur allmän synpunkt. Av avsnitt 13.2 framgår att regeringen nu föreslår att den nuvarande åtalsprövningsregeln bör ersättas med en ansvarsfrihetsregel, enligt vilken inte bara åklagare kommer att ges möjlig-

het att i de nu beskrivna fallen underlåta att väcka åtal utan också domare kommer att med stöd av regeln ges en möjlighet att göra de överväganden som åklagaren kan göra då han eller hon överväger om åtal skall väckas eller inte och ogilla åtal av nu angivet slag. Mot bakgrund av det nu anförda anser regeringen att det inte föreligger tillräckliga skäl för att byta ut brottsrubriceringen ”sexuellt övergrepp mot barn” .

Det bör även finnas utrymme att bedöma ett sexuellt övergrepp mot barn som grovt brott

Kommittén har inte föreslagit någon gradindelning av brottet sexuellt övergrepp mot barn, då det med kommitténs systematik inte ansetts finnas något utrymme för en bestämmelse med ansvar för grovt sexuellt övergrepp mot barn. Enligt kommittén bör straffskalan för brottet vara fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Regeringen har, som framgår av avsnitt 7.2, ansett att det även i fortsättningen bör finnas en möjlighet att såvitt avser brottet sexuellt tvång kunna döma till straffansvar enligt en strängare straffskala. De omständigheter som regeringen har åberopat för en sådan gradindelning när det gäller den bestämmelsen gör sig gällande även beträffande indelningen av bestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn, se även vad som sägs i avsnitt 9.2 (våldtäkt mot barn). Det finns alltså skäl att dela in brottet sexuellt övergrepp mot barn i dels ett normalbrott, dels ett brott för grova fall.

Vad gäller den närmare utformningen av lagtexten anser regeringen att en ny bestämmelse om straffansvar för grovt brott bör utformas med utgångspunkt i den nuvarande regleringen i straffbestämmelsen i 4 § andra stycket om grovt sexuellt utnyttjande av underårig. Således bör vid bedömningen av om ett brott är grovt särskilt beaktas om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Därutöver bör, på motsvarande sätt som för våldtäktsbrottet, som en särskild omständighet vid bedömningen av om brottet är grovt nämnas om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet. För de närmare överväganden som regeringen gjort beträffande den kvalificerande omständigheten kan hänvisas till avsnitt 7.1.3. Som exempel på grovt brott kan nämnas fall då en vuxen person i en familjrelation under lång tid har utnyttjat en underårig sexuellt utan att det är frågan om sådana sexuella handlingar som avses i en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn. Som ytterligare exempel kan nämnas fall där gärningsmannen har genomfört gärningen med användande av våld eller hot om brottslig gärning.

Förfaranden som innefattar sexuellt övergrepp mot barn är i straffvärde likvärdiga med förfaranden som innefattar sexuellt tvång. Mot den bakgrunden samt med hänsyn till systematiska skäl bör enligt regeringens mening straffskalorna för brottet sexuellt övergrepp mot barn motsvara dem som föreslås för en ny bestämmelse om sexuellt tvång.

Genom förslagen införs särskilda bestämmelser till skydd för barn under 15 år och i vissa fall för barn mellan 15 och 18 år. Dessa brott – våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn och sexuellt övergrepp mot barn – är fristående och inte subsidiära bestämmelser i förhållande till de inledande paragraferna i 6 kap. 1–3 §§ brottsbalken om våldtäkt, sexuellt tvång och sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning. Detta innebär att om ett förfarande uppfyller förutsättningarna för straffbarhet både enligt 4 § om våldtäkt mot barn och våldtäkt i 1 §, t.ex. i fall då gärningsmannen genom våld tvingat ett barn under 15 år till samlag, skall endast 4 § om våldtäkt mot barn tillämpas. I undantagsfall kan emellertid 1 § tillämpas, se under författningskommentaren till 1 §. Vid en konkurrenssituation mellan 6 § om sexuellt övergrepp mot barn och 2 § om sexuellt tvång gäller på motsvarande sätt att bestämmelsen i 6 § skall tillämpas före den i 2 §. Innefattar en gärning enligt 4 § eller 6 § ett sådant allvarligt missbruk av beroendeställning som avses i 3 § skall endast 4 § eller 6 § tillämpas. När det gäller 5 § – sexuellt utnyttjande av barn – torde inte någon konkurrenssituation uppstå i förhållande till 1–3 §§.

10 Samlag med avkomling eller syskon

Regeringens förslag: Den nuvarande bestämmelsen om sexuellt umgänge med avkomling respektive sexuellt umgänge med syskon behålls oförändrad. Brottet skall dock fortsättningsvis rubriceras *samlag med avkomling* respektive *samlag med syskon*.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Kommittén har dock föreslagit en annorlunda utformning av lagtexten samt att bestämmelsen flyttas till 7 kap. brottsbalken.

Remissinstanserna: Kommitténs förslag har fått ett blandat mottagande av remissinstanserna. Flera remissinstanser, däribland *Avdelningen för klinisk genetik vid Lunds universitet*, *Institutet för psykosocial medicin*, *Jämställdhetsombudsmannen*, *Norrköpings kommun*, *Sveriges domareförbund*, *RFSU*, *RFSL*, *Kvinnofronten* och *Vänsterpartiets Kvinnopolitiska Utskott*, har invändningar mot att arvs genetiska skäl anförs som skäl för kriminaliseringen. *Jämställdhetsombudsmannen*, *Norrköpings kommun*, *Sveriges domareförbund*, *RFSU*, *RFSL*, *Kvinnofronten* och *Vänsterpartiets Kvinnopolitiska utskott* anser att bestämmelsen bör utvidgas till att omfatta även homosexuella förhållanden eller att homosexuella och heterosexuella förhållanden i vart fall bör behandlas på samma sätt. *Norrköpings kommun* anser att även sexuellt umgänge mellan adoptant och adoptivbarn samt mellan styvbarn och styvförälder bör kriminaliseras. *Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet* anser att det föreslagna tillägget om motsatt kön i lagtexten är förvillande eftersom samlag i brottsbalkens mening endast kan förekomma mellan personer av olika kön. *Stockholms tingsrätt* och *Institutet för psykosocial medicin* anser att frivilliga sexuella handlingar mellan närstående vuxna inte längre bör vara kriminaliserade. Flera remissinstanser, bl.a. *Hovrätten över*

Skåne och Blekinge, Riksåklagaren, Jämställdhetsombudsmannen och Kvinnofronten avstyrker att bestämmelsen flyttas till 7 kap. brottsbalken. *Sveriges domareförbund, Stödcentrum BEDA och Vänsterpartiets Kvinnopolitiska Utskott* tillstyrker eller har inte någon erinran emot att bestämmelsen flyttas till 7 kap. brottsbalken. *Institutet för socialt arbete vid Göteborgs universitet och RFSU* efterlyser en mer omfattande översyn av bestämmelsen.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Liksom tidigare efterlyser *RFSU* en mer omfattande översyn av bestämmelsen.

Bakgrund: Enligt 6 kap. 6 § brottsbalken döms den som har samlag med eget barn eller dess avkomling för sexuellt umgänge med avkomling till fängelse i högst två år. Den som har samlag med sitt helsyskon döms, enligt samma paragraf, för sexuellt umgänge med syskon till fängelse i högst ett år. Bestämmelsen är subsidiär i förhållande till 1–4 §§ brottsbalken, dvs. den skall endast tillämpas om inte ansvar för dessa brott kan komma i fråga. Det straffbara området är avgränsat till vaginala samlag och förutsätter att det föreligger ett biologiskt släktskap mellan parterna. Det innebär att t.ex. adoptiv- och styvbarnsförhållanden inte omfattas av straffbestämmelsen. När det gäller brottet sexuellt umgänge med avkomling är det endast den äldre partens sexuella umgänge som är kriminaliserat. Avkomlingen är straffri. Båda parter sexuella umgänge är kriminaliserat när det gäller sexuellt umgänge mellan syskon.

Enligt bestämmelsens tredje stycke är den fri från ansvar som förmått till gärningen genom olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt. Stycket avser både sexuellt umgänge med avkomling och med syskon, men torde få sin största praktiska betydelse i förhållandet mellan syskon.

Kriminaliseringen har tidigare motiverats med hänsyn till såväl social-etiska som arvs genetiska skäl (prop. 1983/84:105 s. 33 f.). När det gäller de social-etiska skälen har det hävdats att sexuella förbindelser mellan nära anförvanter i regel hindrar en sund och naturlig sammanlevnad mellan medlemmarna i en familj eller annan krets av närstående. Arvs genetiska hänsynstaganden har angetts som skäl för regleringen då sådant nära släktskap som avses torde innebära särskild risk för att ogynnsamma arvsanlag överförs till ett barn. Det har även hävdats att ett slopande av förbudet mot vuxenincest skulle kunna undergräva en allmän tabuföreställning och därigenom medföra att antalet incestuösa förbindelser även med unga personer ökar. En avkriminalisering har ansetts sakna stöd i det allmänna rättsmedvetandet.

Skälen för regeringens förslag: Kommittén menar att de arvs genetiska skälen är tillräckliga för att motivera straffbuden. Kommittén menar vidare att det också finns vissa etiska skäl för kriminaliseringen. Detta eftersom kriminaliseringen också medför en förstärkning av den allmänt rådande uppfattningen att det är skadligt och förkastligt med sexuella handlingar mellan närstående men också för att den allmänna djupt omfattade tabuföreställningen om incest bör respekteras. Enligt kommittén har det inte framkommit något som ger tillräcklig anledning att föreslå någon ändring i sak av bestämmelsen. Kommittén har inhämtat ett expertyttrande, enligt vilket det framgår att det finns en avsevärt förhöjd risk för skador hos barn som avlats av helsyskon. Detsamma gäller, enligt yttrandet, när en förälder skaffar barn tillsammans med sin avkom-

ling. Som anges ovan har ett flertal remissinstanser framfört betydande kritik mot kommitténs bedömning. Vissa anser att tillämpningsområdet bör utvidgas medan andra anser att paragrafen bör upphävas. Kritiken ger vid handen att en rad komplicerade frågor behöver övervägas. En sådan fråga är huruvida bestämmelsen över huvud taget bör finnas kvar. Om regleringen skall finnas kvar bör frågan om vilken grund den vilar på, liksom frågan om regleringens närmare omfattning övervägas ingående. Regeringen anser sig inte ha ett sådant beredningsunderlag att det är lämpligt att föreslå några förändringar av bestämmelsen. *Institutet för socialt arbete vid Göteborgs universitet* och *RFSU* efterlyser också en mer omfattande översyn av bestämmelsen. Regeringen delar dessa remissinstansers uppfattning. Bestämmelsen bör alltså övervägas närmare. I väntan på en sådan översyn anser regeringen att regleringen bör finnas kvar i sin nuvarande utformning i 6 kap. brottsbalken. Eftersom begreppet sexuellt umgänge utmönstrats ur kapitlet (se avsnitt 6.2) bör dock brotten rubriceras som *samlag med avkomling* respektive *samlag med syskon*.

11 Sexuellt ofredande

Regeringens förslag: Bestämmelsen om sexuellt ofredande skall omfatta den som sexuellt berör ett barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd. Den skall också omfatta den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handling ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet. Bestämmelsen skall vara subsidiär i förhållande till straffbestämmelserna om våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, samlag med avkomling, samlag med syskon, utnyttjande av barn för sexuell posering och köp av sexuell handling av barn.

Kommitténs förslag överensstämmer delvis med regeringens förslag. Kommittén har dock föreslagit en annorlunda utformning och lagteknisk lösning. Enligt kommitténs förslag skall den nuvarande bestämmelsen om sexuellt ofredande ersättas med bl.a. två nya straffbestämmelser – sexuell kränkning respektive sexuell kränkning av barn. Kommittén har också föreslagit en utvidgning av det straffbara området till att omfatta även kränkande uttalanden med sexuell anspelning samt vissa uppträdanden av sexuell natur som enligt nuvarande lagstiftning bedöms som ofredande (4 kap. 7 § brottsbalken).

Remissinstanserna: Majoriteten av de remissinstanser som yttrat sig har tillstyrkt eller lämnat förslaget utan erinran. Flera remissinstanser, bl.a. *Stockholms tingsrätt*, *Malmö tingsrätt*, *Domstolsverket*, *Rikspolisstyrelsen*, *Brotsförebyggande rådet*, *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* och *Jämställdhetsombudsmannen*, har dock haft synpunkter på utformningen av lagtexten och anser bl.a. att rekvisitet ”ett beteende som kan kränka personens sexuella integritet” är alltför vagt och allmänt hål-

let. Några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Riksåklagaren*, *Brottsförebyggande rådet* och *Kvinnofronten*, har ifrågasatt det lämpliga i att för ett speciellt brott använda brottsrubriceringen ”sexuell kränkning” när alla brott i 6 kap. brottsbalken avser sexuella kränkningar av mer eller mindre allvarlig grad.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Barnombudsmannen* anser bl.a. att det även när det gäller brottet sexuellt ofredande bör införas en särskild bestämmelse – sexuellt ofredande av barn – för gärningar som riktar sig mot barn under 15 år eller mellan 15 och 18 år och som står i beroendeställning till förövaren. *Hovrätten för Västra Sverige* ställer sig tveksam till begreppet ”sexuell integritet” och menar att det närmast är modebetingat. *Brottsoffermyndigheten* har förordat ett närmande till kommitténs förslag att tillämpningsområdet skall omfatta även kränkande uttalanden med sexuella anspelningar.

Skälen för regeringens förslag

En ny bestämmelse om sexuellt ofredande

För sexuellt ofredande döms, enligt nuvarande 6 kap. 7 § *första stycket* brottsbalken, den som i annat fall än som avses tidigare i kapitlet, sexuellt berör barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd. För samma brott döms även enligt *andra stycket* den som genom tvång, förledande eller annan otillbörlig påverkan förmår någon som har fyllt femton men inte arton år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör en posering i annat fall än när det är fråga om framställning av en bild. Slutligen döms för samma brott, enligt *tredje stycket*, den som blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller annars genom ord eller handling på ett uppenbart sedlighetssårande sätt uppträder anstötligt mot annan. För brottet är stadgat böter eller fängelse i högst två år.

Enligt regeringens bedömning bör den del av den nuvarande bestämmelsen som avser skydd för barn mot sexuell posering och framställningar av pornografiska bilder flyttas till den föreslagna nya bestämmelsen om utnyttjande av barn för sexuell posering (se avsnitt 12.2). Det innebär att vad som nu behandlas är blottning, vissa beröringar samt sådana förfaranden som innebär att någon uppträder anstötligt mot annan på ett uppenbart sedlighetssårande sätt.

Kommitténs bedömning är att det även i en ny reglering finns ett behov av ett straffrättsligt skydd mot sådana handlingar som beskrivs som blottning, beröring eller annat uppenbart sedlighetssårande uppträdande. Regeringen delar denna bedömning.

Kommittén har föreslagit att den nuvarande bestämmelsen om sexuellt ofredande bör ersättas med bl.a. två nya straffbestämmelser om sexuell kränkning respektive sexuell kränkning av barn.

De båda bestämmelserna är enligt kommitténs förslag i det närmaste identiskt avfattade, dock med den skillnaden att bestämmelsen om sexuell kränkning av barn även omfattar en föreskrift om utnyttjande av barn för sexuell posering. När det gäller förfaranden som rör utnyttjande av

barn och ungdomar för sexuell posering har regeringen förordat en delvis annorlunda lagteknisk lösning än kommittén. Mot den bakgrunden saknas enligt regeringens mening anledning till en sådan uppdelning i två brott som kommittén föreslagit. Kommitténs förslag i den delen skall därför inte genomföras.

En ny bestämmelse som motsvarar den i dag gällande straffbestämmelsen om sexuellt ofredande bör även fortsättningsvis avse beröringar, uttalanden eller andra handlingar riktade mot såväl barn som vuxna.

Kommittén har vidare föreslagit att den nuvarande brottsrubriceringen sexuellt ofredande skall ersättas med brottsrubriceringen ”sexuell kränkning”. Som skäl för förslaget har kommittén anfört att bestämmelsens syfte bäst kommer till uttryck med denna beteckning. Regeringen ifrågasätter emellertid, liksom bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* och *Riksåklagaren*, om brottsrubriceringen sexuell kränkning är lämplig eftersom den sexuella kränkningen utgör en grundförutsättning för flera av brotten i 6 kap. brottsbalken. Det är mot den bakgrunden inte lämpligt att använda begreppet som rubricering endast för vissa beteenden. Det har inte heller framförts några bärande skäl för att den nuvarande rubriceringen sexuellt ofredande skulle vara mindre lämplig. Enligt regeringens mening bör därför den nuvarande brottsrubriceringen behållas.

Blottning

När det gäller blottning har kommittén inte föreslagit någon saklig ändring av regleringen. Exhibitionistiska beteenden förutsätter i dag för straffansvar att någon blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt. Det är tillräckligt för straffansvar att handlingen typiskt sett är sådan att den väcker anstöt hos annan. Det är alltså inte den som utsätts för handlingen som avgör om den är att anse som anstötlig. Ansvar kan komma i fråga även om denne inte känner sig kränkt och det förhållandet att denne känner sig kränkt innebär inte nödvändigtvis att rekvisitet är uppfyllt. Något krav på att handlingen skall ha en viss grad av offentlighet uppställs inte. En åtgärd kan därför falla under bestämmelsen även om den vidtas i enrum inför en enda person. Vid bedömningen måste dock hänsyn tas till situationen i dess helhet, bl.a. om den mot vilken åtgärden riktas frivilligt deltagit i sexuellt närmande mellan parterna.

Regeringen delar kommitténs bedömning att någon saklig ändring av regleringen om blottning inte är motiverad. Blottningsfallen bör även i en reformerad lagstiftning komma till uttryck direkt i lagtexten.

Avgränsningen av straffansvaret för sexuellt ofredande i övrigt

Beträffande de förfarandena som i dag faller in under 7 § första stycket och de uppenbart sedlighetssårande uppträdandena i 7 § tredje stycket kan den straffbara gärningen bestå i bl.a. beröring av en annan person, andra sexuella åtbörder eller anstötliga yttranden. I rättsfallet RH 1981:82 dömdes en man för att ha uppträtt anstötligt mot en 15-årig flicka genom att dels beröra hennes bröst, dels försöka dra ner blyxlåset i hennes byxor.

Uttrycket ”uppenbart sedlighetssårande” skall förstås så att det för straffansvar krävs att det är frågan om en handling som har en utpräglad grad av sedlighetssårande karaktär. Vilka handlingar som uppfyller det angivna kriteriet har överlämnats till domstolarna att bedöma. Vid en sådan bedömning kan det vara av betydelse mot vem handlingen företas. En och samma handling kan t.ex. anses sedlighetssårande om den företags mot en underårig medan så inte behöver vara fallet om den företags mot en vuxen. Uppfattningen av vad som är sedlighetssårande kan också växla med tids- och miljöförhållanden.

I och med att kravet på att handlingens sedlighetssårande karaktär skall vara av relativt utpräglad art faller vissa handlingar utanför bestämmelsens tillämpningsområde. Vissa ovälkomna närmanden mot vuxna personer t.ex. att en man på gatan klappar en passerande kvinna i rygglutet eller smeker henne på kinden torde regelmässigt falla utanför bestämmelsen om sexuellt ofredande och i stället bedömas som ofredande (4 kap. 7 § brottsbalken). Den omständigheten att en man eller kvinna faller yttranden, som innehåller ord med tydlig sexuell innebörd, riktade till en annan person innebär inte nödvändigtvis att ansvar för sexuellt ofredande kan komma i fråga. Det krävs att förhållandena är sådana att den sexuella karaktären hos yttrandena skall föranleda bedömningen att gärningsmannen med dessa har uppträtt på ett uppenbart sedlighetssårande sätt. Om ett yttrande inte uppfyller kraven i bestämmelsen om sexuellt ofredande kan det bedömas som ofredande (4 kap. 7 § brottsbalken) eller förolämpning (5 kap. 3 § brottsbalken).

I rättsfallet NJA 1997 s. 359 hade Högsta domstolen att ta ställning till frågan hur vissa yttranden med sexuell anspelning skulle bedömas straffrättsligt. Frågan i rättsfallet var om en manlig officer genom att fälla vissa yttranden till en kvinnlig värnpliktig hade gjort sig skyldig till sexuellt ofredande enligt 6 kap. 7 § tredje stycket brottsbalken. Den åtalade gärningen bestod i att den tilltalade, en värnpliktig fänrik, under sin tjänstgöring fällt yttranden riktade mot en kvinnlig värnplikt enligt följande: ”Har du varit inne på toaletten och knullat?” Han hade därefter också kallat henne för hora. Genom dessa uttalanden hade den tilltalade, enligt åtalet, på ett uppenbart sedlighetssårande sätt uppträtt anstötligt mot annan.

Högsta domstolens majoritet frikände från ansvar. (Frågan om ansvar för förolämpning kunde av formella skäl inte komma i fråga.)

Majoriteten uttalade att de yttranden som den tilltalade åtalades för visserligen innehåller ord med en tydlig sexuell innebörd och att de också i en mer allmän mening framstår som anstötliga. Högsta domstolens majoritet uttalar vidare att yttrandena riktades till en vuxen person som ett led i en tillrättavisning av en underställd värnpliktig och finner inte visat att förhållandena varit sådana att den sexuella karaktären hos yttrandena skall föranleda bedömningen att den tilltalade med dessa har uppträtt på ett uppenbart sedlighetssårande sätt i den mening som avses i brottsbalkens bestämmelse.

Kommittén har föreslagit att tillämpningsområdet för bestämmelsen bör utvidgas till att i större utsträckning än vad som är fallet i dag omfatta yttranden med sexuell anspelning samt även vissa förfaranden av sexuell natur som i dag omfattas av straffbestämmelsen i 4 kap. 7 § brottsbalken om ofredande. Enligt kommitténs förslag bör således den dömas

för sexuell kränkning respektive sexuell kränkning av barn som utsätter en person eller ett barn för ett beteende som kan kränka personens eller barnets sexuella integritet. Avgörande för straffbarhet bör således enligt kommitténs förslag vara om gärningsmannens beteende i ord eller handling typiskt sett utgör en kränkning av offrets sexuella integritet. Frågan om gärningsmannen handlat i syfte att söka reta eller tillfredsställa sin sexualdrift bör emellertid inte längre vara styrande för straffbarheten. Om kommitténs förslag genomförs skulle till sexuellt ofredande räknas även handlingar som i dag betraktas som förolämpning enligt 5 kap. 3 § brottsbalken och ofredande enligt 4 kap. 7 § brottsbalken.

Regeringen delar åsikten att användandet av yttranden med sexuell anspelning eller könsord ofta framstår som både anstötligt och på många sätt olämpligt. Det går emellertid inte att komma i från att användandet av könsord eller andra yttranden med sexuella påståenden i dag inte sällan sker i helt andra syften än rent sexuella, t.ex. som svordomar eller för att kränka personer i största allmänhet. Även om det givetvis finns anledning att se allvarligt på en utveckling där språkbruket i samhället allmänt sett blivit råare kan det enligt regeringens mening starkt ifrågasättas om en kriminalisering inom ramen för 6 kap. brottsbalken är rätt sätt att angripa det problemet. Visserligen fungerar bestämmelsen om sexuellt ofredande i 7 § tredje stycket redan i dag som ett slags uppsamlingsparagraf i förhållande till de tidigare i kapitlet upptagna bestämmelserna. Bestämmelsen bör emellertid ses mot bakgrund av det sammanhang där den förekommer i brottsbalken, dvs. som ett straffrättsligt skydd för enskilda personer mot övergrepp av sexuellt slag. Det innebär att bestämmelsen bör avgränsas till att träffa handlingar som har en sexuell inriktning på så sätt att de syftar till att reta eller tillfredsställa gärningsmannens sexualdrift. Att låta bestämmelsen om sexuellt ofredande träffa även handlingar eller uttalanden som inte har något sådant syfte skulle leda till en alltför omfattande kriminalisering enligt bestämmelsen och medföra oklarheter i fråga om gränsdragningen mellan 6 kap. brottsbalken och andra straffbestämmelser.

Mot denna bakgrund anser regeringen att det saknas tillräckliga skäl för att genomföra kommitténs förslag att utvidga tillämpningsområdet i det nu angivna avseendet.

Av samma skäl anser regeringen inte heller motiverat att genomföra kommitténs förslag till utvidgning av tillämpningsområdet till att omfatta vissa förfaranden av sexuell natur som i dag omfattas av straffbestämmelsen i 4 kap. 7 § brottsbalken om ofredande. I likhet med vad *Malmö tingsrätt* anfört förefaller det alltför långtgående att döma för sexuellt ofredande i t.ex. sådana situationer som då en man klappar en kvinna i ryggslutet.

När det gäller frågan om utformningen av lagtexten delar regeringen kommitténs bedömning att beskrivningen av de rekvisit som i dag återfinns i lagrummets tredje stycke är föråldrade. Uttrycken ”väcka anstöt” och ”på ett uppenbart sedlighetssårande sätt uppträder anstötligt” saknar enligt regeringens mening förankring i ett modernt språkbruk och synes mer ta sikte på en samhällelig reaktion på brister i sedligheten och mindre på angreppet i sig mot den enskilda personen. De angivna formuleringarna kan enligt regeringens mening inte anses på ett adekvat sätt be-

skriva de handlingar som innefattas i straffbudet. Lagtexten bör därför ges en ny och modernare utformning.

I lagrådsremissens förslag till lagtext görs inte någon skillnad mellan handlingar som riktar sig mot barn och handlingar som riktar sig mot vuxna. Den straffbara handlingen beskrivs i förslaget första mening som att någon genom beröring eller annars genom ord eller handling sexuellt ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet. Enligt förslaget andra mening skall även den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag kunna dömas för sexuellt ofredande. Avsikten är enligt vad som uttalas i remissen att kriminaliseringens räckvidd i princip skall vara densamma som enligt gällande rätt. *Lagrådet* har ställt sig tveksamt till om denna avsikt realiserar sig med den föreslagna lydelsen i 8 §. Enligt *Lagrådet* framstår uppdelningen av nuvarande 7 § i ett första stycke som behandlar gärningar, däribland sexuell beröring, som riktar sig mot barn och ett tredje stycke som behandlar gärningar, däribland blottande, som riktar sig mot såväl barn som vuxna, som meningslös, om avsikten varit att likställa gärningar som riktar sig mot barn och vuxna. Det får därför, menar *Lagrådet*, antas att sexuellt ofredande enligt nu gällande regler har olika omfattning när det gäller barn under femton år och andra. För att kriminaliseringens räckvidd i princip skall bli densamma som tidigare bör, enligt *Lagrådet*, lagtexten ges en lydelse som närmare anknyter till den nuvarande lagtexten i 7 §. *Lagrådet* lämnar i sitt yttrande förslag på hur en sådan utformning skulle kunna se ut. Regeringen ansluter sig till *Lagrådets* uppfattning när det gäller utformningen av bestämmelsen. På *Lagrådets* inrådan föreslår regeringen därför att bestämmelsen om sexuellt ofredande delas upp på två stycken, av vilket det första stycket bör omfatta den som, i annat fall än som avses förut i kapitlet, sexuellt berör ett barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, medan andra stycket bör omfatta den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet.

Lagrådet har vidare föreslagit att de föreslagna 8 och 10 §§ bör byta plats sinsemellan. Enligt *Lagrådet* uppnås därmed bl.a. att bestämmelsen om sexuellt ofredande blir subsidiärt tillämplig i förhållande till bestämmelserna i de föreslagna 9 och 10 §§. Även i detta avseende delar regeringen *Lagrådets* bedömning. En sådan lösning är av systematiska skäl att föredra och bidrar också till att tydligare än i lagrådsremissens förslag avgränsa det straffbara området.

Genom den nu föreslagna utformningen har regeringen velat lyfta fram och på ett tydligare sätt än i dagens lagstiftning fokusera på de förfaranden som skall omfattas av bestämmelsen. Med bestämmelsen i första stycket skapas i likhet med vad som gäller i dag ett absolut skydd för barn under 15 år mot att utsättas för bl.a. sådana sexuella beröringar som inte kan innefattas i begreppet "sexuell handling". I andra stycket, som skyddar såväl barn som vuxna, riktas straffansvaret mot kränkningen av den enskildes sexuella integritet. Det kränkande handlandet beskrivs i detta avseende bl.a. som att någon genom "ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet". Härmed avses alltså sådant handlande som inte bedöms som en "sexuell

handling” enligt de tidigare bestämmelserna i 6 kap. brottsbalken. Som exempel på det senare kan nämnas t.ex. en handling som består av endast en flyktig beröring av den andres könsdelar då personen är påklädd och klädesplaggen hindrar direkt beröring. Tillämpningsområdet bör även omfatta sådant handlande som prövades i rättsfallet RH 1997:91 – där en man vid sex tillfällen ringt till för honom okända kvinnor och under falska förespeglningar ställt frågor om deras sexualliv. Den närmare avgränsningen i förhållande till begreppet ”sexuell handling” får givetvis göras efter en samlad bedömning av samtliga relevanta omständigheter. För en närmare redogörelse av vad som avses med det nya begreppet ”sexuell handling” hänvisas till vad regeringen anfört under avsnitt 6.2. Bestämmelsen i andra stycket uttrycker en objektiv norm. Det är alltså för straffansvar tillräckligt att det sätt på vilket handlingen utförs typiskt sett leder till att personens sexuella integritet kränks. Det behöver således inte i det enskilda fallet bevisas att personens sexuella integritet verkligen har kränkts eller att personen känt obehag. Självfallet måste dock hänsyn tas till situationen i dess helhet, t.ex. om handlingen varit en del i ett frivilligt sexuellt närmande mellan två vuxna personer.

I författningskommentaren lämnas en närmare redogörelse för bestämmelsens tillämpningsområde.

Straffskalan för en ny bestämmelse om sexuellt ofredande bör motsvara den som gäller för den nuvarande bestämmelsen. Det föreskrivna straffet bör alltså vara böter eller fängelse i högst två år.

12 Sexuell exploatering

12.1 Köp av sexuell handling av barn

Regeringens förslag: En särskild straffbestämmelse införs som avser köp av sexuella handlingar av barn. Bestämmelsen skall vara subsidiär i förhållande till de tidigare i 6 kap. brottsbalken upptagna straffbestämmelserna och omfatta gärningar då någon förmår ett barn under arton år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling. Även sådana fall då ersättningen utlovats eller getts av någon annan skall omfattas av tillämpningsområdet. Straffet skall vara böter eller fängelse i högst två år. Brottet skall benämnas *köp av sexuell handling av barn*.

Kommitténs förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Kommittén har dock föreslagit en annan lagteknisk lösning och utformning av lagtexten. Enligt kommitténs förslag bör frågan om köp av sexuella tjänster av ungdomar och sexuell posering regleras i en ny bestämmelse om sexuell exploatering av ungdom.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. *Malmö tingsrätt* anser att det bör framgå tydligare av lagtexten att även fall då ersättningen har getts ut helt eller delvis till någon annan än den unge bör omfattas. Några remissinstanser, bl.a. *Stockholms tingsrätt*, har invänt att brottsrubriceringen sexuell exploatering av ungdom – med hänsyn till uppdraget att förenkla språket – är mindre väl funnen.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Barnombudsmannen* anser att tillämpningsområdet bör träffa alla situationer där någon genom att utlova eller ge ersättning förmår en person som inte fyllt arton år att företa eller tåla en handling med sexuell innebörd. Tillämpningsområdet måste enligt ombudsmannen omfatta också sådana handlingar som omfattas av den nya bestämmelsen om sexuellt ofredande. *ECPAT Sverige* har invänt mot den föreslagna straffskalan och anført att böter bör tas bort från straffskalan så att straffet i stället blir fängelse i högst två år.

Skälen för regeringens förslag

En ny bestämmelse om köp av sexuella handlingar av barn

Enligt nuvarande lagstiftning döms den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under arton år för förförelse av ungdom enligt 6 kap. 10 § brottsbalken. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader.

Kommitténs bedömning är att det även i en ny reglering finns ett behov av ett särskilt straffrättsligt skydd för barn och ungdomar mot att utnyttjas för köp av sexuella tjänster. Regeringen delar denna bedömning.

Kommittén har emellertid föreslagit att det bör införas en särskild straffbestämmelse som omfattar både köp av sexuella tjänster av ungdomar och användande av ungdomar för sexuell posering. Brottet bör enligt kommitténs förslag betecknas sexuell exploatering av ungdom.

Som framgår av regeringens överväganden under avsnitt 12.2 har regeringen, bl.a. med hänsyn till de åtaganden som följer av EU:s rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi, valt en annan lagteknisk lösning och struktur än kommittén såvitt avser det straffrättsliga skyddet för barn och ungdomar mot att utnyttjas för sexuell posering. Regeringen föreslår att det skall införas ett särskilt brott som avser utnyttjande av barn under arton år för sexuell posering. Mot denna bakgrund bör enligt regeringens mening köp av sexuella tjänster av barn och ungdomar regleras i en separat paragraf.

I avsnittet 12.3 som följer nedan föreslår regeringen att det allmänna förbudet mot köp av sexuella tjänster bör tas in i 6 kap. brottsbalken. Det kan därför ifrågasättas om det finns behov av att särreglera köp av sexuella tjänster av personer under 18 år. Den nuvarande bestämmelsen om förförelse av ungdom är emellertid en del av det generella skyddet för personer under 18 år mot att utsättas för sexuella övergrepp. Brott mot skyddsbestämmelser av det nu angivna slaget utgör brott mot person. Förbudet mot köp av sexuella tjänster har emellertid motiverats både av enskilda och av allmänna intressen. Mot den bakgrunden bör som kommittén föreslagit de båda bestämmelserna tas upp i skilda paragrafer. Detta är också att föredra med hänsyn till att bestämmelserna enligt vad som utvecklas nedan bör ha något olika tillämpningsområden.

Den nuvarande straffbestämmelsen om förförelse av ungdom är enligt förarbetena avsedd att tillämpas endast vid fall av utnyttjande av ungdomar i gatuprostitution eller liknande förhållanden (prop. 1969:25 och prop. 1983/84:105 s. 60).

För att på ett effektivt sätt skydda ungdomar från att dras in i prostitution har kommittén föreslagit att tillämpningsområdet för köp av sexuella tjänster av ungdomar bör utvidgas till att omfatta även köp av sexuella tjänster av ungdomar som sker under andra förhållanden än sådana som utgör rena prostitutionsförhållanden samt sådana fall där en person nyttjar en sexuell tjänst som någon annan betalar. Kommittén har även föreslagit att tillämpningsområdet skall utvidgas så att det nuvarande uttrycket ”sexuellt umgänge” ersätts med uttrycket ”sexuell handling”. Enligt kommitténs förslag bör således tillämpningsområdet enligt en ny reglering omfatta den som genomför en sexuell handling med någon som inte har fyllt arton år, om den unge har företagit handlingen mot ersättning.

Regeringen anser, i likhet med flera remissinstanser, att det finns skäl att förstärka skyddet för barn genom att utvidga det kriminaliserade området till att även avse andra situationer än rena prostitutionsförhållanden. *Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet* har också uttalat att ett sådant förslag väl har stöd i den forskning som i dag finns om barn och ungdomars väg in i prostitution. Inte sällan har sexualiteten redan i de sexuella relationer som kan förekomma innan man kan tala om egentlig prostitution fått en varukaraktär i den betydelsen att den byts mot t.ex. materiella ting som kläder och smycken. Men det kan också förekomma andra situationer där någon t.ex. drar fördel av en ung persons svaghet eller bristande mognad och mot ersättning lockar, förleder och utnyttjar honom eller henne i sexuellt syfte. Även det senare kan utgöra exempel på sådana situationer som i förlängningen kan leda den unge in i prostitution. Det finns enligt regeringens mening anledning att i den straffrättsliga lagstiftningen uppmärksamma även de nu nämnda fallen. I syfte att skapa ett så heltäckande straffrättsligt skydd som möjligt mot att ungdomar dras in i prostitution bör det kriminaliserade området därför utvidgas till att omfatta även situationer av nu nämnt slag.

Som framgår av avsnitt 12.3 anser regeringen att den allmänna bestämmelsen om köp av sexuella tjänster bör utvidgas till att omfatta även sådana fall där en person nyttjar en sexuell tjänst som någon annan betalar. Ett sådant förfarande bör också vara kriminaliserat när det riktar sig mot en person som är under 18 år. För en närmare redogörelse av regeringens skäl hänvisas till det avsnittet. Vad som sägs där bör alltså gälla även för de fall som avses här. Regeringen delar även kommitténs bedömning att i lagtexten ersätta det nuvarande uttrycket ”sexuellt umgänge” med ”sexuell handling”.

För straffansvar bör det som kommittén framfört krävas att den utlovade eller utgivna ersättningen varit en förutsättning för den unges medverkan. Det bör dock inte krävas att ersättningen skall ha getts ut enbart till den unge. Ansvar bör alltså kunna inträda också då den har getts ut helt eller delvis till någon annan än den unge.

Vad slutligen gäller frågan om rubricering har regeringen såvitt avser kommitténs förslag till ny brottsrubricering – ”sexuell exploatering av ungdom” – övervägt men avfärdat rubriceringar som anknyter till den av kommittén föreslagna rubriceringen (se avsnitt 12.4.2). De skäl som därvid anförts gör sig gällande också i det nu angivna avseendet. Regeringen delar dock kommitténs bedömning att det från språkliga utgångspunkter finns skäl att ersätta den nuvarande beteckningen, förförelse av ungdom, och föreslår därför att den ändras till köp av sexuell handling av barn.

Straffet för förförelse av ungdom är böter eller fängelse i högst sex månader.

Kommittén har föreslagit att maximistraffet för brottet höjs från fängelse i högst sex månader till fängelse i högst två år. Kommittén har som skäl anført att köp av sexuella tjänster av underåriga generellt sett har ett högre straffvärde än motsvarande handlingar som riktar sig mot vuxna personer. Enligt kommitténs mening bör detta nu komma till uttryck i straffbestämmelsens straffskala. Regeringen delar denna bedömning. Genom en sådan ändring uppfylls också det tidigare omnämnda EUs rambeslutets krav på ett minsta föreskrivet maximistraff om ett år för brott som består i bl.a. att någon ägnar sig åt sexuell aktivitet med ett barn om pengar eller andra former av betalning eller ersättning lämnas (se avsnitt 5.3).

ECPAT Sverige har invänt mot den föreslagna straffskalan och anført att böter bör tas bort från straffskalan så att straffet i stället blir fängelse i högst två år. Enligt ECPAT är det viktigt att man från lagstiftarens sida visar att detta brott är oacceptabelt och innebär en allvarlig kränkning av barnet. Enligt ECPAT framgår detta inte tillräckligt tydligt om böter finns kvar i straffskalan. Regeringen vill dock framhålla att tillämpningsområdet för den föreslagna bestämmelsen är sådant att gärningar av skiftande slag kommer att kunna bedömas som köp av sexuell handling av barn. Bestämmelsen syftar till att omfatta gärningar för vilka ett minsta straff om fängelse 14 dagar kan tyckas för strängt. Det kan t.ex. vara fråga om fall där ersättning i någon form visserligen förekommit men där offret är nära 18 års ålder och omständigheterna även i övrigt är sådana att straffvärdet är lågt. Regeringen anser därför att straffskalan även fortsättningsvis bör innehålla böter.

12.2 Utnyttjande av barn för sexuell posering

Regeringens förslag: Ett särskilt brott införs som avser utnyttjande av barn för sexuell posering. Brottet skall benämnas *utnyttjande av barn för sexuell posering* och omfatta gärningar då någon främjar eller utnyttjar att ett barn under femton år utför eller medverkar i sexuell posering. För sådant brott skall också den dömas som begår en sådan gärning mot ett barn som fyllt femton men inte arton år, om poseringen är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling. Straffet skall vara böter eller fängelse i högst två år. För grovt brott skall straffet vara fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om det avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inburet ett hänsynslöst utnyttjande av barnet.

Regeringens bedömning: Kommitténs förslag till ändringar i ordningslagen (1993:1617) bör inte genomföras.

Kommitténs förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Kommittén har dock föreslagit en annan lagteknisk lösning och utformning av lagtexten. Enligt kommitténs förslag bör frågan om utnyttjande

av barn och ungdomar för sexuell posering regleras i två nya bestämmelser om sexuell exploatering av ungdom respektive sexuell kränkning av barn. Straffet bör enligt kommitténs förslag vara böter eller fängelse i högst två år. Kommittén har vidare föreslagit vissa ändringar i ordningslagen (1993:1617), bl.a. att förbudet mot anordnande av offentlig pornografisk föreställning bör förtydligas samt att straffet för överträdelse av förbudet bör skärpas. Kommittén har också föreslagit att det i lagen bör införas en särskild förverkandebestämmelse.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har tillstyrkt eller lämnat förslaget utan erinran. Några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Malmö tingsrätt* och *Sveriges Advokatsamfund*, anser att lagtexten i vissa delar är diffus och kan leda till tillämpningsproblem. *Malmö tingsrätt* har ifrågasatt kommitténs förslag i den del som rör fall av sexuell posering som annars kan skada den unges utveckling och menar att den föreslagna kriminaliseringen i övrigt framstår som tillräcklig. *Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning – HomO* och *Sveriges Advokatsamfund* anser att kriminaliseringen såvitt avser förbudet mot att använda ungdomar för sexuell posering bör begränsas till *otillbörliga* förfaranden. Några remissinstanser, bl.a. *Stockholms tingsrätt*, har invändningar mot brottsrubriceringen sexuell exploatering av ungdom som – med hänsyn till uppdraget att förenkla språket – anses som mindre väl funnen.

När det gäller förslagen i ordningslagen (1993:1617) är flertalet av de remissinstanser som yttrat sig positiva. Några remissinstanser, bl.a. *Socialstyrelsen* och *RFSU*, är dock tveksamma till om förslagen kommer att ha någon effekt och menar att sexklubbarna bäst bekämpas med upplysning och socialt arbete.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Promemorians lagförslag innefattar dock en delvis annorlunda lagteknisk lösning och utformning av lagtexten. Enligt promemorians förslag behandlas frågan om utnyttjande av barn för sexuell posering i två nya straffbestämmelser om sexuellt utnyttjande av barn (8 §) respektive sexuell exploatering av barn (11 §).

Remissinstanserna: *Göta hovrätt* har framfört synpunkter bl.a. när det gäller gränsdragningen mellan brottet sexuellt utnyttjande av barn i 8 § och sexuell exploatering av barn i 11 § och anser att den framstår som tämligen oklar. *Stockholms tingsrätt*, *Barnombudsmannen* och *ECPAT Sverige* har invänt mot strafflatituderna och menar att straffskalan när brottet riktar sig mot barn bör vara strängare än för motsvarande brott som riktar sig mot vuxna. Några remissinstanser, bl.a. *Stockholms tingsrätt*, *Rikspolisstyrelsen*, *Barnombudsmannen* och *ECPAT Sverige*, har väckt frågan om inte ett barns låga ålder bör utgöra en sådan omständighet som kan kvalificera ett brott som grovt.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Bakgrund

Många barn lever i dag i en utsatt situation och riskerar att bli offer för sexuellt utnyttjande genom att t.ex. utnyttjas i pornografiska sammanhang som på sexklubbar eller för framställning av pornografi. Man kan

utgå ifrån att barn och unga människors medverkan i sådan verksamhet regelmässigt innehåller inslag av utnyttjande. Det finns en påtaglig risk att dessa barn påverkas negativt såväl socialt som psykiskt och i vissa fall även fysiskt. Behovet av ett starkt skydd för barn och ungdomar mot att utnyttjas för sådana ändamål är uppenbart.

Sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi har under senare år fått ett allt mer gränsöverskridande inslag, inte minst genom det ökade användandet av Internet samt den ökade rörligheten mellan länder både inom och utom Europa. Ett effektivt förebyggande och en effektiv bekämpning av denna brottslighet förutsätter ett gott straffrättsligt skydd för barn inte bara i Sverige utan även internationellt. Sverige har därför under lång tid i internationella sammanhang aktivt deltagit i arbete som syftar till att förhindra och bekämpa sådan brottslighet.

Genom EU:s rambeslut om bekämpning av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi har medlemsstaterna enats om gemensamma minimiregler när det gäller straffrättsliga åtgärder, däribland straffrättsliga påföljder, i kampen mot sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi, se avsnitt 5.3. Nedan behandlas i relevanta delar behovet av eventuella lagändringar för att svensk rätt fullt ut skall uppfylla åtagandena i rambeslutet.

EU:s rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi och gällande svenska bestämmelser

I *artikel 2* i EU:s rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi anges vilka brott som har samband med sexuellt utnyttjande av barn och som skall vara straffbara i medlemsstaterna. Enligt artikeln skall varje medlemsstat vidta nödvändiga åtgärder för att straffbelägga bl.a. sådant avsiktligt handlande som,

- att tvinga ett barn till deltagande i pornografiska föreställningar, eller att dra vinning av eller på något annat sätt utnyttja ett barn för sådant ändamål (*artikel 2 a*), eller
- att rekrytera ett barn till deltagande i pornografiska föreställningar (*artikel 2 b*).

Enligt *artikel 1 a* skall med barn avses varje person som är yngre än arton år. Vad som skall förstås med begreppet ”pornografisk föreställning” är däremot inte definierat i rambeslutet. Det är därför rimligt att utgå ifrån att avsikten är att medlemsstaterna skall ges en viss frihet vid tolkningen och tillämpningen av bestämmelserna i rambeslutet. Begreppet ”pornografisk föreställning” förekommer i ordningslagen (1993:1617). Av 2 kap. 14 § samma lag framgår att offentlig tillställning som utgör pornografisk föreställning inte får anordnas. Enligt förarbetena till lagen skall med pornografisk föreställning förstås en föreställning med levande aktörer, där sexuella situationer eller händelseförlopp framställs på ett ohöjt och utmanande sätt. För frågan om en föreställning skall anses vara pornografisk är de sexuella inslagens karaktär och omfattning av betydelse. I begreppet får anses ingå att det primära syftet med föreställningen skall vara att förmedla pornografi. Enstaka inslag av striptease eller liknande framställningar i t.ex. en teater eller varietéföreställning gör inte föreställningen pornografisk. Enbart filmförevisning i sig anses inte heller vara en pornografisk föreställning (prop. 1973:115 s. 108 och

1981/82:187 s. 70 f.). Vid införandet av förbudsbestämmelsen sades att förbudet även omfattar enskild posering, om den kan anses utgöra eller vara en del av en tillställning, som anordnas på sådant sätt att allmänheten äger tillträde (prop. 1981/82:187 s. 73). Med pornografisk föreställning torde således avses främst sådana offentliga framträdanden av sexuell innebörd på en scen eller enskilt på s.k. sexklubbar.

Gärningen skall enligt rambeslutet ha begåtts antingen genom att tvinga eller rekrytera ett barn till deltagande i pornografisk föreställning eller genom att dra vinning av eller på något annat sätt utnyttja ett barn för sådant ändamål. *Tvinga* får anses innebära att det skall vara fråga om situationer där gärningsmannen genom användande av någon form av våld eller hot förmår ett barn att delta i pornografisk föreställning. *Rekrytera* torde närmast avse olika förfaranden som syftar till att locka till sig lämpliga personer till en viss typ av arbete eller verksamhet, dvs. att värva eller anskaffa en person. Ett typexempel i nu angivet avseende torde vara att erbjuda ett barn arbete på en s.k. sexklubb. Att *dra vinning* av ett barns deltagande i pornografisk föreställning torde närmast avse fall där någon skaffar sig ekonomisk vinst på sådan verksamhet, medan *på annat sätt utnyttja* synes kunna avse bl.a. sådana situationer där någon utnyttjar ett barns deltagande i sådan föreställning i syfte att tillskansa sig andra fördelar än rent ekonomiska. Hit torde även kunna hänföras de kunder som besöker sexklubbar för att titta på föreställningen eller köpa sig en enskild posering i anslutning till föreställningen.

I subjektivt hänseende krävs att gärningsmannen har begått handlingen uppsåtligen.

Svensk lagstiftning innehåller flera bestämmelser som kan bli tillämpliga på förfaranden som anges i artikel 2.

För *människohandel* döms, enligt 4 kap. 1 a § brottsbalken, den som med användande av olaga tvång eller vilseledande, med utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med något annat sådant otillbörligt medel rekryterar, transporterar, inhyser, tar emot eller vidtar någon annan sådan åtgärd med en person, och därigenom tar kontroll över personen, i syfte att personen skall utsättas för brott enligt 6 kap. 1, 2, 3 eller 4 § samma balk, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål, utnyttjas i krigstjänst eller tvångsarbete eller annat sådant tvångstillstånd, utnyttjas för avlägsnande av organ, eller på annat sätt utnyttjas i en situation som innebär nödläge för den utsatte. För samma brott döms också den som i sådant syfte som nyss nämnts till annan för över kontrollen över en person, eller från annan tar emot kontrollen över en person. Om gärningen begåtts mot en person som inte fyllt arton år krävs inte att något otillbörligt medel använts. Straffet är fängelse i lägst två och högst tio år. Om brottet är mindre grovt döms till fängelse i högst fyra år.

För *olaga tvång* döms, enligt 4 kap. 4 § brottsbalken, den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något. Detsamma gäller om någon med sådan verkan utövar tvång genom hot att åtala eller ange annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande, om tvånget är otillbörligt. Straffet är böter eller fängelse i högst två år. Är brottet grovt är dock straffet fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid

bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningen innefattat pinande till beaktelse eller annan tortyr.

För *sexuellt ofredande döms*, enligt 6 kap. 7 § brottsbalken, den som i annat fall än som avses förut i kapitlet, sexuellt berör barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd. För samma brott döms även den som genom tvång, förledande eller annan otillbörlig påverkan förmår någon som har fyllt femton men inte arton år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör en posering i annat fall än när det är fråga om framställning av bild. För brottet är stadgat böter eller fängelse i högst två år.

Enligt arbetsmiljölagen (1977:1160) får en minderårig inte anlitas till eller utföra arbete på sätt som medför risk för skadlig inverkan på den minderåriges hälsa eller utveckling (5 kap. 3 § första stycket). Med minderårig avses den som inte har fyllt 18 år (5 kap. 1 §). Det strider således mot nämnda lag att utnyttja barn under 18 år genom att anlita dem för arbete på sexklubb. Detsamma gäller om barn under 18 år utnyttjas för framställning av pornografiskt material eller anlitas på massageinstitut eller poseringsateljéer. Arbetsmiljöverket har möjlighet att ingripa med föreläggande eller förbud i fall då en minderårig har arbetsuppgifter av sådant slag som avses i 5 kap. 3 § (7 kap. 7 §). Den som bryter mot ett sådant föreläggande eller förbud kan dömas till böter eller fängelse i högst ett år (8 kap. 1 §).

Som tidigare framförts är det enligt 2 kap. 14 § ordningslagen (1993:1617) förbjudet att anordna en offentlig tillställning som utgör pornografisk föreställning. Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet anordnar en offentlig tillställning i strid mot förbudet kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Behovet av lagändringar – handlingar som skall utgöra brott

Att tvinga ett barn under 18 år till deltagande i pornografiska föreställningar samt att dra vinning av eller på något annat sätt utnyttja ett barn för sådant ändamål (*artikel 2 a* i EU-rambeslutet om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi) kan vara att bedöma som olaga tvång eller sexuellt ofredande. Enligt den senare bestämmelsen skall, enligt vad som tidigare redovisats, den dömas för sexuellt ofredande som sexuellt berör barn under femton år *eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd*. För sexuellt ofredande skall även den dömas som genom tvång, förledande eller annan otillbörlig påverkan förmår någon som har fyllt femton men inte arton år *att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör en posering i annat fall än när det är fråga om framställning av en bild*. Det skydd som straffbestämmelsen om sexuellt ofredande erbjuder mot att bl.a. barn under 15 år utnyttjas för sexuell posering, med eller utan samband med framställning av pornografisk bild, förutsätter alltså inte att barnet utsatts för vare sig tvång eller otillbörlig påverkan för att det skall anses ha förmåtts att medverka. Ordet förmå kan enligt förarbetena i detta sammanhang sägas vara liktydigt med att få någon annan att göra något. När det gäller barn under 15 år medför barnets ringa ålder att dess

egen inställning till medverkan vid bl.a. sexuell posering inte kan tillmätas någon betydelse (prop. 1983/84:105 s. 56 och prop. 1994/95:2 s. 32 f.). Om barnet emellertid är mellan 15 och 18 år fordras däremot i svensk rätt att gärningsmannen utövat otillbörlig påverkan på barnet. Beträffande dessa barn faller således medverkan som skett utan att barnet utsatts för otillbörlig påverkan utanför de svenska straffbestämmelserna. Utanför det straffbara området bedöms också falla att dra vinning av, eller på annat sätt utnyttja ett barns deltagande i en pornografisk föreställning, utan att barnet förmåtts därtill eller utsatts för otillbörlig påverkan. Det senare gäller såväl barn som är under 15 år som mellan 15 och 18 år.

Vad därefter gäller rekrytering av barn under 15 år att delta i pornografiska föreställningar (*artikel 2 b* i EU-rambeslutet om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi) bör ett sådant förfarande kunna bestraffas som sexuellt ofredande. När det gäller barn som fyllt 15 år men inte 18 år krävs, som nyss nämnts, för straffansvar för sexuellt ofredande att gärningsmannen utövat någon form av otillbörlig påverkan. Utanför det straffbara området synes därför höra sådana fall där rekrytering av barn som fyllt 15 år men inte 18 år skett, utan att någon form av otillbörlig påverkan förekommit.

Mot bakgrund av det ovan anförda gör regeringen den bedömningen att svensk lagstiftning inte till alla delar svarar mot de åtaganden som ställs i rambeslutet när det gäller vilka handlingar som skall vara straffbelagda. De gärningar som åtminstone i vissa fall inte är kriminaliserade enligt gällande rätt är när någon drar vinning av eller på annat sätt utnyttjar ett barns deltagande i pornografisk föreställning, utan att barnet förmåtts därtill eller utsatts för otillbörlig påverkan, eller rekryterat ett barn mellan 15 och 18 år till deltagande i pornografiska föreställningar, utan att barnet utsatts för otillbörlig påverkan. Frågan om hur dessa kriminaliseringsåtaganden lämpligen bör uppfyllas behandlas nedan.

En ny bestämmelse om utnyttjande av barn för sexuell posering

För att åstadkomma en så heltäckande kriminalisering som möjligt när det gäller skyddet för barn under 18 år mot att utnyttjas i pornografiska framställningar och vid sexuell posering och för att Sverige fullt ut skall uppfylla rambeslutets krav på kriminalisering bör barn och ungdomar nu ges ett ökat skydd mot att utnyttjas för sådana ändamål och de skador som kan bli en följd därav. Lagtekniskt bör detta enligt regeringens mening åstadkommas genom att det införs ett särskilt brott med avseende på utnyttjande av barn för sexuell posering. Som utgångspunkt för kriminaliseringen bör lämpligen användas den nuvarande straffbestämmelsen om sexuellt ofredande (7 § första och andra styckena brottsbalken). Som framgår av det ovan redovisade har åtagandena i rambeslutet begränsats till barns deltagande i *pornografiska föreställningar*. Enligt regeringens mening bör emellertid en utvidgad kriminalisering inte begränsas till enbart sådana framträdanden. Starka skäl talar i stället för att låta det utvidgade straffbara området, i likhet med vad som är fallet enligt den nuvarande lagstiftningen, omfatta också sexuell posering som sker i andra sammanhang än på s.k. sexklubbar, t.ex. i en privat krets eller för framställning av pornografiska bilder. Inte minst när det gäller utnyttjande av underåriga för framställning av pornografiskt material vet vi numera ge-

nom forskning att om den sexuella handlingen dokumenteras på bild eller film kan detta medföra ytterligare skadliga effekter, nämligen det livslånga traumat att ständigt leva med vetskapen om att finnas filmad i en förnedrande situation och vetskapen om att bilderna kan spridas såväl nationellt som internationellt. Det har bl.a. framkommit att barn som har förmåtts att utföra sexuella handlingar, t.ex. posering, i samband med framställning av pornografiska bilder riskerar ett trauma med stark ångest som följd.

När det gäller barn under 15 år anser regeringen att den straffrättsliga lagstiftningen bör erbjuda ett absolut skydd mot utnyttjande för sexuell posering. Barn under 15 år får nämligen redan genom sin ringa ålder anses befinna sig i en så utsatt och sårbar situation att alla åtgärder som syftar till ett utnyttjande av barnet för sådant ändamål bör vara straffbara. Med hänsyn till barnets ringa ålder bör i likhet med nuvarande lagstiftning barnets egen inställning till medverkan vid sexuell posering inte tillmätas någon betydelse.

Vad därefter gäller frågan om också barn i ålderskategorin 15–18 år bör ges ett motsvarande absolut skydd mot att utnyttjas för sexuell posering ligger det visserligen nära till hands att även beträffande 15–18-åringar föra ett liknande resonemang och helt bortse från den unges egen inställning. Mot bakgrund av att den som uppnått 15 års ålder i princip har rätt till ett eget sexualliv anser emellertid regeringen att ett generellt absolut förbud skulle få alltför långtgående konsekvenser. Huvudregeln att man från 15 års ålder har en sexuell självbestämmanderätt innebär att man kan samtycka till samlag och andra sexuella handlingar. Så kan t.ex. en 25-årig man straffritt ha samlag med en 15-årig flicka under förutsättning att flickans medverkan är frivillig i alla avseenden och parterna inte står i något beroendeförhållande till varandra. Om ett generellt absolut förbud mot sexuell posering införs medför detta att mannen straffritt skulle kunna ha samlag med flickan, men riskera att begå ett sexualbrott i det fall flickan före samlaget i syfte att väcka bådassexualdrift klär av sig inför honom, dvs. utför en sexuell posering. Flickans samtycke skulle vara av betydelse vid den straffrättsliga bedömningen av om samlaget var frivilligt, men inte vid bedömningen av poseringen. Det nu sagda talar enligt regeringen med styrka för att ett poseringsförbud när det gäller 15–18-åringar måste begränsas på något sätt.

Som tidigare framhållits kan man numera utgå ifrån att anlitande av unga människor i t.ex. pornografiska föreställningar på s.k. sexklubbar eller för framställning av pornografiskt material regelmässigt innehåller inslag av utnyttjande. Unga människor som utnyttjas i sådana pornografiska sammanhang kan dessutom ofta inte själva överblicka och bedöma de långsiktiga konsekvenserna av sitt handlande. De riskerar därutöver att drabbas av såväl fysiska som psykiska skadeverkningar. När det gäller barn i åldern 15–18 år som utnyttjas för sexuell posering på s.k. sexklubbar eller för framställning av pornografiska bilder kan man som regel utgå ifrån att den unge utför poseringen mot någon form av ersättning. Att under sådana omständigheter, dvs. genom att utlova eller ge ersättning, få ungdomar att delta i en sådan för den unge skadlig verksamhet utgör enligt regeringens mening utan tvekan ett sådant straffvärt förfaringssätt som bör omfattas av det kriminaliserade området. Det finns en-

ligt regeringens mening skäl att låta ett sådant förbud också omfatta sexuell posering mot ersättning i andra, t.ex. privata, sammanhang.

Men även utanför det nu nämnda området bör den unge tillerkännas ett straffrättsligt skydd mot att utnyttjas för sexuell posering, nämligen i de fall poseringen annars är ägnad att skada den unges hälsa eller utveckling. Vilka poseringar som uppfyller det angivna kriteriet får bedömas utifrån samtliga omständigheter. Enligt regeringens mening torde så dock regelmässigt vara fallet då poseringen utförts under någon form av våld eller hot, eller barnet blivit vilselett eller någon övertalat barnet att posera i en för barnet typiskt sett skadlig miljö som t.ex. inom sexklubbs- eller pornografibranschen. Regeringen återkommer i författningskommentaren med en utförligare redogörelse för hur uttrycket ”varit ägnad att skada den unges hälsa eller utveckling” skall förstås.

Mot bakgrund av vad som ovan framförts föreslår regeringen sålunda att det kriminaliserade området enligt en ny reglering bör omfatta sådana fall då någon främjar eller utnyttjar att ett barn under femton år utför eller medverkar i sexuell posering. Därutöver föreslog regeringen i lagrådsremissen att tillämpningsområdet också skulle omfatta sådana fall då någon begår en sådan gärning mot ett barn som fyllt femton men inte arton år, om poseringen sker mot ersättning eller annars är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling. *Lagrådet* har invänt mot den valda lokutionen ”sker mot ersättning” och anser att den är korrekt endast om den omständigheten att poseringen sker mot ersättning i sig själv medför att den är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling. Enligt *Lagrådet* kan så möjligen någon gång vara fallet, även om det snarare torde vara poseringen som sådan och de omständigheter under vilka den genomförs som är ägnade att skada barnet. I det fall förekomsten av ersättning för posering skulle vara ägnad att skada barnet blir, enligt *Lagrådet*, utnyttjandet av barnet straffbart, även om ersättningsfallet inte uttryckligen regleras i paragrafen. Av dessa skäl föreslår *Lagrådet* att orden ”sker mot ersättning eller annars” utgår ur andra stycket. Regeringen kan i och för sig godta *Lagrådets* förslag när det gäller själva utformningen av bestämmelsen. Likaså delar regeringen *Lagrådets* uppfattning att det framför allt torde vara poseringen som sådan och de omständigheter under vilka den genomförs som är av betydelse för bedömningen av om den är ägnad att skada den unges hälsa eller utveckling. Att mot ersättning använda och utnyttja barn för sexuell posering är emellertid enligt regeringens mening oavsett sammanhang och det sätt på vilket poseringen i övrigt sker typiskt sett ett sådant förfarande som är ägnat att skada barnets hälsa eller utveckling. Att uttrycket ”sker mot ersättning eller annars” nu utgår ur lagtexten innebär alltså inte någon ändring i sak i förhållande till vad som angavs i lagrådsremissen.

Bestämmelsens syfte kommer till bäst uttryck om brottsbenämningen *utnyttjande av barn för sexuell posering* används.

Genom en sådan bestämmelse som den nu föreslagna skapas ett absolut skydd mot alla former av främjande och utnyttjande av barn under 15 år för sexuell posering, med eller utan samband med framställning av pornografisk bild.

Även beträffande åldersgruppen 15–18 år innebär bestämmelsen i förhållande till gällande rätt ett förstärkt skydd på så sätt att det införs ett absolut förbud mot all sådan sexuell posering som är ägnad att skada

barnets hälsa eller utveckling. Utanför det straffbara området faller däremot alltså sådan frivillig medverkan som då t.ex. en pojkvän eller en flickvän sexuellt poserar inför varandra i syfte att utforska sin sexualitet. Genom den föreslagna avgränsningen av bestämmelsen uppfyller Sverige också sitt kriminaliseringsåtagande enligt rambeslutet om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi.

Det bör även finnas utrymme att bedöma ett utnyttjande av barn för sexuell posering som grovt brott

Straffet för sexuellt ofredande (7 § första och andra styckena brottsbalken) är i dag böter eller fängelse i högst två år. Någon särskild straffskala för grova brott finns inte.

I artikel 5 i EU:s rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi anges bl.a. vilka påföljder medlemsstaterna skall föreskriva för de handlingar som skall vara straffbelagda i rambeslutet. Av punkten 2 a) framgår att minsta föreskrivna maximistraff för bl.a. brott enligt artikel 2 a som består i att tvinga ett barn till deltagande i pornografiska föreställningar skall vara åtminstone fem år. Ett minsta maximistraff om fem års fängelse skall enligt punkten 2 c) även kunna följa på brott enligt artikel 2 a som består i att dra vinning av eller på något annat sätt utnyttja barns deltagande i pornografiska föreställningar, eller att rekrytera barn för sådana ändamål, förutsatt att barnet är under 15 år och någon särskilt angiven försvårande omständighet föreligger. För att svensk lagstiftning skall kunna uppfylla rambeslutets påföljdsbestämmelse i denna del förutsätts således att den föreslagna straffbestämmelsen om utnyttjande av barn för sexuell posering erhåller ett straffmaximum på åtminstone fem år. Till det nu sagda skall även läggas följande. Med den utvidgning av det kriminaliserade området som nu föreslås kommer tillämpningsområdet för den föreslagna straffbestämmelsen att omfatta gärningar av vitt skilda slag med mycket varierande straffvärde. Sålunda kommer den föreslagna bestämmelsen att kunna omfatta såväl sådana allvarliga fall av utnyttjande av barn för sexuell posering där det bedrivs en systematisk och noga planlagd verksamhet som fall då någon t.ex. vid ett enstaka tillfälle uppsökt en sexklubb i syfte att titta på en pornografisk föreställning eller för att i anslutning till en sådan köpa sig en enskild posering. Straffansvaret träffar även fall då någon genom omfattande verksamhet skaffar sig betydande ekonomiska fördelar genom ett cyniskt utnyttjande av unga. På grund av det nu anförda anser regeringen att det finns ett behov av att införa en särskild straffskala för grova brott. Såvitt avser straffskalan för normalgraden av brottet bör enligt regeringens mening den nuvarande straffskalan för sexuellt ofredande om böter eller fängelse i högst två år behållas. Som lämplig straffskala för grovt brott föreslår regeringen fängelse i lägst sex månader och högst sex år.

Vad därefter gäller vilka omständigheter som särskilt bör beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt kan ledning sökas i koppleribestämmelsen. Vid bedömningen av om brottet är grovt bör i första hand ledning sökas i brottslighetens omfattning och det sätt på vilket de unga utnyttjats. Det bör särskilt beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller annars in-

neburit ett hänsynslöst utnyttjande av barnet. Enligt *Lagrådet* är det inte givet att en verksamhet som bedrivits i större omfattning eller medfört betydande vinning också inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av ett enskilt barn. Enligt *Lagrådet* bör därför ordet ”annars” utgå ur tredje stycket. Utöver det nu sagda har *Lagrådet* ansett att tredje stycket även bör ändras på så sätt att det anges att brottet har inneburit ett ”särskilt” hänsynslöst utnyttjande av barnet. Som stöd härför har *Lagrådet* hänvisat till beskrivningarna av övriga grova brott i 6 kap. brottsbalken, t.ex. i 1 § fjärde stycket.

Vad först gäller *Lagrådets* invändning mot ordet ”annars” delar regeringen *Lagrådets* bedömning. När det gäller *Lagrådets* förslag till ändring i övrigt i tredje stycket gör regeringen emellertid en annan bedömning. Bestämmelsen om grova fall av utnyttjande av barn för sexuell posering har utformats med koppleribestämmelsen som förebild och de omständigheter som särskilt anges i bestämmelsen är i det närmaste identiska med dem som anges i koppleribestämmelsen. Den nuvarande bestämmelsen om utnyttjande av barn för sexuell posering och koppleribestämmelsen avser också i grunden likartad brottslighet och även skyddsintresset är delvis detsamma. Mot den bakgrunden framstår det inte som rimligt att i det angivna avseendet uppställa olika krav. Tredje stycket bör därför inte ändras på det sätt som *Lagrådet* föreslagit i denna del.

Kommitténs förslag till ändring i ordningslagen (1993:1617)

Kommittén har i syfte att begränsa eller försvåra för sexklubbarna att rekrytera unga människor och för att annars undvika andra skadliga effekter av klubbarnas verksamhet föreslagit vissa ändringar i ordningslagen (1993:1617). Bland annat har kommittén föreslagit att förbudet mot anordnande av offentlig pornografisk föreställning bör förtydligas så att det av lagtexten bör framgå att enskild posering som sker i anslutning till föreställningen skall anses utgöra en del av föreställningen och att sådan posering bör beaktas vid bedömningen av om föreställningen i dess helhet är pornografisk. Vidare har kommittén föreslagit att straffet för överträdelse av förbudet bör skärpas från böter eller fängelse i högst sex månader till böter eller fängelse i högst två år. Kommittén har också föreslagit att det bör införas en särskild förverkandebestämmelse så att förverkande kan ske av egendom som har använts som hjälpmedel vid brottet.

Regeringen har tidigare i detta avsnitt föreslagit bl.a. att det bör införas en ny och utvidgad bestämmelse om utnyttjande av barn för sexuell posering. Förslaget i den delen syftar bl.a. till att begränsa eller försvåra för sexklubbarna att rekrytera unga människor. Kommitténs förslag till ändringar i ordningslagen är långtgående. Förslagen väcker frågor av systematisk och lagteknisk karaktär och innebär även ingripande förändringar i sakligt hänseende. Regeringen gör den bedömningen att de nu nämnda frågorna kräver ytterligare analys. Kommitténs förslag till ändringar i ordningslagen bör därför inte genomföras.

Regeringens förslag: Lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster upphävs och i stället införs en ny bestämmelse i brottsbalken som behandlar köp av sexuella tjänster. Bestämmelsen överensstämmer i huvudsak med den nuvarande lagen, men det kriminaliserade området utsträcks till att omfatta, förutom den som skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, även den som nyttjar en tillfällig sexuell förbindelse som någon annan betalar. Brottbenämningen ändras till *köp av sexuell tjänst*.

Kommitténs förslag överensstämmer i stor utsträckning med regeringens förslag. Kommittén har dock föreslagit en något annorlunda utformning av lagtexten. Bland annat har kommittén föreslagit att uttrycket ”tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning” ersätts med uttrycket ”sexuell tjänst under förhållanden som utgör prostitution”.

Remissinstanserna: Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker att förbudet mot köp av sexuella tjänster arbetas in i 6 kap. brottsbalken. Några instanser, bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* och *Domstolsverket*, är kritiska till vissa delar av förslaget och ifrågasätter bl.a. om det inte vore tydligare och mer konsekvent att även låta förbudet mot köp av sexuella tjänster anknyta till begreppet ”sexuell handling”. Några remissinstanser, bl.a. *Åklagarmyndigheten i Stockholm* och *Sveriges Domareförbund*, tillstyrker eller har inte någon erinran emot kommitténs förslag att införa begreppet ”prostitution”. *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Malmö tingsrätt*, *Riksåklagaren* och *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* är kritiska till begreppet ”prostitution” och menar att det är vagt och att det inte finns någon given definition av det. *Kvinnofronten* anser att brottsrubriceringen ”köp av sexuella tjänster” bör ersättas med ”prostitutionsköp”. *RFSL* anser att bestämmelsen om köp av sexuella tjänster bör avskaffas. *Rikspolisstyrelsen* och *RFSU* efterfrågar en mer genomgripande utvärdering av lagen innan sakliga ändringar görs.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet* anser att brottsrubriceringen ”köp av sexuella tjänster” bör bytas ut mot en formulering som tydligare visar att det inte är fråga om ett reguljärt inslag inom näringslivets tjänstesektor. Enligt *Brottsoffermyndigheten* bör stamkunden, dvs. den som regelbundet köper sexuella tjänster av samma person, tydligt inkluderas på ett likartat sätt som i betänkandet.

Bakgrund: Den 1 januari 1999 trädde lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster (sexköpslagen) i kraft (prop. 1997/98:55, bet. 1997/98:JuU13, rskr. 1997/98:250). Enligt sexköpslagen skall den som mot ersättning skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse – om inte gärningen är belagd med straff enligt brottsbalken – dömas för köp av sexuella tjänster. Även försök är kriminaliserat. Förbudet skall ses som ett komplement till brottsbalkens bestämmelser. I sexköpslagen anges därför att straffansvar kan inträda om inte gärningen är belagd med straff enligt brottsbalken. I avvaktan på en kommande översyn av sexualbrotten togs förbudet upp i en särskild lag. Det förutsattes att man i samband

med översynen av 6 kap. brottsbalken skulle överväga var olika förbud rörande sexuella tjänster lämpligen skulle vara placerade samt hur det nya brottet skulle förhålla sig till brotten koppleri och förförelse av ungdom.

Förbudet omfattar den som mot ersättning skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse, dvs. den som köper prostitutionstjänster. Enligt lagen räcker det för straffansvar att vid ett enstaka tillfälle skaffa sig en tillfällig sexuell förbindelse. Med ersättning avses såväl ekonomisk ersättning som ersättning av annat slag, t.ex. alkohol och narkotika. Även den som erbjuder ersättning, men som sedan inte erlagger den utlovade ersättningen får anses ha skaffat sig den tillfälliga sexuella förbindelsen mot ersättning, om den utlovade ersättningen var en förutsättning för den sexuella förbindelsen. Med sexuell förbindelse avses främst samlag, men förbudet avser även annat sexuellt umgänge.

Skälen för regeringens förslag

Förbudet mot köp av sexuella tjänster bör tas in i 6 kap. brottsbalken

Kommittén har föreslagit att förbudet mot köp av sexuella tjänster tas in i 6 kap. brottsbalken. Inte någon remissinstans har invänt mot det. 6 kap. brottsbalken upptar främst brott mot person. Emellertid upptas även koppleribestämmelsen där, trots att detta brott inte primärt är utformat som ett brott mot person. I likhet med koppleribrottet skyddar förbudet mot köp av sexuella tjänster allmänna intressen. Regeringen har i avsnitt 12.4.2 gjort den bedömningen att bestämmelsen om ansvar för koppleri bör finnas kvar i 6 kap. brottsbalken. Liksom koppleribestämmelsen har förbudet mot köp av sexuella tjänster en nära anknytning till sexuallivet och motiveras av i stort sett samma skyddsintressen som denna, varför det är naturligt att anlägga samma synsätt beträffande placeringen av denna bestämmelse. Vidare upptas bestämmelsen om köp av sexuella handlingar av barn i 6 kap. brottsbalken. Till detta kommer att Lagrådet, när sexköpslagen infördes, kritiserade att förbudet skulle tas in i en särskild lag och inte bland bestämmelserna i 6 kap. brottsbalken, där det enligt Lagrådet naturligen hörde hemma. Lagrådet sade sig utgå ifrån att förbudets placering skulle vara tillfällig och att den skulle övervägas närmare i samband med översynen av 6 kap. brottsbalken. Mot den angivna bakgrunden anser regeringen således att förbudet mot köp av sexuella tjänster skall tas in i 6 kap. brottsbalken.

Enligt den nuvarande regleringen blir ansvar enligt sexköpslagen endast aktuellt om någon bestämmelse i brottsbalken inte är tillämplig. Det samma bör gälla även fortsättningsvis. Bestämmelsen bör således göras subsidiär i förhållande till 1–10 §§ i samma kapitel.

Uttrycket ”mot ersättning skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse” bör inte bytas ut

Kommittén har vidare föreslagit att begreppet ”mot ersättning skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse” bör ersättas med begreppet ”sexuell tjänst under förhållanden som utgör prostitution”. Enligt kommittén är

ändringen betingad av språkliga skäl och alltså inte avsedd att medföra någon saklig skillnad.

Några av de remissinstanser som har yttrat sig, bl.a. *Åklagarmyndigheten i Stockholm* och *Sveriges Domareförbund*, tillstyrker eller har inte någon erinran emot kommitténs förslag. Några remissinstanser, däribland *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Malmö tingsrätt*, *Riksåklagaren* och *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet*, har emellertid invänt emot begreppet ”prostitution”, som anses allt för vagt och otydligt. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* ifrågasätter om begreppet prostitution har en stringent innebörd. Enligt hovrätten kan det förefalla tveksamt om det enligt gängse språkbruk är fråga om prostitution om en person vid enstaka tillfällen utför sexuella tjänster mot ersättning, men det torde vara klart att det är fråga om ”tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning”. Vidare har uttrycket prostitution en högre abstraktionsnivå och är dessutom starkt negativt värdeladdat och i viss mån moraliserande. Det är inte lämpligt att använda sådana uttryck i lagtexten vid avgränsningen av det straffbara området. Det pekar dessutom på ett olyckligt sätt ut dem som skall skyddas med bestämmelsen. Även enligt *Riksåklagaren* torde det vara tveksamt om det är fråga om prostitution om en person vid enstaka tillfällen utför sexuella tjänster mot ersättning. *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* har påpekat att det inte finns någon legal definition av vad som avses med prostitution och att den allmänspråkliga betydelse som kan läggas in i ordet är alltför oklar för att uttrycket skall kunna användas som ett av de centrala kriterierna i en brottsbeskrivning. Regeringen instämmer i vad dessa senare remissinstanser har framfört. Med hänsyn till den vaghet som utmärker begreppet prostitution anser regeringen att det av kommittén föreslagna begreppet ”sexuell tjänst under förhållanden som utgör prostitution” inte bör införas.

Enligt kommittén har från främst polis- och åklagarhåll fråga uppkommit om tolkningen av uttrycket ”tillfällig sexuell förbindelse” och huruvida stamkunder till prostituerade omfattas av den nuvarande kriminaliseringen (se t.ex. Riksåklagarens framställning till Justitiedepartementet den 31 mars 1999 om en översyn av bestämmelserna om grov fridskränkning/grov kvinnofridskränkning, m.m. Dnr Ju2001/193, och Brottsförebyggande rådets rapport ”Förbud mot köp av sexuella tjänster. Tillämpningen av lagen under det första året”, BRÅ-rapport 2000:4, s. 8 f. och 39). Några uttalanden till ledning för tolkningen finns inte i förarbetena till sexköpslagen. Frågan har inte heller prövats i rättstillämpningen. Enligt kommittén omfattas stamkunder i och för sig av dagens kriminalisering. För att tydliggöra att stamkunders köp av sexuella tjänster av prostituerade bör omfattas av lagen har regeringen övervägt att ta bort ordet ”tillfällig”. Onekligen skulle lagtexten därmed bli tydligare i detta avseende. Enligt regeringens mening finns emellertid skäl som talar här emot. Ett sådant skäl är att det därmed inte blir lika tydligt att mer stadigvarande förbindelser – såsom inom ett äktenskap eller ett samboförhållande – inte omfattas av lagen. Dessutom förekommer begreppet ”tillfälliga sexuella förbindelser” i annan lagstiftning, som i bestämmelserna om koppleri och människohandel i brottsbalken samt i 12 kap. 42 § första stycket 9 jordabalken. Regeringen har också svårt att se några skäl till att köp av sexuella tjänster av stamkunder till prostituerade inte skulle falla inom straffbudets ordalydelse och således inom det straffbara området.

Enligt regeringens mening bör varje köp av en sexuell förbindelse av en prostituerad anses som en tillfällig sexuell förbindelse, även om en köpare vid flera tillfällen eller regelmässigt köper sexuella tjänster av samma prostituerad. Regeringen finner således att det föreligger goda skäl för att i den nya straffbestämmelsen om köp av sexuella tjänster behålla uttrycket ”mot ersättning skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse”.

Ansvar för den som låter skaffa sig en tillfällig sexuell tjänst bör tydliggöras

Kommittén har också påpekat att det råder oklarhet om det finns ett straffrättsligt ansvar i sexköpslagen för den som låter någon annan utge ersättning för en sexuell tjänst som personen i fråga utnyttjar för sin egen del (se t.ex. BRÅ-rapport 2000:4, s. 39). De fall som närmast kommer i fråga enligt kommittén är att man vid företagsrepresentation använder sig av s.k. eskortservice och liknande verksamheter. Enligt kommittén bör det genom lagstiftning klargöras att sådana förfaringssätt är straffbara. Kommittén har därför föreslagit ett tillägg till bestämmelsen som innebär att även den som låter skaffa sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning skall straffas för köp av sexuella tjänster.

Flera remissinstanser, bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge, Riksåklagaren, Åklagarmyndigheten i Stockholm, Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet* och *Sveriges Domareförbund*, har uppgett att de delar kommitténs bedömning i denna del eftersom den som nyttjar en sexuell tjänst som någon annan utger ersättning för bör kunna straffas.

Enligt regeringens bedömning är det tveksamt om dagens reglering omfattar den som nyttjar en sexuell tjänst som någon annan betalar. Enligt regeringen är ett tungt vägande skäl för att låta förbudet omfatta dessa förfaranden att förbudet annars kan kringgås, t.ex. genom att den som nyttjar den sexuella tjänsten låter en annan person betala för den. Som argument för att utvidga förbudet till att omfatta den som låter någon annan betala den sexuella tjänsten, kan dessutom framhållas att lagen är avsedd att användas för att bekämpa prostitution som samhällsföreteelse. Kriminaliseringen kan sägas rikta sig mot den som nyttjar personer i prostitution. I regel är det köparen av den sexuella tjänsten som också nyttjar densamma. Men även den som låter någon annan betala nyttjar en person i prostitution och hans handlande är därför lika klandervärt. Med köpare bör likställas den person som låter någon annan betala för de sexuella tjänsterna, men i övrigt handlar som köpare av den sexuella tjänsten. Det bör därför tydliggöras att det kriminaliserade området även skall omfatta den som nyttjar en sexuell tjänst som någon annan betalar. När det gäller den person som utger ersättning för den sexuella tjänsten torde allmänna medverkansregler medföra att också denne kan straffas.

I lagrådsremissen föreslog regeringen att i lagtexten ta in orden ”låter skaffa sig”, för att klargöra att även situationer där den person som nyttjar den sexuella tjänsten inte betalar själv utan låter någon annan utge ersättning för densamma omfattas av bestämmelsen. *Lagrådet* har anfört att den föreslagna lagtexten – ”låter skaffa sig” – inte klart ger uttryck åt vad som åsyftas. En bättre lagteknisk lösning är, menar *Lagrådet*, att dela upp paragrafen på två stycken. Andra stycket bör utformas efter modell av 9 § andra stycket i remissförslaget. Det bör sålunda, enligt *Lagrådet*,

föreskrivas att vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan. Regeringen accepterar Lagrådets bedömning. Paragrafen bör således delas upp på två stycken, av vilka det första stycket bör reglera fall då någon själv skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, och det andra stycket reglera fall då någon annan utlovat eller gett ersättning för den tillfälliga sexuella förbindelsen.

Anknytning till begreppet sexuellt umgänge

Enligt förarbetena till sexköpslagen avses med sexuell förbindelse främst samlag, men även annat sexuellt umgänge (prop. 1997/98:55 s. 137). Kommittén har föreslagit att förbudet mot köp av sexuella tjänster skall innefatta sådana sexuella aktiviteter som utgör sexuellt umgänge. Kommittén har anfört att de skäl som motiverar en skärpt syn på vilka gärningar som lagstiftningen om sexualbrott bör riktas mot, beträffande bl.a. köp av sexuella tjänster, inte är lika starka som när det gäller de renodlade brotten mot offrens sexuella integritet. Häremot har ett par remissinstanser, *Hovrätten över Skåne och Blekinge* och *Domstolsverket*, invänt och ifrågasätter bl.a. om det inte vore tydligare och mer konsekvent att även låta förbudet mot köp av sexuella tjänster anknyta till begreppet ”sexuell handling”. Eftersom regeringen, som ovan framgår, anser att begreppet ”tillfällig sexuell förbindelse” bör behållas i lagtexten kommer detta begrepp att, precis som tidigare, anknyta till samlag och annat sexuell umgänge enligt tidigare förarbeten.

Brottsbenämningen bör ändras till ”köp av sexuell tjänst”

Liksom enligt sexköpslagen räcker det för straffansvar att vid ett enstaka tillfälle skaffa eller låta skaffa sig en tillfällig sexuell förbindelse. Brottsbenämningen *köp av sexuella tjänster* som används i sexköpslagen och som föreslås i lagrådsremissen kan vara missvisande och antyda att det för ansvar krävs att någon skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning vid mer än ett tillfälle. Benämningen bör därför ändras till *köp av sexuell tjänst*.

12.4 Koppleri

12.4.1 Bakgrund

Nuvarande reglering

För koppleri döms, enligt 6 kap. 8 § brottsbalken, den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Om en person med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet och får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han eller hon, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten. Straffet är fängelse i högst fyra år. Är brottet grovt skall, enligt 6 kap. 9 § brottsbalken, dömas för grovt koppleri till

fängelse i lägst två och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om den som har begått gärningen främjat tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

Främjande av annans prostitution kan ske på många olika sätt. Det kan t.ex. ske genom att någon upplåter lokal att användas för prostitution eller lämnar anvisningar till prostituerades adresser. Även psykisk påverkan på annan varigenom denne beslutar sig för att prostituera sig eller fortsätta att prostituera sig kan utgöra ett främjande. För straffbarhet krävs inte att gärningsmannens åtgärd i det enskilda fallet lett till att annan person har haft prostitutionskontakter. Om övriga förutsättningar är uppfyllda är det tillräckligt att gärningsmannen genom sin handling har skapat möjlighet eller underlättat för den andra personen att ha tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, t.ex. genom vakthållning eller transport. Det krävs dock att han verksamt bidragit till att någon annan person har hemfallit åt eller fortsatt med prostitution. Gärningsmannen skall genom sin handling ha berett den andra personen en möjlighet till att ha tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning som är beaktansvärt gynnsammare än de tillfällen därtill som föreligger vid vanliga levnadsförhållanden. Under sådana förhållanden kan även en enstaka främjande handling vara straffbar som koppleri.

Med uttrycket *ekonomiskt utnyttjar* avses att gärningsmannen på något sätt tillgodogör sig delar av den prostituerades inkomster. Kravet på att det skall vara frågan om ett *otillbörligt* ekonomiskt utnyttjande är i regel uppfyllt om någon på annans prostitution skaffar sig fördelar utan vederlag eller mot vederlag som står i missförhållande till vad han å sin sida presterat. Ett sådant typfall där gärningsmannen inte aktivt främjar annans prostitution men ändå utnyttjar att annan prostituerar sig är när en person, som sammanbor eller är gift med en prostituerad, låter sig underhållas av denne. Något krav på att utnyttjandet bör ske regelbundet uppställs inte. Även den som vid ett enstaka tillfälle ekonomiskt utnyttjar en prostituerad otillbörligt kan alltså göra sig skyldig till koppleri.

Med uttrycket ”*tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning*” avses prostitution. Av förarbetena framgår att det för straffansvar för koppleri skall vara frågan om mer än en tillfällig sexuell förbindelse. Fall där någon främjar eller otillbörligt ekonomiskt utnyttjar att annan person har eller har haft en enda tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning faller således utanför tillämpningsområdet. En sådan enstaka förmedling av prostitutionskontakt kan dock i vissa fall i stället innebära att det skapas möjlighet eller underlättar för annan att begå en brottslig handling t.ex. överträdelse av sexköpslagen (1998:408). Ansvar för anstiftan av eller medhjälp till brottet, enligt 23 kap. 4 § brottsbalken, bör därför kunna komma i fråga i sådana fall.

12.4.2 Utgångspunkter för en ny bestämmelse om koppleri

Regeringens förslag: Straffbestämmelserna i 6 kap. 8 och 9 §§ brottsbalken om koppleri och grovt koppleri sammanförs i princip oförändrade till en ny paragraf. Tillämpningsområdet för grovt brott

Kommitténs förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Kommittén har dock föreslagit att kravet på att det ekonomiska utnyttjandet skall ha skett på "ett otillbörligt sätt" tas bort samt att uttrycket "tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning" ersätts med begreppet "prostitution". Enligt kommitténs förslag bör koppleriansvaret begränsas till att omfatta sådana sexuella aktiviteter som enligt gällande rätt utgör "sexuellt umgänge". Tillämpningsområdet för grovt brott bör även omfatta brott som avsett verksamhet som har bedrivits i organiserad form. Kommittén har inte föreslagit någon höjning av straffmaximum för grovt brott.

Remissinstanserna: Flertalet av de remissinstanser som yttrat sig har tillstyrkt eller lämnat förslaget utan erinran. Några remissinstanser, bl.a. *Brottsoffermyndigheten*, *Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet*, *LO*, *Stödcentrum BEDA* och *Vänsterpartiets Kvinnopolitiska utskott*, har avstyrkt kommitténs förslag att koppleriansvaret även fortsättningsvis skall vara begränsat till främjande eller utnyttjande av ett flertal tillfälliga sexuella förbindelser och menar att det för straffbarhet bör räcka med främjande eller utnyttjande av *en* sådan förbindelse. *Göta hovrätt* anser att straffbestämmelsen blir tydligare om uttrycket "på ett otillbörligt sätt" står kvar. Några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Malmö tingsrätt* och *Riksåklagaren* är kritiska till begreppet "prostitution" och anser att begreppet är vagt och saknar en given definition. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* och *Domstolsverket* ifrågasätter om det inte vore tydligare och mer konsekvent att även låta koppleriansvaret anknyta till det nya begreppet "sexuell handling". *Brottsförebyggande rådet* och *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* har synpunkter på begreppet "organiserad form" och menar att begreppet är oklart.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. I promemorians förslag har dock bestämmelsen försetts med en ny brottsrubricering, sexuell exploatering.

Remissinstanserna: *Brottsoffermyndigheten* anser bl.a. att kravet på ett "otillbörligt" ekonomiskt utnyttjande bör tas bort. Några remissinstanser, bl.a. *Göta hovrätt* och *Hovrätten för Västra Sverige*, har ifrågasatt behovet av en ändring av brottsrubriceringen och menar att den nuvarande benämningen koppleri framstår som väl inarbetad och känd även hos allmänheten.

Skälen för regeringens förslag

Förslaget om en ny bestämmelse om koppleri

Kommitténs bedömning är att bestämmelserna om koppleri och grovt koppleri även i fortsättningen bör upptas i 6 kap. brottsbalken, men att de bör sammanföras till en och samma paragraf. Regeringen delar denna bedömning.

Som framgått kan den dömas för koppleri som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning.

Kommittén har föreslagit att det för straffansvar för koppleri inte längre bör uppställas något krav på att det skall ha varit frågan om ett ”otillbörligt” ekonomiskt utnyttjande. Som skäl för förändringen har kommittén åberopat främst språkliga skäl och någon saklig skillnad i förhållande till gällande rätt har inte varit avsedd.

Enligt regeringens mening kan det emellertid ifrågasättas om inte ett borttagande av kravet på ”otillbörligt”, åtminstone rent semantiskt, innebär en utvidgning av det straffbara området. Det skulle t.ex. kunna hävdas att det av uttrycket ”ekonomiskt utnyttjar” inte klart framgår att det inte är straffbart om t.ex. en fastighetsägare mot normal hyra hyr ut en lägenhet som *bostad* till en prostituerad. För att undgå en rättstillämpning där sådant förfarande bedöms som straffbart anser regeringen därför liksom bl.a. *Göta hovrätt* att det blir tydligare om det även i fortsättningen direkt i lagtexten anges att det för straffansvar för koppleri förutsätts att det ekonomiska utnyttjandet har skett på ett otillbörligt sätt. Kommitténs förslag i denna del bör därför inte genomföras.

Vad därefter gäller förslaget att byta ut uttrycket ”tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning” mot ”prostitution” hänvisas till de skäl som anförts mot en sådan lösning när det gäller bestämmelsen om köp av sexuell tjänst. Vad som sägs där gör sig också gällande här (se avsnitt 12.3).

Några remissinstanser, bl.a. *Brottsoffermyndigheten*, *Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet*, *Stödcentrum BEDA* och *Vänsterpartiets Kvinnopolitiska utskott*, har ansett att det för straffansvar för koppleri i fortsättningen bör vara tillräckligt med främjande eller utnyttjande av endast *en* prostitutionsförbindelse. *Vänsterpartiets Kvinnopolitiska utskott* menar bl.a. att eftersom den som köper *en* tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning kan straffas enligt den s.k. sexköpslagen, bör även den som främjar eller utnyttjar att en person prostituerar sig vid *ett* tillfälle kunna straffas för koppleri. Därmed skulle den som ekonomiskt profiterar på en prostituerad eller främjar hans eller hennes prostitution jämföras med den som tillfälligt köper sig en sexuell förbindelse mot ersättning.

Av vad som redovisats ovan framgår att det enligt den nuvarande regleringen för straffansvar för koppleri skall vara frågan om att främja eller ekonomiskt utnyttja att annan vid mer än ett tillfälle har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. För den nu gällande ordningen talar att brottet koppleri generellt sett är av allvarigare art och har ett betydligt högre straffvärde än brottet köp av sexuella tjänster. Koppleri begås typiskt sett av en person som har satt i system att främja eller utnyttja annan persons prostitution. Det nu angivna synsättet kommer också till uttryck i lagrummens straffskalor. För koppleri föreskrivs enligt gällande rätt fängelse i högst fyra år och för grovt brott fängelse i lägst två och högst sex år, medan en överträdelse av förbudet mot köp av sexuella tjänster straffas med böter eller fängelse i högst sex månader. Om koppleriansvaret inträder redan vid främjande eller utnyttjande av en prostitutionsförbindelse får detta svårmotiverade konsekvenser när det gäller straffpåföljden. Exempelvis skulle en taxichaufför som på begäran kör en

kund till ett s.k. prostitutionstråk kunna dömas för koppleri till fängelse upp till fyra år, medan hans passagerare som sedermera köper en prostitutionstjänst endast kan dömas för köp av sexuella tjänster som har en lägre straffskala. Regeringen delar kommitténs bedömning att det inte bör ske någon harmonisering av de båda brottens straffskala t.ex. genom införande av böter som straff för koppleri i vissa fall, då en sådan ordning skulle kunna leda till en icke önskvärd syn på koppleri som ett i allmänhet mindre allvarligt brott. Vad som nu har sagts talar enligt regeringens mening med styrka för att kopplersansvaret även i fortsättningen bör avse endast den som främjar eller utnyttjar att annan har mer än en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning. Förmedling av enstaka förbindelser kan i vissa fall vara straffbar som medverkan till köp av sexuell tjänst.

I den nuvarande bestämmelsen om koppleri upptas i 8 § andra stycket en särskild bestämmelse om vad som skall anses som främjande. Där sägs att om en person som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra och verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, skall han eller hon anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar för koppleri enligt 8 § första stycket.

Kommittén har gjort den bedömningen att den nuvarande bestämmelsen i 8 § andra stycket i stället bör utformas som en självständig gärningsbeskrivning. Den särskilda föreskriften bör alltså, enligt kommitténs mening, inte längre ses som ett exempel på främjande enligt 8 § första stycket, utan som en fristående regel med en straffsanktionerad förpliktelse för fastighetsägaren att, i den beskrivna situationen, vidta de åtgärder som skäligen kan begäras. Förslaget är inte avsett att innebära någon saklig ändring av bestämmelsen. Regeringen anser inte att det finns skäl att som kommittén föreslagit göra en ny konstruktion av straffbestämmelsen i andra stycket. Kommitténs förslag i denna del bör därför inte genomföras.

I sin strävan att försöka anpassa lagstiftningen till ett nutida och modernt språkbruk har regeringen övervägt att ersätta den nuvarande brottsbenämningen koppleri med *sexuell exploatering*. *ECPAT Sverige* har emellertid invänt mot den föreslagna rubriceringen och anfört att den är olycklig och kan leda till missförstånd. Även *Göta hovrätt*, *Hovrätten för Västra Sverige* och *Sveriges Advokatsamfund* har ifrågasatt behovet av en ändring av brottsbeteckningen och menar att den hittillsvarande benämningen koppleri framstår som väl inarbetad och känd även hos allmänheten. På de skäl som nu redovisats anser regeringen att den nuvarande brottsbenämningen koppleri bör behållas även i en reformerad lagstiftning.

Tillämpningsområdet för grovt koppleri utvidgas

Enligt den nuvarande bestämmelsen i 6 kap. 9 § brottsbalken skall vid bedömningen av om koppleribrottet är grovt särskilt beaktas om den som har begått gärningen främjat tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

Kommittén har föreslagit att tillämpningsområdet för grovt koppleri bör utvidgas något genom att till de omständigheter som enligt gällande rätt särskilt skall beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt bör läggas även att brottet har avsett en verksamhet som har bedrivits i organiserad form eller som har medfört en betydande vinning för gärningsmannen. Kommitténs avsikt med den sålunda föreslagna förändringen synes bl.a. ha varit att på ett tydligare sätt än i dagens lagstiftning fånga upp sådan verksamhet som bedrivits under förhållanden likartade dem som omfattas av straffbestämmelsen i 4 kap. 1 a § brottsbalken om människohandel men där någon otillbörlig påverkan inte har kunnat visas. Som exempel anförs att en person i Sverige med kontakter i ett annat land organiserar med hjälp av dessa kontakter att flera kvinnor i prostitution kan ta sig till Sverige och där personen i fråga bl.a. upplåter bostad åt kvinnorna.

Vad först gäller kommitténs förslag att bygga ut de exemplifierande omständigheterna med att särskilt i lagtexten föra in att "brottet har avsett en verksamhet som bedrivits i organiserad form", anser regeringen, i likhet med vad bl.a. *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* anfört, att begreppet "organiserad form" är oklart. Inte minst kan man, som för övrigt påpekats av *Brottsförebyggande rådet*, ställa sig frågan hur begreppet förhåller sig till eller skall förstås i jämförelse med begreppet "organiserad brottslighet". Därtill kan även läggas att det inte torde råda något tvivel om att det förhållandet att det varit fråga om en verksamhet som någon bedrivit i organiserad form redan omfattas av det som enligt den nuvarande lagstiftningen beskrivs som ett främjande av tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning i större omfattning. Mot bakgrund härav saknas enligt regeringens mening anledning att genomföra kommitténs förslag i det nu angivna avseendet. Det nuvarande begreppet "om den som begått gärningen främjat tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning i större omfattning" bör emellertid i likhet med vad kommittén föreslagit språkligt justeras.

Regeringen delar kommitténs bedömning att det uttryckligen i lagtexten, som ett särskilt skäl att bedöma ett koppleribrott som grovt, bör anges om brottet har avsett en verksamhet som har medfört betydande vinning. Härmed utvidgas tillämpningsområdet för grovt brott. Det får överlämnas åt rättstillämpningen att i varje enskilt fall avgöra vad som utgör betydande vinning.

Sammanfattningsvis bör sålunda vid bedömningen av om ett koppleribrott är att anse som grovt särskilt beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller annars inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av annan. Enligt *Lagrådet* är det inte givet att en verksamhet som bedrivits i större omfattning eller medfört betydande vinning också inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av en annan person. Enligt *Lagrådet* bör därför ordet "annars" utgå ur tredje stycket. Regeringen godtar *Lagrådets* bedömning.

Straffmaximum för grovt koppleri bör höjas

Straffet för koppleri av normalgraden är enligt den nuvarande lagstiftningen fängelse i högst fyra år, medan straffet för grovt brott sträcker sig från fängelse lägst två till högst sex år.

Kommittén har övervägt straffsatserna för koppleribrottet men har inte föreslagit någon förändring av dessa.

Som framgår av det ovan sagda kan till bedömning enligt bestämmelsen om grovt koppleri förekomma även s.k. människohandelsliknande situationer där gärningsmannen inte kunnat överbevisas om t.ex. kravet på otillbörlig påverkan. Grovt koppleri har samma minimistraff som människohandel, två års fängelse, men maximistrafen skiljer sig åt. Som framgår av ovan är maximistrafet för grovt koppleri sex års fängelse medan det för människohandel sträcker sig ändå upp till tio års fängelse. Lagstiftaren ser mycket allvarligt på denna relativt nya typ av brottslig verksamhet. Den är ofta noggrant planerad och organiserad och innebär inte sällan att gärningsmannen skaffar sig vinning genom att hänsynslöst utnyttja andra personer, ofta kvinnor och barn. För sådana särskilt hänsynslösa fall av koppleri kan, enligt regeringens mening, den nuvarande straffskalan för grovt brott med ett maximistraff på sex års fängelse förefalla något för snäv. På grund av det anförda anser regeringen därför att starka skäl talar för en höjning av maximistrafet.

13 Övriga bestämmelser i 6 kap. brottsbalken

13.1 Subjektivt rekvisit avseende offrets ålder

Regeringens förslag: Den nuvarande bestämmelsen i 6 kap. 11 § om subjektivt rekvisit avseende offrets ålder behålls oförändrad. Några mindre språkliga justeringar görs dock.

Kommitténs förslag överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Endast ett fåtal remissinstanser har yttrat sig. Ett par remissinstanser tillstyrker eller har ingen erinran. Några remissinstanser, bl.a. *Rädda Barnen*, *RFSU* och *Föreningen Svenska UNICEF-kommittén*, anser att det bör övervägas om inte en gärningsman alltid skall dömas till ansvar när brottet riktar sig mot ett barn som inte har uppnått den ålder som föreskrivs, dvs. oavsett om gärningsmannen inte insett barnets ålder eller inte hade skälig anledning att anta att barnet inte hade uppnått den aktuella åldern.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har yttrat sig i frågan.

Skälen för regeringens förslag: Normalt krävs det uppsåt för att någon skall kunna fällas till ansvar för brott enligt 6 kap. brottsbalken. Enligt 6 kap. 11 § skall dock också den dömas som inte insåg men som hade skälig anledning att anta att den andra personen inte uppnått en viss ålder. De bestämmelser som med dagens reglering föreskriver ansvar för gärning som någon begår mot en annan person under en viss ålder finns i 4 § (sexuellt utnyttjande av underårig), 7 § (sexuellt ofredande) och 10 § (förförelse av ungdom). Bestämmelsen innebär således att det inte finns något krav på full insikt eller uppsåt vid dessa brott enligt det nuvarande 6 kap. brottsbalken såvitt avser barnets eller tonåringens ålder. Det är i stället tillräckligt med oaktsamhet. Av förarbetena till bestämmelsen framgår att den skall tillämpas med stor försiktighet och att det för

straffansvar ställs krav på en tämligen hög grad av oaktsamhet (NJA II 1962 s. 192 f.). Till ansvar skall inte dömas om barnet har en kroppsutveckling som är naturlig för den som klart passerat åldersgränsen och omständigheterna i övrigt inte ger gärningsmannen anledning att vara på sin vakt. Det är alltså i gränsfallen som gärningsmannen inte skall kunna undgå ansvar genom att hänvisa till att han eller hon inte haft säker kännedom om barnets verkliga ålder. Kommittén har, med endast ett par mindre språkliga justeringar, föreslagit att bestämmelsen skall kvarstå oförändrad. Regeringen delar kommitténs bedömning. Några remissinstanser, bl.a. *Rädda Barnen*, *RFSU* och *Föreningen Svenska UNICEF-kommittén*, anser att det bör övervägas om inte en gärningsman alltid skall dömas till ansvar när brottet riktar sig mot ett barn som inte har uppnått den ålder som föreskrivs. Men en sådan ordning skulle straffansvar alltså inträda även om gärningsmannen inte insett barnets ålder och inte heller hade skäligen anledning att anta att barnet inte hade uppnått den aktuella åldern. Regeringen delar inte denna uppfattning. Ett införande av straffrättsligt ansvar som är oberoende av uppsåt eller oaktsamhet, dvs. ett närmast strikt ansvar, strider mot grundläggande straffrättsliga principer och kan därför inte komma ifråga.

Regeringen anser således att bestämmelsen om subjektivt rekvisit i fråga om ålder bör kvarstå oförändrad. Bestämmelsen bör omfatta de brott i 6 kap. brottsbalken som föreskriver ansvar för gärning som någon begår mot en annan person under en viss ålder, dvs. brott enligt 4 § (våldtäkt mot barn), 5 § (sexuellt utnyttjande av barn), 6 § (sexuellt övergrepp mot barn), 8 § (utnyttjande av barn för sexuell posering), 9 § (köp av sexuell handling av barn) och 10 § första stycket (sexuellt ofredande).

13.2 Ansvarsfrihet i vissa fall

Regeringens förslag: Den nuvarande bestämmelsen i 6 kap. 13 § brottsbalken om åtalsbegränsning i vissa fall ersätts med en bestämmelse om ansvarsfrihet i vissa fall. Enligt bestämmelsen skall den som har begått en gärning enligt 5 §, 6 § första stycket, 8 § första stycket eller 10 § första stycket, vara fri från ansvar om det är uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp mot barnet med hänsyn till den ringa skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet samt omständigheterna i övrigt.

Kommitténs förslag överensstämmer i viss mån med regeringens förslag. Kommittén har dock föreslagit att det även i ett nytt 6 kap. brottsbalken förs in en motsvarighet till bestämmelsen i 6 kap. 13 § brottsbalken om särskild åtalsbegränsning.

Remissinstanserna: Endast ett fåtal remissinstanser har yttrat sig över kommitténs förslag. Majoriteten av dessa, bl.a. *Sveriges Domareförbund* och *Rädda Barnen*, tillstyrker eller har ingen erinran emot kommitténs förslag. *Åklagarmyndigheten i Stockholm* anser att regeln om åtalsbegränsning även bör omfatta brottet våldtäkt mot barn.

Promemorians förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Riksåklagaren* har invänt att en ansvarsfrihetsregel torde förutsätta att gärningen åtalas, vilket kan medföra vissa nackdelar i förhållande till vad som gäller i dag. *Göta hovrätt* menar att det framstår som en brist att förslaget bara innehåller en formulering om hänsyn till barnets ålder och utveckling i stället för att som tidigare lägga vikt vid skillnaden i ålder eller utveckling mellan gärningsman och barn. *Hovrätten för Västra Sverige* påpekar att särskilda ansvarsfrihetsregler av det här slaget är sparsamt förekommande i brottsbalken och att tillämpningen av dem är begränsad till gärningar för vilka inte är stadgat svårare straff än fängelse ett år respektive sex månader.

Skälen för regeringens förslag: Samtliga brott i 6 kap. brottsbalken faller under allmänt åtal. I 13 § finns emellertid en bestämmelse om särskild åtalsbegränsning. Enligt denna får åtal väckas av åklagaren endast om åtal är påkallat ur allmän synpunkt om, vid sexuellt utnyttjande av underårig enligt 4 § första stycket andra meningen eller försök till sådant brott eller vid sexuellt ofredande enligt 7 § första stycket, skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet är ringa. Bestämmelsen är begränsad till fall när det är fråga om sexuella handlingar mellan två tonåringar som skiljer sig obetydligt i ålder och utveckling. I dessa fall kan initiativet också ha tagits av den yngre parten. I fall som dessa kan straffrättsligt ingripande vara opåkallat eller t.o.m. skadligt. Som exempel på fall där åtal kan vara påkallat ur allmän synpunkt har nämnts i förarbetena att en 17-årig pojke använder en 14-årig flicka som modell för framställning av pornografisk bild utan att använda sig av tvång men i fullt medvetande om att hon hyser motvilja mot handlingarna (prop. 1983/84:105 s. 61).

Enligt kommittén bör en motsvarande bestämmelse också finnas med i ett reviderat 6 kap. brottsbalken. Även regeringen är av uppfattningen att det bör vara möjligt att i vissa fall undvika straffansvar. Med den reglering som finns i dag har åklagaren möjlighet att underlåta att väcka åtal. Om åklagaren gör bedömningen att åtal skall väckas har domstolen inte någon möjlighet att göra någon annan bedömning. Detta är enligt regeringens mening en nackdel. För att möjliggöra för domstolen att göra en annan bedömning än åklagaren och ogilla åtalet bör i stället för dagens bestämmelse en ansvarsfrihetsregel införas. Enligt regeringens bedömning bör en sådan regel utformas så att det om vissa omständigheter är för handen inte skall dömas till ansvar. *Riksåklagaren* har invänt att en ansvarsfrihetsregel torde förutsätta att gärningen åtalas, vilket kan medföra vissa nackdelar i förhållande till vad som gäller i dag. En ansvarsfrihetsregel innebär dock att åtal inte skall väckas om angivna omständigheter är för handen, eftersom gärningen då inte bör föranleda ansvar, men möjliggör samtidigt för domstolen att, i de fall åtal ändå har väckts, ogilla åtalet på den grund att gärningen inte bör föranleda något ansvar.

Frågan är vid vilka straffbestämmelser i 6 kap. som en sådan ansvarsfrihetsregel bör vara tillämplig. Fall som i dag är att bedöma som sexuellt utnyttjande av underårig enligt 6 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken kan enligt den föreslagna lagstiftningen bli att bedöma som sexuellt utnyttjande av barn enligt 6 kap. 5 § brottsbalken (se avsnitt 9.3) eller sexuellt övergrepp mot barn enligt 6 kap. 6 § första stycket brottsbalken. Om det är fråga om samlag eller annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig

med samlag skall dömas för sexuellt utnyttjande av barn. Om det är fråga om en annan sexuell handling skall dömas för sexuellt övergrepp mot barn. Fall där exempelvis en 16-årig pojke och en 14-årig flicka deltar i en helt frivillig sexuell handling faller formellt under någon av nämnda bestämmelser. Enligt regeringens bedömning bör en möjlighet finnas att inte döma till ansvar i vissa sådana fall. Detsamma bör, liksom i dag, gälla vissa fall av främjande eller annat utnyttjande av att ett barn under femton år utför sexuell posering. Det kan här röra sig om en person som är 14 år som inför sin partner sexuellt poserar. Situationer där en 15-åring på ett sexuellt sätt berör sin 14-åriga flickvän kan komma att bedömas som sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 § första stycket brottsbalken. Liksom i dag bör det även finnas en möjlighet att inte döma till ansvar i vissa sådana fall. Fall som de ovan nämnda hade varit helt straffria om den yngre personen varit fyllda 15 år. Att ingripa straffrättsligt mot sådana fall kan inte anses motiverat och skulle kunna skada såväl offer som gärningsman. Ansvarsfrihetsregeln bör således kunna tillämpas vid brott enligt 6 kap. 5 §, 6 § första stycket, 8 § första stycket samt 10 § första stycket brottsbalken.

Frågan är därefter vilka omständigheter som skall vara relevanta för straffrihet. Vid bedömningen av om ett fall skall vara straffritt bör det vara uppenbart att något övergrepp mot den underårige inte skett. Alla fall där något otillbörligt medel använts, såsom våld, tvång eller någon form av påtryckning är således uteslutna. Likaså bör gärningar begångna mot någon som står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen liksom gärningar begångna mot en person för vars vård eller tillsyn gärningsmannen skall svara på grund av myndighets beslut vara uteslutna. Enligt dagens bestämmelse skall för att åklagaren skall underlåta åtal skillnaden i ålder och utveckling mellan parterna vara ringa. Regeringen delar *Göta hovrätts* ståndpunkt att detta bör vara utgångspunkten även med en ansvarsfrihetsregel. Här torde således främst barn som kommit långt i sin mognad och som befinner sig nära åldern för sexuell självbestämmanderätt komma ifråga. Den som har begått gärningen bör endast vara obetydligt äldre och kommit obetydligt längre i sin mognad. Vidare bör hänsyn tas till omständigheterna i övrigt, i första hand parternas relation till varandra och omständigheterna under vilka den sexuella handlingen företogs. Bestämmelsen bör naturligtvis tillämpas med stor försiktighet och efter en noggrann bedömning av det enskilda fallet. Bestämmelsen bör som i dag främst gälla fall då det är fråga om helt frivilliga kontakter mellan två tonåringar som skiljer sig obetydligt i ålder och utveckling.

Hovrätten för Västra Sverige påpekar att särskilda ansvarsfrihetsregler av det här slaget är sparsamt förekommande i brottsbalken och att tillämpningen av dem är begränsad till gärningar för vilka inte är stadgat svårare straff än fängelse ett år respektive sex månader. Regeringen är medveten om att det i andra fall där ansvarsfrihetsregler finns, inte är fråga om straffrihet för så pass allvarliga brottstyper som det här är fråga om. Brottet sexuellt utnyttjande av barn har fängelse som straffminimum och fängelse fyra år som straffmaximum. Brottet sexuellt övergrepp mot barn har fängelse som straffminimum och fängelse två år som straffmaximum. Det bör dock beaktas att under dessa bestämmelser kan hamna fall som ligger mycket nära helt frivilliga icke straffbara sexuella handlingar.

De fall som är straffvärda bör ha fängelse i straffskalan eftersom sexuella övergrepp mot barn är något som regeringen ser mycket allvarligt på. Är det emellertid uppenbart att något sexuellt övergrepp mot den underårige inte har skett bör en möjlighet finnas att förklara handlingen straffri.

13.3 Försöksbrott m.m.

Regeringens förslag: Straffansvaret för försök utvidgas till att omfatta även utnyttjande av barn för sexuell posering och grovt utnyttjande av barn för sexuell posering. Straffansvaret för förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja brott utvidgas till att omfatta grovt utnyttjande av barn för sexuell posering.

Kommitténs förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Kommittén har dock föreslagit att straffansvaret för förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja brott utvidgas till att omfatta även brottet grovt sexuellt utnyttjande. Kommittén har inte föreslagit någon utvidgning av straffansvaret för försök.

Remissinstanserna: De remissinstanser som yttrat sig tillstyrker eller har ingen erinran emot kommitténs förslag

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har yttrat sig i frågan.

Bakgrund: Av 6 kap. 12 § följer att för försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, grovt sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårige, grovt sexuellt utnyttjande av underårige, koppleri och grovt koppleri skall dömas till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap. Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårige och grovt koppleri samt underlåtenhet att avslöja sådant brott.

Skälen för regeringens förslag: Enligt kommittén bör någon utvidgning av de brott som är straffbara på försöksstadiet inte göras. Kommittén har föreslagit att straffansvaret för förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja brott bör utvidgas till att omfatta även brottet grovt sexuellt utnyttjande i kommitténs förslag (grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning i regeringens förslag). Flertalet av de gärningar som omfattas av kommitténs förslag omfattas av regeringens förslag till ny bestämmelse om våldtäkt. Några skäl till varför övriga gärningar i bestämmelsen om grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning bör vara kriminaliserade på ett så tidigt stadium har dock enligt regeringens uppfattning inte framkommit.

När det gäller grovt utnyttjande av barn för sexuell posering gör regeringen emellertid en annan bedömning. Liksom vid grovt koppleri kan grovt utnyttjande av barn för sexuell posering föregås av noggrann planering inom en väl utvecklad organisation eller mellan, ibland, ett stort antal människor. Inte sällan torde pengar lämnas eller tas emot som betalning. Även grovt utnyttjande av barn för sexuell posering är ett allvarligt brott. Dessa omständigheter talar enligt regeringens mening för att det bör finnas en möjlighet att ingripa redan innan brottet fullbordas. Till

detta kommer att EU-rambeslutet om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi föreskriver att varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att straffbelägga försök att tvinga ett barn till att delta i pornografiska föreställningar eller att dra vinning av eller på annat sätt utnyttja ett barn för pornografiska föreställningar samt att rekrytera ett barn till deltagande i pornografiska föreställningar (artikel 4.2 jämfört med artikel 2 a och b). Enligt rambeslutet finns således en skyldighet att straffbelägga försök till utnyttjande av barn för sexuell posering.

Starka skäl finns således att straffbelägga brottet utnyttjande av barn för sexuell posering på försöksstadiet liksom brottet grovt utnyttjande av barn för sexuell posering på försöks-, planerings- och förberedelsestadierna liksom för att underlåta att avslöja sådant brott. Beaktande det ovan anförda och de ändringar som i övrigt föreslås i 6 kap. brottsbalken bör således försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, köp av sexuell handling av barn, köp av sexuell tjänst, koppleri och grovt koppleri vara straffbart. Detsamma gäller förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering samt grovt koppleri liksom underlåtenhet att avslöja sådana brott.

14 Barnpornografibrott

14.1 Straffmaximum för grovt barnpornografibrott höjs

Regeringens förslag: Straffmaximum för grovt barnpornografibrott höjs till fängelse sex år.

Promemorians om Sveriges antagande av rambeslutet förslag: I promemorian Sveriges antagande av rambeslut om åtgärder för att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi görs bedömningen att maximistraflet för grovt barnpornografibrott måste höjas till minst fem års fängelse för att uppfylla kraven i rambeslutet.

Remissinstanserna: Inte någon remissinstans har invänt emot promemorians bedömning. *Stockholms tingsrätt* har emellertid förordat att inarbetade inhemska straffskalor används, varför det enligt tingsrättens mening således är lämpligt att använda ett maximistraflet om sex års fängelse. *ECPAT Sverige* anser att grovt barnpornografibrott bör föranleda ett högre maximistraflet än vad rambeslutet föreskriver.

Skälen för regeringens förslag: Straffet för barnpornografibrott är fängelse i högst två år, eller, om brottet är ringa, böter eller fängelse i högst sex månader. För grova uppsåtliga brott döms för grovt barnpornografibrott till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om det har begåtts

yrkesmässigt eller i vinstsyfte, utgjort ett led i brottslig verksamhet som utövats systematiskt eller i större omfattning, avsett en särskilt stor mängd bilder eller avsett bilder där barn utsätts för särskilt hänsynslös behandling.

Artikel 5 i EU-rambeslutet om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi anger vilka påföljder medlemsstaterna skall föreskriva för de handlingar som skall vara straffbelagda i rambeslutet. Av punkten 2 c) framgår att minsta föreskrivna maximistraff för vissa grövre former av barnpornografibrott skall vara åtminstone fem års fängelse.

För att svensk lagstiftning skall uppfylla rambeslutets påföljdsbestämelse i denna del bedöms en skärpning av maximistraffet för grovt barnpornografibrott påkallad (se prop. 2003/04:12, bet. 2003/04:JuU9, rskr. 2003/04:108). Den svenska straffskalan skall därvid åtminstone ligga i linje med vad som föreskrivs i rambeslutet. Således måste straffmaximum för grovt barnpornografibrott höjas till åtminstone fem år. Lika med *Stockholms tingsrätt* anser regeringen att ett maximistraff på fängelse i sex år passar bättre in i den svenska straffrättsliga systematiken. En straffskärpning är också motiverad från sakliga utgångspunkter. En höjning av straffskalan från fyra till sex års fängelse torde ge goda möjligheter för domstolarna att göra en nyanserad straffmätning vid särskilt allvarliga fall av grovt barnpornografibrott och därvid beakta brottets allvar. Någon generell höjning av straffen för grovt barnpornografibrott är dock inte regeringens avsikt. Regeringen föreslår att straffmaximum för grovt barnpornografibrott höjs till fängelse sex år.

15 Preskription

15.1 Den särskilda preskriptionsbestämmelsen för sexualbrott mot barn utvidgas

Regeringens förslag: Preskriptionstiden enligt 35 kap. 4 § brottsbalken för vissa sexualbrott mot barn förlängs på så sätt att preskriptionstiden börjar löpa först från den dag barnet fyller eller skulle ha fyllt 18 år. Preskriptionsbestämmelsens tillämpningsområde skall omfatta brotten i 6 kap. 1–6 §§, 8 § tredje stycket samt 12 § och försök till sådana brott. Bestämmelsen skall inte längre omfatta samlag med avkomling och samlag med syskon.

Kommitténs förslag överensstämmer i stor utsträckning med regeringens förslag. Kommittén har dock föreslagit en något annorlunda utformning av lagtexten samt att tillämpningsområdet för bestämmelsen bör utvidgas till att omfatta också vissa andra brott.

Remissinstanserna: Kommitténs förslag har fått ett blandat mottagande. Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig, bl.a. *Malmö tingsrätt*, *Åklagarmyndigheten i Malmö*, *Åklagarmyndigheten i Göteborg*, *Stockholms kommun*, *Barnombudsmannen*, *Rädda Barnen*, *BRIS*, *RFSU* och *Föreningen svenska UNICEF-kommittén*, tillstyrker förslaget, medan ett flertal remissinstanser, bl.a. *Göta hovrätt*, *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Åklagarmyndigheten i Linköping*, *Åklagarmyndigheten i*

Umeå, Åklagarmyndigheten i Västerås, Justitiekanslern, Riksåklagaren och Sveriges Domareförbund, är tveksamma till förslaget. Som skäl mot att ytterligare förlänga preskriptionstiden anförs bl.a. rättssäkerhetsskäl, att förslaget får ringa eller ingen praktisk betydelse samt att den tidigare reformen bör utvärderas innan ändringar görs. *Domstolsverket* pekar på att borttagande av kravet på dubbel straffbarhet i förening med ändrad preskriptionstid när det gäller koppleri kan leda till tillämpningssvårigheter i fråga om huruvida ett koppleribrott kan anses ha riktats mot någon. *Kvinnofronten* anser att preskriptionstiden för alla sexualbrott mot barn bör beräknas från offrets 18-årsdag, att preskriptionstiden när det gäller sexuella övergrepp mot barn bör vara 50 år samt att även sexuellt umgänge med avkomling och sexuellt umgänge med syskon skall omfattas av den förlängda preskriptionstiden.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Rikspolisstyrelsen* och *ECPAT Sverige* anser att brottet sexuellt utnyttjande av barn i 6 kap. 8 § första stycket i promemorians förslag bör omfattas av den särskilda preskriptionsbestämmelsen. *Rädda Barnen* anser att brottet sexuellt ofredande i 6 kap. 7 § första stycket i dess nuvarande lydelse liksom brottet människohandel för sexuella ändamål och barnpornografibrottet bör omfattas av den särskilda preskriptionsbestämmelsen. *Brottsoffermyndigheten* anser att även mindre allvarliga sexualbrott bör omfattas av den särskilda preskriptionsbestämmelsen.

Bakgrund: De allmänna bestämmelserna om preskription finns i 35 kap. brottsbalken. Preskriptionstiden är bestämd till ett visst antal år beroende på det straff som högst kan följa på brottet (35 kap. 1 § brottsbalken). Preskriptionstiden löper enligt huvudregeln från den dag då brottet begicks till och med den dag som har samma datum som denna. Preskriptionstiden skall dock beräknas på särskilt sätt för vissa angivna brott.

Enligt 35 kap. 4 § brottsbalken börjar preskriptionstiden för de grövre sexualbrotten mot barn under 15 år löpa först när barnet fyllt eller skulle ha fyllt 15 år. Har brott som avses i 6 kap. 1-4 §§ och 6 § brottsbalken eller försök till sådana brott begåtts mot barn under 15 år skall preskriptionstiden räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år. Detta innebär ett avsteg från huvudprincipen att preskriptionstiden börjar löpa när brottet begås och medför alltså att preskriptionstiden för sådana brott blir längre än för andra brott med samma straffskala.

Regler om absoluta preskriptionstider finns i 35 kap. 6 § brottsbalken. Med absoluta preskriptionstider avses tider som gäller oberoende av om någon preskriptionshindrande åtgärd (häktning eller delgivning av åtal) har kommit till stånd. Påföljd får inte i något fall dömas ut sedan en viss tid har förflutit från den dag då preskriptionstiden enligt 4 § börjar löpa.

Bestämmelsen om förlängd preskriptionstid i 35 kap. 4 § brottsbalken infördes den 1 januari 1995 (prop. 1994/95:2, bet. 1994/95:JuU5, rskr. 1994/95:58). I propositionen anförde regeringen att man i och för sig delar den grundläggande inställningen, som hade framförts av Lagrådet, att det är olyckligt om olika brott med likartat straffvärde har olika preskriptionstider. Regeringen konstaterade emellertid att det redan hade gjorts avsteg från de generella bestämmelserna om preskription i fråga om vissa brott, bl.a. bokföringsbrott, varvid utgångspunkten för preskrip-

tionstidens beräknande förelagts till annan – senare – tidpunkt än dagen för brottets begående. Regeringen konstaterade att den föreslagna regleringen sålunda inte innebar en principiell nyhet. Regeringen anförde vidare att en särbehandling av sexualbrott mot barn i preskriptionshänseende har starka skäl för sig. Sexualbrott mot barn intar en särställning i det att de i många fall inte ger några synliga skador. De sexuella övergreppen är sällan förenade med något nämnvärt fysiskt våld, eftersom den som begår gärningen ofta befinner sig i en sådan överlägsen position att han eller hon inte behöver tillgripa något våld för att driva igenom sin vilja. Skadorna ligger i stället regelmässigt på det psykiska planet och kan vara både svåra och livslånga. Ett barn som utsätts för sexuella övergrepp förmår ofta av olika skäl inte berätta om vad det varit utsatt för förrän det kommer upp i de övre tonåren. Det är först då som barnet nått sådan självständighet och mognad att det kan berätta vad det varit med om. Sexuella övergrepp mot barn upptäcks därför i många fall inte förrän lång tid förflutit. Inte sällan kan de då vara preskriberade. Regeringen underströk att det straffrättsliga sanktionssystemet har en central roll för att bekämpa sexuella övergrepp. Höga krav måste därför ställas på att regelsystemet är utformat så att det medger en effektiv lagföring. Om bevisläget är sådant att den som har gjort sig skyldig till sexuellt övergrepp på ett barn kan överbevisas härom när brottet uppdagas skulle det enligt regeringens uppfattning vara stötande om preskriptionsreglerna skulle lägga hinder i vägen för en lagföring. Om preskriptionstiden förlängs skulle den som hade utsatts för övergrepp som barn härigenom kunna få upprättelse även då en lång tid förflutit från händelsen och möjligheterna att få skadestånd skulle öka.

Regeringen ansåg att de rättspolitiska argument, av innebörd att straffanspråket uttunnas med tiden och att gärningsmannen efter viss tid bör vara fredad mot ingripande, som uppstår preskriptionsinstitutet väger lätt mot intresset av att kränkningar av detta slag beivras.

Regeringen fann sammantaget att övervägande skäl förelåg för en förlängning av preskriptionstiden. Regeringen ansåg dock att en sådan förlängning är motiverad endast då det rör sig om allvarliga kränkningar.

Skälen för regeringens förslag

Preskriptionstiden bör beräknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år

Kommittén föreslår att preskriptionstiden i 35 kap. 4 § brottsbalken skall förlängas på så sätt att tiden bör räknas från det att barnet har fyllt eller skulle ha fyllt 18 år. Enligt kommittén bör åldersgränsen höjas från 15 till 18 år eftersom det är angeläget att säkerställa att regelsystemet utformas i linje med FN:s barnkonvention. Enligt barnkonventionen är varje människa under 18 år att anse som ett barn om inte personen blivit myndig tidigare enligt den lag som gäller för personen (art. 1). Konventionsstaterna har påtagit sig att skydda barn mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp (art. 34). I detta sammanhang bör framhållas att det är av särskild vikt att regelsystemet utformas så att det medger en effektiv lagföring. De rättspolitiska överväganden som framfördes till stöd för att förlänga preskriptionstiderna för sexualbrott mot barn under 15 år är relevanta även i åldersgruppen 15–18 år. Den nu aktuella refor-

men syftar bl.a. till att stärka skyddet för barn och det framstår därför som angeläget att även barn i åldersgruppen 15–18 år ges det skydd som de särskilda preskriptionstiderna innebär. I artikel 8.6 i EU:s rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi anges att varje medlemsstat skall vidta nödvändiga åtgärder för att möjliggöra att åtminstone de allvarligaste brotten som avses i rambeslutets artikel 2 kan åtalas i enlighet med nationell lag efter det att offret uppnått myndighetsålder. Också denna artikel tar således sin utgångspunkt i offrets myndighetsålder. Enligt kommittén är också den internationella utvecklingen på området att allt fler länder knyter preskriptionstidens början till barnets myndighetsålder i stället för till brottstillfället.

För att ytterligare förbättra möjligheter att lagföra förövare av de brott som anges i 35 kap. 4 § andra stycket brottsbalken ansluter regeringen sig till kommitténs förslag att åldersgränsen bör bestämmas till 18 år. Det stämmer väl överens med regeringens grundsyn att det särskilda skydd som barn skall ha bör gälla upp till 18 års ålder. Förslaget stöds också av en majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig. Genom denna förlängning av preskriptionstiden tillskapas också en reglering som stämmer väl överens med barnkonventionens grundläggande principer och regler och med det ovan nämnda rambeslutet.

Preskriptionstiden bör förlängas för ytterligare vissa sexualbrott mot barn

Frågan uppkommer då om vilka brott som bör omfattas av den särskilda preskriptionsbestämmelsen. Vid denna bedömning måste såväl kommitténs förslag som rambeslutets reglering beaktas.

Kommittén föreslår att tillämpningsområdet för preskriptionsbestämmelsen i 35 kap. 4 § brottsbalken utvidgas till att även omfatta vissa brott vars minimistraff är dagsböter.

I ovan nämnda artikel 8.6 i EU:s rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi anges att åtminstone de allvarligaste brotten som avses i rambeslutets artikel 2 kan åtalas i enlighet med nationell lag efter det att offret uppnått myndighetsålder. I bestämmelsen preciseras inte närmare vilka brott enligt artikel 2 som skall anses vara så allvarliga att de bör omfattas av de i artikeln föreskrivna kraven på en särskilt lång preskriptionstid. Därför ter det sig rimligt att tolka bestämmelsen på så sätt att avsikten är att medlemsstaterna skall ges ett visst utrymme att själva avgöra vilka brott som skall omfattas av preskriptionsbestämmelsen. Av de gärningar som anges i artikel 2 i rambeslutet är det endast följande straffbestämmelser som i dag inte omfattas av den särskilda preskriptionsbestämmelsen i 35 kap. 4 § brottsbalken – köp av sexuell handling av barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, koppleri och grovt koppleri.

I det lagstiftningsärendet då den särskilda preskriptionsbestämmelsen för sexualbrott mot barn infördes uttalade regeringen att en förlängning av preskriptionstiderna är motiverad endast då det rör sig om allvarliga kränkningar. Detta ställningstagande är alltså gällande. Med hänsyn till de rättspolitiska skäl som bär upp reglerna om preskription kan det inte komma i fråga att göra de särskilda bestämmelserna tillämpliga på alla sexualbrott mot barn oavsett brottets allvar. Regeringen menar att en ut-

vidgning av sådant slag rimmar mindre väl med den begränsning som alltså bör präglade denna speciella preskriptionsreglering, nämligen att den förlängning som regeln innebär är motiverad endast då det rör sig om allvarliga kränkningar. Därvid kan konstateras att detta synsätt tycks svara väl mot den uppfattning som råder inom övriga medlemsstater inom EU eftersom åtagandet i den ovannämnda bestämmelsen i rambeslutets artikel 8.6 begränsats till att omfatta endast de allvarligaste brotten i rambeslutets artikel 2. I det sammanhanget kan påpekas att regeringen i tidigare sammanhang gjort bedömningen att exempelvis brott som avses i bestämmelsen om sexuellt ofredande, där minimistraflet är dagsböter, typiskt sett inte uppfyller kriteriet om att endast allvarliga kränkningar bör omfattas av den förlängda preskriptionstiden. Riksdagen har godtagit denna bedömning (prop. 1994/95:2, bet. 1994/95:JuU5, rskr 1994/95:58). Därefter har frågan om förlängning av preskriptionstiden i vissa fall av sexuellt ofredande tagits upp av Barnpornografiutredningen (SOU 1997:29), vars förslag emellertid inte har lett till lagstiftning (prop. 1997/98:43 s. 52). I direktiven till Sexualbrottskommittén uppdrog regeringen åt kommittén att ta under förnyat övervägande om det finns skäl att förlänga preskriptionstiden även för sexuellt ofredande av barn under 15 år. Vad som sedan regeringens tidigare ställningstagande har framkommit föranleder emellertid inte regeringen att göra någon annan bedömning än den tidigare gjorda. Även om det också vid brott som omfattas av nämnda bestämmelser kan vara svårt för barnet att berätta vad det varit med om före det kommit upp i de övre tonåren anser regeringen sammanfattningsvis att det inte är motiverat att göra de särskilda preskriptionsbestämmelserna tillämpliga på brott där minimistraflet är dagsböter.

Även för att avgöra frågan om tillämpningsområdet för 35 kap. 4 § brottsbalken bör utvidgas till att omfatta ytterligare brott beskrivna i rambeslutets artikel 2 finns det enligt regeringens uppfattning anledning att hämta ledning från de straffskalor som knutits till de brott som aktualiseras, dvs. köp av sexuell handling av barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, koppleri och grovt koppleri.

Vid en jämförelse av straffskalorna avseende ovan angivna brott kan konstateras att brottet grovt utnyttjande av barn för sexuell posering och koppleribrottets respektive straffskala är betydligt strängare än brotten köp av sexuell handling av barn respektive utnyttjande av barn för sexuell posering. Straffskalan för grovt utnyttjande av barn för sexuell posering är fängelse lägst sex månader och högst sex år, för koppleri fängelse i högst fyra år och för grovt koppleri fängelse i lägst två och högst åtta år. För brotten köp av sexuella handlingar av barn och utnyttjande av barn för sexuell posering är straffskalan böter eller fängelse i högst två år. Som tidigare anförts anser regeringen att brott med böter i straffskalan inte anses som så allvarliga att de bör omfattas av bestämmelsen om förlängd preskriptionstid. Med en sådan avgränsning som den ovan angivna bör även rambeslutets åtagande anses väl tillgodosett. Mot den tidigare angivna bakgrunden framstår det därför som lämpligt att, utöver de brott som i dag omfattas av tillämpningsområdet för 35 kap. 4 § brottsbalken, även låta grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, koppleri och grovt koppleri i framtiden omfattas. I likhet med övriga uppräknade brott

i 35 kap. 4 § brottsbalken föreslår regeringen att preskriptionsbestämmelsen skall bli tillämplig redan på försöksstadiet för dessa brott.

Domstolsverket pekar på att borttagande av kravet på dubbel straffbarhet i förening med ändrad preskriptionstid när det gäller koppleri kan leda till tillämpningssvårigheter i fråga om huruvida ett koppleribrott kan anses ha riktats mot någon. Regeringen instämmer i att koppleribrottet har en något annan karaktär än övriga angivna sexualbrott mot barn eftersom koppleribrottet inte bara är ett brott mot person utan även ett brott mot allmänna intressen. Detta innebär att det i vissa fall därför kan vara oklart om någon målsägande finns och därmed när brottet preskriberas. Enligt regeringens bedömning bör problemen emellertid inte överdrivas. I de fall brottet inneburit ett främjande eller ekonomiskt utnyttjande av att ett barn har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning enligt paragrafens första stycke torde brottet i det stora flertalet fall vara att bedöma som brott mot person. Om emellertid andra stycket i koppleribestämmelsen aktualiseras torde i flertalet fall brottet vara riktat mot allmänna intressen och någon målsägande således inte aktualiseras.

Rädda Barnen har föreslagit att även barnpornografibrottet skall omfattas av den särskilda preskriptionsbestämmelsen. Sexualbrottskommittén har emellertid inte övervägt frågan, varför beredningsunderlag saknas för ställningstagande i frågan.

I 35 kap. 4 § i dess lydelse i dag omfattas även brotten sexuellt umgänge med avkomling respektive sexuellt umgänge med syskon i 6 kap. 6 § brottsbalken. Kommittén har föreslagit att straffbestämmelsen inte skall omfattas av den särskilda preskriptionsbestämmelsen om sexualbrott mot barn. Kommitténs skäl härför är att kommittén av systematiska skäl har föreslagit att straffbestämmelsen flyttas till 7 kap. brottsbalken om brott mot familj. Som framgår av avsnitt 10 föreslår dock inte regeringen att bestämmelsen flyttas till 7 kap. brottsbalken. Brottet sexuellt umgänge med avkomling avser endast avkomling som är över 18 år. Brottet sexuellt umgänge med syskon kan i princip endast aktualiseras när bägge syskon är 15 år fyllda. Sistnämnda brott har ett maximistraff på fängelse i ett år och bör enligt regeringens mening inte betraktas som ett brott av så allvarlig art att förlängd preskriptionstid är motiverad. Till detta kommer att straffansvar kan utkrävas av båda syskonen. Mot bakgrund av det anförda finns enligt regeringens bedömning inte skäl för att dessa brott bör omfattas av den särskilda preskriptionsbestämmelsen beträffande sexualbrott mot barn.

Med de ändringar av straffbestämmelserna om sexualbrott i 6 kap. brottsbalken som föreslås bör således följande brott, när det begåtts mot en person som inte fyllt 18 år, omfattas av bestämmelsen i 35 kap. 4 § brottsbalken om förlängd preskriptionstid – våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, koppleri och grovt koppleri.

16 Kravet på dubbel straffbarhet vid brott som begåtts utomlands

16.1 Kravet på dubbel straffbarhet vid brott som begåtts utomlands tas bort i vissa fall

Regeringens förslag: Det skall inte längre krävas dubbel straffbarhet för att i Sverige kunna döma för allvarliga i utlandet begångna sexualbrott mot barn under 18 år. De brott som avses är brott enligt 6 kap. 1–6 §§, 8 § tredje stycket och 12 § brottsbalken eller försök till sådana brott om brottet begåtts mot en person som inte fyllt 18 år. När det gäller dessa brott skall svensk domstol inte heller vara bunden av vilket straff som är föreskrivet på gärningsorten.

Kommitténs förslag överensstämmer i stor utsträckning med regeringens förslag. Kommittén har dock föreslagit att undantaget bör regleras i 2 kap. 3 § brottsbalken. Vidare bör, enligt kommitténs förslag, undantaget omfatta även brottet sexuell exploatering av ungdom i den del som avser köp av sexuella handlingar samt människohandel för sexuella ändamål och försök därtill.

Remissinstanserna: Flertalet av de remissinstanser som har yttrat sig, däribland *Stockholms tingsrätt*, *Riksåklagaren*, *Åklagarmyndigheten i Stockholm*, *Åklagarmyndigheten i Göteborg*, *Sveriges Domareförbund*, *Barnombudsmannen* och *Rädda Barnen* tillstyrker eller har inte någon erinran mot kommitténs förslag. *Kvinnofronten* anser att kravet på dubbel straffbarhet bör tas bort när det gäller alla sexualbrott mot barn. Ett par remissinstanser, *Hovrätten över Skåne och Blekinge* och *Riksåklagaren*, ifrågasätter om straffvärdet för alla de brott som omfattas av förslaget är sådant att det finns skäl att frångå kravet på dubbel straffbarhet. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser att undantaget från kravet på dubbel straffbarhet bör tas in i 2 § i stället för i 3 § i 2 kap. brottsbalken. *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* framför tvekan om huruvida förslaget är förenligt med folkrätten och anser att i vart fall Internationella straffrättsutredningens arbete bör avvaktas. *Göta hovrätt* anser att frågan bör utredas ytterligare innan någon ändring görs. *Domstolsverket* pekar på att borttagande av kravet på dubbel straffbarhet i förening med ändrad preskriptionstid när det gäller koppleri kan leda till tillämpningssvårigheter i fråga om huruvida ett koppleribrott kan anses ha riktats mot någon.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *ECPAT Sverige*, *Rädda Barnen* och *Brottsoffermyndigheten* anser att även brottet sexuellt utnyttjande av barn i 6 kap. 8 § första stycket i promemorians förslag bör undantas från kravet på dubbel straffbarhet. *Barnombudsmannen* anser att även brotten sexuellt ofredande i 6 kap. 7 § första stycket i dess nuvarande lydelse liksom brottet människohandel för sexuella ändamål bör undantas från kravet på dubbel straffbarhet.

Bakgrund: Frågan om svensk domstols behörighet regleras i huvudsak i 2 kap. brottsbalken. Av bestämmelserna i 2 kap. 1 § brottsbalken framgår att svenska domstolar alltid har domsrätt över brott som är be-

gångna i Sverige. I 2 kap. 4 § brottsbalken stadgas att brott skall anses begånget där den brottsliga handlingen företogs, där brottet fullbordades eller, vid försök, där det avsedda brottet skulle ha fullbordats. Därutöver ger regelverket svenska domstolar en formellt sett mycket vidsträckt behörighet att döma också över brott som har begåtts utomlands (extraterritoriell lagstiftning). Behörigheten att döma över utomlands begångna brott är i vissa avseenden underkastad begränsningar i form av exempelvis krav på åtalsförordnande av regeringen eller den regeringen bemyndigat härtill för att åtal skall få väckas. En annan begränsning är att s.k. dubbel straffbarhet skall föreligga. Med det menas att gärningen skall vara straffbar såväl i Sverige som i det land där den begicks.

Bestämmelserna i 2 kap. 2 § brottsbalken reglerar brott som har begåtts utom riket av vissa personkategorier. Enligt 2 kap. 2 § första stycket omfattar svensk domsrätt i princip alla av svenska medborgare begångna brott. Med svensk medborgare jämställs utlänning med hemvist i Sverige. Av paragrafens första stycke framgår också att den svenska behörigheten även kan sträcka sig till brott som begåtts utom riket av andra utlänningar, exempelvis utlänning som efter brottet har blivit svensk medborgare eller utlänning som vistas i Sverige, om brottet i sistnämnda fall renderar fängelse i mer än sex månader. I 2 kap. 2 § andra stycket brottsbalken återfinns vissa särskilda begränsningsregler för de fall som första stycket tar sikte på. Där föreskrivs ett krav på s.k. dubbel straffbarhet. För brott som begåtts inom ett område som inte tillhör någon stat föreskrivs ett krav på att brottet, enligt svensk rätt, kan leda till annan påföljd än böter för att svensk domsrätt skall föreligga. För samtliga fall som regleras i paragrafen gäller att domstolen enligt 2 kap. 2 § tredje stycket inte får döma till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten. Bestämmelsen om krav på dubbel straffbarhet som huvudregel även för svenska medborgare infördes år 1972 och föranleddes bl.a. av att Sverige hade tillträtt den Europeiska konventionen 1970 om brottmålsdoms internationella rättsverkningar. Den ordning som gällde före reformen byggde på utgångspunkten att svenska medborgare borde följa svensk lag även vid utlandsvistelser. Enligt artikel 35 i den nämnda konventionen får åtal inte väckas på nytt för gärning vilken redan prövats av konventionsstat. Det gäller även om den tilltalade frikänts på grund av att hans eller hennes gärning inte utgjort brott enligt den statens lag. Mot denna bakgrund ansågs det orimligt om en person i en sådan situation skulle kunna åtalas i Sverige endast av det skäl att hans eller hennes gärning ännu inte hade prövats i den andra staten. Som skäl för att krav på dubbel straffbarhet skall finnas brukar anföras att det står i överensstämmelse med den folkrättsliga non-interventionsprincipen; dvs. att stater inte skall lägga sig i varandras inre angelägenheter. Tillskyndare av principen brukar också ifrågasätta om det står i överensstämmelse med den straffrättsliga legalitetsprincipen att bestraffa en gärning som är straffri enligt lagen på gärningsorten.

Enligt svensk rätt skall dubbel straffbarhet föreligga in concreto, dvs. det fordras att den konkreta gärningen som sådan är straffbar i den stat där den begås. Det räcker således inte med att gärningen i fråga hör till en viss typ av gärning som är kriminaliserad också i den stat där den begås. I 1972 års lagstiftningsärende uttalas att även gärningsortens preskriptionsregler måste beaktas samt att den utländska lagen är av rele-

vans så som den ser ut ända fram till domen (prop. 1972:98 s. 100 ff.). Utgångspunkten är att det är den utländska lagen sådan den ser ut då åtal väcks som är intressant. Skulle det vara mer gynnsamt för den tilltalade skall dock den svenska domstolen beakta även lagen vid gärningstillfället eller vid varje tidpunkt innan slutlig dom meddelas.

I 2 kap. 3 § brottsbalken finns ytterligare regler som ger svenska domstolar behörighet att döma över brott som har begåtts utomlands. Något krav på dubbel straffbarhet uppställs inte för dessa fall. Däremot gäller generellt ett krav på åtalsförordnande. Enligt 2 kap. 3 § 6 är svensk domstol behörig att döma över vissa angivna brottstyper oavsett var brottet är begånget och oavsett av vem. Bestämmelsen är ett uttryck för den s.k. universalitetsprincipen. Enligt 2 kap. 3 § 7 är svensk domstol också behörig att döma för andra särskilt allvarliga brott. Bestämmelsen stadgar att svensk behörighet föreligger, oavsett anknytning till Sverige, om det lindrigaste straff som i svensk lag är stadgat för brottet är fängelse i fyra år eller däröver. Bestämmelsen tillkom år 1972 i samband med införandet av den i 2 § ovannämnda regeln om dubbel straffbarhet som förutsättning för svensk domsrätt (prop. 1972:98). Motivet bakom införandet av denna punkt torde närmast ha varit att undandöja risken för att avsaknaden av svensk jurisdiktion skulle kunna framstå som stötande i ett enskilt fall. Av sexualbrotten är det endast brotten grov våldtäkt och grov våldtäkt mot barn som har ett lägsta straff som är så högt att det inte krävs att gärningen är straffbar där den begicks. I specialstraffrätten görs vidare vissa undantag från kravet på dubbel straffbarhet. Ett uttryckligt sådant görs t.ex. i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor. Efter en lagändring år 1999 stadgas att den som begått brott enligt lagen döms vid svensk domstol även om 2 kap. 2 eller 3 § brottsbalken inte är tillämplig. Undantaget från kravet på dubbel straffbarhet motiverades främst med ingreppets grymhet och att lagen annars skulle kunna kringgåas (prop. 1998/99:70 s. 6). Även andra lagar såsom lagen (2002:444) om straff för finansiering av särskilt allvarlig brottslighet i vissa fall m.m. innehåller bestämmelser om undantag från kravet på dubbel straffbarhet.

Skälen för regeringens förslag: Kommittén föreslår att kravet på dubbel straffbarhet bör tas bort beträffande ett flertal sexualbrott mot barn. Kommittén gör bedömningen att det är på området kommersiell sexuell exploatering av barn som ett slopande eller en begränsning av kravet på dubbel straffbarhet har störst betydelse. I betänkandet pekas i det sammanhanget på att eventuella skillnader beträffande vilka handlingar som är kriminaliserade inte i praktiken utgör det primära problemet vid lagföringen. Det främsta hindret är i stället svårigheter att få fram uppgifter om vilken lagstiftning som gäller på gärningsorten. Kommittén menar att ett slopande av kravet på dubbel straffbarhet skulle kunna medföra en ökad effektivitet i lagföringshänseende.

När det gäller frågan om vilken åldersgräns som bör gälla för undantaget från kravet på dubbel straffbarhet framhålls i betänkandet att åldersgränsen för brottsoffret bör anpassas till barnkonventionens bestämmelser, dvs. barn under 18 år.

Kommittén föreslår också att undantaget från dubbel straffbarhet bör omfatta även försök till brott i den utsträckning brotten är straffbara på försöksstadiet.

Det finns inte i något internationellt instrument någon absolut förpliktelse att slopa kravet på dubbel straffbarhet såvitt avser sexualbrott mot barn. Barnkonventionens krav på internationellt samarbete för att genomföra rättigheterna i konventionen skulle emellertid kunna hävdas innebära att det uppställs krav på att varje stat har effektiva medel för att lagföra enskilda medborgare som kränker barns rättigheter utomlands.

Oavsett vilka förpliktelser för Sverige som kan utläsas ur olika internationella instrument visar dessa dock att det råder en internationell samsyn när det gäller det förkastliga i och allvarliga med sexuellt utnyttjande av barn, och att en extraterritoriell lagstiftning således fyller en viktig funktion i kampen mot sådan brottslighet. Det bör också understrykas att Sverige i olika sammanhang aktivt har agerat för och fört fram en sådan ståndpunkt.

Vuxnas sexuella övergrepp som begås utomlands mot barn vid den s.k. barnsexturismen utgör allvarliga kränkningar av barns grundläggande rättigheter och mänskliga värdighet. Det kan inte anses vara en tillfredsställande ordning att sådana handlingar som bedöms som allvarliga sexualbrott mot barn enligt svensk lag kan begås av t.ex. svenska medborgare som besöker andra länder där förfarandet inte är straffbelagt. De allvarliga sexualbrott som bör undantas från kravet är så allmänt kända att svenskar utomlands bör förutsättas kunna anpassa sitt beteende efter de aktuella straffbestämmelserna.

Utifrån dessa principiella ställningstaganden kan regeringen konstatera att goda skäl talar för ett slopande i vissa fall av kravet på dubbel straffbarhet när det gäller utomlands begångna allvarliga sexualbrott mot barn. En lämplig avgränsning för tillämpning av den nya regleringen är att barnet som brottet begåtts mot skall vara under 18 år och att regeln skall vara tillämplig på försök till sådana brott där straffansvar för försöksbrott är föreskrivet.

När det gäller vilka brottstyper den föreslagna undantagsregeln skall träffa menar regeringen, också i likhet med kommittén, att den grundläggande inställningen bör vara att olika brott med likartat straffvärde bör behandlas på ett likartat sätt i lagstiftningen. I betänkandet konstateras att undantagsregeln inte bör omfatta brott med böter i straffskalan.

Vad gäller de brott som anges i 6 kap. brottsbalken har kommittén föreslagit att slopandet av kravet på dubbel straffbarhet skall gälla brotten våldtäkt mot barn, sexuellt övergrepp mot barn samt, för personer som inte har fyllt 18 år, våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, grovt sexuellt utnyttjande, sexuell exploatering av ungdom som består i att gärningsmannen genomför en sexuell handling med den underårige och att denne har företagit handlingen mot ersättning, koppleri, grovt koppleri samt försök till sådana brott.

För regeringen framstår räckvidden hos den föreslagna undantagsregeln i allt väsentligt som väl avvägd. Med utgångspunkt från att undantagsregeln inte bör vara tillämplig på brott med böter i straffskalan framstår det dock som mindre lämpligt att låta bestämmelsen träffa brottet köp av sexuell handling av barn respektive brottet utnyttjande av barn för sexuell posering enligt 8 § första och andra styckena. Regeringen föreslår därför att för sådan brottslighet skall kravet på dubbel straffbarhet alltjämt gälla. Sammanfattningsvis menar regeringen att undantaget bör gälla regeringens förslag till 6 kap. 1–6 §§, 8 § tredje stycket och 12 §

brottsbalken, dvs. våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering samt koppleri och grovt koppleri eller försök till sådana brott.

Enligt *Domstolsverket* kan borttagande av kravet på dubbel straffbarhet i förening med ändrad preskriptionstid när det gäller koppleri leda till tillämpningssvårigheter i fråga om huruvida ett koppleribrott kan anses ha riktats mot någon. Koppleribrottet har en något annan karaktär än övriga angivna sexualbrott mot barn eftersom koppleribrottet inte bara är ett brott mot person utan även ett brott mot allmänna intressen. Detta innebär att det i vissa fall därför kan vara oklart om någon målsägande finns och därmed huruvida dubbel straffbarhet är ett krav eller inte för svensk domsrätt. Enligt regeringens bedömning bör problemen emellertid inte överdrivas. I de fall brottet inneburit ett främjande eller ekonomiskt utnyttjande av att ett barn har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning torde brottet i flertalet fall vara att bedöma som brott mot person. Om emellertid andra stycket i koppleribestämmelsen aktualiseras torde i flertalet fall brottet vara riktat mot allmänna intressen och någon målsägande således inte finnas.

Vad gäller frågan om var den föreslagna undantagsregeln lämpligen bör införas kan olika överväganden göras. Kommittén har föreslagit att undantagsregeln bör införas i 2 kap. 3 § brottbalken. Med den systematik som i dag präglar 2 kap. brottbalken kan det emellertid framstå som att avsikten med en sådan lösning är att göra de angivna brotten till s.k. universella brott över vilka svensk domstol kan döma oavsett anknytning till Sverige. Att göra brotten universella tycks inte ha varit kommitténs avsikt och framstår enligt regeringens mening också som alltför långtgående. *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* har ifrågasatt om kommitténs förslag är förenligt med folkrätten eftersom ett borttagande av kravet på dubbel straffbarhet kan sägas inkräkta på den suveränitet över sitt eget territorium som staten där gärningen begås har. En placering av undantagsregeln i 2 § i stället för, som kommittén föreslagit, i 3 § innebär dock att brottet måste ha någon sorts anknytning till Sverige för att svensk domsrätt skall anses föreligga. I likhet med *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser regeringen därför att den nu föreslagna undantagsregeln bör föras in i 2 kap. 2 § brottbalken.

Det bör i sammanhanget påpekas att Internationella straffrättsutredningen i betänkandet Internationella brott och svensk jurisdiktion (SOU 2002:98) presenterat förslag till bl.a. en ny lydelse av 2 kap. brottbalken. Betänkandet har remitterats och bereds för närvarande inom Justitiedepartementet. I samband med beredningen av det förslaget är det lämpligt att överväga var den föreslagna undantagsregeln bör placeras i framtiden och hur denna regel skall förhålla sig till den övriga regleringen i 2 kap. brottbalken.

Av 2 kap. 2 § tredje stycket brottbalken följer att när kravet på dubbel straffbarhet är uppfyllt, får inte påföljd ådömas som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten. Bestämmelsen i tredje stycket har nära samband med kravet på dubbel straffbarhet i andra stycket. Enligt regeringens bedömning

bör därför ovan nämnda sexualbrott mot barn undantas även från kravet i tredje stycket.

När det gäller kommitténs förslag att det inte skall gälla något krav på dubbel straffbarhet i fråga om svensk domstols behörighet att döma över utomlands begångna fall av människohandel för sexuella ändamål gör regeringen följande överväganden. Det ovannämnda betänkandet Internationella brott och svensk jurisdiktion (SOU 2002:98) innehåller förslag om bl.a. ett slopande av kravet på dubbel straffbarhet för människohandel för sexuella ändamål samt försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja sådant brott. Bestämmelsen i 4 kap. 1 a § brottsbalken om människohandel har emellertid ändrats efter utredningarnas förslag. Ändringen trädde i kraft den 1 juli 2004 (prop. 2003/04:111, bet. 2003/04:JuU20, rskr. 2003/04:232). Bestämmelsen har utvidgats till att omfatta människohandel som inte är gränsöverskridande samt människohandel som syftar till andra former av utnyttjande, t.ex. tvångsarbete och handel med organ. För att kunna ta ställning till huruvida kravet på dubbel straffbarhet bör avskaffas när det gäller människohandelsbrottet i den nu gällande lydelsen måste ett beredningsunderlag först inhämtas. Regeringen har för avsikt att snarast tillsätta en särskild utredare som skall följa upp tillämpningen av människohandelsbrottet och bl.a. analysera och överväga möjligheten att utmönstra kravet på otillbörliga medel ur bestämmelsen. I det sammanhanget kan också frågan om avskaffande av kravet på dubbel straffbarhet komma att övervägas. Regeringen kommer därför att återkomma till riksdagen i denna fråga i senare sammanhang.

Som ovan anges finns i lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor en särskild bestämmelse om att den som har begått brott enligt lagen döms vid svensk domstol även om 2 kap. 2 eller 3 § brottsbalken inte är tillämplig. I samband med att bestämmelsen infördes anförde regeringen att frågan om en placering av undantagsregeln i 2 kap. brottsbalken bör göras i samband med behandlingen av Sexualbrottskommitténs betänkande (prop. 1998/99:70 s. 7). Det ovannämnda betänkandet Internationella brott och svensk jurisdiktion (SOU 2002:98) innehåller förslag om bl.a. införande av motsvarande undantagsregel i 2 kap. brottsbalken. Betänkandet innehåller emellertid också förslag till en helt ny lydelse av 2 kap. brottsbalken. Regeringen anser därför att frågan om införande i brottsbalken av undantaget från dubbel straffbarhet när det gäller brott mot lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor bör behandlas tillsammans med övriga förslag i betänkandet. Även i denna fråga har regeringen således för avsikt att återkomma till riksdagen i senare sammanhang.

17 Följdändringar

Regeringens förslag: Straffbestämmelsen om människohandel i 4 kap. 1 a § första stycket brottsbalken och 22 § säkerhetsskyddslagen (1996:627) ändras så att en hänvisning görs till 6 kap. 1–6 §§ brottsbalken respektive 6 kap. 1, 2 och 4–6 §§ brottsbalken.

Skälen för regeringens förslag: I bestämmelsen om människohandel i 4 kap. 1 a § första stycket brottsbalken och i 22 § säkerhetsskyddslagen (1996:627) finns hänvisningar till 6 kap. 1–4 §§ brottsbalken respektive 6 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken. Nämnade bestämmelser motsvaras i huvudsak av regeringens förslag till 6 kap. 1–6 §§ brottsbalken respektive 6 kap. 1, 2 och 4–6 §§ brottsbalken. En hänvisning till sistnämnda bestämmelser bör därför ske.

18 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

De föreslagna lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Lagändringarna föreslås därför träda i kraft den 1 april 2005. Några särskilda övergångsbestämmelser såvitt gäller bestämmelserna i 2 kap., 6 kap. och 16 kap. brottsbalken behövs inte. Av 5 § brottsbalkens promulgationslag följer att de nya reglerna inte får ges retroaktiv verkan till den tilltalades nackdel.

När det gäller ändringarna i 35 kap. 4 § brottsbalken om en förlängd preskriptionstid för vissa sexualbrott mot barn bör det av en övergångsbestämmelse framgå att preskriptionstiden förlängs endast för de gärningar som den 1 april 2005 inte är preskriberade enligt tidigare preskriptionsbestämmelser.

19 Ekonomiska konsekvenser

Förslagen i propositionen innebär att det kriminaliserade området utvidgas. Nya rubriceringar införs och vissa gärningar hänförs till andra bestämmelser än vad som är fallet enligt nuvarande reglering. Vidare ändras straffskalorna och straffmaximum höjs för vissa brott. Preskriptionstiderna förlängs och kravet på dubbel straffbarhet slopas när det gäller vissa brott mot barn. Det innebär att väsentliga förändringar föreslås när det gäller sexualbrotten.

Det är rimligt att anta att måltillströmningen kommer att öka något med den utvidgning som föreslås. Någon större måltillströmning lär det emellertid inte bli frågan om. Vidare ligger det i sakens natur att de straff som kommer att utdömas med stöd av lagstiftningen i vissa fall kommer att bli längre än vad som tidigare varit fallet, vilket i sin tur kan medföra en viss ökning av statens utgifter för kriminalvård i anstalt. Det rör sig emellertid om i sammanhanget begränsade förändringar.

Sammantaget gör regeringen den bedömningen att genomförandet av de föreslagna lagändringarna inte kommer att medföra annat än begränsade kostnadsökningar för rättsväsendet. Dessa skall finansieras inom myndigheternas befintliga anslag.

20.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

2 kap. Om tillämpligheten av svensk lag**2 §**

För brott som begåtts utom riket döms efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,
2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finns här, eller
3. av annan utlänning som finns här i riket och på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

Första stycket gäller inte, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som inte tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter inte kan följa på gärningen.

I fall som avses i denna paragraf får inte dömas till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten.

De inskränkningar av svensk domsrätt som anges i andra och tredje styckena gäller inte för brott som avses i 6 kap. 1–6 §§, 8 § tredje stycket och 12 § eller försök till sådana brott, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

Paragrafen innehåller huvudregler om svenska domstolars behörighet i fråga om brott som begåtts utom riket. Ändringarna i *första–tredje styckena* är endast av språklig karaktär. Bestämmelsen har tillförts ett nytt *fjärde stycke*. Enligt detta nya stycke skall de inskränkningar av svensk domsrätt som föreskrivs i andra och tredje styckena inte gälla för brott som avses i 6 kap. 1–6 §§, 8 § tredje stycket och 12 § brottsbalken eller för försök till sådana brott, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt 18 år. Skälen för ändringen har behandlats i avsnitt 16. Ändringen innebär att kravet på dubbel straffbarhet slopas vid följande brott om brottet begåtts mot en person som inte har fyllt 18 år – våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, koppleri och grovt koppleri samt försök till dessa brott. Ändringen innebär också att vid ovan angivna brott får påföljd som är att anse som strängare än det straff som gärningsortens lag stadgar dömas ut.

Den praktiska tillämpningen av fjärde stycket när det gäller brotten grov våldtäkt och grov våldtäkt mot barn är dock begränsad, eftersom dessa brott även omfattas av 3 § punkten 7, vari något krav på dubbel straffbarhet inte uppställs.

Bestämmelser om krav på tillstånd för att väcka åtal för brott begångna utom riket finns i 5 §.

1 a §

Den som, i annat fall än som avses i 1 §, med användande av olaga tvång eller vilseledande, med utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med något annat sådant otillbörligt medel rekryterar, transporterar, inhyser, tar emot eller vidtar någon annan sådan åtgärd med en person, och därigenom tar kontroll över personen, i syfte att personen skall

1. utsättas för brott enligt 6 kap. 1, 2, 3, 4, 5 eller 6 §, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål,

2. utnyttjas i krigstjänst eller tvångsarbete eller annat sådant tvångstillstånd,

3. utnyttjas för avlägsnande av organ, eller

4. på annat sätt utnyttjas i en situation som innebär nödläge för den utsatte, döms för *människohandel* till fängelse i lägst två och högst tio år.

Detsamma gäller den som i sådant syfte som anges i första stycket,

1. till annan för över kontrollen över en person, eller

2. från annan tar emot kontrollen över en person.

Den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som inte har fyllt arton år skall dömas för människohandel även om inte något sådant otillbörligt medel som anges där har använts.

Är ett brott som avses i första–tredje styckena mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år.

Ändringarna som har gjorts i *första stycket första punkten* är en följd av det nya 6 kap. brottsbalken. Innebörden i tidigare 6 kap. 1–4 §§ brottsbalken motsvaras i huvudsak av de nya 6 kap. 1–6 §§, dvs. av våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn och sexuellt övergrepp mot barn. Se också avsnitt 17.

6 kap. Om sexualbrott

I förhållande till nuvarande lagstiftning har flertalet paragrafer fått nya beteckningar, ändrats och helt nya paragrafer har införts. Av författnings-tekniska skäl har därför införts ett nytt 6 kap. brottsbalken.

1 §

Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för *våldtäkt* till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drog-påverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för *grov våldtäkt* till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Paragrafen motsvarar 1 § och delar av 3 § i gällande rätt. Förslaget innebär flera förändringar i förhållande till gällande rätt. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 7.1.2 och 7.1.3. Införandet av 4 och 5 §§ innebär att den nu aktuella bestämmelsen primärt är avsedd att tillämpas vid övergrepp på personer över 15 år. Det kan dock i undantagsfall förekomma att bestämmelsen även tillämpas vid övergrepp på personer under 15 år, t.ex. då gärningsmannen varken insåg eller hade skälig anledning att anta att barnet inte hade uppnått 15 års ålder. Vad gäller åldersgruppen 15–18 år är vissa fall undantagna från tillämpningsområdet genom 4 § andra stycket samt 5 och 6 §§.

Första stycket

I första stycket, som utformats efter förslag av *Lagrådet*, föreskrivs straffansvar för den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag. Gärningen skall alltså ha genomförts med användande av tvång. Det är dock om övriga förutsättningar föreligger tillräckligt att gärningsmannen har använt sig av sådant våld (*misshandel eller annars med våld*) eller *hot om brottslig gärning* som avses i bestämmelsen i 4 kap. 4 § första stycket första meningen brottsbalken om olaga tvång. Hit hör i första hand misshandel eller annat fysiskt betvingande. Liksom tidigare kommer alltså sådant våld att omfattas som att betvinga någons kroppsliga rörelser, t.ex. genom att sära på benen. Betvingandet kan också bestå i att med den egna kroppstygden hindra offrets kroppsrörelser. Men med våld avses också lindrigare former av våldsanvändning. Som exempel på det kan nämnas att rycka eller slita i en annan persons arm eller kläder, knuffa undan eller hålla fast någon. Rekviritet misshandel omfattar även att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd. I nuvarande första stycket andra meningen föreskrivs uttryckligen att med våld jämställs att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Den meningen har utgått. Någon ändring i sak är dock inte avsedd.

Kravet på hot innebär att det inte längre förutsätts hot av det slag som utgör ett s.k. råntvång, dvs. hot om omedelbart förestående våld mot liv eller hälsa eller annat mer betydelsefullt intresse, utan även lindrigare former av hot kan vara tillräckliga för ansvar för våldtäkt. Avsikten med ändringen är att såväl hot till person som till egendom skall omfattas av straffansvaret. Som exempel på det senare kan nämnas att någon tvingar en annan person till samlag genom verbala hot om att t.ex. förstöra hans eller hennes lägenhet eller genom att börja slå sönder den andres tillhörigheter. Agerandet verkar i det senare fallet tvingande genom att det innefattar ett hot om fortsatt skadegörelse.

Även om hotet av naturliga skäl i regel riktar sig mot offret kan på motsvarande sätt som enligt gällande rätt ansvar för våldtäkt också komma i fråga om hotet har riktat sig mot en annan person, t.ex. offrets barn. Likaså bör ett hot anses kunna föreligga även om några hotelser inte uttryckligen har uttalats. Det förutsätter dels att det är frågan om ett hotfullt agerande, dels att det uppfyller kraven för ett sådant straffbart hot

om brottslig gärning som avses i bestämmelsen. Som exempel kan nämnas en gärningsman som tilltvingat sig ett samlag genom att uppträda på ett sådant sätt att offret hyser en allvarlig fruktan för sin säkerhet till person. Det kan t.ex. avse fall där en bekant på besök hemma hos en kvinna plötsligt låser dörren, gör sexuella närmanden och förändrar karaktär till att bli aggressiv. Som ett annat exempel kan anges det att en man nattetid tar sig in i en bostad. När han får se att det finns en ensam kvinna i bostaden beordrar han henne på ett aggressivt sätt att klä av sig och genomför därefter ett sexuellt övergrepp. I subjektivt hänseende krävs att gärningsmannen har uppsåt i förhållande till de faktiska omständigheter som konstituerar hotet.

Sammanfattningsvis kan sägas att våldet eller hotet skall ha varit av sådan karaktär att det utgjort en förutsättning för gärningens genomförande. Liksom enligt gällande rätt skall det inte för straffansvar förutsättas att offret har gjort något motstånd.

Vad däremot gäller den som använder sig av ett sådant otillbörligt tvång som avses i 4 kap. 4 § första stycket andra meningen, dvs. hot om att åtala eller ange annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande, kan i stället straffansvar för sexuellt tvång komma i fråga, se nedan under kommentaren till 2 §.

Uttrycket ”sexuellt umgänge” har genomgående i 6 kap. brottsbalken ersatts med ”sexuell handling”. Begreppet ”sexuell handling” skall i allt väsentligt ha samma innebörd som ”sexuellt umgänge”, men omfatta något mer. För att bedöma en handling som en ”sexuell handling” skall utgångspunkten vara att det har förekommit en någorlunda varaktig beröring av den andres könsorgan eller den andres kropp med det egna könsorganet. Till skillnad från gällande rätt skall emellertid med det nya begreppet avses även sådana handlingar som inte innefattar en sådan varaktig fysisk beröring. Det krävs dock även i sådana fall att handlingen har en påtaglig sexuell prägel och är ägnad att tydligt kränka offrets sexuella integritet, se avsnitt 6.2 och kommentaren till 2 §.

För våldtäktsbestämmelsen begränsas emellertid tillämpningsområdet på det sättet att den sexuella handlingen skall ha bestått i samlag eller annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag. Utgångspunkten är att bestämmelsen, förutom samlag, skall omfatta även sådana handlingar som innebär en kränkning som är jämförlig med den som uppkommer vid ett samlag som är påtvingat. Jämförelsen tar alltså sikte på den sexuella kränkningens art och inte själva sexualhandlingarna som sådana. Den lokution som används, ”som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag”, har ändrats endast språkligt i förhållande till gällande rätt. Lokutionen används för att avgränsa vilka sexuella handlingar som skall omfattas av våldtäktsparagrafen (jfr prop. 1997/98:55 s. 91).

Med samlag bör liksom i dag avses endast vaginala samlag. Det uppställs inte något krav på att samlaget skall vara fullbordat, d.v.s. att sädesavgång eller inträngande har skett, utan det är tillräckligt att mannens och kvinnans könsdelar har kommit i beröring med varandra. Något krav på varaktighet finns inte. Med begreppet ”en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art eller omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag” avses alla sexuella handlingar som enligt dagens

reglering omfattas av begreppet ”annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art eller omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag”. Hit räknas bl.a. orala och anala samlag och att föra in föremål, fingrar eller en knytnäve i en kvinnas underliv. Vad gäller orala samlag omfattar bestämmelsen sådana oavsett om det är gärningsmannen eller offret som utför den orala handlingen. Även att föra in t.ex. föremål eller fingrar i anus på en person omfattas. I och med att anknytningen till samlag som jämförelsenorm kvarstår torde det förhållandet att uttrycket ”sexuellt umgänge” ersätts med ”sexuell handling” bara medföra en mycket begränsad om ens någon utvidgning av tillämpningsområdet.

Gärningsmannens aktivitet beskrivs i lagtexten på så sätt att han eller hon *tvingar* en person till samlag eller att *företa* eller *tåla* en annan sexuell handling som är jämförbar med samlag. Verben företa eller tåla är nya i förhållande till den nuvarande regleringen. Ändringen, som närmast är av redaktionellt slag, omfattar såväl den situationen att handlingen utförs av offret som att den genomlids av henne eller honom utan eget val. Att gärningsmannen tvingar offret att företa en handling innebär således att det är offret som under betvingande utför den sexuella handlingen medan det fallet att gärningsmannen tvingar offret att tåla en sexuell handling innebär att gärningsmannen under betvingandet är den som också aktivt utför den sexuella handlingen.

Andra stycket

I detta stycke, som utformats efter förslag av *Lagrådet*, föreskrivs straffansvar för den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd. Bestämmelsen motsvarar delar av nuvarande 3 §. Regeringens allmänna överväganden finns i avsnitt 7.1.3.

Ansvarsbestämmelsen bygger alltså på intresset av att skydda personer som på grund av särskilda omständigheter befinner sig i ett hjälplöst tillstånd och därmed saknar förmåga att värna sin sexuella integritet. I konsekvens härmed befriar inte samtycke från ansvar.

Av lagtexten framgår att straffansvaret riktar sig mot den som *genomför* en allvarligt kränkande sexuell handling med en person under de förutsättningar som beskrivs i bestämmelsen. Avsikten med att använda verbet genomför är att täcka såväl de situationer där gärningsmannen tagit initiativet till den sexuella handlingen som situationer när offret varit initiativtagare till den. Av lagtexten framgår vidare att den sexuella handlingen skall ha bestått i samlag eller annan sexuell handling som enligt vad som anges i första stycket, dvs. med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt, är jämförlig med samlag. Avsikten är att samma slag av sexuella handlingar som omfattas av första stycket också skall omfattas av bestämmelsen i andra stycket. För en närmare beskrivning av vilka dessa är hänvisas till kommentaren under första stycket.

I andra stycket har vissa ändringar i förhållande till den nuvarande lydelsen av 3 § gjorts i förtydligande syfte. Numera anges direkt i lagtexten tydliga och typiska fall som skall omfattas av tillämpningsområdet. En förutsättning för straffansvar är att offret skall befinna sig i ett hjälplöst tillstånd. Karaktäristiskt för ett sådant tillstånd är att offret inte kan värja sig eller saknar förmåga att kontrollera sitt handlande. Det är inte enbart sådana fall då offret rent fysiskt är förhindrad att värja sig som skall omfattas av tillämpningsområdet. Även situationer när offret på grund av omständigheterna psykiskt upplever det som omöjligt att värja sig kan omfattas. De i lagtexten uppräknade fallen är då någon på grund av *medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada* eller *psykisk störning* befinner sig i ett hjälplöst tillstånd. Därutöver omfattas också fall då någon *annars med hänsyn till omständigheterna* befinner sig i ett hjälplöst tillstånd. Kriminaliseringens räckvidd är i stora drag avsedd att vara densamma som enligt gällande rätt. Detta innebär att den praxis som hittills utvecklats när det gäller innebörden av t.ex. rekvisitet "hjälpöst tillstånd" kommer att vara vägledande även i fortsättningen.

Som exempel på i lagtexten angivna situationer som även framöver kan omfattas av tillämpningsområdet kan nämnas när någon på grund av kraftig berusning eller narkotikapåverkan inte har förmågan att uppfatta att han eller hon utsätts för sexuella närmanden eller en person som på grund av sjukdom eller kroppsskada inte kan värja sig eller inte förmår uppfatta gärningens innebörd. I detta sammanhang kan också nämnas NJA 2004 s. 231 där Högsta domstolen slår fast att även den situationen då någon saknar hämningar på grund av berusning eller drogpåverkan, kan utgöra ett sådant hjälplöst tillstånd som avses med straffbestämmelsen. För en sådan bedömning krävs dock enligt domstolen att det varit fråga om en så atypisk påverkan att personen kan sägas inte ha varit ansvarig för sina handlingar.

Uttrycket "annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd" avser att omfatta andra situationer som kan utgöra ett hjälplöst tillstånd än sådana som omfattas av den exemplifierande uppräknningen. Bland annat sådana situationer där det kan finnas flera omständigheter som sammantagna skapar ett hjälplöst tillstånd avses att fångas upp. Som exempel på vad som kan omfattas av det senare uttrycket kan nämnas NJA 1997 s. 538 där berusning i kombination med att offret hade befunnit sig i en hotfull situation bedömdes som ett hjälplöst tillstånd. Berusningen i sig var inte sådan att offret befann sig i ett hjälplöst tillstånd. Enligt Högsta domstolen kunde dock flickans onyktra tillstånd antas ha negativt påverkat hennes förmåga att klart värdera den situation i vilken hon befann sig och att rationellt överväga vilka möjligheter hon hade att undkomma sexuella övergrepp. Vid sidan av berusningen förelåg enligt domstolen även andra omständigheter som påverkade flickans möjligheter att värja sig. Bland annat hade hon natttid förts i bil tillsammans med fyra för henne okända män till en relativt isolerad plats, där tre av männen tillfälligt hade lämnat bilen och den fjärde insisterat på att mot hennes vilja ha samlag med henne. I domen anför Högsta domstolen vidare. "Enligt vad hon själv uppgivit uppfattade hon situationen så, att hon saknade möjlighet att undkomma samlag med honom och att hon riskerade att utsättas för något ännu värre om hon inte

gjorde Sami H till viljes.” Mot den bakgrunden ansåg Högsta domstolen att det prekära läge i vilket flickan sålunda hade befunnit sig utgjorde ett hjälplöst tillstånd.

Även andra situationer, t.ex. vissa fall då offret är belagt med handfängsel, kan omfattas av uttrycket.

Bedömningen av om ett offer befinner sig i ett sådant hjälplöst tillstånd som omfattas av bestämmelsen skall grundas på situationen i dess helhet. För straffansvar fordras att gärningsmannen otillbörligt utnyttjat det hjälplösa tillståndet. Kravet på ”otillbörligt” innebär att straffansvar inte skall träffa sådana fall där de sexuella handlingarna inte kan sägas innebära ett angrepp på den andres sexuella integritet. När det gäller frågan om utnyttjandet av tillståndet var otillbörligt skall en objektiv bedömning göras. För straffbarhet krävs, liksom enligt den nuvarande regleringen, att gärningsmannen skall ha uppnått sitt syfte genom att utnyttja den andres tillstånd. Detta innebär att det skall finnas ett orsakssamband mellan tillståndet hos den mot vilken gärningen riktade sig och dennes deltagande i gärningen.

Uttrycket ”vanmakt” har utgått. Avsikten med detta är inte att begränsa tillämpningsområdet. Vanmaktsfallen täcks in av den lokution med hjälplöst tillstånd som nu används i bestämmelsen.

Tredje stycket

I detta stycke anges att en mindre sträng straffskala skall användas vid mindre grova fall av våldtäkt enligt första och andra stycket. Vid bedömningen skall enligt bestämmelsen hänsyn tas till samtliga omständigheter vid brottet. Avsikten är att bestämmelsen skall tillämpas endast i undantagsfall där omständigheterna klart avviker från vad som normalt är fallet vid denna brottstyp. Liksom hittills skall bedömningen ske utifrån en helhetsbedömning av den föreliggande situationen. Till skillnad från den nuvarande regleringen skall emellertid våldet och hotets art inte längre vara styrande för bedömningen. Som exempel på fall då bestämmelsen kan vara tillämplig kan nämnas en person som genomför ett samlag med en person som sover, men samlaget inskränker sig till att könsdelarna kommer i beröring med varandra, dvs. ingen penetration. Utöver den kränkning som övergreppet i sig innebär förekommer inte några förödmande eller förnedrande inslag. Samlaget avbryts av att personen vaknar och gör klart att han eller hon inte är intresserad av något sexuellt umgänge och gärningsmannen upphör med sina närmanden. Här kan det också röra sig om fall som i och för sig är straffbara men som samtidigt ligger nära gränsen för en psykisk sjuk människas rätt till ett eget sexualliv.

De allmänna övervägandena finns i avsnitt 7.1.3.

Fjärde stycket

I fjärde stycket föreskrivs straffansvar för grov våldtäkt. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgräp sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till

tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Ändringarna innebär att tillämpningsområdet för när ett brott skall bedömas som grovt utvidgas.

Genom införandet av det nya uttrycket ”om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art” följer att redan en lägre grad av tvång jämfört med vad som är fallet enligt gällande rätt kan medföra straffansvar för grovt brott. Ändringen innebär att sådant våld, som i och för sig konstituerar en allvarlig misshandel, men inte uppfyller kraven för grov misshandel, i fortsättningen skall vara tillräckligt för att bedöma ett brott som grovt. Även hot med vapen eller andra föremål som kan medföra allvarlig kroppsskada, t.ex. skjutvapen, kniv och skruvmejsel, torde enligt den nya regleringen föranleda en bedömning av brottet som grovt.

I förtydligande syfte framgår numera direkt av lagtexten att också sådana fall där fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet normalt skall bedömas som grova. Tillägget innebär att en våldtäkt som regel skall bedömas som grov dels när offret sammantaget utsatts för flera övergrepp som har utförts av olika personer var för sig och i en följd, dels när fler än en person samtidigt har deltagit i övergreppet. Det uppställs inte något krav på att alla skall kunna dömas som gärningsmän, utan även den som på annat sätt tagit aktiv del i övergreppet omfattas. Alla de förfaranden som kan medföra ett medverkansansvar omfattas dock inte av uttrycket ”på annat sätt deltagit i övergreppet”, t.ex. att en person hållit vakt när en annan genomfört en våldtäkt. Fall där offret utsatts för flera övergrepp men endast ett av övergreppen bestått i samlag eller en därmed jämförlig sexuell handling skall normalt föranleda att den som genomfört samlaget eller den därmed jämförliga sexuella handlingen döms för grov våldtäkt, förutsatt att han eller hon har uppsåt i förhållande till att de är flera som förgriper sig på offret. De andra skall på motsvarande sätt, var och en för sig, bedömas efter sitt handlande och efter det uppsåt som ligger honom eller henne till last. Har något övergrepp i en sådan situation t.ex. bestått i att tilltvinga sig en sådan sexuell handling som omfattas av tillämpningsområdet för 2 § skall normalt dömas för grovt sexuellt tvång.

Beträffande innebörden av uttrycket *om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet* hänvisas till tidigare förarbetsuttalanden (prop. 1991/92:35 s. 13 f.). Rekvisitet att gärningsmannen tillfogat allvarlig skada eller sjukdom har utgått. Dessa omständigheter torde kunna beaktas vid prövningen av om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Ändringen innebär således ingen inskränkning av tillämpningsområdet. Även rekvisitet ”offrets låga ålder” har utgått med anledning av den nya bestämmelsen om våldtäkt mot barn i 4 §. Det kan dock finnas skäl att bedöma övergrepp även mot äldre barn som grova (jfr ovan angiven proposition). Rekvisitet att gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet eller råhet torde i vissa fall omfatta även sådana omständigheter.

Det bör betonas att liksom fallet är enligt den nuvarande regleringen är de omständigheter som särskilt anges i lagrummet bara avsedda som exempel på sådana omständigheter som bör ingå i en samlad bedömning. Det kan också finnas gärningar som på grund av andra omständigheter bör bedömas som grova brott. Avsikten är att gärningens svårhet, vid den

samlade bedömning som alltid skall göras, totalt sett skall motivera att brottet bedöms som grovt.

2 §

Den som, i annat fall än som avses i 1 § första stycket, genom olaga tvång förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling, döms för *sexuellt tvång* till fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som genomför en annan sexuell handling än som avses i 1 § andra stycket med en person under de förutsättningar i övrigt som anges där.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för *grovt sexuellt tvång* till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Paragrafen motsvarar 2 § och delar av 3 § i gällande rätt och är subsidiär till straffbestämmelsen om våldtäkt i 1 §. Bestämmelsen är primärt avsedd att tillämpas vid övergrepp på personer över 15 år. För barn under 15 år och i vissa fall mellan 15 och 18 år finns särskilda bestämmelser i 4–6 §§. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 7.2.

I paragrafens *första stycke* föreskrivs straffansvar för den som, i annat fall än som omfattas av bestämmelsen om våldtäkt, genom olaga tvång förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling. Paragrafen träffar således fall där en sexuell handling har framvingats genom s.k. utpressningshot (4 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken). Bestämmelsen träffar också fall där den sexuella handlingen inte är så kvalificerad som sägs i 1 §, men det väl kan vara frågan om sådant tvång som avses i 1 § första stycket, dvs. misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning. Med begreppet olaga tvång skall liksom enligt gällande rätt förstås detsamma som i straffbestämmelsen om olaga tvång i 4 kap. 4 § brottsbalken. Avgränsningen i förhållande till våldtäktsbestämmelsen när det gäller tvångsrekvisitet består i att sexuellt tvång omfattar även fall då s.k. utpressningshot har använts, dvs. sådana hot som omfattas av andra meningen första stycket i straffbestämmelsen om olaga tvång.

Tillämpningsområdet för bestämmelsen har utvidgats något genom att det nuvarande begreppet ”sexuellt umgänge” ersatts med ”sexuell handling”. Begreppet berörs under kommentaren till 1 §. Som exempel på sexuella handlingar utöver dem som nämns under kommentaren till 1 § kan nämnas att gärningsmannen samtidigt som han onanerar berör en person sexuellt eller att offret förmås att onanera på sig själv. Karakteristiskt för handlingar av det nu nämnda slaget är att gärningsmannen på ett eller annat sätt använder eller utnyttjar offrets kropp som ett hjälpmedel för att bereda sig själv sexuell tillfredsställelse. Begreppet ”sexuell handling” har utförligt kommenterats i avsnitt 6.2.

Genom införandet av uttrycket ”förmå en person att *företa* eller *tåla* en sexuell handling” omfattas såväl den situationen att det är offret som förmås att utföra den sexuella handlingen som den där offret tvingas tåla och genomlida en sexuell handling som utförs av gärningsmannen.

I *andra stycket*, som är en nyhet i förhållande till gällande rätt, regleras de fall där gärningsmannen har genomfört en annan sexuell handling än som avses i bestämmelsen om våldtäkt (1 § andra stycket) med en person

genom att otillbörligt utnyttja att personen befinner sig i ett sådant hjälplöst tillstånd som anges där. Bestämmelsen avser att träffa sådana fall där den sexuella handlingen inte är så kvalificerad som avses i bestämmelsen om våldtäkt, se kommentaren under 1 §. Med ”annan sexuell handling” avses alltså andra sexuella handlingar än samlag, anala och orala samlag samt sådana sexuella handlingar som är jämförbara med samlag. Som exempel på ”annan sexuell handling” kan nämnas att onanera åt en annan person.

I *tredje stycket* föreskrivs straffansvar för grova fall av sexuellt tvång. Straffskalan har ändrats på så sätt att straffmaximum har höjts från fyra till sex års fängelse. Avsikten med höjningen är att genomföra det inom EU antagna rambeslutet om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi. Någon generell höjning av straffvärdet för grovt sexuellt tvång är inte avsedd. Syftet är att skapa utrymme för en mer nyanserad bedömning av straffvärdet i de allvarligaste fallen. Vid bedömning av om brottet är grovt skall enligt bestämmelsen särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Begreppen finns kommenterade under 1 § fjärde stycket.

3 §

Den som förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling genom att allvarligt missbruka att personen befinner sig i beroendeställning till gärningsmannen döms för *sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning* till fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms för *grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning* till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet.

Paragrafen motsvarar delar av 3 § i gällande rätt. Bestämmelsen är primärt avsedd att tillämpas vid utnyttjanden av personer över 15 år. För barn under 15 år och i vissa fall mellan 15 och 18 år finns särskilda bestämmelser i 4–6 §§. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 8.

I paragrafens *första stycke* stadgas straff för den som förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling genom att allvarligt missbruka att personen befinner sig i beroendeställning till gärningsmannen. För straffansvar krävs alltså att det är gärningsmannen som är aktiv, dvs. förmår offret att företa eller tåla en sexuell handling. Liksom tidigare förutsätts också att det skall vara frågan om ett ”allvarligt missbruk” av en persons beroendeställning. För att en beroendeställning skall föreligga krävs, liksom enligt gällande rätt, att det är fråga om ett avhängighetsförhållande mellan gärningsmannen och den mot vilken brottet riktas. Beroendeställningen kan t.ex. ha sin grund i ekonomiska mellanhavanden eller i ett anställnings- eller lydnadsförhållande. Den kan också grundas på förhållandet mellan en på kriminalvårdsanstalt intagen person och en tjänsteman där. Ställningen kan även vara av annat slag. Någon ändring i sak är alltså inte avsedd i dessa hänseenden (jfr NJA II 1962 s. 174 och prop. 1991/92:35 s. 23). Begreppet ”företa eller tåla” har kommenterats under 1 och 2 §§. Rekviritet ”sexuell handling” har ersatt det nuvarande begreppet ”sexuellt umgänge”. Genom införandet av ”sexuell handling”

har tillämpningsområdet utvidgats när det gäller vilka sexuella handlingar som omfattas. Begreppet har utförligt kommenterats under avsnitt 6.2 och under kommentaren till 1 och 2 §§. Bestämmelsen i förutvarande 3 § första stycket andra meningen har flyttats till 1 och 2 §§. I övrigt har endast språkliga ändringar gjorts.

I *andra stycket* föreskrivs straffansvar för grovt brott. I förhållande till gällande rätt har straffmaximum för grovt brott sänkts från fängelse i sex år till fyra år. Skälet till ändringen av straffskalan har kommenterats i avsnitt 8. Avsikten är inte att påverka den straffmätning som förekommer i dag för de fall som alltså omfattas av bestämmelsen. Av lagtexten följer att vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet. Uttrycket ”om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet” är nytt i förhållande till gällande rätt och har kommenterats under avsnitt 7.1.3 och under kommentaren till 1 §.

Som en konsekvens av att tillämpningsområdet numera omfattar endast sådana fall där någon som befinner sig i beroendeställning till gärningsmannen utnyttjas rubriceras brottet numera *sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning* respektive *grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning*.

4 §

Den som har samlag med ett barn under femton år eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för *våldtäkt mot barn* till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som begår en gärning som avses i första stycket mot ett barn som fyllt femton men inte arton år och som är avkomling till gärningsmannen eller står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen, eller för vars vård eller tillsyn gärningsmannen skall svara på grund av en myndighets beslut.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för *grovt våldtäkt mot barn* till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot om brottslig gärning eller om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Paragrafen och brottsrubriceringen är ny. I bestämmelsen föreskrivs straffansvar för de allvarligaste sexualbrotten mot barn. Tillämpningsområdet motsvarar delar av 1–4 §§ i gällande rätt. Detta innebär bl.a. att den nuvarande straffbestämmelsen i 4 § om sexuellt utnyttjande av underårig när det gäller de allvarligaste sexuella kränkningarna ersätts av den nya bestämmelsen om våldtäkt mot barn. Övriga fall kommer att omfattas av de nya bestämmelserna om sexuellt utnyttjande av barn och sexuellt övergrepp mot barn (se nedan under kommentaren till 5 och 6 §§). De allmänna överväganden finns i avsnitt 9.2.

I *första stycket*, som utformats efter förslag av *Lagrådet*, föreskrivs straffansvar för den som har samlag med ett barn under femton år eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art eller omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag. Bestämmelsen har getts en lydelse som nära anknyter till

lydelsen av 1 § första stycket. Den avgörande skillnaden är dock att straffbestämmelsen om våldtäkt mot barn inte innehåller något krav på våld eller hot. Gärningsmannen behöver alltså inte för straffansvar ha genomfört den sexuella handlingen med användande av tvång eller genom att utnyttja vissa uppkomna situationer; straffansvar inträder oavsett gärningsmannens tillvägagångssätt. Bestämmelsen är således tillämplig även i de fall då våld eller hot förekommit.

Med att gärningsmannen skall ha *genomfört* den sexuella handlingen med barnet avses inte bara sådana fall då gärningsmannen själv aktivt initierat den sexuella handlingen utan också sådana fall då barnet tagit initiativ till handlingen.

För straffansvar förutsätts att den sexuella handlingen består i samlag eller annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art eller omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag. Lokutionen, som överensstämmer med formuleringen i 1 §, är avsedd att avgränsa de sexuella handlingar som skall omfattas av bestämmelsen. Avsikten är att avgränsningen i 1 och 4 §§ i detta avseende i princip skall sammanfalla. Vad som närmare avses med begreppen finns kommenterat i avsnitt 6.2 och 7.1.3 samt under kommentaren till 1 §.

Andra stycket innehåller en reglering motsvarande den som nu finns i 4 § första stycket första meningen såvitt avser ungdomar som har fyllt 15 men inte 18 år. Bestämmelsen innebär ett absolut förbud för personer i den beskrivna personkretsen att genomföra vissa sexuella handlingar med ungdomar till vilka de står i vissa där angivna förhållanden. Förbudet gäller oavsett om gärningsmannen använt sig av tvång, utnyttjat någon särskild utsatthet hos den underårige eller om det är gärningsmannen eller den underårige som har tagit initiativet till handlingen.

I förhållande till den nuvarande bestämmelsen i 4 § har personkretsen utvidgats till att omfatta den som genomför en sexuell handling med någon som står under fostran av *eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen*. Bestämmelsen tar sikte närmast på sådana relationer som var aktuella i rättsfallet NJA 1987 s. 64 där gärningsmannen intog en särskild ställning i den unges liv. Det kan även i övrigt gälla en partner till barnets mor eller far.

Bedömningen av om ett sådant liknande förhållande har förelegat skall göras utifrån en helhetsbedömning där inte bara sådana omständigheter som hur mycket tid barnet och gärningsmannen tillbringat tillsammans eller huruvida gärningsmannen sammanbor med någon av barnets föräldrar, skall vara av avgörande betydelse. Hänsyn skall också tas till hur förhållandet mellan barnet och gärningsmannen ser ut i det enskilda fallet. Det skall inte vara av avgörande betydelse om t.ex. en ny partner till den ena föräldern bor med barnet. Om förhållandet vid en helhetsbedömning av omständigheterna i ett enskilt fall liknar det som normalt råder mellan en fostrare och en person under dennes fostran kan ansvar komma i fråga.

I övrigt är ingen ändring avsedd i fråga om personkretsen.

Tredje stycket innehåller en bestämmelse om grov våldtäkt mot barn. Vid bedömningen av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot om brottslig gärning eller om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga

ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Med begreppen våld eller hot om brottslig gärning skall avses detsamma som i straffbestämmelsen om olaga tvång i 4 kap. 4 § första stycket första meningen brottsbalken. Begreppen har kommenterats under 1 §. För en närmare förklaring av vad som avses med begreppet ”fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet” hänvisas till författningskommentaren till 1 §. Beträffande innebörden av uttrycket ”om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet” hänvisas till tidigare förarbetsuttalanden (prop. 1991/92:35 s. 13 f.).

5 §

Är ett brott som avses i 4 § första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre allvarligt, döms för *sexuellt utnyttjande av barn* till fängelse i högst fyra år.

Paragrafen och brottsrubriceringen är ny. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 9.3.

Av lagtexten framgår att bestämmelsen avser brott enligt 4 § första eller andra stycket som är att anse som mindre allvarliga. Vid bedömningen skall enligt bestämmelsen hänsyn tas till samtliga omständigheter vid brottet. Avsikten är att bestämmelsen skall tillämpas med restriktivitet. Bestämmelsen torde helt sakna betydelse vid brott som riktar sig mot mindre barn. Som typexempel när bestämmelsen kan tillämpas kan nämnas fall där två personer, varav den ena är strax under 15 år, frivilligt har samlag med varandra. Tillämpningen av bestämmelsen kan också aktualiseras vid frivilliga samlag i vissa av de situationer som anges i 4 § andra stycket, dvs. då brottet riktas mot någon som är i åldern 15–17 och gärningsmannen enligt myndighets beslut svarar för hans eller hennes fostran. En förutsättning för att tillämpning av bestämmelsen skall aktualiseras är dock att den person som gärningen riktats mot, med hänsyn till sin utveckling och omständigheterna i övrigt, haft förutsättningar att bedöma och ta ställning till situationen. Till bestämmelsen har kopplats en särskild bestämmelse om ansvarsfrihet för brott begångna mot barn under 15 år, se nedan under kommentaren till 14 §.

6 §

Den som genomför en annan sexuell handling än som avses i 4 och 5 §§ med ett barn under femton år, eller med ett barn som fyllt femton men inte arton år och som gärningsmannen står i ett sådant förhållande till som avses i 4 § andra stycket, döms för *sexuellt övergrepp mot barn* till fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms för *grovt sexuellt övergrepp mot barn* till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Paragrafen och brottsrubriceringen är ny. Av dess lydelse framgår att den är subsidiär till bestämmelserna om våldtäkt mot barn och sexuellt utnyttjande av barn i 4 och 5 §§. Paragrafens tillämpningsområde motsvarar delar av tillämpningsområdet för de nuvarande straffbestämmelserna i 2–4 §§. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 9.4.

Genom bestämmelsen straffbeläggs andra sexuella handlingar mot barn än som avses i straffbestämmelserna om våldtäkt mot barn och sexuellt utnyttjande av barn. Vad som avses med ”annan sexuell handling” har kommenterats under avsnitt 7.2 och under kommentaren till 2 §. Det förutsätts inte att gärningsmannen har använt något särskilt tillvägagångssätt vid övergreppet. Bestämmelsen är dock tillämplig även i de fall då våld eller hot förekommit. Straffansvar uppkommer om någon *genomför* en sexuell handling med ett barn. Detta skall förstås så att straffansvar inträder oavsett vem som tagit initiativet till den sexuella handlingen, se även under kommentaren till 4 §.

I *andra stycket* upptas en bestämmelse om grovt sexuellt övergrepp mot barn. Straffskalan är fängelse i lägst sex månader och högst sex år och är avsedd för grova fall av sexuellt övergrepp mot barn. Den särskilda straffskalan för grova brott är avsedd för allvarliga fall av sexuella övergrepp mot barn. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Det bör betonas att de nu omnämnda omständigheterna endast är avsedda som exempel på sådana omständigheter som bör ingå i en samlad bedömning. Det kan inte uteslutas att det också kan finnas gärningar som på grund av andra omständigheter bör bedömas som grova brott. Vad gäller de omständigheter som anges i bestämmelsen hänvisas till kommentaren till 4 §. Som exempel på brott som kan bedömas som grova kan nämnas sådana fall då någon har utnyttjat ett barn sexuellt vid upprepade tillfällen eller då det varit fråga om utnyttjande av ett litet barn.

Till bestämmelsens första stycke har kopplats en särskild bestämmelse om ansvarsfrihet för brott begångna mot barn under 15 år, se under kommentaren till 14 §.

7 §

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har samlag med eget barn eller dess avkomling, döms för *samlag med avkomling* till fängelse i högst två år.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har samlag med sitt helsyskon, döms för *samlag med syskon* till fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i denna paragraf gäller inte den som förmåtts till gärningen genom olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt.

Bestämmelsen reglerar samlag mellan vissa släktingar och motsvarar nuvarande 6 §. Bestämmelsen har endast ändrats språkligt. Någon saklig ändring har inte gjorts. Som en konsekvens av att begreppet sexuellt umgänge utmönstrats ur 6 kap. brottsbalken rubriceras brotten numera samlag med avkomling respektive samlag med syskon. Se även avsnitt 10.

8 §

Den som främjar eller utnyttjar att ett barn under femton år utför eller medverkar i sexuell posering, döms för *utnyttjande av barn för sexuell posering* till böter eller fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som begår en sådan gärning mot ett barn som fyllt femton men inte arton år, om poseringen är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling.

Är brottet grovt, döms för *grovt utnyttjande av barn för sexuell posering* till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av barnet.

Paragrafen och brottsrubriceringen är ny, men motsvarar delar av nuvarande bestämmelserna om sexuell ofredande i 7 § första och andra styckena. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 12.2.

I *första stycket* föreskrivs straffansvar för den som främjar eller utnyttjar att ett barn under femton år utför eller medverkar i sexuell posering. Bestämmelsen har i förhållande till gällande rätt utvidgats så att den nu omfattar allt främjande och utnyttjande av barn under 15 år för sexuell posering. Med främjande avses detsamma som i straffbestämmelsen om koppleri (NJA II 1962 s. 189 och prop. 1984/85:105 s. 57). Främjande kan ske på många olika sätt. Främjande kan bestå i t.ex. att någon skapar möjlighet eller underlättar för ett barn att posera genom att ställa lokal till förfogande för poseringen. För straffansvar i ett sådant fall krävs det inte att en posering kommit till stånd i det enskilda fallet. Rekvisitet ”utnyttjar” avser t.ex. sådana fall där någon drar ekonomisk vinning eller tillskansar sig andra fördelar än rent ekonomiska av att ett barn utför sexuell posering. Men också sådana situationer där någon låter ett barn sexuell posera inför sig eller utnyttjar ett barn för framställning av pornografisk bild omfattas av uttrycket. För att rekvisitet ”sexuell posering” skall vara uppfyllt krävs att det antingen är frågan om medverkande i eller utförande av en sexuell handling eller ohöjld exponering av sexuell innebörd. Handlingen skall för en vuxen person ha en klar och otvetydig sexuell karaktär. I uttrycket ligger även att handlingen skall utföras inför en eller flera personer eller framför en kamera för dokumentation på eller förmedling av bild. I likhet med vad som gäller enligt nuvarande lagstiftning skall barnets inställning till handlingen inte tillmätas någon straffrättslig betydelse.

I *andra stycket* finns en särskild bestämmelse om skydd för den som fyllt femton men inte arton år. Den som begår en sådan gärning som avses i första stycket mot ett barn som fyllt femton men inte arton år skall enligt andra stycket dömas för utnyttjande av barn för sexuell posering, om poseringen är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling. Ändringen innebär i förhållande till gällande rätt en utvidgning av tillämpningsområdet på så sätt att det för straffansvar är tillräckligt att gärningsmannen genom sin handling har främjat posering eller utnyttjat barnet för posering. För straffansvar krävs liksom i första stycket att det är frågan om en sexuell posering. Vad som avses med det begreppet har kommenterats under paragrafens första stycke. Av lagtextens lydelse framgår att det för ansvar förutsätts att poseringen är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling. Av uttrycket ”är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling” följer att det är tillräckligt för straffansvar att poseringen typiskt sett är sådan att barnets hälsa eller utveckling kan skadas. Det behöver alltså inte i det enskilda fallet bevisas att så verkligen har skett. I subjektivt hänseende krävs inte heller något syfte från gärningsmannens sida att skada barnets hälsa eller utveckling, utan det är tillräckligt att gärningsmannen har uppsåt beträffande de faktiska om-

ständigheterna som utgör underlag för domstolens värdering av frågan om poseringen varit ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling. Vilka slag av poseringar som uppfyller det angivna kriteriet får bedömas utifrån samtliga omständigheter. Så torde dock regelmässigt vara fallet då poseringen skett mot ersättning, eller under tvång, eller barnet blivit vilselett eller någon övertalat eller på annat sätt påverkat barnet att posera i en för barnet typiskt sett skadlig miljö som t.ex. på en sexklubb eller för framställning av pornografiska bilder. Vad gäller sexuell posering som sker mot ersättning avses såväl ekonomisk ersättning som ersättning av annat slag – t.ex. kläder, smycken, alkohol eller narkotika. Ersättningen behöver inte ha getts ut till den unge utan även sådana fall där ersättningen har getts ut helt eller delvis till någon annan omfattas. Som exempel på när bestämmelsen kan tillämpas kan nämnas den som engagerar barnet för posering på t.ex. en sexklubb eller den som betalar för en enskild posering på en sådan klubb. Även det fallet där den person som avser att nyttja den sexuella poseringen låter någon annan betala för densamma omfattas av tillämpningsområdet.

Tredje stycket behandlar grova fall av utnyttjande av barn för sexuell posering och är nytt i förhållande till gällande rätt. Genom bestämmelsen införs en särskild brottsrubricering och straffskala – fängelse i lägst sex månader och högst sex år – för grova fall av utnyttjande av barn för sexuell posering.

De omständigheter som anges i lagrummet utgör endast exempel på sådana omständigheter som särskilt bör beaktas vid en samlad bedömning. När det gäller de i lagtexten omnämnda omständigheterna så kan ledning sökas i koppleribestämmelsen, se under kommentaren till 12 §. Det kan t.ex. vara fråga om systematiskt utnyttjande av underåriga liksom fall med inslag av tvång eller annat hänsynslöst utnyttjande.

Utgångspunkten är att sedvanliga konkurrensregler skall tillämpas. Om de i paragrafen angivna rekvisiten är uppfyllda och brottet dessutom innebär att gärningsmannen har skildrat ett barn i pornografisk bild, blir även straffbestämmelsen i 16 kap. 10 a § brottsbalken om barnpornografibrott tillämplig. I ett sådant fall torde brottskonkurrens föreligga, vilket innebär att gärningsmannen skall dömas både för utnyttjande av barn för sexuell posering och för barnpornografibrott, eftersom det är frågan om konkurrens mellan brott med olika skyddsintressen.

Till bestämmelsens första stycke har kopplats en särskild bestämmelse om ansvarsfrihet, se kommentaren under 14 §.

9 §

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, förmår ett barn som inte fyllt arton år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling, döms för *köp av sexuell handling av barn* till böter eller fängelse i högst två år.

Vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen utlovats eller getts av någon annan.

Paragrafen, som motsvarar den nuvarande bestämmelsen om förförelse av ungdom i 10 §, har fått en ny brottsrubricering – *köp av sexuell handling av barn*. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 12.1.

Bestämmelsen, som är avsedd att skydda barn från att dras in i prostitution, föreskriver i *första stycket* ansvar för den som förmår ett barn som inte fyllt arton år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling.

Tillämpningsområdet har i förhållande till gällande rätt utvidgats dels genom att uttrycket ”sexuellt umgänge” ersatts med uttrycket ”sexuell handling”, dels genom att även köp av sexuella handlingar som sker under andra förhållanden än sådana som utgör rena prostitutionsförhållanden omfattas. Det senare följer av att ordet ”tillfälligt” utgått. Vad som avses med begreppet ”sexuell handling” har utförligt kommenterats i avsnitt 6.2 och under kommentaren till 1 och 2 §§.

För straffansvar förutsätts att den utlovade eller utgivna ersättningen är en förutsättning för den underåriges medverkan. Med ersättning avses här detsamma som i straffbestämmelserna om utnyttjande av barn för sexuell posering och köp av sexuell tjänst. Begreppet ersättning omfattar alltså förutom pengar även materiella ting, som t.ex. smycken eller kläder. Ersättningen kan men behöver inte ha getts ut till den underårige, utan kan ha getts ut helt eller delvis till någon annan.

Av *andra stycket* framgår att straffansvaret träffar även den som nyttjar den sexuella handlingen men låter någon annan betala för den. Den person som i en sådan situation betalar för den sexuella handlingen döms inte som gärningsman, men torde kunna dömas för medhjälp till brottet. Under vissa förutsättningar kan ansvar för koppleri komma i fråga.

Den nuvarande straffbestämmelsen om förförelse av ungdom i 10 § är delvis utformad som en s.k. materiell försöksbestämmelse, enligt vilken straff stadgas även för den som ”söker skaffa sig” tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under arton år. I den nya bestämmelsen om köp av sexuell handling av barn har den materiella försöksbestämmelsen tagits bort. För försök till brott skall fortsättningsvis dömas till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken.

Straffskalan har ändrats på så sätt att straffmaximum har höjts från sex månader till två års fängelse. Avsikten med höjningen är att markera att köp av sexuella handlingar som riktar sig mot barn generellt sett har ett högre straffvärde än om gärningen riktar sig mot en vuxen person.

10 §

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör ett barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för *sexuellt ofredande* till böter eller fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet.

Paragrafen motsvarar delar av nuvarande 7 § första stycket och 7 § tredje stycket och är tillämplig både när det gäller gärningar som riktar sig mot barn och gärningar som riktar sig mot vuxna. Kriminaliseringens räckvidd i dessa delar är avsedd att vara i princip densamma som tidigare. Bestämmelsen har utformats efter förslag av *Lagrådet*.

Bestämmelsens *första stycke* tar sikte på gärningar av sexuell karaktär som riktar sig mot barn under 15 år och som inte är straffbelagda enligt någon av de tidigare bestämmelserna i 6 kap. brottsbalken. Det straffbara handlandet omfattar den som ”sexuellt berör barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd”. Med sexuell beröring skall förstås andra sexuella beröringar än sådana som kan anses innefattas i begreppet ”sexuell handling”. Uttrycket ”förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med

sexuell innebörd” omfattar inte längre sådant förfarande som består i att barn utnyttjas för framställning av pornografiska bilder eller för sexuell posering utan samband med att det avbildas i pornografisk bild. Detta följer av att bestämmelsen om sexuellt ofredande är subsidiär till bestämmelsen i 8 § om utnyttjande av barn för sexuell posering, se ovan under kommentaren till 8 §. När det gäller innebörden av det uttrycket i övrigt hänvisas till tidigare förarbetsuttalanden (prop. 1983/84:105 s. 35 och 56). Liksom enligt nuvarande lagstiftning förutsätts för straffansvar att handlingen har en klar och för en vuxen person otvetydig sexuell prägel. Barnets inställning till handlingen bör liksom i dag inte tillmätas någon straffrättslig betydelse.

I *andra stycket*, som är tillämplig både vad avser gärningar som riktar sig mot barn och vuxna, föreskrivs straffansvar för exhibitionistiska beteenden och för sådana kränkningar av en persons sexuella integritet som inte är straffbara enligt andra tidigare bestämmelser i 6 kap. brottsbalken. För brottet döms den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet. I *första ledet* av bestämmelsen, som motsvarar nuvarande 7 § tredje stycket första ledet, har endast en språklig ändring gjorts. Någon saklig ändring är inte avsedd. *Andra ledet* av bestämmelsen avser, liksom fallet är enligt gällande rätt, att träffa endast sådana handlingar som har en sexuell inriktning genom att de på något sätt syftar till att reta eller tillfredsställa gärningsmannens sexualdrift. Det kränkande kan bestå i ord eller handlande. Med handlande avses i denna bestämmelse t.ex. andra sexuella beröringar och handlingar än sådana som kan anses innefattas i begreppet ”sexuell handling”. Den gränsdragningen har kommenterats i avsnitt 6.2 och under kommentaren till 1 och 2 §§ utvecklas begreppet ”sexuell handling”. Vissa lindrigare fall av beröringar skall, liksom tidigare, hänföras till sexuellt ofredande. Som exempel på en handling som omfattas av bestämmelsen om sexuellt ofredande men inte av begreppet ”sexuell handling” kan nämnas det fallet att en person i sexuellt syfte kortvarigt berör en annan persons bröst eller könsorgan. Yttranden med sexuell innebörd, riktade till en annan person, föranleder inte nödvändigtvis ansvar enligt denna paragraf. En förutsättning för straffansvar är att yttrandena har en tydlig sexuell inriktning. Ett annat exempel som kan hänföras till tillämpningsområdet är tydliga sexuella kontakter per telefon eller e-post (jfr RH 1997:91).

Avgörande för straffansvar är att handlingen utförs på ett sätt som är ”ägnat att kränka personens sexuella integritet”. Härmed skall förstås att det är tillräckligt att handlingen typiskt sett är sådan att offrets sexuella integritet kränks. Det behövs således inte i det enskilda fallet bevisas att integriteten verkligen har kränkts. I subjektivt hänseende krävs inte heller något syfte från gärningsmannens sida att kränka offrets sexuella integritet. Det är tillräckligt att gärningsmannen har uppsåt beträffande de faktiska omständigheter som utgör underlag för domstolens värdering av frågan om de varit ägnade att kränka offret på ett sådant sätt. Vilka handlingar som uppfyller det angivna kriteriet får bedömas utifrån samtliga omständigheter. För frågan om en viss handlingens egenskap som sexuellt kränkande kan det vara av betydelse mot vem den företas. Uppfattningen

av vad som är en kränkning av den sexuella integriteten kan också växla med tids- och miljöförhållanden.

Till bestämmelsens första stycke har kopplats en särskild bestämmelse om ansvarsfrihet, se kommentaren till 14 §.

11 §

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för *köp av sexuell tjänst* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

Paragrafen reglerar köp av sexuella tjänster och motsvarar i huvudsak nuvarande lagen (1998:408) om köp av sexuella tjänster som upphävs. Paragrafen är subsidiär i förhållande till 1–10 §§. Det innebär bl.a. att bestämmelsen inte blir tillämplig vid köp av sexuella tjänster av personer under 18 år, där 9 § i stället skall tillämpas.

Andra stycket har förts in efter förslag av *Lagrådet*. Genom införandet av andra stycket klargörs att även situationer där den person som nyttjar den sexuella tjänsten låter någon annan betala för densamma omfattas av bestämmelsen. Det straffbara området omfattar sålunda t.ex. fall då någon affärskontakt tillhandahåller och betalar för prostituerade. Den person som i en sådan situation betalar för den sexuella tjänsten döms inte som gärningsman för köp av sexuell tjänst, men torde kunna dömas för medhjälp till brottet.

Med sexuell förbindelse skall avses detsamma som tidigare, dvs. samlag och annat sexuell umgänge (prop. 1997/98:55 s. 137).

För försök till brott skall dömas till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken, se under kommentaren till 15 §.

För att tydliggöra att det för straffansvar räcker att vid ett enstaka tillfälle skaffa sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning ändras brottsbenämningen från *köp av sexuella tjänster* till *köp av sexuell tjänst*. Detta innebär inte någon ändring i sak.

Utöver smärre språkliga förändringar har bestämmelsen i övrigt inte ändrats. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 12.3.

12 §

Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för *koppleri* till fängelse i högst fyra år.

Om en person som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han eller hon, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för *grovt koppleri* till fängelse i lägst två och högst åtta år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av annan.

Paragrafen motsvarar bestämmelserna om koppleri och grovt koppleri i 8 och 9 §§ i gällande rätt. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 12.4.2.

Första och andra styckena motsvarar nuvarande 8 § första och andra styckena med endast en språklig ändring. Någon ändring i sak har alltså inte gjorts. Beträffande den närmare innebörden av bestämmelserna, se tidigare förarbetsuttalanden (NJA II 1962 s. 188 ff. och prop. 1984/85:105 s. 37 ff. och 57 ff.).

Tredje stycket behandlar grova fall av koppleri. Dess motsvarighet i gällande rätt finns i 9 §. I bestämmelsen har i förhållande till den nuvarande paragrafen förts in ytterligare omständigheter som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om ett koppleribrott är grovt. Dessutom har en viss språklig ändring gjorts. Ändringarna innebär att vid bedömning av om ett koppleribrott är att anse som grovt särskilt skall beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av annan. Som exempel på när ett koppleribrott kan vara att bedöma som grovt kan särskilt nämnas sådana människohandelsliknande fall där en person i Sverige med kontakter i ett annat land med hjälp av dessa kontakter organiserar att flera kvinnor förs till Sverige i syfte att utnyttjas för prostitution. Genom införandet av begreppet ”medfört betydande vinning” har tillämpningsområdet för grovt koppleribrott utvidgats något. Rekvisitet betydande vinning innebär att vinningens omfattning i sig kan utgöra grund för att bedöma ett brott som grovt. Det förutsätter dock att vinningen uppgått till avsevärda belopp.

Straffmaximum för grovt koppleri höjs till fängelse i högst åtta år. Skälen för höjningen har berörts i den allmänna motiveringen, se avsnitt 12.4.2.

13 §

Till ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder skall dömas även den som inte insåg men hade skälig anledning att anta att den andra personen inte uppnått den åldern.

Bestämmelsen motsvarar 11 § i gällande rätt. Vissa smärre språkliga förändringar har vidtagits. Någon ändring i sak har dock inte gjorts. Med hänsyn till att det i den nya regleringen görs en större åtskillnad än tidigare mellan målsägande i olika åldrar kan bestämmelsen få större betydelse än tidigare. Se även avsnitt 13.1.

14 §

Den som har begått en gärning enligt 5 §, 6 § första stycket, 8 § första stycket eller 10 § första stycket, skall inte dömas till ansvar om det är uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp mot barnet med hänsyn till den ringa skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet samt omständigheterna i övrigt.

Bestämmelsen motsvarar delvis nuvarande 13 §. Skälen för bestämmelsen behandlas i avsnitt 13.2.

I stället för att vara utformad som en bestämmelse om särskild åtalsbe-gränsning är bestämmelsen numera utformad som en ansvarsfrihetsregel.

Bestämmelsen är tillämplig vid följande brott, när de riktar sig mot barn under 15 år – sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering och sexuellt ofredande. Om det vid dessa brott är uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp mot barnet skall inte dömas till ansvar. Vid bedömningen skall enligt bestämmelsen hänsyn tas till den ringa skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet samt omständigheterna i övrigt. Avsikten är att bestämmelsen skall tillämpas med stor restriktivitet. För att något övergrepp inte skall ha skett erfordras att barnet i ålder befinner sig nära gränsen för den sexuella självbestämmanderätten, dvs. 15 år. Den som har begått gärningen bör endast vara obetydligt äldre och kommit obetydligt längre i sin mognad. Vidare bör hänsyn tas till omständigheterna i övrigt, i första hand parternas relation till varandra och omständigheterna under vilka den sexuella handlingen företogs. Det krävs naturligtvis att barnet deltagit i den sexuella handlingen helt frivilligt, dvs. utan att tvång eller någon annan form av otillbörlig påverkan har använts. Gärningar begångna mot någon som står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen eller gärningar mot en person för vars vård eller tillsyn gärningsmannen skall svara på grund av en myndighets beslut torde inte kunna omfattas av ansvarsfrihetsregeln.

Ett typiskt fall där man kan tänka sig ansvarsfrihet är där en 16-åring och en 14-åring som har en nära och god relation till varandra deltar i en ömsesidig och helt frivillig sexuell handling. Ett annat fall kan vara en 14-åring som poserar sexuellt för en partner. Även om bestämmelsen numera är utformad som en ansvarsfrihetsregel och även i övrigt ändrats i vissa avseenden är grundtanken att samma bedömningar som tidigare bör ligga till grund för prövningen av vilka förfaranden som skall träffas av bestämmelsen.

Om gärningen inte skall föranleda ansvar skall åklagaren inte väcka åtal. Om åklagaren emellertid gör en annan bedömning och väcker åtal har rätten en möjlighet att ogilla åtalet om rätten finner att gärningen inte utgör brott.

15 §

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, köp av sexuell handling av barn, köp av sexuell tjänst, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering och grovt koppleri samt underlåtenhet att avslöja sådant brott.

Bestämmelsen motsvarar i stort sett 12 § i gällande rätt och reglerar frågan om straffansvar vid försök, förberedelse och stämpling samt underlåtenhet att avslöja brott. Bestämmelsen behandlas i avsnitt 13.3.

Bestämmelsens *första stycke* har ändrats så att utnyttjande av barn för sexuell posering och grovt utnyttjande av barn för sexuell posering har gjorts straffbart även på försöksstadiet. De förfaranden som är kriminali-

serade på försöksstadiet i övrigt motsvarar i allt väsentligt de förfaranden som enligt dagens reglering är det.

De brott som är kriminaliserade på förberedelsestadiet och som stämpling enligt *andra stycket* har utvidgats till att omfatta också grovt utnyttjande av barn för sexuell posering. Detsamma gäller för underlåtenhet att avslöja sådant brott.

16 kap. Om brott mot allmän ordning

10 a §

Den som

1. skildrar barn i pornografisk bild,
2. sprider, överlåter, upplåter, förevisar eller på annat sätt gör en sådan bild av barn tillgänglig för någon annan,
3. förvärvar eller bjuder ut en sådan bild av barn,
4. förmedlar kontakter mellan köpare och säljare av sådana bilder av barn eller vidtar någon annan liknande åtgärd som syftar till att främja handel med sådana bilder, eller
5. innehar en sådan bild av barn

döms för *barnpornografibrott* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Med barn avses en person vars pubertetsutveckling inte är fullbordad eller som, när det framgår av bilden och omständigheterna kring den, är under 18 år.

Den som i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte av oaktsamhet sprider en sådan bild som avses i första stycket, döms som sägs där.

Är brott som avses i första stycket att anse som grovt skall dömas för *grovt barnpornografibrott* till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om det har begåtts yrkesmässigt eller i vinstsyfte, utgjort ett led i brottslig verksamhet som utövats systematiskt eller i större omfattning, avsett en särskilt stor mängd bilder eller avsett bilder där barn utsätts för särskilt hänsynslös behandling.

Förbudet mot skildring och innehav gäller inte den som tecknar, målar eller på något annat liknande hantverksmässigt sätt framställer en sådan bild som avses i första stycket, om bilden inte är avsedd att spridas, överlåtas, upplåtas, förevisas eller på annat sätt göras tillgänglig för andra. Även i andra fall skall en gärning inte utgöra brott, om gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig.

Bestämmelsens *fjärde stycke* har ändrats på så sätt att straffmaximum för grovt barnpornografibrott har höjts från fyra till sex års fängelse. Avsikten med höjningen är dels att genomföra det inom EU antagna rambeslutet om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi, dels att ge utrymme för en mer nyanserad straffmätning av de mest allvarliga fallen av grovt barnpornografibrott. Någon generell höjning av straffen för grovt barnpornografibrott är dock inte avsedd. Skälen för ändringen behandlas närmare i avsnitt 14.

35 kap. Om bortfallande av påföljd

4 §

De i 1 § bestämda tiderna skall räkas från den dag brottet begicks. Förutsätts för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Vid brott som avses i 6 kap. 4–6 §§ och 8 § tredje stycket eller försök till sådana brott skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år. Detsamma skall gälla vid brott som avses i 6 kap. 1–3 och 12 §§ eller försök till sådana brott om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

Om vid bokföringsbrott, som ej är ringa, den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden räknas från den dag då revisionen beslutades.

Paragrafen innehåller bestämmelser om beräkning av tid för åtalspreskription. Genom ändringar och ett tillägg av en ny andra mening i *andra stycket* har preskriptionstiden i förhållande till gällande rätt förlängts. Ändringarna motiveras närmare i avsnitt 15.

Vid vissa uppräknade sexualbrott mot barn skall preskriptionstiden enligt 1 § vid de uppräknade sexualbrotten räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 18 år. Ändringen innebär att även den absoluta preskriptionstiden enligt 6 § skall räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 18 år.

Ändringarna innebär också att fler brott än tidigare omfattas av den förlängda preskriptionstiden. De brott som skall omfattas av den förlängda preskriptionstiden är brotten våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell poseering eller försök till sådana brott, liksom vid våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, koppleri och grovt koppleri eller försök till sådana brott, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt 18 år.

Tidigare omfattade den förlängda preskriptionstiden brotten sexuellt umgänge med avkomling respektive sexuellt umgänge med syskon enligt 6 kap. 6 § brottsbalken. Den förlängda preskriptionstiden omfattar dock inte brotten samlag med avkomling respektive samlag med syskon i 7 §.

Övergångsbestämmelser till 35 kap. 4 §

Av en särskild övergångsbestämmelse framgår att bestämmelsen i 35 kap. 4 § skall tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att döma till påföljd har bortfallit enligt äldre bestämmelser (jfr prop. 1994/95:2 s. 6).

20.2 Förslaget till lag om ändring i säkerhetsskyddslagen (1996:627)

22 §

Vid registerkontroll enligt 14 § får utlämnandet omfatta alla uppgifter om den kontrollerade som finns i SÄPO-registret eller annars behandlas hos Säkerhetspolisen samt de uppgifter om den kontrollerade som finns i belastningsregistret och i misstankeregistret om dom eller misstanke om brott som avses i

– 3 kap. 1, 2, 5 och 6 §§ brottsbalken,

- 4 kap. 1–6 och 8–9 a §§ brottsbalken,
 - 6 kap. 1, 2 och 4–6 §§ brottsbalken,
 - 8 kap. 4–6 §§ brottsbalken,
 - 9 kap. 3 och 4 §§ brottsbalken,
 - 12 kap. 3 § brottsbalken,
 - 13 kap. 1–5 b och 7 §§ brottsbalken,
 - 16 kap. 1–3, 5, 6 och 8 §§ brottsbalken,
 - 17 kap. 1 § brottsbalken,
 - 18 kap. 1 och 3–5 §§ brottsbalken,
 - 19 kap. brottsbalken,
 - 1 och 3 §§ narkotikastrafflagen (1968:64),
 - 9 kap. 1 § vapenlagen (1996:67), och
 - 2 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott.
- Även uppgift om försök och förberedelse till dessa gärningar får lämnas ut.

Ändringarna som har gjorts i första stycket tredje strecksatsen är en följd av det nya 6 kap. brottsbalken. Innebörden i tidigare 1 och 2 §§ motsvaras i huvudsak av de nya 1, 2 och 4–6 §§, dvs. av brotten våldtäkt, sexuellt tvång, våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn och sexuellt övergrepp mot barn. Se också avsnitt 17.

Kommittén har varit en straffrättslig kommitté. Det främsta uppdraget har varit att se över bestämmelserna om sexualbrott i 6 kapitlet brottsbalken. Kommittén lägger nu i detta betänkande fram förslag till en ny reglering av sexualbrotten. Kommittén föreslår att 6 kapitlet brottsbalken skall ersättas av ett nytt. Vidare föreslås att det införs särskilda bestämmelser om straffansvar för handel med människor respektive med barn för sexuella ändamål. Kommittén föreslår en rad andra åtgärder såsom att kravet på dubbel straffbarhet för brott begångna utomlands inte skall gälla för vare sig allvarliga sexualbrott mot den som inte har fyllt 18 år eller de nya straffbestämmelserna om människohandel.

Lagstiftningen om sexualbrott bör vara tydligare

Den sexuella självbestämmanderätten och den sexuella integriteten är de viktigaste skyddsintressena bakom regleringen av sexualbrotten. Sexuella övergrepp innebär alltid en kränkning av den sexuella men också den personliga integriteten. Kommittén anser att regleringen av sexualbrotten bör fästa mindre avseende vid vilken sexualhandling det varit frågan om och mer ta fasta på den sexuella kränkningen och dess art. En sådan inriktning är i allt väsentligt ett uttryck för den rättsutveckling som redan har skett men framgår tydligare av förslaget till ny lagtext.

Kommittén har haft i uppdrag att finna en lösning som innebär att våldtäktsbegreppet omfattar allvarliga sexuella övergrepp mot små barn även om något tvång inte har använts. Det är särskilt tillämpningen av kravet på tvång i 6 kap. 1 § BrB om våldtäkt som har kritiserats då den anses ha lett till orimliga resultat när det gäller övergrepp mot barn. Av kommitténs praxisundersökning samt den forskning som finns om sexuella övergrepp mot barn framkommer dessutom att gärningsmännen i många fall inte använder något direkt våld. Det är vanligare att gärningsmannen har övertalat och lockat barnet eller att han eller hon har använt sig av sin auktoritet som vuxen för att få sin vilja igenom. Om gärningarna har pågått under en lång tid vänjer sig barnen vid sin livssituation och gärningsmannen behöver av det skälet inte heller använda något våld eller hot vid övergreppet.

Därför föreslår kommittén en särreglering. Med hänsyn till systematiken och att regleringen skall vara så klar som möjligt föreslår kommittén att lagstiftningen genomgående skall skilja på om ett sexualbrott förövats mot ett barn som inte har fyllt 15 år eller om det förövats mot en vuxen person. Någon särskild reglering för små barn föreslås alltså inte.

Åldersgränsen för när de olika bestämmelserna är tillämpliga är densamma som för den sexuella självbestämmanderätten. Någon ändring i det avseendet föreslås inte. Barn under 15 år kan alltså aldrig ge ett samtycke till sexuella handlingar med ansvarsbefriande verkan för gärningsmannen.

Den som fyllt 15 år behandlas i lagstiftningen som rör sexualbrott som vuxna. Det beror på att ungdomarna då nått sin sexuella självbestämmanderätt. Författningsförslaget innehåller dock ett par särskilda skydds-

regler för ungdomar mellan 15 och 18 år. Med hänsyn till systematiken har de fogats till bestämmelserna som behandlar sexualbrott mot vuxna.

Prop. 2004/05:45
Bilaga 1

Tvång och samtycke i en ny reglering av våldtäktsbrottet

För straffansvar för våldtäkt mot vuxna bör det också enligt en ny lagstiftning krävas att gärningsmannen med våld eller hot tilltvingat sig den sexuella handlingen. Som främsta skälet härtill har ansetts att det finns en risk att en reglering baserad på endast att offret inte har lämnat sitt samtycke till de sexuella handlingarna medför att brottsutredningen alltför mycket inriktas på offret. Frågor om bl.a. hur offret uppträdde eller markerade att han eller hon inte var intresserad av ett sexuellt umgänge, vad som skett vid övergreppet och parternas förhållande skulle få en större betydelse för att bringa klarhet i om det förelegat ett samtycke. Det finns en risk att sådana hänsyn som är ett uttryck för bristande jämställdhet mellan kvinnor och män och som man vid reformen av sexualbrotten år 1984 tog avstånd ifrån skulle få förnyad aktualitet. Dessutom skulle en sådan reglering vara förenad med betydande tillämpningssvårigheter och inte passa in i brottsbalkens systematik.

Med hänsyn till framför allt rättsutvecklingen föreslår emellertid kommittén att redan en lägre grad av tvång skall leda till straffansvar för våldtäkt. Kravet på att gärningsmannen skall ha utövat ett s.k. råntvång har därför slopats. I stället är det en tillräcklig förutsättning för straffansvar enligt förslaget till den nya bestämmelsen om våldtäkt i 6 kap. 1 § BrB att gärningsmannen har använt ett olaga tvång.

Förslaget till ett nytt 6 kapitel brottsbalken

Översynen av bestämmelserna om sexualbrott i 6 kapitlet brottsbalken har avsett såväl det materiella innehållet som systematik, lagteknik och språk. Som underlag för sin översyn har kommittén bland annat låtit genomföra en undersökning av domstolarnas straffmätning och bedömning av straffvärdet i mål om sexualbrott. Praxisundersökningen har omfattat ca 415 domar, fördelade på de olika brotten i 6 kapitlet. Domarna är meddelade under tiden fr.o.m. den 1 januari 1995 t.o.m. den 30 juni 1998. Kommittén har vidare studerat annan rättspraxis samt inhämtat uppgifter från företrädare för både myndigheter och s.k. frivilligorganisationer. Till kommittén har dessutom varit knuten en s.k. referensgrupp. I den har det suttit personer med särskild kunskap på olika områden som har varit av betydelse för kommitténs arbete.

I samband med översynen har uttrycket sexuellt umgänge ersatts med ett nytt, sexuell handling. Innebörden av det uttrycket är i allt väsentligt detsamma som för uttrycket sexuellt umgänge. En viss utvidgning är dock avsedd. För att bedömas som en sexuell handling skall en handling eller åtgärd ha haft en påtaglig sexuell prägel för offret eller gärningsmannen. Kränkningen av offret har en stor betydelse vid denna prövning. Det fordras dock inte att det har varit en direkt och varaktig kroppslig beröring för att en handling skall bedömas som en sexuell handling. Också uttrycken vanmakt och hjälplöst tillstånd har ersatts av andra uttryck. Samtliga bestämmelser har getts en modern språklig utformning.

De fem inledande bestämmelserna i förslaget till nytt 6 kapitel omfattar endast sexualbrott i strikt mening som förövats mot vuxna: 1 § våldtäkt, 2 § sexuellt tvång, 3 § sexuellt utnyttjande, 4 § sexuell kränkning och 5 § sexuell exploatering av ungdom. Med vuxna personer avses den som har fyllt 15 år. Tre bestämmelser innehåller regler till skydd mot sexuella handlingar som genomförs med olaga tvång eller utnyttjanden. Bestämmelserna är i princip upptagna i ordning efter brottens allvar.

Sexualbrotten mot vuxna omfattar enligt förslaget följande.

Våldtäkt enligt 1 § reserveras för de mest allvarliga sexuella kränkningarna. Straffansvaret träffar den som med våld eller hot tvingar en annan person till en sexuell handling som är allvarligt kränkande med hänsyn till tvångets art eller omständigheterna i övrigt. Den sexuella handlingen kan bestå i samlag och samlagsliknande handlingar. Också andra sexualhandlingar som med hänsyn till tvångets art eller omständigheterna i övrigt är allvarligt kränkande kan föranleda ansvar. För straffansvar är det tillräckligt att gärningsmannen har använt ett sådant olaga tvång som avses i 4 kap. 4 § första stycket BrB.

För våldtäkt skall enligt förslaget också den dömas som av en annan person tilltvingar sig en sådan sexuell handling genom att utnyttja att denna person inte har förmåga att värja sig på grund av berusning eller ett liknande tillstånd eller den hotfulla situation han eller hon befinner sig i. Denna bestämmelse skall i vissa fall tillämpas före bestämmelsen om sexuellt utnyttjande. Detta är delvis en nyhet i förhållande till gällande rätt. Bakgrunden till kommitténs förslag är följande.

Enligt nuvarande ordning döms som huvudregel inte för våldtäkt om gärningsmannen har utnyttjat en situation där offret redan varit utslaget t.ex. på grund av att han eller hon frivilligt har berusat sig. Gärningsmannen har i sådana fall i stället dömts för sexuellt utnyttjande enligt 3 §. Regleringen tycks i praktiken, oavsett gärningsmannens handlande, leda till att offrets berusning får en avgörande betydelse för rubriceringen. Även i situationer som ligger nära en våldtäkt döms således gärningsmannen för sexuellt utnyttjande i stället för våldtäkt. De under senare år uppmärksammade fallen har haft det gemensamt att det varit unga kvinnor som har varit kraftigt berusade och som har utnyttjats sexuellt av flera gärningsmän.

Även om straffskalan skulle skärpas för brottet sexuellt utnyttjande har kommittén inte ansett att det är en tillräcklig åtgärd för att behålla den nuvarande ordningen. Kommittén har menat bl.a. att den kränkning som offret i en sådan situation utsätts för är jämförbar med den som ett offer för en våldtäkt utsätts för. I förslaget har därför en viss del av den nuvarande bestämmelsen i 3 § förts till 1 §. Enligt förslaget omfattar den nya 1 § alltså både den som försätter någon annan i ett visst tillstånd och sedan utnyttjar detta tillstånd för att genomföra en sexuell handling som den som under vissa omständigheter drar sådan fördel av att en annan person till följd av t.ex. frivillig berusning inte har förmåga att värja sig.

Det framgår uttryckligen av förslaget att en våldtäkt som har begåtts av fler än en gärningsman skall bedömas som grovt brott.

Sexuellt tvång enligt 2 § omfattar de fall då gärningsmannen med ett olaga tvång har genomfört en sexuell handling. En förutsättning för

straffansvar enligt 2 § är att den sexuella handlingen inte är allvarligt kränkande. Bestämmelsen om sexuellt tvång är alltså subsidiär till bestämmelsen om våldtäkt i vissa fall.

Sexuellt utnyttjande enligt 3 § skyddar den som står i en beroendeställning till gärningsmannen eller lider av en psykisk störning. Så långt är tillämpningsområdet för bestämmelsen i allt väsentligt detsamma som enligt gällande rätt. Bestämmelsen föreskriver dock också straffansvar för den som sexuell utnyttjar en annan person som i annat fall än vad som sägs i den nya våldtäktsbestämmelsen inte har förmåga att värja sig. Den nya bestämmelsen om sexuellt utnyttjande utesluter inte tillämpningen av 1 § om den sexuella handlingen har varit allvarligt kränkande.

Bestämmelsen om sexuellt utnyttjande omfattar också ett ovillkorligt skydd för ungdomar mellan 15 och 18 år mot sexuella handlingar från vuxna som har ett särskilt ansvar för dem. Sålunda skall den som genomför en sexuell handling med någon som inte har fyllt 18 år och som är avkomling till gärningsmannen, som står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen, eller för vars vård eller tillsyn gärningsmannen skall svara på grund av en myndighets beslut dömas för sexuellt utnyttjande. I viss utsträckning är det regleringen i den nuvarande 4 § om sexuellt utnyttjande av underårig som har flyttats till den nya bestämmelsen om sexuellt utnyttjande. En viss utvidgning av den utpekade personkretsen för vilken det absoluta förbud gäller har gjorts samtidigt. Också andra närstående vuxna som den unga personen har ett förhållande till som påminner om det mellan en fostrare och en tonåring omfattas av den nya bestämmelsen. Hit hör t.ex. föräldrarnas nya partners.

Också i denna bestämmelse föreskrivs uttryckligen att brottet bör bedömas som grovt bl.a. om det har förövats av fler än en gärningsman.

Sexuell kränkning enligt 4 § föreskriver straffansvar för den som i annat fall än som sagts tidigare i 6 kapitlet utsätter en person för ett beteende som kan kränka personens sexuella integritet. Paragrafen innehåller alltså straffansvar för andra förfarande än vad som betecknas som sexuella handlingar. Även i en ny reglering finns det nämligen enligt kommitténs mening ett behov av en straffbestämmelse för handlingar som t.ex. blottning eller annat anstötligt uppträdande. Den föreslagna bestämmelsen innebär i förhållande till gällande rätt en viss utvidgning av det straffbara området. Det gäller bl.a. kränkande uttalanden med sexuell anspelning.

Sexuell exploatering av ungdom enligt 5 § innehåller två bestämmelser, som reglerar ett särskilt skydd för den sexuella integriteten för ungdomar mellan 15 och 18 år. Bestämmelserna innebär en motsvarande inskränkning av ungdomarnas sexuella självbestämmanderätt. Bestämmelserna har utformats med beaktande av bl.a. barnkonventionens krav.

För det första omfattar paragrafen köp av sexuella tjänster av ungdomar. Sålunda skall den som genomför en sexuell handling med någon som inte har fyllt 18 år dömas för sexuell exploatering av ungdom om den underåriga personen har medverkat mot ersättning. Bestämmelsen avser att skydda ungdomar mot att dras in i prostitution. Den motsvarar bestämmelsen i nuvarande 10 § om förförelse av ungdom.

För det andra omfattar paragrafen den som främjar att någon som inte har fyllt 18 år utför en sexuell posering som är ett led i en framställning

av pornografisk bild, som sker mot ersättning, eller som annars kan skada den underåriges utveckling. Förslaget innebär ett förstärkt straffrättsligt skydd för ungdomar mot att användas för sexuell posering. Skärpningen motiveras bl.a. av att lagstiftningen skall svara mot de internationella åtaganden som Sverige har gjort när det gäller skyddet för barn mot olika former av sexuell exploatering. Sålunda har det riktats kritik mot den gällande lagstiftningen i detta avseende, framför allt den nuvarande bestämmelsen om sexuellt ofredande i 7 §. Kommittén har vidare beaktat bl.a. att det bör råda en bättre överensstämmelse mellan bestämmelserna i 6 kapitlet och den om barnpornografibrottet i 16 kapitlet brottsbalken.

Det absoluta förbudet gäller vissa typiska utnyttjanden i pornografiska sammanhang. Dit hör sådan sexuell posering som är ett led i en framställning av en pornografisk bild eller film. Dit hör också sådan posering som sker mot ersättning, t.ex. på sexklubb. Utanför detta område har den underåriga med stigande ålder och mognad en viss sexuell självbestämmanderätt och ett ökat ansvar för sina handlingar.

Sexualbrott mot barn

Sexuella övergrepp samt kränkningar mot barn under 15 år regleras i tre särskilda bestämmelser i kapitlet. De är upptagna i ordning efter brottens allvar. Endast två bestämmelser omfattar ett skydd för barn mot det som beskrivs som sexuella handlingar. Anledningen är att sexuella övergrepp mot barn är straffvärda även om de begåtts utan användning av olaga tvång eller andra otillbörliga medel.

Sexualbrotten mot barn omfattar enligt förslaget följande.

Våldtäkt mot barn enligt 6 § är en ny bestämmelse. Den reserveras för allvarliga sexuella kränkningar av barn. Paragrafen föreskriver straffansvar för den som med ett barn under 15 år genomför en sexuell handling som är allvarligt kränkande med hänsyn till sin art eller till omständigheterna i övrigt.

Det förutsätts alltså inte att gärningsmannen har använt våld eller hot eller att han genomfört handlingen med något annat särskilt medel. De främsta skälen till bestämmelsens utformning är följande. Det kan riktas kritik mot den nuvarande regleringen då den kan leda till orimliga avgöranden vid övergrepp mot barn. Dessutom behöver gärningsmännen sällan ta till våld eller hot för att genomföra sexuella handlingar med barn. Det framgår av både praxis och forskning. Det är dock självklart att gärningsmannen ändå upplevs som hotfull och att övergreppet för barnet är både skrämmande och smärtsamt. En sådan gärning är därför lika straffvärd som sexuella övergrepp som riktats mot vuxna och som innehåller tvång.

En reglering med skilda bestämmelser om sexualbrott mot barn och sexualbrott mot vuxna utesluter inte att rubriceringen våldtäkt mot barn används ifråga om de allvarligaste övergreppen mot barn även om det för straffansvar inte föreskrivs något krav på tvång. Ett sexuellt övergrepp mot ett barn är regelmässigt förenat med ett psykiskt våld och det innebär en ytterst allvarlig kränkning av barnets integritet. Rubriceringen våldtäkt mot barn markerar allvaret i gärningen och ger också uttryck för den skärpta syn på sexualbrott mot barn som ligger bakom förslaget till en ny reglering.

En grundläggande utgångspunkt för prövningen av om en kränkning är allvarlig är redan den omständigheten att gärningen riktas mot ett barn. De skall vara helt fredade från att utsättas för sexuella närmanden. Ju yngre ett barn är desto allvarligare är gärningen.

Samlag och andra samlagsliknande handlingar är regelmässigt allvarligt kränkande om de genomförs med barn. Också andra handlingar kan med hänsyn till sin art eller omständigheterna i övrigt vara allvarligt kränkande. Regelmässigt skall gärningar som inneburit att en gärningsman genom att genomföra sexuella handlingar med ett barn har missbrukat ett särskilt förtroende eller ansvar medföra ansvar enligt 6 §. Sexuella handlingar som t.ex. föräldrar samt styv- eller fosterföräldrar genomför med sitt barn eller ett barn de ansvarar för är alltid allvarligt kränkande.

Om det är frågan om två tonåringar, varav den ena inte har fyllt 15 år, som genomför sexuella handlingar med varandra fordras det emellertid mer kvalificerande omständigheter än när målsäganden är ett litet barn för att en gärning skall bedömas enligt 6 §. Omständigheter som t.ex. tonåringens utveckling och mognadsnivå, vilket förhållandet som råder mellan tonåringarna, de sexuella handlingarnas natur samt på vilket sätt gärningen har genomförts har betydelse för bedömningen.

På motsvarande sätt som i 1 § sägs uttryckligen i bestämmelsen i 6 § att det särskilt skall beaktas vid bedömningen av om ett brott är grovt att det har begåtts av flera gärningsmän. Härutöver nämns flera andra omständigheter som kan medföra att brott är grovt, bland annat barnets låga ålder eller att barnet varit utsatt för våld eller hot.

Sexuellt övergrepp mot barn enligt 7 § är också en ny paragraf. Den föreskriver straffansvar för den som i annat fall än som sagts tidigare i kapitlet förmår ett barn att företa en sexuell handling eller utsätter barnet för en sådan handling. Bestämmelsen tar sikte på sexualbrott som inte omfattas av den nya bestämmelsen om våldtäkt mot barn. Graderingen mellan de två bestämmelserna om sexualbrott mot barn görs utifrån främst om gärningen kan bedömas som allvarligt kränkande eller inte. Bestämmelsen i 7 § är alltså subsidiär i förhållande till den om våldtäkt mot barn.

Sexuell kränkning av barn enligt 8 § tar sikte på sexualbrott som inte innefattar en sexuell handling. Paragrafen är också ny. Den skyddar barn mot beteenden genom vilka de utnyttjas sexuellt på ett sådant sätt att det innebär en kränkning av deras sexuella integritet. Bestämmelsen föreskriver ansvar för den som främjar att ett barn utför en sexuell posering eller annars utsätter barnet för ett beteende i ord eller handling som kan kränka dess sexuella integritet.

Koppleri och prostitution

Förslaget till nytt 6 kapitel innehåller också två bestämmelser om straffansvar för koppleri respektive köp av sexuella tjänster. Förbudet mot köp av sexuella tjänster har av systematiska skäl tagits upp i kapitlet.

Koppleri enligt 10 § har samma tillämpningsområde som enligt gällande rätt. Straffansvaret för koppleri är enligt förslaget även i fortsättningen begränsat till sådana sexuella aktiviteter som enligt gällande rätt utgör sexuellt umgänge.

Bestämmelsen har dock setts över språkligt. Bland annat har uttrycket tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning ersatts med uttrycket prostitution. Den som främjar eller ekonomiskt utnyttjar att en person prostituerar sig vid ett flertal tillfällen kommer alltså enligt förslaget att göra sig skyldig till koppleri.

Lagen (1998:408) om förbud av köp av sexuella tjänster (den s.k. sexköpslagen) innebär att redan köp av en tillfällig sexuell förbindelse är straffbart. Kommittén har mot den bakgrunden haft i uppdrag att utreda bl.a. om kravet i bestämmelsen om koppleri om att det skall vara fråga om ett flertal sexuella förbindelser skall tas bort. Kommittén har dock ansett att det inte är tillräckligt för straffansvar att någon främjar eller utnyttjar att någon annan vid endast ett tillfälle har haft en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning. Skälen för det ställningstagandet är främst dels att det ligger i koppleribrottets natur att främjandet eller det ekonomiska utnyttjandet normalt skall avse en slags verksamhet, dels att den som främjar att någon vid ett tillfälle säljer en sexuell tjänst kan göra sig skyldig till medhjälp till köp av sexuella tjänster.

Till de omständigheter som kan medföra att ett koppleri bedöms som grovt har lagts till två nya. Således skall enligt förslaget också vid en sådan bedömning särskilt beaktas att brottet har avsett en verksamhet som har bedrivits i organiserad form eller som har medfört en betydande vinning för gärningsmannen.

Förbudet mot köp av sexuella tjänster enligt 11§ omfattar enligt förslaget den som i annat fall än som sägs förut i kapitlet skaffar eller låter skaffa sig en sexuell tjänst under förhållanden som utgör prostitution. Med uttrycket sexuell tjänst avses sådana sexuella aktiviteter som enligt gällande rätt utgör sexuellt umgänge.

Bestämmelsen omfattar i allt väsentligt straffansvar för de gärningar som nu omfattas av tillämpningsområdet för sexköpslagen. Förbudet mot köp av sexuella tjänster omfattar dock enligt förslaget uttryckligen också den som låter skaffa sig en sexuell tjänst, dvs. den som nyttjar en sexuell tjänst men låter en annan person betala den. Således kan man inte undgå straffansvaret genom ett påstående att det är någon annan som har betalat för eller på annat sätt har köpt den sexuella tjänsten. Genom den föreslagna lydelsen skall vidare klargöras att förbudet omfattar också den som är stamkund hos en prostituerad.

Andra närliggande bestämmelser

Förslaget till ett nytt 6 kapitel innehåller på motsvarande sätt som i gällande reglering också bestämmelser om bl.a. försöksbrott m.m., särskild åtalbegränsning och särskild föreskrift om vad som i förekommande fall krävs i fråga om gärningsmannens insikt om barnets ålder.

Bestämmelsen om sexuellt umgänge med avkomling respektive syskon har flyttats till 7 kapitlet brottsbalken. Anledningen är att bestämmelsen från systematiska utgångspunkter har ansetts passa bättre bland bestämmelser om brott mot familj. Bestämmelsen har samma tillämpningsområde som enligt gällande rätt, men den har getts en något modernare och tydligare språklig utformning.

Kommittén har haft i uppdrag att utreda om det finns anledning och möjlighet att införa regler som begränsar eller försvårar för sexklubbar att rekrytera unga personer till sin verksamhet. I samband härmed har kommittén utrett om det går att undvika skadliga effekter av sådana klubbar genom ändrad lagstiftning eller andra åtgärder.

För att få en uppfattning om sexklubbarnas verksamhet och omfattning har kommittén inhämtat upplysningar från landets polismyndigheter samt från socialförvaltningarna i Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping bl.a. genom en enkät. Våren 1999 fanns det tretton sexklubbar i landet. Verksamheten bestod av serveringar och nakenframträdande på scen, såsom striptease. I många fall fanns det också möjlighet till s.k. enskild posering. Antalet sexklubbar hade ökat kraftigt under de senaste fem åren och det kan ha ökat ytterligare sedan kartläggningen. Det har inte gått att fastställa hur många kvinnor som är verksamma på sexklubbar, men en grov uppskattning är att det rör sig om ca 500. Det flesta kvinnor är av naturliga skäl verksamma i Stockholm och Göteborg. De är i åldern 18 till 40 år, med tyngdpunkten förlagd till de yngre åldrarna. Kvinnorna är inte sällan under 20 år när de debuterar på sexklubb.

Kommittén anser att rekryteringen av unga personer kan motverkas i första hand genom de nya straffbestämmelserna om sexuell exploatering av ungdom (5 §) och sexuell kränkning av barn (8 §). Bestämmelserna skyddar personer under 18 år bl.a. mot att användas i just poseringssammanhang. Skyddet för barn som inte fyllt 15 år är på motsvarande sätt som enligt gällande rätt ovillkorligt. Skyddet för ungdomar mellan 15 och 18 år har genom den föreslagna regleringen stärkts. Sålunda är enligt förslaget straffansvaret för den som främjar att någon som inte har fyllt 18 år utför sexuell posering på sexklubb också absolut. Den underåriges inställning tillmäts inte någon straffrättslig betydelse. Mot denna bakgrund och då det finns bestämmelser i annan lagstiftning, t.ex. lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52), socialtjänstlagen (1980:620) och polislagen (1984:387), som ger ett gott stöd för att ingripa om det påträffas underåriga personer i en föreställning på en sexklubb, har kommittén inte föreslagit andra åtgärder i detta avseende.

Kommittén har kommit fram till att bestämmelsen om koppleri inte bör utvidgas till att omfatta de s.k. huvudaktörerna bakom sexklubbarna. Den främsta anledningen är att enskild posering förekommer nästan uteslutande på sexklubbarna. I ordningslagen (1993:1617) finns det redan ett förbud mot anordnandet av en offentlig tillställning som utgör pornografisk föreställning. Kommittén föreslår att det förbudet förtydligas. I förslaget till ny lydelse av 2 kap. 14 § sägs sålunda att en föreställning är pornografisk om den med hänsyn till inslag av dans, posering eller liknande uppträdanden av sexuell karaktär vid en samlad bedömning kan anses ha till huvudsakligt syfte att påverka åskådaren sexuellt. Straffskalan har skärpts. Till skydd för de kvinnor och – i förekommande fall – de män som uppträder i föreställningen har i bestämmelsen uttryckligen sagts att den som endast har uppträtt skall vara fri från ansvar för medverkan till brottet.

Kommittén har inte haft i uppgift att föreslå ett allmänt förbud mot pornografi. Däremot har kommittén utrett om pornografibranschens s.k.

huvudaktörer straffrättsligt kan jämföras med den traditionella kopplaren. Eftersom utvidgningar av bestämmelsen om koppleri i detta avseende riskerar att leda till inskränkningar i de grundlagsfästa reglerna om tryck- och yttrandefrihet har kommittén funnit att det inte finns utrymme för att lämna något sådant förslag.

Utredningsfrågor med internationell anknytning

Kommittén har konstaterat att svensk lagstiftning i allt väsentligt uppfyller de krav som ställs på medlemsstaterna i den gemensamma åtgärden av den 24 februari 1997 om åtgärder mot människohandel och sexuellt utnyttjande av barn (EGT L 63/2, 4.3.97, 97/154/RIF). Detsamma gäller de krav som ställs på de anslutande staterna i artikel 6 i FN:s konvention från år 1979 om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor.

Kommittén har dock funnit att det bör införas en särskild bestämmelse om straffansvar för människohandel för sexuella ändamål. Som skäl för detta ställningstagande har kommittén beaktat att den internationella utvecklingen varit sådan att det numera är påkallat att införa sådana bestämmelser. Kommittén har också ansett att de handlingar som tillsammans utgör en sådan handel är särskilt avskryvbara och att de därför bör motverkas straffrättsligt genom brottsbestämmelser med en särskilt sträng straffskala. Även om de flesta förfaranden som ingår i en handel med människor för sexuella ändamål i allt väsentligt redan är kriminaliserade i svensk rätt har därför kommittén föreslagit en särskild bestämmelse.

Kommittén föreslår sålunda att den som med olaga tvång, vilseledande eller på något annat otillbörligt sätt rekryterar eller transporterar en person från det land som han eller hon vistas i till ett annat land med uppsåt att han eller hon där skall bli utsatt för sexuell exploatering, eller som i ett sådant syfte på ett otillbörligt sätt inhyser eller tar emot en sådan person, skall dömas för människohandel för sexuella ändamål. Tillämpningsområdet omfattar all människohandel för sexuella ändamål där gärningsmännen utnyttjar sårbarheten hos en annan person för de angivna syftena. Kommittén föreslår vidare att det införs en särskild bestämmelse om straffansvar för handel med barn för sexuella ändamål. I förslaget till denna bestämmelse uppställs det dock för straffansvar inte något krav på att gärningsmannen har genomfört handeln med olaga tvång, vilseledande eller något annat otillbörligt sätt.

Bestämmelserna har utformats i nära anslutning till den definition som finns i ett tilläggsprotokoll om människohandel som hör till 2000 års FN-konvention om gränsöverskridande organiserad brottslighet. Kommittén föreslår att de nya bestämmelserna införs i 4 kapitlet brottsbalken, där det annars kriminaliseras handlingar som riktar sig mot en annan människas frihet och frid.

Kommittén har i samband med sina överväganden om införandet av de nya bestämmelserna understrukit att människohandel inte är endast ett straffrättsligt problem. En grundförutsättning för denna handel är att det finns en efterfrågan på sexuella tjänster. Sålunda har kommittén understrukit att handel för sexuella ändamål måste angripas inte bara med nykriminaliseringar utan också med insatser som kan motverka prostitutionen och som kan bidra till att män avstår från att köpa sexuella tjänster.

Härutöver har kommittén ansett att handeln bör angripas utifrån det förhållandet att den är gränsöverskridande och således utgör ett internationellt problem.

Kommittén har funnit att det inte finns tillräckliga skäl för att föreslå att det införs straffrättsliga eller andra sanktioner mot den som i vinningssyfte ägnar sig åt kontaktförmedling av främst kvinnor och andra sådana åtgärder som medför en påtaglig risk att den ena parten kommer att utnyttjas p.g.a. sin sociala och ekonomiskt svagare ställning. De straffrättsliga och andra regler som finns ger tillsammans med de nya bestämmelserna om människohandel för sexuella ändamål ett fullgott skydd.

Kommittén anser att kravet på s.k. dubbel straffbarhet för brott som begåtts utomlands bör begränsas. Skälet är dels att bibehållandet av ett sådant krav kan hindra en effektiv lagföring, dels att innehållet i flera internationella instrument ger anledning att ifrågasätta om kravet är förenligt med principen om barnets bästa. Således föreslår kommittén att det inte bör finnas något krav på att gärningen skall vara straffbar också där den begicks när det är frågan om allvarliga sexuella övergrepp mot personer under 18 år. Kommittén föreslår vidare att det inte bör finnas något krav på dubbel straffbarhet för tillämpningen av de nya bestämmelserna om straffansvar för människohandel för sexuella ändamål och handel med barn för sexuella ändamål.

1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken (1962:700)

Härigenom föreskrivs ifråga om brottsbalken
dels att 6 kap. skall upphöra att gälla,
dels att 2 kap. 3 §, 4 kap. 3 och 10 §§ samt 35 kap. 4 § skall ha följande lydelse,
dels att det i brottsbalken skall införas ett nytt kapitel, 6 kap., samt tre nya paragrafer, 4 kap. 3 a och 3 b §§ samt 7 kap. 3 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap

3 §¹⁹

För brott som begåtts utom riket dömes även i annat fall än som avses i 2 § efter svensk lag och vid svensk domstol,

1. om brottet förövats å svenskt fartyg eller luftfartyg, så ock eljest om det begåtts i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen å sådant fartyg,

2. om brottet begåtts av någon som tillhör Försvarmakten på ett område där en avdelning av Försvarmakten befann sig eller om det begåtts av någon annan på ett sådant område och avdelningen befann sig där för annat ändamål än övning,

3. om brottet begåtts vid tjänstgöring utom riket av någon som är anställd i utlandsstyrkan inom Försvarmakten eller som tillhör Polisens utlandsstyrka,

3 a. om brottet har begåtts i tjänsten utom riket av en polisman, tulltjänsteman eller tjänsteman vid Kustbevakningen, som utför gränsöverskridande arbetsuppgifter enligt en internationell överenskommelse som Sverige har tillträtt,

4. om brottet förövats mot Sverige, svensk kommun eller annan menighet eller svensk allmän inrättning,

5. om brottet begåtts inom område som ej tillhör någon stat och förövats mot svensk medborgare, svensk sammanslutning eller enskild inrättning eller mot utlänning med hemvist i Sverige,

6. om brottet är kapning, sjö- eller luftfartssabotage, flygplats-sabotage, försök till sådana brott, folkrättsbrott, olovlig befattning med kemiska vapen, olovlig befattning med minor eller osann eller ovarsam utsaga inför en internationell domstol, *eller*

7. om det lindrigaste straff som i svensk lag är stadgat för brottet är fängelse i fyra år eller däröver,

8. om brottet är människohandel för sexuella ändamål, handel med

¹⁹ Senaste lydelse 2000:1157.

barn för sexuella ändamål eller försök till sådana brott,

9. om brottet är våldtäkt mot barn, sexuellt övergrepp mot barn, eller försök till sådana brott eller

10. om brottet har riktats mot någon som inte har fyllt arton år och det är fråga om våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, grovt sexuellt utnyttjande, sexuell exploatering av ungdom enligt 6 kap. 5 § första stycket första meningen, koppleri, grovt koppleri eller försök till sådana brott.

4 kap.

3 §

Den som, i annat fall än som avses i 1 eller 2 §, genom olaga tvång eller vilseledande, föranleder att någon kommer i krigs- eller arbetstjänst eller annat sådant tvångstillstånd eller förmår någon att bege sig till eller stanna kvar på utrikes ort, där han eller hon kan befaras bli utsatt för förföljelse *eller utnyttjad för tillfälliga sexuella förbindelser* eller på annat sätt råka i nödläge, döms för försättande i nödläge till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Är brottet mindre grovt, döms till böter eller fängelse i högst två år.

Den som, i annat fall än som avses i 1 eller 2 §, genom olaga tvång eller vilseledande, föranleder att någon kommer i krigs- eller arbetstjänst eller annat sådant tvångstillstånd eller förmår någon att bege sig till eller stanna kvar på utrikes ort, där han eller hon kan befaras bli utsatt för förföljelse eller på annat sätt råka i nödläge, döms för försättande i nödläge till fängelse, lägst ett och högst tio år.

3 a §

Den som med olaga tvång, vilseledande eller på något annat otillbörligt sätt rekryterar eller transporterar en person från det land som han eller hon vistas i till ett annat land för att han eller hon där skall bli utsatt för sexuell exploatering, eller som i ett sådant syfte på ett otillbörligt sätt inhyser eller tar emot en sådan person, döms för människohandel för sexuella ändamål. Straffet är fängelse i lägst två och högst åtta år.

Om handel med någon som inte har fyllt arton år finns en bestämmelse i 3 b §.

3 b §

Den som rekryterar eller transporterar någon som inte har fyllt arton år från det land som han eller hon vistas i till ett annat land för att han eller hon där skall bli utsatt för sexuell exploatering, eller som i ett sådant syfte inhyser eller tar emot en sådan person, döms för handel med barn för sexuella ändamål. Straffet är fängelse i lägst två och högst tio år.

10 §²⁰

För försök, förberedelse eller stämpling till människorov, olaga frihetsberövande eller försättande i nödläge och för underlåtenhet att avslöja sådant brott döms till ansvar enligt vad som sägs i 23 kap. Detsamma gäller för försök eller förberedelse till olaga tvång som är grovt eller till dataintrång som om det fullbordas inte skulle ha varit att anse som ringa.

För försök, förberedelse eller stämpling till människorov, olaga frihetsberövande, försättande i nödläge, *människohandel för sexuella ändamål eller handel med barn för sexuella ändamål* och för underlåtenhet att avslöja sådana brott döms till ansvar enligt vad som sägs i 23 kap. Detsamma gäller för försök eller förberedelse till olaga tvång som är grovt eller till dataintrång som om det fullbordas inte skulle ha varit att anse som ringa.

6 kap.

Våldtäkt

1 §

För våldtäkt döms den som med våld eller hot tvingar en annan person till en sexuell handling som är allvarligt kränkande med hänsyn till tvångets art eller omständigheterna i övrigt. För våldtäkt döms också den som av en annan person tilltvingar sig en sådan sexuell handling genom att utnyttja att denna person inte har förmåga att värja sig på grund av berusning eller ett liknande tillstånd eller den hotfulla situation han eller hon befinner sig i. Straffet är fängelse i lägst två och högst sex år.

Om brottet är grovt, döms för

²⁰ Senaste lydelse 1998:206.

grov våldtäkt. Vid bedömningen av om brottet är grovt skall det särskilt beaktas om gärningsmannen har använt farligt våld, eller använt hot som har varit ägnat att framkalla allvarlig fruktan för liv eller säkerhet hos offret, har utnyttjat offrets särskilt utsatta situation, eller annars har visat särskild hänsynslöshet samt om brottet har begåtts av flera gärningsmän. Straffet är fängelse i lägst fyra och högst tio år.

Om sexuella övergrepp mot barn som inte har fyllt femton år finns särskilda bestämmelser i 6–8 §§.

Sexuellt tvång

2 §

För sexuellt tvång döms den som i annat fall än som sägs i 1 § första stycket första meningen med våld eller hot tvingar en annan person att företa eller tåla en sexuell handling. Straffet är fängelse i högst fyra år.

Om sexuella övergrepp mot barn som inte har fyllt femton år finns särskilda bestämmelser i 6–8 §§.

Sexuellt utnyttjande

3 §

För sexuellt utnyttjande döms den som genomför en sexuell handling med en annan person och därigenom utnyttjar att personen står i beroendeställning till gärningsmannen, lider av en psykisk störning, eller i annat fall än som sägs i 1 § första stycket andra meningen inte har förmåga att värja sig. Straffet är fängelse i högst fyra år.

Detsamma gäller den som genomför en sexuell handling med någon som inte har fyllt arton år och

- 1. som är avkomling till gärningsmannen,*
- 2. som står under fostran av eller*

har ett liknande förhållande till gärningsmannen, eller

3. för vars vård eller tillsyn gärningsmannen skall svara på grund av en myndighets beslut.

Om brottet är grovt, döms för grovt sexuellt utnyttjande. Vid bedömningen av om brottet är grovt skall det särskilt beaktas om gärningsmannen har visat särskild hänsynslöshet eller om brottet har begåtts av flera gärningsmän. Straffet är fängelse i lägst två och högst sex år.

Om sexuella övergrepp mot barn som inte har fyllt femton år finns särskilda bestämmelser i 6–8 §§.

Sexuell kränkning

4 §

För sexuell kränkning döms den som i annat fall än som sägs förut i detta kapitel utsätter en person för ett beteende som kan kränka personens sexuella integritet. Straffet är böter eller fängelse i högst två år.

Om sexuella övergrepp mot barn som inte har fyllt femton år finns särskilda bestämmelser i 6–8 §§.

Sexuell exploatering av ungdom

5 §

För sexuell exploatering av ungdom döms den som genomför en sexuell handling med någon som inte har fyllt arton år, om den unge har företagit handlingen mot ersättning. Detsamma gäller den som främjar att den unge utför en sexuell posering som

1. är ett led i en framställning av pornografisk bild,
2. sker mot ersättning, eller
3. annars kan skada hans eller hennes utveckling.

Straffet är böter eller fängelse i högst två år.

Om sexuella övergrepp mot barn

Våldtäkt mot barn

6 §

För våldtäkt mot barn döms den som med ett barn under femton år genomför en sexuell handling som är allvarligt kränkande med hänsyn till sin art eller till omständigheterna i övrigt. Straffet är fängelse i lägst två och högst sex år.

Om brottet är grovt, döms för grov våldtäkt mot barn. Vid bedömningen av om brottet är grovt skall det särskilt beaktas barnets låga ålder, om gärningsmannen har använt våld eller hot, eller om gärningsmannen har utnyttjat barnets särskilt utsatta situation eller annars visat särskild hänsynslöshet samt om brottet har begåtts av flera gärningsmän. Straffet är fängelse i lägst fyra och högst tio år.

Sexuellt övergrepp mot barn

7 §

För sexuellt övergrepp mot barn döms den som i annat fall än som sägs i 6 § förmår ett barn under femton år att företa en sexuell handling eller utsätter barnet för en sådan handling. Straffet är fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Sexuell kränkning av barn

8 §

För sexuell kränkning av barn döms den som främjar att ett barn under femton år utför en sexuell posering. Detsamma gäller den som annars utsätter barnet för ett beteende som kan kränka barnets sexuella integritet. Straffet är böter eller fängelse i högst två år.

9 §

Till ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder skall dömas även den som inte insåg men hade skälig anledning att anta att den andra personen inte uppnått den åldern.

Koppleri

10 §

För koppleri döms den som främjar eller ekonomiskt utnyttjar att en person prostituerar sig vid ett flertal tillfällen. För koppleri döms också den som har upplåtit en lägenhet med nyttjanderätt och som får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för prostitution. Detta gäller dock endast om hyresvärden inte gör vad som skäligen kan begäras för att upplåtelsen skall upphöra, om verksamheten fortsätter i lägenheten eller återupptas efter avbrott. Straffet är fängelse i högst fyra år.

Om brottet är grovt, döms för grovt koppleri. Vid bedömningen av om brottet är grovt skall det särskilt beaktas om brottet har avsett en verksamhet som har bedrivits i större omfattning eller i organiserad form, som har medfört en betydande vinning för gärningsmannen, eller som har inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av andra. Straffet är fängelse i lägst två och högst sex år.

Köp av sexuella tjänster

11 §

För köp av sexuella tjänster döms den som i annat fall än som sägs förut i detta kapitel skaffar eller låter skaffa sig en sexuell tjänst under förhållanden som utgör prostitution. Straffet är böter

Försöksbrott m.m.

12 §

För försök till följande brott döms enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

1. våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande och grovt sexuellt utnyttjande,

2. sexuell exploatering av ungdom enligt 5 § första stycket första meningen,

3. våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn samt

4. koppleri, grovt koppleri och köp av sexuella tjänster.

Detsamma gäller ifråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn och grovt koppleri samt underlåtenhet att avslöja sådana brott.

Särskild åtalsbegränsning i vissa fall

13 §

Om det vid följande brott inte råder någon betydande skillnad i ålder och utveckling mellan parterna får åklagaren väcka åtal endast om det krävs från allmän synpunkt.

1. sexuell exploatering av ungdom enligt 5 § första stycket andra meningen 1,

2. sexuellt övergrepp mot barn eller försök till sådant brott, eller

3. sexuell kränkning av barn enligt 8 § första meningen.

7 kap.

3 a §

Den som i annat fall än som sägs i 6 kap. har samlag med eget barn eller dess avkomling döms om den

andra personen är av motsatt kön för samlag med avkomling till fängelse i högst två år.

Den som i annat fall än som sägs i 6 kap. har samlag med sitt helsyskon döms om den andra personen är av motsatt kön för samlag med syskon till fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i denna paragraf gäller inte den som har förmått till gärningen genom olaga tvång eller på något annat otillbörligt sätt.

35 kap.

4 §²¹

De i 1 § bestämda tiderna skall räknas från den dag brottet begicks. Förutsätts för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Har brott som avses i 6 kap. 1–4 och 6 §§ eller försök till sådana brott begåtts mot barn under femton år skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt femton år.

Vid brott som avses i 6 kap. 6–7 §§ och 8 § första meningen eller försök till brott som avses i 6 kap. 6–7 §§ skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år. Detsamma skall gälla vid brott som avses i 6 kap. 1–3 §§, 5 och 10 §§ eller försök till brott som avses i 6 kap. 1–3 §§, 5 § första stycket första meningen och 10 § om brottet har begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

Om vid bokföringsbrott, som ej är ringa, den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden räknas från den dag då revisionen beslutades.

Denna lag träder i kraft den xxx då lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster inte längre skall gälla.

²¹ Senaste lydelse 1996:659.

Härigenom föreskrivs i fråga om ordningslagen (1993:1617) dels att 2 kap. 14, 29 och 31 §§ skall ha följande lydelse, dels att det införs två nya paragrafer, 2 kap. 29 a och 31 a §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

14 §

Offentlig tillställning som utgör pornografisk föreställning får inte anordnas.

En offentlig tillställning som utgör pornografisk föreställning får inte anordnas. En föreställning är pornografisk om den med hänsyn till inslag av dans, posering eller liknande uppträdanden av sexuell karaktär vid en samlad bedömning kan anses ha till huvudsakligt syfte att påverka åskådaren sexuellt.

29 §

Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. i egenskap av anordnare bryter mot kravet på tillstånd eller anmälan i 4 eller 5 § eller mot ett villkor eller ett förbud som har meddelats enligt 4 § andra stycket, 5 § fjärde stycket, 15 §, 16 § andra stycket eller 25 §,

2. lämnar oriktig uppgift om något förhållande som han enligt tillämpliga föreskrifter är skyldig att upplysa om i en ansökan eller en anmälan eller om sådana omständigheter som polismyndigheten kan begära uppgift om med stöd av 9 § första stycket,

3. anordnar en allmän sammankomst eller offentlig tillställning i ett tält som saknar föreskrivet godkännande eller bryter mot ett användningsförbud eller mot ett villkor som har meddelats för användandet,

4. anordnar en allmän sammankomst eller offentlig tillställning och därvid tillåter användning av en tivolianordning som saknar föreskrivet godkännande eller bryter mot ett användningsförbud eller mot ett villkor som har meddelats för användandet,

5. anordnar en offentlig tillställning i strid med 14 §,

6. anordnar en allmän sammankomst eller offentlig tillställning utan tillstånd enligt 19 eller 20 § i fall då sådant tillstånd behövs, eller

7. anordnar eller fortsätter en allmän sammankomst eller offentlig tillställning trots att sammankomsten eller tillställningen har inställts eller upplösts enligt 22 eller 23 §.

5. anordnar en allmän sammankomst eller offentlig tillställning utan tillstånd enligt 19 eller 20 § i fall då sådant tillstånd behövs, eller

6. anordnar eller fortsätter en allmän sammankomst eller offentlig tillställning trots att sammankomsten eller tillställningen har inställts eller upplösts enligt 22 eller 23 §.

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot förbudet i 18 § första stycket mot förtäring eller förvaring av alkoholdrycker döms till penningböter, om inte gärningen är belagd med straff i någon annan författning.

Har flera medverkat till en gärning som avses i första stycket skall 23 kap. 4 och 5 §§ brottsbalken tillämpas.

29 a §

Till böter eller fängelse i högst två år döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet anordnar en offentlig tillställning i strid med 14 §.

Den som endast har uppträtt i föreställningen skall vara fri från ansvar för medverkan till brottet.

31 §

Om en anordnare av en allmän sammankomst eller offentlig tillställning har gjort sig skyldig till en överträdelse som avses i 29 §, får vad som har uppburits i avgifter eller i någon annan ersättning för att bevista sammankomsten eller tillställningen förklaras förverkat efter vad som kan anses skäligt. Om ersättningen har utgått i något annat än pengar och om den inte finns i behåll, får i stället värdet förklaras förverkat.

Angående beslag av egendom som kan antas vara förverkad enligt första stycket, gäller bestämmelserna om beslag i rättegångsbalken.

Om en anordnare av en allmän sammankomst eller offentlig tillställning har gjort sig skyldig till en överträdelse som avses i 29 eller 29 a §, får vad som har uppburits i avgifter eller i någon annan ersättning för att bevista sammankomsten eller tillställningen förklaras förverkat efter vad som kan anses skäligt. Om ersättningen har utgått i något annat än pengar och om den inte finns i behåll, får i stället värdet förklaras förverkat.

31 a §

Egendom som har använts såsom hjälpmedel vid en överträdelse som avses i 29 a § får förklaras förverkad, om det krävs till förebyggande av brott eller om det annars finns särskilda skäl. I stället för egendomen kan dess värde förklaras förverkat.

Yttrande över betänkandet har avgetts av Göta hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Malmö tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvårdsstyrelsen, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Brottsoffermyndigheten, Migrationsverket, Utlänningsnämnden, Socialstyrelsen, Institutet för psykosocial medicin (IPM), Folkhälsoinstitutet, Statens institutionsstyrelse, Barnombudsmannen, Statens skolverk, Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet, Ungdomsstyrelsen, ILO-kommittén, Jämställdhetsombudsmannen, Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO), Stockholms kommun, Norrköpings kommun, Malmö kommun, Göteborgs kommun, Rikskvinnocentrum (Akademiska sjukhuset, Uppsala), BUP-Elefanten (Barn- och ungdomspsykiatriska kliniken, Universitetssjukhuset i Linköping), Avdelningen för klinisk genetik (Lunds universitetssjukhus), Svenska kommunförbundet, Rädda Barnens riksförbund, Sveriges Advokatsamfund, Svenskt Näringsliv, Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Sveriges Domareförbund, Sveriges Psykologförbund, Sveriges Fastighetsägareförbund, Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU), Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL), ECPAT Sverige, Riksförbundet Barnens Rätt I Samhället (BRIS), Föreningen Svenska UNICEF-kommittén, Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige (ROKS), Stödcentrum BEDA, Föreningen Stödcentrum mot incest (SCI) och Brottsofferjourernas riksförbund.

Riksåklagaren har bifogat yttrande från Åklagarmyndigheten i Stockholm, Åklagarmyndigheten i Linköping, Åklagarkammaren i Linköping, Åklagarmyndigheten i Malmö, Åklagarmyndigheten i Göteborg, Åklagarmyndigheten i Västerås och Åklagarmyndigheten i Umeå.

Yttrande har också inkommit från Handikappombudsmannen, Kvinnofronten, Forum om barn och våld, Vänsterpartiets Kvinnopolitiska Utskott, IOGT-NTOs Juniorförbund och Handikappförbundens samarbetsorgan.

Följande instanser har inbjudits men har avstått från att yttra sig: Örebro tingsrätt, Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet, Psykologiska institutionen vid Stockholms universitet, Sociologiska institutionen vid Uppsala universitet, Institutionen för Beteendevetenskap (Linköpings universitet), Malmö kommun, Riksförbundet Hem och Skola, HOPP (Riksorganisationen mot Sexuella Övergrepp), Sveriges Kvinnojourers Riksförbund (SKR), Fredrika Bremer-förbundet och Stiftelsen Kvinnoforum.

Förteckning över remissinstanserna Promemorian om Sveriges antagande av rambeslut om åtgärder för att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi

Yttrande över promemorian har avgetts av Riksdagens ombudsmän, Hovrätten för Nedre Norrland, Stockholms tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Barnombudsmannen, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, Sveriges advokatsamfund och ECPAT Sverige.

Instanserna Rädda Barnen och Sveriges Domareförbund har inbjudits men har avstått från att yttra sig.

av den 22 december 2003

om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi

EUROPEISKA UNIONENS RÅD HAR ANTAGIT DETTA RAMBESLUT

med beaktande av Fördraget om Europeiska unionen, särskilt artiklarna 29, 31.1 e och 34.2 b i detta,

med beaktande av kommissionens förslag²²,

med beaktande av Europaparlamentets yttrande²³, och av följande skäl:

(1) I rådets och kommissionens handlingsplan för att på bästa sätt genomföra bestämmelserna i Amsterdamfördraget om upprättande av ett område med frihet, säkerhet och rättvisa²⁴, i slutsatserna från Europeiska rådets möte i Tammerfors och i Europaparlamentets resolution av den 11 april 2000 nämns eller efterlyses lagstiftningsåtgärder mot sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi, inklusive gemensamma definitioner, grunder för åtal och påföljder.

(2) Rådets gemensamma åtgärd 97/154/RIF av den 24 februari 1997 om åtgärder mot människohandel och sexuellt utnyttjande av barn²⁵ och rådets beslut 2000/375/RIF av den 29 maj 2000 om bekämpning av barnpornografi på Internet²⁶ bör följas upp med ytterligare lagstiftningsåtgärder som syftar till att minska skillnaderna i medlemsstaternas rättsliga strategier och bidrar till utvecklingen av ett effektivt rättsligt och polisiärt samarbete för att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi.

(3) I sin resolution av den 30 mars 2000 om kommissionens meddelande om genomförandet av åtgärderna för att motverka barnsexturism uppger Europaparlamentet att barnsexturism är ett brott som är nära förbundet med brotten sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi, och anmodar kommissionen att till rådet överlämna ett förslag till ett rambeslut med minimiregler avseende brottsrekvisit för dessa straffbara gärningar.

(4) Sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi utgör allvarliga kränkningar av de mänskliga rättigheterna och av barnets grundläggande rätt till en harmonisk uppväxt och utveckling.

²² EGT C 62 E, 27.2.2001, s. 327.

²³ EGT C 53 E, 28.2.2002, s. 108.

²⁴ EGT C 19, 23.1.1999, s. 1.

²⁵ EGT L 63, 4.3.1997, s. 2.

²⁶ EGT L 138, 9.6.2000, s. 1.

(5) Barnpornografi, som är en särskilt allvarlig form av sexuellt utnyttjande av barn, ökar och sprids genom utnyttjande av ny teknik och Internet.

(6) Europeiska unionen måste komplettera det viktiga arbete som utförs av internationella organisationer.

(7) För att komma till rätta med de allvarliga brott som sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi utgör krävs en övergripande strategi, där gemensamma brottsrekvisit i samtliga medlemsstaters straffrätt, inklusive effektiva, proportionella och avskräckande påföljder, ingår som en integrerad del i bredast möjliga rättsliga samarbete.

(8) I enlighet med subsidiaritets- och proportionalitetsprincipen inskränker sig detta rambeslut till det minimum som krävs för att målen skall uppnås på europeisk nivå och går inte utöver vad som är nödvändigt för det syftet.

(9) Tillräckligt stränga påföljder för gärningsmännen måste införas så att sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi omfattas av de rättsakter som redan har antagits i syfte att bekämpa organiserad brottslighet, såsom rådets gemensamma åtgärd 98/699/RIF av den 3 december 1998 om penningtvätt, identifiering, spårande, spärrande, beslag och förverkande av hjälpmedel och vinning av brott²⁷ samt rådets gemensamma åtgärd 98/733/RIF av den 21 december 1998 om att göra deltagande i en kriminell organisation i Europeiska unionens medlemsstater till ett brott²⁸.

(10) Den särskilda karaktären hos kampen mot sexuellt utnyttjande av barn måste föranleda medlemsstaterna att i sin lagstiftning införa effektiva, proportionella och avskräckande påföljder. Sådana påföljder bör också anpassas till den verksamhet som bedrivs av juridiska personer.

(11) Brottsoffer som är barn bör förhöras med hänsyn till ålder och utveckling i syfte att utreda och lagföra brott som omfattas av detta rambeslut.

(12) Detta rambeslut påverkar inte gemenskapens befogenheter.

(13) Detta rambeslut bör kunna bidra till att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi genom att det kompletterar de instrument som antagits av rådet, såsom gemensam åtgärd 96/700/RIF av den 29 november 1996 om upprättande av ett program för stöd och utbyte för personer ansvariga för att bekämpa människohandel och sexuellt utnyttjande av barn²⁹, gemensam åtgärd 96/748/RIF av den 16 december 1996 om utvidgning av det uppdrag Europols narkotikaenhet erhö³⁰, gemensam åtgärd 98/428/RIF av den 29 juni 1998 om inrättande av ett europe-

²⁷ EGT L 333, 9.12.1998, s. 1. Gemensamma åtgärden ändrad genom rådets rambeslut 2001/500/RIF (EGT L 182, 5.7.2001, s. 1).

²⁸ EGT L 351, 29.12.1998, s. 1.

²⁹ EGT L 322, 12.12.1996, s. 7.

³⁰ EGT L 342, 31.12.1996, s. 4.

iskt rättsligt nätverk³¹, gemensam åtgärd 96/277/RIF av den 22 april 1996 om en ordning för utbyte av sambandspersoner för att förbättra det rättsliga samarbetet mellan Europeiska unionens medlemsstater³² och gemensam åtgärd 98/427/RIF av den 29 juni 1998 om goda rutiner vid inbördes rättshjälp i brottmål³³, samt rättsakter som antagits av Europaparlamentet och rådet, såsom Europaparlamentets och rådets beslut nr 276/1999/EG av den 25 januari 1999 om antagande av en flerårig handlingsplan på gemenskapsnivå för att främja en säkrare användning av Internet genom att bekämpa olagligt och skadligt innehåll på globala nät³⁴ och Europaparlamentets och rådets beslut nr 293/2000/EG av den 24 januari 2000 om att anta ett program för gemenskapens insatser (Daphne-programmet) (2000–2003) för förebyggande åtgärder i kampen mot våld mot barn, ungdomar och kvinnor³⁵.

HÄRIGENOM FÖRESKRIVS FÖLJANDE.

Artikel 1

Definitioner

I detta rambeslut avses med

- a) *barn*: varje person som är yngre än arton år,
- b) *barnpornografi*: pornografiskt material som avbildar eller föreställer
 - i) ett verkligt barn som är inblandat i eller ägnar sig åt handling med tydlig sexuell innebörd, inbegripet obscen exponering av ett barns könsorgan eller blygdregion, eller
 - ii) en verklig person som ser ut att vara ett barn och är inblandad i eller ägnar sig åt sådan handling som avses i led i, eller
 - iii) realistiska bilder på ett fiktivt barn som är inblandat i eller ägnar sig åt sådan handling som avses i led i,
- c) *datorsystem*: en apparat eller grupp av sammankopplade apparater eller apparater som står i samband med varandra, där en eller flera av dem, enligt ett program, utför automatisk databehandling.
- d) *juridisk person*: varje enhet som har denna ställning enligt tillämplig lagstiftning, med undantag av stater eller andra offentliga organ vid utövande av de befogenheter som de har i egenskap av statsmakter samt offentliga internationella organisationer.

³¹ EGT L 191, 7.7.1998, s. 4.

³² EGT L 105, 27.4.1996, s. 1.

³³ EGT L 191, 7.7.1998, s. 1.

³⁴ EGT L 33, 6.2.1999, s. 1.

³⁵ EGT L 34, 9.2.2000, s. 1.

Artikel 2

Prop. 2004/05:45
Bilaga 5

Brott som har samband med sexuellt utnyttjande av barn

Varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att straffbelägga följande avsiktliga handlingar:

- a) Att tvinga ett barn till prostitution eller deltagande i pornografiska föreställningar, eller att dra vinning av eller på något annat sätt utnyttja ett barn för sådana ändamål.
- b) Att rekrytera ett barn till prostitution eller deltagande i pornografiska föreställningar.
- c) Att ägna sig åt sexuell aktivitet med ett barn, om
 - i) tvång, våld eller hot brukas,
 - ii) pengar eller andra former av betalning eller ersättning lämnas som betalning för barnets sexuella aktivitet, eller
 - iii) missbruk av en erkänd förtroendeställning eller av makt eller inflytande över barnet förekommer.

Artikel 3

Barnpornografibrott

1. Varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att straffbelägga följande avsiktliga handlingar, oavsett om de utförs med hjälp av ett datorsystem eller inte, när de begåtts orättmätigt:

- a) Framställning av barnpornografi.
- b) Distribution, spridning eller överföring av barnpornografi.
- c) Utbudande eller tillhandahållande av barnpornografi.
- d) Förvärv eller innehav av barnpornografi.

2. En medlemsstat får göra undantag från straffrättsligt ansvar för sådana handlingar avseende barnpornografi

- a) som avses i artikel 1 b ii, när den verkliga människa som ser ut att vara ett barn i själva verket var 18 år eller äldre vid avbildningstillfället,
- b) som avses i artikel 1 b i och 1 b ii, när det gäller framställning och innehav, om bilder på barn som uppnått sexuell myndighetsålder framställs och innehåses med dessa personers medgivande och endast för deras privata bruk. Även när det fastställts att ett medgivande har förelegat, skall detta inte anses giltigt om till exempel högre ålder, mogenhet, posi-

tion, ställning, erfarenhet eller offrets beroende av förövaren har missbrukats för att uppnå detta medgivande.

Prop. 2004/05:45
Bilaga 5

c) som avses i artikel 1 b iii, när det fastställs att en persons framställning och innehav av det pornografiska materialet endast sker för privat bruk, om inget pornografiskt material som avses i artikel 1 b i och 1 b ii har använts för dess framställning, och förutsatt att handlingen inte medför någon risk för spridning av materialet.

Artikel 4

Anstiftan, medhjälp och försök

1. Varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att straffbelägga anstiftan och medhjälp till de brott som avses i artiklarna 2 och 3.

2. Varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att straffbelägga försök att begå de handlingar som avses i artiklarna 2, 3.1 a och 3.1 b.

Artikel 5

Påföljder och försvårande omständigheter

1. Om inte annat följer av punkt 4, skall varje medlemsstat vidta de åtgärder som är nödvändiga för att de brott som avses i artiklarna 2, 3 och 4 skall beläggas med straffrättsliga påföljder som innebär ett längsta frihetsberövande om minst ett till tre år.

2. Om inte annat följer av punkt 4, skall varje medlemsstat vidta de åtgärder som är nödvändiga för att följande brott skall beläggas med straffrättsliga påföljder som innebär ett längsta frihetsberövande om minst fem till tio år:

a) De brott som avses i artikel 2 a, som består i ”att tvinga ett barn till prostitution eller deltagande i pornografiska föreställningar”, och de brott som avses i artikel 2 c i.

b) De brott som avses i artikel 2 a, som består i ”att dra vinning av eller på något annat sätt utnyttja ett barn för sådana ändamål”, och de brott som avses i artikel 2 b, i båda fallen i den mån de hänför sig till prostitution och minst en av följande omständigheter anses föreligga:

– Offret är ett barn som enligt den nationella lagstiftningen inte uppnått sexuell myndighetsålder.

– Gärningsmannen har medvetet eller genom hänsynslöshet satt barnets liv på spel.

– Brottet har begåtts med användande av grovt våld eller har vållat barnet svår skada.

– Brottet har begåtts inom ramen för en kriminell organisation enligt definitionen i gemensam åtgärd 98/733/RIF, oavsett den straffnivå som anges i den gemensamma åtgärden.

c) De brott som avses i artikel 2 a, som består i ”att dra vinning av eller på något annat sätt utnyttja barn för sådana ändamål”, och de brott som avses i artikel 2 b, i båda fallen i den mån de hänför sig till pornografiska föreställningar, artiklarna 2 c ii, 2 c iii, 3.1 a, 3.1 b och 3.1 c, om offret är ett barn som enligt den nationella lagstiftningen inte uppnått sexuell myndighetsålder och om minst en av de omständigheter som anges i den andra, tredje och fjärde strecksatsen under led b i denna punkt anses föreligga.

3. Varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att säkerställa att en fysisk person, som har dömts för något av de brott som avses i artiklarna 2, 3 och 4, i förekommande fall kan avstängas, tillfälligt eller permanent, från utövande av sådan verksamhet som hänför sig till tillsyn av barn.

4. Varje medlemsstat får fastställa andra påföljder, inbegripet påföljder som inte är straffrättsliga, för handlingar avseende barnpornografi enligt artikel 1 b iii.

Artikel 6

Juridiska personers ansvar

1. Varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att juridiska personer skall kunna hållas ansvariga för brott som avses i artiklarna 2, 3 och 4 och som begås till förmån för dessa juridiska personer av någon person som agerar antingen enskilt eller som en del av den juridiska personens organisation och har en ledande ställning inom den juridiska personens organisation, grundad på

- a) befogenhet att företräda den juridiska personen,
- b) befogenhet att fatta beslut på den juridiska personens vägnar, eller
- c) befogenhet att utöva kontroll inom den juridiska personen.

2. Utöver vad som angivits i punkt 1 skall varje medlemsstat vidta de åtgärder som är nödvändiga för att juridiska personer skall kunna hållas ansvariga när brister i övervakning eller kontroll som skall utföras av en sådan person som avses i punkt 1 har gjort det möjligt för en person som är underställd den juridiska personen att till förmån för denna juridiska person begå ett brott som avses i artiklarna 2, 3 och 4.

3. Den juridiska personens ansvar enligt punkterna 1 och 2 skall inte utesluta lagföring av de fysiska personer som är gärningsmän, anstiftare eller medhjälpare till ett brott som avses i artiklarna 2, 3 och 4.

Prop. 2004/05:45
Bilaga 5

Artikel 7

Påföljder för juridiska personer

1. Varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att en juridisk person som är ansvarig i enlighet med artikel 6.1 skall kunna bli föremål för effektiva, proportionella och avskräckande påföljder, som innefattar bötesstraff eller administrativa avgifter och som får innefatta andra påföljder, såsom

- a) frångående av rätt till offentliga förmåner eller stöd,
- b) tillfälligt eller permanent näringsförbud,
- c) rättslig övervakning,
- d) rättsligt beslut om upplösning av verksamheten, eller
- e) tillfällig eller permanent stängning av de inrättningar som har använts för att begå brottet.

2. Varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att en juridisk person som är ansvarig i enlighet med artikel 6.2 skall kunna bli föremål för effektiva, proportionella och avskräckande påföljder eller åtgärder.

Artikel 8

Behörighet och lagföring

1. Varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att fastställa sin behörighet beträffande brott som avses i artiklarna 2, 3 och 4, när

- a) brottet har begåtts helt eller delvis inom medlemsstatens territorium,
- b) gärningsmannen är medborgare i medlemsstaten, eller
- c) gärningen har begåtts till förmån för en juridisk person som är etablerad inom medlemsstatens territorium.

2. En medlemsstat får besluta att den inte kommer att tillämpa eller endast i särskilda fall eller under särskilda omständigheter kommer att tillämpa bestämmelserna om behörighet i punkt 1 b och 1 c, när brottet begås utanför dess territorium.

3. En medlemsstat som enligt sin lagstiftning inte utlämnar sina egna medborgare skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att fastställa sin behörighet över och i lämpliga fall lagföra de brott som avses i artiklarna 2, 3 och 4 som har begåtts av dess egna medborgare utanför dess territorium.

4. De medlemsstater som beslutar att tillämpa punkt 2 skall underrätta rådets generalsekretariat och kommissionen om detta, i lämpliga fall med uppgift om i vilka särskilda fall eller under vilka särskilda omständigheter som beslutet gäller.

5. Varje medlemsstat skall sörja för att dess behörighet omfattar situationer i vilka ett brott enligt artikel 3 och, i den mån det är relevant, artikel 4, begås med hjälp av ett datorsystem, till vilket åtkomsten skett från dess territorium, oavsett om datorsystemet är beläget inom dess territorium.

6. Varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att möjliggöra att åtminstone de allvarligaste av de brott som avses i artikel 2 kan lagföras i enlighet med nationell lag efter det att offret har uppnått myndighetsålder.

Artikel 9

Skydd av och hjälp till brottsoffer

1. Medlemsstaterna skall fastställa att utredning eller lagföring av brott som omfattas av detta rambeslut inte skall vara beroende av ett brottsoffers anmälan eller anklagelse, åtminstone i de fall där artikel 8.1 a är tillämplig.

2. Offer för brott enligt artikel 2 bör anses som särskilt utsatta brottsoffer enligt artiklarna 2.2, 8.4 och 14.1 i rådets rambeslut 2001/220/RIF av den 15 mars 2001 om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden³⁶.

3. Varje medlemsstat skall vidta alla de åtgärder som är möjliga för att garantera brottsoffrets familj lämpligt stöd. Särskilt skall varje medlemsstat, där det är lämpligt och möjligt, tillämpa artikel 4 i det rambeslutet på den familj som det hänvisas till.

Artikel 10

Territoriell tillämpning

Detta rambeslut skall tillämpas på Gibraltar.

³⁶ EGT L 82, 22.3.2001, s. 1.

Artikel 11

Upphävande av gemensam åtgärd 97/154/RIF

Gemensam åtgärd 97/154/RIF skall upphöra att gälla.

Prop. 2004/05:45

Bilaga 5

Artikel 12

Genomförande

1. Medlemsstaterna skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att följa detta rambeslut senast den 20 januari 2006.

2. Medlemsstaterna skall senast den 20 januari 2006 till rådets generalsekretariat och till kommissionen överlämna texten till de bestämmelser genom vilka skyldigheterna enligt detta rambeslut införlivas med deras nationella lagstiftning. På grundval av en rapport utarbetad med hjälp av denna information och en skriftlig rapport från kommissionen, skall rådet senast den 20 januari 2008 bedöma i vilken utsträckning medlemsstaterna har följt bestämmelserna i detta rambeslut.

Artikel 13

Ikraftträdande

Detta rambeslut träder i kraft samma dag som det offentliggörs i Europeiska unionens officiella tidning.

Utfärdat i Bryssel den 22 december 2003.

På rådets vägnar

A. MATTEOLI

Ordförande

Förslag ändringar i brottsbalken

2 kap.

2 §

För brott som begåtts utom riket *döms* efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,
2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och *finns* här, eller
3. av annan utlänning som *finns* här i riket och på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

Första stycket gäller *inte*, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som *inte* tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter *inte* kan följa på gärningen.

I fall som avses i denna paragraf *får inte dömas till* påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten.

De inskränkningar av svensk domsrätt som anges i andra och tredje styckena gäller inte för brott som avses i 6 kap. 1–5 och 11 §§ eller försök till sådant brott om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

6 kap.

1 § Våldtäkt

Den som genom våld eller olaga hot tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla annan sexuell handling, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag, döms för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför en sådan sexuell handling som avses i första stycket genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, höggradig berusning, rädsla eller annat liknande tillstånd eller funktionshinder inte kan freda sig eller kontrollera sitt handlande.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket mindre allvarligt, döms till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse, lägst fyra och högst tio år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en gärningsman medverkat i brottet, eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars, visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

2 § Sexuellt tvång

Den som, i annat fall än som sägs i 1 § första stycket, genom olaga tvång förmår en person till att företa eller tåla en sexuell handling, döms för sexuellt tvång till fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som, i annat fall än som sägs i 1 § andra stycket, genomför en sexuell handling med en person under de förhållanden som anges där.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt, döms för grovt sexuellt tvång till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

3 § Sexuellt utnyttjande av beroendeställning

Den som förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling genom att allvarligt missbruka att personen står i beroendeställning till gärningsmannen döms för sexuellt utnyttjande av beroendeställning till fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms för grovt sexuellt utnyttjande av beroendeställning till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en gärningsman medverkat i brottet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet.

4 § Våldtäkt mot barn

Den som med ett barn under femton år har samlag eller genomför annan sexuell handling, om gärningen med hänsyn till kränkningens art eller omständigheterna i övrigt är jämförlig med (påtvingat) samlag, döms för våldtäkt mot barn till fängelse, lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som fyllt femton men inte arton år och som är avkomling till gärningsmannen eller står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen, eller för vars vård eller tillsyn gärningsmannen skall svara på grund av en myndighets beslut.

Är brott som avses i första eller andra stycket mindre allvarligt döms till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, döms för grov våldtäkt mot barn till fängelse, lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en gärningsman medverkat i brottet eller om gärningsmannen, med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars, visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

5 § Sexuellt övergrepp mot barn

Den som, i annat fall än som sägs i 4 §, genomför en sexuell handling med ett barn under femton år, eller som fyllt femton men inte arton år och som gärningsmannen står i ett sådant förhållande till som avses i 4 §

andra stycket, döms för sexuellt övergrepp mot barn till fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms för grovt sexuellt övergrepp mot barn till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en gärningsman medverkat i brottet, eller om gärningsmannen med hänsyn till offrets låga ålder eller annars, visat särskild hänsynslöshet.

6 § Samlag med avkomling – Samlag med syskon

Den som, i annat fall än som sägs förut i detta kapitel, har samlag med eget barn eller dess avkomling, döms för samlag med avkomling till fängelse i högst två år.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har samlag med sitt helsyskon, döms för samlag med syskon till fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i denna paragraf gäller inte den som förmåtts till gärningen genom olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt.

7 § Sexuellt ofredande

Den som, i annat fall än som sägs förut i detta kapitel, sexuellt berör eller annars genom ord eller handling ofredar en person på sätt som är ägnat att kränka hans eller hennes sexuella integritet, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som blottar sig för annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag.

8 § Sexuellt utnyttjande av barn

Den som genom att utlova eller ge ersättning förmår en person som inte fyllt arton år att företa eller tåla en sexuell handling, döms för sexuellt utnyttjande av barn till böter eller fängelse i högst två år.

För sexuellt utnyttjande av barn döms även den som låter en person under femton år sexuellt posera inför sig. Detsamma gäller den som begår en sådan gärning mot en person som fyllt femton men inte arton år, om poseringen sker under olaga tvång eller mot ersättning, eller är ett led i framställning av pornografisk bild.

9 § Köp av sexuella tjänster

Den som, i annat fall än som sägs förut i detta kapitel, mot ersättning skaffar eller låter skaffa sig en tillfällig sexuell förbindelse, döms för köp av sexuella tjänster till böter eller fängelse i högst sex månader.

10 § Sexuell exploatering

Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för sexuell exploatering till fängelse i högst fyra år. Detsamma gäller den som, efter att ha upplåtit en lägenhet med nyttjanderätt får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, inte gör vad som skäligen kan begäras för att upplåtelsen skall upphöra och verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten.

Är brottet grovt, döms för grov sexuell exploatering till fängelse, lägst två och högst åtta år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning för gärningsmannen eller annars inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av annan.

11 § Sexuell exploatering av barn

Den som begår en gärning som avses i 10 § första stycket mot en person som inte fyllt arton år döms för sexuell exploatering av barn till fängelse i högst fyra år. Detsamma gäller den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en person som inte fyllt arton år utför sexuell posering mot ersättning eller för framställning av pornografisk bild.

Är brottet grovt, döms för grov sexuell exploatering av barn till fängelse, lägst två och högst åtta år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning för gärningsmannen eller annars inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av annan.

12 § Subjektivt rekvisit avseende ålder

Till ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder skall dömas även den som inte insåg men hade skäligen anledning att anta att den andra personen inte uppnått den åldern.

13 § Ansvarsfrihetsregel

Är vid våldtäkt mot barn enligt 4 § tredje stycket eller vid sexuellt övergrepp mot barn enligt 5 § första stycket eller vid sexuellt utnyttjande av barn enligt 8 § andra stycket första meningen och andra meningen andra ledet, med hänsyn till barnets ålder och utveckling samt omständigheterna i övrigt, uppenbart att gärningen inte inneburit någon kränkning av barnet, skall inte dömas till ansvar.

14 § Försök, förberedelse och underlåtenhet att avslöja brott

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sex-

uellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, köp av sexuella tjänster, sexuell exploatering, grov sexuell exploatering, sexuell exploatering av barn och grov sexuell exploatering av barn döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, grov sexuell exploatering och grov sexuell exploatering av barn samt underlåtenhet att avslöja sådant brott.

35 kap.

4 §

De i 1 § bestämda tiderna skall räknas från den dag brottet begicks. Förutsätts för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Vid brott som avses i 6 kap. 4–5 och 11 §§ eller försök till sådana brott skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år. Detsamma skall gälla vid brott som avses i 6 kap. 1–3 §§ eller försök till sådana brott om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

Om vid bokföringsbrott, som ej är ringa, den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden räknas från den dag då revisionen beslutades.

Inbjudna till remissmöte i december 2003

Prop. 2004/05:45
Bilaga 7

Följande instanser inbjöds till remissmötet: Barnombudsmannen, Brottsofferjourernas Riksförbund, ECPAT Sverige, Göta hovrätt, Hovrätten för Västra Sverige, Justitiekanslern, Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige (ROKS), Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren, Rädda Barnens riksförbund, Stockholms tingsrätt, Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, Sveriges Advokatsamfund och Sveriges Kvinnojourers Riksorganisation.

Dessutom inbjöds Brottsoffermyndigheten och Riksförbundet för Sexuell Upplysning att inkomma med synpunkter på promemorian Sexualbrotten.

1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken

dels att 6 kap. skall upphöra att gälla,

dels att 2 kap. 2 §, 4 kap. 1 a §, 16 kap. 10 a § och 35 kap. 4 § skall ha följande lydelse,

dels att det i balken skall införas ett nytt kapitel, 6 kap., av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.2 §³⁷

För brott som begåtts utom riket *dömes* efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,
2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och *finnes* här, eller

3. av annan utlänning som *finnes* här i riket och *å* brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

Första stycket gäller *ej*, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som *ej* tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter *icke* kan följa på gärningen.

I fall som avses i denna paragraf *må ej ådömas* påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten.

För brott som begåtts utom riket *döms* efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,
2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och *finns* här, eller

3. av annan utlänning som *finns* här i riket och *på* brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

Första stycket gäller *inte*, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som *inte* tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter *inte* kan följa på gärningen.

I fall som avses i denna paragraf *får inte dömas till* påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten.

De inskränkningar av svensk domsrätt som anges i andra och tredje styckena gäller inte för brott som avses i 6 kap. 1–6 §§, 10 § tredje stycket och 12 § eller försök till sådana brott om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

³⁷ Senaste lydelse 1972:812.

4 kap.

1 a §³⁸

Den som, i annat fall än som avses i 1 §, med användande av olaga tvång eller vilseledande, med utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med något annat sådant otillbörligt medel rekryterar, transporterar, inhyser, tar emot eller vidtar någon annan sådan åtgärd med en person, och därigenom tar kontroll över personen, i syfte att personen skall

1. utsättas för brott enligt 6 kap. 1, 2, 3 eller 4 §, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål,
2. utnyttjas i krigstjänst eller tvångsarbete eller annat sådant tvångstillstånd,
3. utnyttjas för avlägsnande av organ, eller
4. på annat sätt utnyttjas i en situation som innebär nödläge för den utsatte,

döms för *människohandel* till fängelse i lägst två och högst tio år.

Detsamma gäller den som i sådant syfte som anges i första stycket,

1. till annan för över kontrollen över en person, eller
2. från annan tar emot kontrollen över en person.

Den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som inte har fyllt arton år skall dömas för människohandel även om inte något sådant otillbörligt medel som anges där har använts.

Är ett brott som avses i första–tredje styckena mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år.

6 kap.

1 §³⁹

Den som genom våld eller genom hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara tvingar någon annan till samlag eller till annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag, döms för *våldtäkt* till fängelse, lägst två och högst sex år. Med våld jämställs att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till våld-

Den som genom *misshandel eller annars med våld eller hot om brottslig gärning* tvingar en person till samlag eller att företa eller tåla annan sexuell handling, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag, döms för *våldtäkt* till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med

³⁸ Senaste lydelse 2002:436.

³⁹ Senaste lydelse 1998:393.

dets eller hotets art och omständigheterna i övrigt att anse som mindre allvarligt, döms till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse, lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet var livsfarligt eller om den som har begått gärningen tillfogat allvarlig skada eller allvarlig sjukdom eller, med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars, visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

en person genomför en sådan sexuell handling som avses i första stycket genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetslöshet, sömn, berusning, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller annat liknande förhållande eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

2 §⁴⁰

Den som, i annat fall än som avses i 1 §, genom olaga tvång förmår någon till sexuellt umgänge, döms för sexuellt tvång till fängelse i högst två år.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt, döms för grovt sexuellt tvång till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

Den som, i annat fall än som avses i 1 § första stycket, genom olaga tvång förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling, döms för sexuellt tvång till fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som genomför en annan sexuell handling än som avses i 1 § andra stycket med en person under de förutsättningar i övrigt som anges där.

Är brottet grovt, döms för grovt sexuellt tvång till fängelse i lägst

⁴⁰ Senaste lydelse 1992:147.

sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

3 §⁴¹

Den som förmår någon annan till sexuellt umgänge genom att allvarligt missbruka hans eller hennes beroende ställning döms för sexuellt utnyttjande till fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som har sexuellt umgänge med någon annan genom att otillbörligt utnyttja att denna person befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller lider av en psykisk störning.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt, döms för grovt sexuellt utnyttjande till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Den som förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling genom att allvarligt missbruka att personen befinner sig i beroendeställning till gärningsmannen döms för sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning till fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms för grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet.

4 §⁴²

Har någon sexuellt umgänge med den som är under arton år och som är avkomling till eller står under fostran av honom eller henne eller för vars vård eller tillsyn han eller hon har att svara på grund av en myndighets beslut, döms för sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse i högst fyra år. Detsamma skall gälla om någon, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har sexuellt umgänge med barn under femton år.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet mot den underåriga eller om brottet på grund av dennes låga

Den som har samlag med ett barn under femton år eller genomför en annan sexuell handling med barnet, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt mot barn till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som begår en gärning som avses i första stycket mot ett barn som fyllt femton men inte arton år och som är

⁴¹ Senaste lydelse 1998:393.

⁴² Senaste lydelse 1998:393.

ålder eller annars är att anse som grovt, skall dömas för grovt sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse, lägst två och högst åtta år.

avkomling till gärningsmannen eller står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen, eller för vars vård eller tillsyn gärningsmannen skall svara på grund av en myndighets beslut.

Är brottet grovt, döms för grovt våldtäkt mot barn till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot om brottslig gärning eller om fler än en deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

5 §⁴³

Är ett brott som avses i 4 § första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre allvarligt, döms för sexuellt utnyttjande av barn till fängelse i högst fyra år.

6 §⁴⁴

Har någon, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, samlag med eget barn eller dess avkomling, döms för sexuellt umgänge med avkomling till fängelse i högst två år.

Den som genomför en annan sexuell handling än som avses i 4 och 5 §§ med ett barn under femton år, eller som fyllt femton men inte arton år och som gärningsmannen står i ett sådant förhållande till som avses i 4 § andra stycket, döms för sexuellt övergrepp mot barn till fängelse i högst två år.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har samlag med sitt helsyskon, döms för sexuellt umgänge med syskon till fängelse i högst ett år.

Är brottet grovt döms för grovt sexuellt övergrepp mot barn till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillväga-

⁴³ Tidigare 5 § upphävd genom 1994:1499.

⁴⁴ Senaste lydelse av tidigare 6 § 1992:147.

Vad som sägs i denna paragraf gäller inte den som förmåtts till gärningen genom olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt.

7 §⁴⁵

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år.

För sexuellt ofredande döms även den som genom tvång, förledande eller annan otillbörlig påverkan förmår någon som har fyllt femton men inte arton år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör en posering i annat fall än när det är fråga om framställning av en bild.

Detsamma skall gälla, om någon blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller eljest genom ord eller handling på ett uppenbart sedlighetssårande sätt uppträder anstötligt mot annan.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har samlag med eget barn eller dess avkomling, döms för samlag med avkomling till fängelse i högst två år.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har samlag med sitt helsyskon, döms för samlag med syskon till fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i denna paragraf gäller inte den som förmåtts till gärningen genom olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt.

8 §⁴⁶

Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för koppleri till fängelse i högst fyra år.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, genom beröring eller annars genom ord eller handling sexuellt ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag.

⁴⁵ Senaste lydelse 1994:1499.

⁴⁶ Senaste lydelse av tidigare 8 § 1998:393.

Om en person som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han eller hon, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket.

9 §⁴⁷

Är brott som avses i 8 § grovt, skall dömas för grovt koppleri till fängelse, lägst två och högst sex år.

Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om den som har begått gärningen främjat tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, förmår ett barn som inte fyllt arton år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling, döms för köp av sexuella handlingar av barn till böter eller fängelse i högst två år.

Vad som sägs i denna paragraf gäller även om ersättningen utlovats eller getts av någon annan.

10 §⁴⁸

Den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under arton år, döms för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som främjar eller utnyttjar att ett barn under femton år utför eller medverkar i sexuell posering, döms för utnyttjande av barn för sexuell posering till böter eller fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som begår en sådan gärning mot ett barn som fyllt femton men inte arton år, om poseringen sker mot ersättning eller annars är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling.

Är brottet grovt, döms för grovt utnyttjande av barn för sexuell posering till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömande av om brottet är grovt

⁴⁷ Senaste lydelse av tidigare 9 § 1984:399.

⁴⁸ Senaste lydelse av tidigare 10 § 1984:399.

skall särskilt beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller annars inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av barnet.

11 §⁴⁹

Till ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder skall dömas även den som inte insåg men hade skälig anledning anta att den andra personen inte uppnått *sådan ålder*.

Den som, *i annat fall än som avses förut i detta kapitel*, skaffar eller låter skaffa sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuella tjänster till böter eller fängelse i högst sex månader.

12 §⁵⁰

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuell tvång, *sexuellt utnyttjande, grovt sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, koppleri och grovt koppleri* döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap. Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, *grov sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri* samt underlåtenhet att avslöja sådant brott.

Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att *en person* har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för koppleri till fängelse i högst fyra år.

Om en person som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han eller hon om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket.

Är *brottet grovt*, döms för grov koppleri till fängelse i *lägst två och högst åtta* år. Vid bedömande

⁴⁹ Senaste lydelse av tidigare 11 § 1998:393.

⁵⁰ Senaste lydelse av tidigare 12 § 1998:393.

av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om *brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller annars inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av annan.*

13 §⁵¹

Är vid *sexuellt utnyttjande av underårig* enligt 4 § första stycket *andra meningen* eller *försök till sådant brott* eller vid *sexuellt ofredande* enligt 7 § första stycket *skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet ringa, får åtal väckas av åklagaren endast om åtal är påkallat ur allmän synpunkt.*

Till ansvar som i detta kapitel föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder skall dömas även den som inte insåg men hade skälig anledning att anta att den andra personen inte uppnått den åldern.

14 §

Den som har begått en gärning enligt 5 §, 6 § första stycket eller 8 § första meningen mot ett barn under femton år eller enligt 10 § första stycket, skall inte dömas till ansvar om det är uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp mot barnet med hänsyn till den ringa skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet samt omständigheterna i övrigt.

15 §

För *försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, köp av sexuella handlingar av barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, köp av sexuella*

⁵¹ Senaste lydelse av tidigare 13 § 1994:1499.

tjänster, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

Prop. 2004/05:45
Bilaga 8

Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, *våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering och grovt koppleri* samt underlåtenhet att avslöja sådant brott.

16 kap.

10 a §⁵²

Den som

1. skildrar barn i pornografisk bild,
2. sprider, överlåter, upplåter, förevisar eller på annat sätt gör en sådan bild av barn tillgänglig för någon annan,
3. förvärvar eller bjuder ut en sådan bild av barn,
4. förmedlar kontakter mellan köpare och säljare av sådana bilder av barn eller vidtar någon annan liknande åtgärd som syftar till att främja handel med sådana bilder, eller
5. innehar en sådan bild av barn

döms för *barnpornografibrott* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Med barn avses en person vars pubertetsutveckling inte är fullbordad eller som, när det framgår av bilden och omständigheterna kring den, är under 18 år.

Den som i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte av oaktsamhet sprider en sådan bild som avses i första stycket, döms som sägs där.

Är brott som avses i första stycket att anse som grovt skall dömas för *grovt barnpornografibrott* till fängelse lägst sex månader och högst *fyra* år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om det har begåtts yrkesmässigt eller i vinstsyfte, utgjort ett led i brottslig verksamhet som utövats systematiskt eller i större omfattning, avsett en särskilt stor mängd bilder eller avsett bilder där barn utsätts för särskilt hänsynslös behandling.

Är brott som avses i första stycket att anse som grovt skall dömas för *grovt barnpornografibrott* till fängelse i lägst sex månader och högst *sex* år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om det har begåtts yrkesmässigt eller i vinstsyfte, utgjort ett led i brottslig verksamhet som utövats systematiskt eller i större omfattning, avsett en särskilt stor mängd bilder eller avsett bilder där barn utsätts för särskilt hänsynslös behandling.

Förbuden mot skildring och innehav gäller inte den som tecknar, målar eller på något annat liknande hantverksmässigt sätt framställer en sådan bild som avses i första stycket, om bilden inte är avsedd att spridas, överlåtas, upplåtas, förevisas eller på annat sätt göras tillgänglig för andra.

⁵² Senaste lydelse 1998:1444.

Även i andra fall skall en gärning inte utgöra brott, om gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig.

Prop. 2004/05:45
Bilaga 8

35 kap.

4 §⁵³

De i 1 § bestämda tiderna skall räknas från den dag brottet begicks. Förutsätts för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Har brott som avses i 6 kap. 1–4 och 6 §§ eller försök till sådana brott begåtts mot barn under femton år skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt femton år.

Vid brott som avses i 6 kap. 4–6 §§ och 10 § tredje stycket eller försök till sådana brott skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år. Detsamma skall gälla vid brott som avses i 6 kap. 1–3 och 12 §§ eller försök till sådana brott om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

Om vid bokföringsbrott, som ej är ringa, den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde.

Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden räknas från den dag då revisionen beslutades.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2005 då lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster skall upphöra att gälla.

2. Bestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att döma till påföljd har bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

⁵³ Senaste lydelse 1996:659.

Härigenom föreskrivs att 22 § säkerhetsskyddslagen (1996:627) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

22 §⁵⁴

Vid registerkontroll enligt 14 § får utlämnandet omfatta alla uppgifter om den kontrollerade som finns i SÄPO-registret eller annars behandlas hos Säkerhetspolisen samt de uppgifter om den kontrollerade som finns i belastningsregistret och i misstankeregistret om dom eller misstanke om brott som avses i

- 3 kap. 1, 2, 5 och 6 §§ brottsbalken,
- 4 kap. 1–6 och 8–9 a §§ brottsbalken,
- 6 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken, – 6 kap. 1, 2 och 4–6 §§ brottsbalken,
- 8 kap. 4–6 §§ brottsbalken,
- 9 kap. 3 och 4 §§ brottsbalken,
- 12 kap. 3 § brottsbalken,
- 13 kap. 1–5 b och 7 §§ brottsbalken,
- 16 kap. 1–3, 5, 6 och 8 §§ brottsbalken,
- 17 kap. 1 § brottsbalken,
- 18 kap. 1 och 3–5 §§ brottsbalken,
- 19 kap. brottsbalken,
- 1 och 3 §§ narkotikastrafflagen (1968:64),
- 9 kap. 1 § vapenlagen (1996:67), och
- 2 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott.

Även uppgift om försök och förberedelse till dessa gärningar får lämnas ut.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2005.

⁵⁴ Senaste lydelse 2003:156.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2004-09-21

Närvarande: f.d. justitierådet Staffan Magnusson, f.d. regeringsrådet Leif Lindstam och justitierådet Nina Pripp.

Enligt en lagrådsremiss den 17 juni 2004 (Justitiedepartementet) har regeringen beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i säkerhetsskyddslagen (1996:627).

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av kanslirådet Hedvig Trost och hovrättsassessorerna Gunilla Berglund och Viveca Lång.

Förslaget föranleder följande yttrande av Lagrådet:

I lagrådsremissen föreslås genomgripande förändringar av bestämmelserna om sexualbrott. De nya bestämmelserna föreslås bilda ett nytt 6 kap. i brottsbalken.

Lagrådsremissen har föregåtts av ett omfattande beredningsarbete. Till grund för lagförslagen ligger ytterst ett betänkande som år 2001 lades fram av 1998 års Sexualbrottskommitté (SOU 2001:14). Efter det att kommittébetänkandet hade remissbehandlats utarbetades inom Justitiedepartementet en promemoria med ett utkast till ny lagstiftning om sexualbrott. Även promemorian blev föremål för remissbehandling.

De lagförslag som nu läggs fram är delvis också föranledda av ett rambeslut av EU:s råd den 22 december 2003 om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi (2004/68/RIF).

Remissförslaget innebär bl.a. att de nuvarande bestämmelserna om våldtäkt utvidgas. Fler gärningar än i dag kommer att bedömas som våldtäkt, bl.a. genom att de allvarligaste fallen av sexuellt utnyttjande arbetas in i våldtäktsreglerna. Vidare införs särskilda straffbestämmelser om våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn.

I den del av lagrådsremissens allmänna motivering som gäller rekvisiten för våldtäkt och sexuellt tvång diskuteras om det över huvud taget bör krävas någon form av tvång för att ett brott skall anses föreligga eller om det är tillräckligt att den utsatta personen inte ger sitt samtycke. Enligt lagrådsremissen finns det ett flertal argument mot att låta våldtäktsbrottet baseras på endast bristande samtycke. Huvudskälet mot att införa en sådan regel är, sägs det, att utredningen då till stora delar skulle komma att fokuseras på offrets beteende i anslutning till och under den aktuella gärningen. Detta skulle stå i strid med den från olika håll framförda uppfattningen att det centrala för bedömningen av ett påstått våldtäktsbrott bör vara vad den misstänkte har gjort.

I lagrådsremissen nämns att bristen på samtycke som grund för straffansvar har kommit till uttryck i internationell praxis genom Europadomstolens dom den 4 december 2003 (M.C. mot Bulgarien). Det påpekas emellertid också att det i övriga nordiska länder inte har införts någon bestämmelse om våldtäkt som uteslutande tar sikte på ett bristande samtycke.

Lagrådsremissens överväganden utmynnar i att det i nuläget inte bör införas en bestämmelse med det diskuterade innehållet.

Enligt Lagrådetets mening finns det anledning att fästa större vikt vid den angivna domen mot Bulgarien än som har skett i lagrådsremissen. Domen rörde en flicka som var strax under 15 år och som, enligt vad hon själv påstod, hade blivit våldtagen av två män. I domen redogjorde Europadomstolen bl.a. för bestämmelserna om våldtäkt i några europeiska länder och för yttranden som hade lämnats från olika stater under målets handläggning. Domstolen ansåg sig kunna konstatera (se punkten 163) att det fanns "a universal trend towards regarding lack of consent as the essential element of rape and sexual abuse". Som en sammanfattning uttalade domstolen (punkt 166) att "in accordance with contemporary standards and trends - - -, the member States' positive obligations under Articles 3 and 8 of the Convention must be seen as requiring the penalisation and effective prosecution of any non-consensual sexual act, including in the absence of physical resistance by the victim".

I lagrådsremissen har inte gjorts någon närmare analys av följderna för svensk del av Bulgariendomen. Lagrådet har begränsade möjligheter att göra en sådan analys. De citerade uttalandena i domen ger emellertid vid handen att Sverige, för att inte bryta mot Europakonventionen, är skyldigt att införa en lagstiftning som medför att varje "sexual act" som inte bygger på samtycke utan är "non-consensual" skall vara straffbar.

Det är uppenbart att det i praktiken ofta måste uppstå stora svårigheter att avgöra om en sexuell handling har genomförts i strid mot den ena partens vilja i fall då det inte påstås ha förekommit något mått av våld eller hot. Det finns också en klar risk för att utredningen i sådana fall i stor utsträckning kommer att koncentreras på det påstådda offrets beteende i anslutning till den aktuella gärningen.

Det är emellertid att märka att vissa sexuella handlingar som inte har haft något inslag av våld eller hot redan i dag är straffbara. Hit hör bl.a. handlingar som enligt 6 kap. 3 § är att bedöma som sexuellt utnyttjande. Som tidigare berörts innebär remissförslaget att vissa sådana handlingar i fortsättningen skall bedömas som våldtäkt. Det rör sig om fall där någon har otillbörligt utnyttjat att en person på grund av bl.a. berusning eller sjukdom har befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. Om det påstås ha förekommit ett övergrepp av det slaget, torde utredningssvårigheterna inte alltid behöva bli så stora.

Räckvidden av bestämmelserna om utnyttjande begränsas av kravet på att offret skall ha befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. När det gäller inne-

börden av detta begrepp innehåller lagrådsremissen uttalanden som är delvis motstridiga. Det sägs i författningskommentaren att kriminaliseringens räckvidd i huvudsak är avsedd att vara densamma som enligt gällande rätt och att det i princip krävs att offret inte kan värja sig eller saknar förmåga att kontrollera sitt handlande. Vad som anförs i den allmänna motiveringen (avsnitt 7.1.3) ger emellertid vid handen att kraven bör sättas lägre. Det sägs där bl.a. att det i många fall kan framstå som stötande om en person inte kan dömas för våldtäkt när ett sexuellt övergrepp har begåtts mot en annan person som är så hjälplös eller befinner sig i en så utsatt situation att något våld inte behövs för att utföra gärningen.

Enligt Lagrådets mening kan det övervägas att mjuka upp kravet på att en person skall ha befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd och låta straffbestämmelserna omfatta även det fallet att en person har befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Att utforma lagtexten på det sättet får anses vara i linje med uttalandena i Bulgariendomen. Det kan visserligen hävdas att, om förutsättningarna för straffbarhet tunnas ut, gärningen i en del fall inte bör bedömas som våldtäkt utan som ett lindrigare brott. De krav som följer av Bulgariendomen kan emellertid bli uppfyllda även om den aktuella gärningen inte rubriceras som våldtäkt. Enligt de tidigare citerade uttalandena i domen är det tillräckligt att en "non-consensual sexual act" är straffbar, eventuellt som "sexual abuse".

Lagrådet anser sammanfattningsvis att de föreslagna bestämmelserna om våldtäkt och andra sexuella övergrepp bör övervägas ytterligare efter en närmare analys av Bulgariendomens tolkning av Europakonventionen. Detta bör ske innan en proposition föreläggs riksdagen.

Efter dessa inledande synpunkter går Lagrådet över till att mera i detalj kommentera de föreslagna lagreglerna.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

6 kap.

Det kan inledningsvis konstateras att lagtexten i det nya 6 kap. i brottsbalken är mycket omfattande och delvis svåröverskådlig. Genom att kapitlet behandlar ett stort antal olika brott som i en del fall ligger nära varandra finns det en klar risk för gränsdragningsproblem i den praktiska tillämpningen. Tillämpningen torde också försvåras av att flera paragrafer i sig är svårlästa.

Trots de nu framförda invändningarna anser Lagrådet – med bortseende från vad som kan följa av Bulgariendomen – att den föreslagna lagtexten i allt väsentligt får godtas. På en del punkter bör dock lagtexten ändras.

I såväl 6 kap. 1 § som i andra lagrum i 6 kap. används uttrycket "sexuell handling" i stället för det nuvarande uttrycket "sexuellt umgänge". Avsikten är, enligt vad som framhålls i författningskommentaren, att det nya begreppet i allt väsentligt skall ha samma innebörd som "sexuellt umgänge" men omfatta "något mer". Det är uppenbart att det i praktiken

gänge” men omfatta "något mer". Det är uppenbart att det i praktiken i många fall kan komma att uppstå problem när det gäller att bestämma vad som ryms i begreppet. I såväl lagrådsremissens allmänna avdelning som i författningskommentaren ges emellertid utförliga beskrivningar av olika handlingar som det kan bli fråga om.

1 §

Första stycket innehåller huvudbestämmelsen om våldtäkt. Jämfört med nuvarande lydelse innebär förslaget bl.a. att det inte längre skall krävas att s.k. råntvång har kommit till användning för att en våldtäkt skall anses föreligga. Det nuvarande uttrycket "våld eller hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara" har sålunda bytts ut mot "misshandel eller annars med våld eller hot om brottslig gärning". Ordalagen motsvarar vad som utgör olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket första meningen i brottsbalken. Olaga tvång av detta slag kan också föranleda ansvar för det föreslagna brottet sexuellt tvång enligt 6 kap. 2 §, men ansvar enligt den sistnämnda paragrafen kan komma i fråga också vid s.k. utpressningshot (se 4 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken).

I författningskommentaren till 6 kap. 2 § sägs bl.a. att den paragrafen träffar fall där tvånget inte är så allvarligt som sägs i 1 § första stycket, men där det väl kan vara fråga om sådana sexuella handlingar som avses i det lagrummet. Uttalandet kan uppfattas så att 1 § första stycket, såvitt gäller våld eller hot om brottslig gärning, generellt skulle täcka endast fall då våldet eller hotet har varit av mera allvarlig beskaffenhet. Även uttalanden i den allmänna motiveringen (avsnitt 7.2) kan uppfattas så. Har vid ett övergrepp enligt 1 § första stycket förekommit ett sådant tvång som avses i 4 kap. 4 § första stycket första meningen (våld eller hot om brottslig gärning) ger lagtexten emellertid inte utrymme för att tillämpa 6 kap. 2 § första stycket på den grunden att våldet eller hotet har varit mindre allvarligt.

När det gäller den språkliga utformningen av första stycket föreslår Lagrådet vissa jämkningar. Stycket kan lämpligen ges följande lydelse:

Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.

Enligt andra stycket skall vissa handlingar som i dag bedöms som sexuellt utnyttjande bedömas som våldtäkt. Till våldtäkt hänförs sålunda vissa fall då gärningsmannen inte har använt sig av tvång men otillbörligt utnyttjat att offret befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd.

Det aktuella brottet beskrivs inledningsvis så att gärningsmannen genomför en sådan sexuell handling som avses i 1 § första stycket. Där talas om vissa påtvingade sexuella handlingar. Eftersom andra stycket avses ta

sikte på annat än handlingar med ett bakomliggande tvång, förordar Lagrådet att någon hänvisning inte görs till första stycket utan att de avsedda handlingarna i stället anges uttryckligen,

Enligt lagrådets mening bör andra stycket även i övrigt ändras på några punkter. Bl.a. bör, vid sidan om berusning, annan drogpåverkan uttryckligen nämnas som exempel på sådana omständigheter som kan medföra att offret befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Lagrådet föreslår att andra stycket utformas på följande sätt:

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Tredje stycket innehåller en bestämmelse som tar sikte på fall då ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet är att anse som "mindre grovt". Det sistnämnda uttrycket ersätter uttrycket "mindre allvarligt" i andra styckets nuvarande lydelse. Som skäl för ändringen sägs i lagrådsremissen att orden "mindre allvarligt" kan leda tankarna fel. Men enligt Lagrådets mening går inte heller uttrycket "mindre grovt" fritt från kritik, eftersom uttrycket kan föra tanken till brott som är mindre grova än brott som enligt fjärde stycket skall bedömas som grov våldtäkt, dvs. brott av normalgraden.

Det kan också påpekas att uttrycket "mindre allvarligt" förekommer i den föreslagna 5 §, även om de ringa fallen där har getts en särskild brottsrubrik, sexuellt utnyttjande av barn.

Med hänsyn till det anförda föreslår Lagrådet att man använder uttrycket "mindre allvarligt" i 1 § tredje stycket.

Bestämmelser om grov våldtäkt återfinns som nyss sagts i fjärde stycket. En nyhet är bl.a. att det uttryckligen föreskrivs att det vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om fler än en deltagit i övergreppet. Enligt lagrådsremissen avses fall där fler än en person genomfört sexuella handlingar med offret eller på annat sätt tagit aktiv del i övergreppet. Något krav på att alla som deltagit skall kunna bedömas som gärningsmän ställs inte upp. Även den som på annat sätt tagit aktiv del i övergreppet omfattas. Enligt författnings-kommentaren omfattar uttrycket "deltagit i övergreppet" dock inte alla de förfaranden som kan medföra ett medverksansvar, t.ex. att en person hållit vakt när en annan genomfört en våldtäkt.

Enligt Lagrådets mening bör lagtexten förtydligas, så att det klart framgår att en våldtäkt i princip skall anses grov dels när det har förekommit ett enda samlag eller en därmed jämförlig handling och fler än en person har tagit aktiv del i övergreppet, dels när det har förekommit vad som

normalt kallas en gruppvåldtäkt, dvs. när offret under en viss begränsad tidsperiod har utsatts för flera övergrepp som har utförts av olika personer.

En fråga som uppstår i sammanhanget är om det skall anses föreligga en grov våldtäkt i fall då en person visserligen har utsatts för flera övergrepp av olika personer men bara ett av övergreppen har utgjorts av ett påtvingat samlag eller en därmed jämförlig handling. Frågan bör uppmärksammas under det fortsatta lagstiftningsarbetet.

4 §

Efter modell av vad Lagrådet har föreslagit beträffande 1 § första stycket bör 4 § första stycket formuleras på följande sätt:

Den som har samlag med ett barn under femton år eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt mot barn till fängelse i lägst två och högst sex år.

8 §

I paragrafen behandlas sexuellt ofredande. Paragrafen skiljer inte mellan handlingar som riktar sig mot barn och handlingar som riktar sig mot vuxna. Den straffbara handling som beskrivs i första meningen består i att någon genom beröring eller annars genom ord eller handling sexuellt ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet. Enligt andra meningen skall även den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag dömas för sexuellt ofredande.

Det sexuella ofredande som avses i 8 § första meningen omfattar enligt författningskommentaren andra sexuella beröringar och handlingar än sådana som kan innefattas i begreppet ”sexuell handling”. Med vanligt språkbruk är det enligt Lagrådets mening klart att de gärningar som skall vara straffbara enligt 8 § är sexuella handlingar. I vissa fall synes enligt de föreslagna bestämmelserna den enda skillnaden mellan en gärning som avses i någon av de tidigare paragraferna, t.ex. sexuellt övergrepp mot barn enligt den föreslagna 6 §, och en gärning som är straffbar enligt 8 § första meningen vara att den förstnämnda gärningen förutsätter en någorlunda varaktig fysisk beröring medan en endast kortvarig eller flyktig beröring gör att gärningen faller in under 8 §.

Den nuvarande bestämmelsen om sexuellt ofredande i 7 § första stycket avser endast gärningar som riktar sig mot barn under femton år. Den straffbara gärningen består i att någon sexuellt berör barnet eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd. I det nuvarande tredje stycket i 7 § regleras det fallet att någon blottar sig för annan (som kan vara ett barn eller en vuxen) på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller eljest genom ord eller handling på ett uppenbart sedlighetssårande sätt uppträder anstötligt mot annan.

Enligt vad som uttalas i författningskommentaren till 8 § är avsikten att kriminaliseringens räckvidd i princip skall vara densamma som tidigare. Det är enligt Lagrådets mening tveksamt om denna avsikt realiserar sig med den föreslagna lydelsen av 8 §. Uppdelningen av nuvarande 7 § i ett första stycke som behandlar gärningar, däribland sexuell beröring, som riktar sig mot barn och ett tredje stycke som behandlar gärningar, däribland blottande, som riktar sig mot såväl barn som vuxna framstår som meningslös, om avsikten varit att likställa gärningar som riktar sig mot barn och vuxna. Det får därför antas att sexuellt ofredande enligt nu gällande regler har olika omfattning när det gäller barn under femton år och andra.

För att kriminaliseringens räckvidd skall bli i princip densamma som tidigare bör lagtexten ges en lydelse som närmare anknyter till den nuvarande lagtexten i 7 §. Lagrådet förordar att 8 § formuleras på följande sätt:

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör ett barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet.

Lagrådet anser vidare att de föreslagna 8 och 10 §§ bör byta plats sinsemellan. Därmed uppnås bl.a. att bestämmelserna om sexuellt ofredande blir subsidiärt tillämpliga i förhållande till bestämmelserna i de föreslagna 9 och 10 §§.

Godtas detta förslag, får hänvisningarna i 2 kap. 2 § fjärde stycket, 6 kap. 14 § och 35 kap. 4 § andra stycket ändras.

10 § (= 8 § enligt Lagrådets förslag)

I de olika beskrivningarna i 6 kap. av den grövre graden av ett brott anges vissa omständigheter som särskilt skall beaktas vid bedömning av om brottet är grovt (se t.ex. beskrivningen av grov våldtäkt i 1 § fjärde stycket, där det anges att det skall särskilt beaktas om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en deltagit i övergreppet). Därutöver skall i fråga om grov våldtäkt särskilt beaktas om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Liknande lokutioner förekommer i beskrivningarna av övriga grova sexualbrott.

I föreliggande paragraf, som avser utnyttjande av barn för sexuell posering, anges i andra stycket att den som begår en sådan gärning mot ett barn som fyllt femton men inte arton år kan dömas för brottet, om poseringen sker mot ersättning ”eller annars är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling”. Enligt Lagrådets mening är den valda lokutionen kor-

rekt endast om den omständigheten att poseringen sker mot ersättning i sig själv medför att den är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling. Så kan möjligen någon gång vara fallet, även om det snarare torde vara poseringen som sådan och de omständigheter under vilka den genomförs som är ägnade att skada barnet.

I det fall förekomsten av ersättning för posering skulle vara ägnad att skada barnet blir utnyttjandet av barnet straffbart, även om ersättningsfallet inte uttryckligen regleras i paragrafen.

Med stöd av det anförda förordar Lagrådet att orden ”sker mot ersättning eller annars” utgår ur andra stycket.

I paragrafens tredje stycke anges att vid bedömningen av om ett utnyttjande av barn för sexuell posering är grovt skall särskilt beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller annars inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av barnet. Det är enligt Lagrådets mening inte givet att en verksamhet som bedrivits i större omfattning eller medfört betydande vinning också inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av ett enskilt barn. Ordet ”annars” bör därför utgå ur tredje stycket.

Tredje stycket bör ändras också på så sätt att det anges att brottet har inneburit ett ”särskilt” hänsynslöst utnyttjande av barnet (jfr beskrivningarna av övriga grova brott i 6 kap.).

11 §

Paragrafen reglerar köp av sexuella tjänster och motsvarar i huvudsak den nuvarande lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster (sexköpslagen), som upphävs. Paragrafen har emellertid ett vidare tillämpningsområde än sexköpslagen på så sätt att ansvar föreskrivs inte bara för den som skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning utan också för den som mot ersättning ”låter skaffa sig” en tillfällig sexuell förbindelse.

Enligt författningskommentaren är syftet med utvidgningen av tillämpningsområdet att träffa fall då den person som nyttjar den sexuella tjänsten inte själv har erlagt någon betalning, vare sig direkt eller indirekt, till den som utför tjänsten utan i stället har fått tjänsten betald av någon annan, t.ex. en affärsförbindelse.

Lagrådet anser att den föreslagna lagtexten – ”låter skaffa sig” – inte klart ger uttryck åt vad som åsyftas. En bättre lagteknisk lösning är att dela upp paragrafen på två stycken, av vilka det första liksom sexköpslagen bara reglerar fall då någon ”skaffar sig” en sexuell förbindelse mot ersättning. Andra stycket bör utformas efter modell av 9 § andra stycket i remissförslaget. Det bör sålunda föreskrivas att vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

Av samma skäl som Lagrådet anfört beträffande 6 kap. 10 § tredje stycket bör ordet ”annars” utgå också här ur paragrafens tredje stycke.

Förslaget till lag om ändring i säkerhetsskyddslagen

Lagrrådet lämnar förslaget utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 11 november 2004

Närvarande: Statsministern Persson, statsråden Ringholm, Sahlin, Pagrotsky, Östros, Messing, Y. Johansson, Bodström, Sommestad, Karlsson, Andnor, Nuder, M. Johansson, Hallengren, Björklund, Österberg, Orback, Baylan

Föredragande: statsrådet Bodström

Regeringen beslutar proposition 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning